

L'arjau

REVISTA CULTURAL

Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Núm. 87 FEBRER 2024

Revista gratuïta

CALIDOSCOPI

Blanc i negre: Ricard Mur i Valentí Fargnoli

■ UN L'ARJAU ESPECIAL

Aquest número de L'ARJAU està dedicat a l'Agustí Roldós Soler, llibreter, col·leccionista, autor, investigador, erudit, gran afeccionat de la fotografia, el teatre i el cinema, però sobretot, enamorat de Sant Feliu de Guíxols. A ell hem d'agraciar nombroses publicacions, un important llegat documental i fotogràfic i també la seva generosa disponibilitat per col·laborar des de fa molts anys amb l'Arxiu Municipal.

■ CONTRASTOS

Galeries fotogràfiques i fotografia de carrer.

■ LES IMATGES

Mur o Fargnoli?

Càmera fotogràfica de tres peus amb objectiu d'acordió. A la part posterior s'hi feia el revelat. L'estructura metàl·lica de la part davantera permetia també fer reproduccions de fotografies. Càmera utilitzada pels minuters. Anys trenta. Procedència: CRDI Ajuntament de Girona Fons Foto Lux (autoria: Foto Lux)

EN AQUEST NÚMERO...

BLANC I NEGRE: RICARD MUR I VALENTÍ FARGNOLI

■ PRESENTACIÓ	3
■ RETRAT D'AGUSTÍ ROLDÓS	4
■ CALIDOSCOPI	
EL PUNT DE VISTA	
RICARD MUR, UN CRONISTA VISUAL DELS ANYS VINT	18
Vist per la RECERCA	16
Vist per la BIOGRAFIA	24
Vist per l'EMPRENEDORIA	33
Vist per la GALERIA	41
Vist per la CREACIÓ	54
EL PUNT DE VISTA	
VALENTÍ FARGNOLI, EL FOTÒGRAF AMBULANT	64
Vist per la ITINERÀNCIA	66
Vist per la POSTAL	82
Vist pel NOUCENTISME	96
Vist per la POPULARITAT	116
Vist per l'ESTIL	140
CONTRASTOS	154
LES IMATGES	
Mur o Fargnoli?	156
■ DIRECTORI	167

MILLOR INICIATIVA
DE COMUNICACIÓ
INSTITUCIONAL
2014

Premi
Carles Rahola
de Comunicació Local

EDICIÓ
AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS
www.guixols.cat

REDACCIÓ
ARXIU MUNICIPAL
SERVEI DE PUBLICACIONS D'ARXIU
Ctra. de Girona, 45-47
17220 St. Feliu de Guíxols
Tel. 972 32 25 93

COORDINACIÓ
M. ÀNGELS SUQUET

CONSELL DE REDACCIÓ
JOSEP AULADELL, MARC AULADELL

COL-LABORADORS
SHEILA BERROCAL FERNÁNDEZ, HELENA
FERRER CODESIDO, M. ÀNGELS SUQUET
FONTANA

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC
ELISENDA LORÉS I BLANCA CANO

DISSENY I MAQUETACIÓ
DOSIS STUDIO

IMPRESSIÓ
PALAHÍ ARTS GRÀFIQUES

ISSN 2013-0813
DIPOSIT LEGAL: GI-1.611-89

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny, fotografies, dibuixos i estadístiques, no pot ser reproduïda, emmagatzemada ni transmesa de cap manera ni per cap mitjà (electrònic, mecànic, òptic, de gravació o bé fotocòpia) sense autorització prèvia de l'autor i editor.

FOTO DE LA PORTADA
NATURA MORTA A LA GALERIA
UNAL. CÀMERA FOTOGRÀFICA SOBRE
UN TRÍPODE AL COSTAT D'UNA
TAULETA AMB PINTURES I PINZELLS I
ALTRES PRODUCTES. ANYS TRENTA.
PROCEDÈNCIA: CRDI AJUNTAMENT
DE GIRONA FONDS FOTOGRAFIA UNAL
(AUTORIA: FOTOGRAFIA UNAL)

Reproducció d'una càmera fotogràfica, anys trenta. Procedència: CRDI Ajuntament de Girona Fons Fotografia Unal (autoría desconeguda)

PRESENTACIÓ El propassat mes d'octubre ens va deixar l'Agustí Roldós, al qual devem nombrosos llibres sobre història de la fotografia i del cinema a Sant Feliu de Guíxols i un gran nombre d'assajos. Col·leccionista de fotografies, les utilitzà com a font per a la seva recerca i va anar molt més enllà del mer aplec d'objectes. Per a l'Agustí, cada imatge era una petita porta oberta cap a un retall d'història que va resseguir i escriure amb afany –“dèria”, en deia ell– i que, amb gran generositat, ens va ofrenar en bona part a través del setmanari *Àncora*.

Arran de la compra del fons de Ricard Mur el 2020 per part de l'Ajuntament, així com de la seva digitalització, catalogació i conservació, ens havíem proposat dedicar L'ARJAU a aquest fotògraf emblemàtic per a la ciutat i al seu col·lega, el famós Valentí Fargnoli. Havíem demanat a l'Agustí que ens concedís l'entrevista, però ja no s'hi va veure en cor.

L'ARJAU, doncs, havia de ser cloenda a les accions realitzades per fer difusió del fons de Mur el passat curs 2022-2023. A través dels Tallers d'Història, on participen l'Arxiu Municipal, el Museu d'Història, la Biblioteca Pública Octavi Viader i l'Escola de Música, es va elaborar material didàctic, es van organitzar xerrades i tallers de plàstica a les escoles, dues exposicions i diverses publicacions. Aquestes actuacions s'han adreçat a la comunitat educativa i altres sectors de públic. Quedava pendent la recerca: amb relació a Mur, desvetllar al màxim els secrets del misteriós fotògraf, procedent de terra endins. Pel que fa a Fargnoli, analitzar quina part de la seva obra està dedicada a Sant Feliu de Guíxols i comprovar en la mesura que fos possible la seva relació amb Mur, coneguda només oralment. Un i altre representen dos models professionals diferents: Mur va ser propietari de diversos establiments fotogràfics; Fargnoli, en canvi, va ser fotògraf ambulat.

Ara, però, per damunt de tot, la publicació ha de ser un homenatge a l'Agustí Roldós, el nostre referent en totes aquestes accions i projectes. La nostra recerca ha partit de la tasca que ell va realitzar prèviament, a qui volem honorar des d'aquestes pàgines amb un profund agraïment.

RETRAT D'AGUSTÍ ROLDÓS

PER A L'AGUSTÍ ROLDÓS SOLER

A una vida dedicada a la recerca, des d'un profund coneixement per Sant Feliu de Guíxols, la seva estimada ciutat. Polifacètic i belluguet, historiador local i col·leccionista de postals i fotografies antigues, principalment. Guixolenc molt popular, entre altres coses, perquè va regentar fins a la jubilació una llibreria-papereria que, els darrers anys, es trobava al c/Anselm Clavé número 5 i que, anteriorment, havia estat al carrer Jacint Verdaguer i al carrer Major. Iniciem la glossa recuperant alguns dels fragments amb què ell mateix encetava un diari l'agost del 2006:

L'Agustí, essent un nen, jugant amb una colla d'amics, cap al 1960. AMSFG. Fons i col·lecció Agustí Roldós (autoria desconeguda)

"Em dic Agustí Roldós Soler i vaig néixer a la clínica de l'Aliança de Girona, un 16 de febrer de 1952. Així, doncs, ara tinc 54 anys. El meu pare, Agustí Roldós Ferran, era un guixolenc nascut el 1918, que, en el moment de casar-se, compartia amb el seu germà Jaume la propietat d'una fàbrica d'aglomerat de suro situada a la carretera de Palamós. El negoci l'havien heretat del seu pare Agustí Roldós i Calzada –espòs de Francisca Ferran.

Pel cantó patern, tots els meus avantpassats foren marins: armadors, capitans, patrons o pilots. D'aquesta manera, el meu avi, que era net del cèlebre marí guixolenc Cosme Calzada, de jove havia sigut pilot i primer oficial de vaixells a vela i, més tard, al llarg de molts anys, pràctic del port de Sant Feliu, activitats que compartia amb la de fabricant de suro. Era un gran home.

[...] La meva mare es deia Montserrat Soler Cruz, i era oriünda de Barcelona, filla segona de Joan Soler Cazeaux i de Quimeta Cruz Pujals. L'avi Joan era una persona dotada d'una intel·ligència brillant, d'una cultura notable i d'una educació acurada i refinada, en bona mesura autodidactes. Nascut dins una família modesta, es va fer a si mateix a base de constància i esforç. [...] En els darrers

anys de la seva vida fou un col·laborador entusiasta del setmanari *Àncora*. Era amic íntim d'en Gaziell i d'en Marill, conegut d'artistes i d'homes de lletres, devot dels llibres antics i de la bona música, igualment que un conversador i un orador extraordinaris.

Una vegada feta aquesta succinta explicació dels meus orígens, a continuació faré un repàs extremadament breu de la meua vida, el transcurs de la qual, per cert, podreu comprovar que no té res d'extraordinari, si bé pot ajudar els hipotètics lectors a seguir millor el fil d'aquest diari."

No hem pogut evitar un somriure afectuós en llegir aquestes darreres paraules... Si una cosa es percep, en llegir el document, és l'excelsa qualitat d'un rumb traçat amb caràcter i vitalitat, que va convertir en periple una existència que podria haver-se limitat a allò convencional. Iniciem la singladura...

INFANTESA I JOVENTUT

"Els primers anys de la meua existència els vaig passar als baixos del carrer Sant Roc, núm. 5 (avui em sembla que és el núm. 13), en un edifici de tres plantes que era –i encara és– propietat de la família Roldós. [...] En complir els cinc anys, va morir el meu avi Agustí i poc després va arribar el primer terratrèmol seriós per a la família: la fàbrica d'aglomerat va fer fallida. Pel que m'han explicat després, vam passar uns anys difícils, però aviat el meu pare va tenir la sort –o l'enginy– de trobar una bona feina en una agència anglesa de lloguer d'apartaments per a turistes anglesos (la Sun Villas). Segurament hi va influir en gran manera el fet que l'home parlava i escrivia un anglès perfecte, ja que de jove havia viscut una llarga temporada a Londres.

L'Agustí, essent un nen, en una atracció de fira. AMSFG. Fons i col·lecció Agustí Roldós (autoria desconeguda)

[...] En els bons temps, l'agència va arribar a llogar més de 150 apartaments des de Roses fins a Blanes, i la clientela es comptava per milers de persones cada temporada. Eren els irrepetibles anys seixanta, els de l'anomenat *boom* del turisme espanyol.

Mentrestant jo seguia com podia els meus primers estudis: primer, al col·legi de les monges del Cor de Maria, i en fer els cinc anys, al dels germans de la Salle. Tot i no ser un estudiant brillant –i no per falta d'aptituds, deien–, puc dir que, durant aquells anys, mai no vaig repetir un sol curs.

Pel que fa a la vida familiar, el poc que recordo d'aquella època em fa sospitar que fou extremadament feliç, amb uns pares dels quals no guardo ni una sola queixa, ni un sol retret, ni un sol mal record. L'única notícia que segurament va deslluir una mica aquella vall de roses es va produir quan, en complir quatre anys, la família se'n va adonar dels meus problemes a la vista (miopia aguda i nafres a les retines). A partir d'aquells moments, les visites als millors oculistes de Barcelona foren constants i continuades (clínica Arruga, clínica Salom, clínica Barraquer). Finalment (en un primer moment hom cregué que, fins i tot, podia quedar cec), la qüestió quedà resolta amb una medicació extremadament costosa, la qual no es trobava al nostre país i s'havia de fer portar de l'estranger, i amb unes ulleres de muntures horribles i pesants i vidres enormes.

L'any 1961 ens vam traslladar a viure –de lloguer– al segon pis d'un edifici situat al carrer Capmany, núm. 28. Era espaiós (100 m²), assolat, nou de trinca i per estrenar. Encara recordo la meva mare contenta com mai l'havia vist abans. D'aquest habitatge no em mouria fins el dia que vaig casar-me, vint-i-un anys més tard.”

En aquell entorn familiar pacífic i afable, malgrat les dificultats passades, es produïren dos fets que el marcaren profundament emocionalment i intel·lectual. Van ser proves molt dures que van contribuir a forjar un fort caràcter... “Als 13 anys, amb el tercer curs de batxiller aprovat –llavors ens examinàvem a Figueres–, els meus pares van creure oportú enviar-me a un internat, segons deien –mai he sabut la veritat del tot– per rebre una millor educació. El col·legi que van triar fou el dels salesians de Mataró (a mi no se'm va consultar res): més que un quarter, una presó. El resultat –com era de preveure– fou nefast per als meus estudis: des del primer dia, el meu caràcter lliure i individualista va xocar frontalment amb una gent que només creia en la disciplina i l'ordre, i negava i constrenyia les particularitats de cada persona. [...] Tot en nom de Déu i d'una moral retrògrada i paranoica, i enmig de desfilades, càntics feixistes i l'obligatorietat de la llengua i els costums castellans. Només els forts en sortien indemnes. Personalment, solament van fer falta tres anys per sortir-ne un ateu convençut.

El primer curs –quart de batxiller i revàlida– encara el vaig aprovar pels pèls. Però els dos següents (per primera vegada a la meua vida vaig repetir un curs: cinquè de batxiller) es van convertir en una batalla fenomenal, finalment resolta amb la meua expulsió del centre (segons van explicar en una carta adreçada al meu pare: a causa de la mala influència que exercia sobre els meus companys).”

En aquest final segurament també hi va influir la mort de la seva mare, en un accident de cotxe en què viatjaven els seus pares durant les vacances. L'Agustí explica com els va afectar a tots aquell fet traumàtic. “En el meu cas, aquella tragèdia em va crear una capa de duresa, d'escepticisme, potser també d'egoisme, que mai més no he pogut treure'm del damunt, que em perseguirà fins a la mort.

Als 16 anys, doncs, tornava a Sant Feliu per acabar el batxillerat superior a l'institut de Sant Elm. Mentrestant, la meua àvia Quimeta –tot coratge i empena– va portar les regnes de casa a partir de l'accident. Mai li podré agrair el que van fer per nosaltres. A pesar d'haver perdut en poc temps l'home i la filla (l'altra filla que va tenir havia mort als 18 anys), mai no es va esfonsar. Van lluitar. Però els nostres temperaments –el d'ella i el meu– tan forts, mai no ens van facilitar una relació satisfactòria. Avui, me'n penedeixo. Hi ha tantes coses de les quals em penedeixo a la meua vida! Tot i que, estic segur que de tornar-les a viure m'equivocaria de nou.”

Agustí Roldós, Josep Carbó, Agustí Valls, Enric Moliné i Andreu Fernández al port de Sant Feliu pels volts de 1964. AMSFG. Fons i col·lecció Agustí Roldós (autoria atribuïda: Enric Ripoll)

NEIX UN COMUNICADOR

Amb poc més de vint anys, ja es comença a manifestar la seva vocació de comunicador i la seva passió per la ciutat, que inicialment tindria una forma més social i periodística i, posteriorment, es convertiria en recerca. A prin-

cipis dels anys setanta, l'Agustí participava en les tertúlies diàries que es feien a l'Amura, al voltant d'una taula de cafè des de la tardor fins a la primavera. Aquestes trobades van durar fins al restabliment de les llibertats democràtiques. D'aquest costum en dona testimoni Joan del Mas, al seu escrit "Cabotatge mediterrani i Joan Boadella (III)" a *Àncora* de 15 de gener de 1998: "Regularment hi assistien els senyors: Palahí, Riera, Agustí Roldós –pare–, en Joan Vilà a través dels quals vaig conèixer com us deia d'una forma més intensa Boadella en compartir ell taula amb aquestes persones des de feia temps. Altres noms que em vénen a la memòria de persones que recordo formaven part d'aquelles engrescades xerrades són els de Jordi Budó, Agustí Roldós –fill–, els senyors Bravo i

Solano, a vegades el pintor Josep Albertí i també Narcís Rusalleda entre d'altres. El tema de les converses era molt variat si bé els dos eixos fonamentals acabaven essent sempre la ciutat –en aquest cas Sant Feliu– i els esdeveniments que marcaven en aquella època el ja trasbalsat clima polític que vivia el país."

Carnet de redactor del setmanari *Àncora*, 1974. AMSFG. Fons i col·lecció Agustí Roldós (autoria desconeguda)

El 21 de març de 1973 l'Agustí ja era col·laborador a *Àncora*, en què signava la secció "Panorama deportivo". La primera setmana de març de 1974 es va reprendre l'aparició regular del setmanari amb la incorporació de nous redactors: Joan Canadell, Agustí Roldós, Joan Mateu, etc. Va començar una publicació constant d'un acudit gràfic a càrrec de "Narmas" i també de diferents noves seccions. El 21 de març ja començaven a signar conjuntament, ell i en Joan Canadell, la secció "Nuestro Personaje", en la qual entrevistaven diferents persones conegudes en diversos àmbits públics, tot fent preguntes referides a temes d'interès per als guixolencs, alguns polèmics, com la instal·lació dels "silos" al port.

El 20 de desembre de 1979 surt esmentat en la relació de col·laboradors i redactors que fa el setmanari *Àncora*, amb motiu de la celebració dels 30 anys de la publicació. A més, dins d'aquest vessant de comunicador, als anys vuitanta, va conduir el programa "Enrocka l'AM", emès els dijous a les 9 del vespre per Ràdio Sant Feliu. Aquesta dada ens documenta un nou aspecte de l'abast dels seus interessos i gustos culturals: la música, especialment el rock, en totes les seves manifestacions. Tanmateix aquesta afició no es troba reflectida als seus escrits, més aviat la vam descobrir en una conversa infor-

mal en què ens va explicar la seva afició pels concerts i per alguns músics i bandes concrets. Va dir que li encantava Pink Floyd, que havia xalat en un concert de Bob Marley i que havia viscut en primera persona l'ambient musical de Nova Orleans.

A l'Àncora del 12 de desembre de 2002, s'inicià la sèrie de la "Dèria del Col·leccionisme: fotògrafs i fotografies", de l'Agustí, en substitució de la secció "Contrastos". L'editorial ho explicava així "Des del dijous dia 2 de novembre de l'any 1989 hem anat publicant a la secció "Contrastos" sis-centes trenta-tres fotografies antigues de Sant Feliu, comparant-les amb les vistes actuals. [...] Han estat tretze anys de mantenir a les pàgines d'Àncora una secció que per a molta gent els portava records i per a altres, els més joves, els donava l'oportunitat de conèixer i saber com era el Sant Feliu d'altres èpoques. Com que tot ha de tenir una fi, donem per acabada la publicació d'aquesta secció, però no obstant n'encetem una altra en aquesta mateixa edició, també amb el mateix tema de donar a conèixer el Sant Feliu d'abans, en aquesta ocasió mitjançant una sèrie de fotografies molt interessants i inèdites moltes de les quals de la nostra ciutat".

LA PASSIÓ PER LA RECERCA

L'inici d'aquesta secció marca un punt d'inflexió en la seva producció escrita, ara ja basada en la recerca i els diferents àmbits que més el motivaven: història local, política, biografia, viatges, cinema, teatre i fotografia antiga. Així va col·laborar en diverses revistes i anuals i també esdevingué editor dels seus propis llibres, sobre temes inèdits de Sant Feliu de Guíxols.

Com a col·laborador del setmanari guixolenc va publicar escrits setmanalment durant dècades. Per mostrar l'abast real de la seva producció, val la pena fer un recorregut cronològic pels títols publicats. La seva obra va ser especialment prolífica entre 2004 i 2009:

- Any 2004. Sèrie "En el centenari del port (1904-2004) – Fets de mar a Sant Feliu 900-1900"; sèrie d'itineraris per Barcelona "De la boqueria al fòrum, passant pel born"; sèrie "Història del cinema a Sant Feliu de Guíxols".

- Any 2005. A més de seguir amb el cinema, enceta "Excursió gràfica al paradís perdut: la Costa Brava del 1925".

- Any 2006. Article "El teatre abans dels teatres"; sèrie dedicada a personalitats guixolenques com Josep Faura, o Marcos Redondo; sèrie "Londres"; sèrie "Imatges inèdites, rares o curioses"; escrits "Ermita del Remei" i "Passejant pel Salvament"; sèrie "Molins fariners i aiguaders a Sant Feliu i la Vall

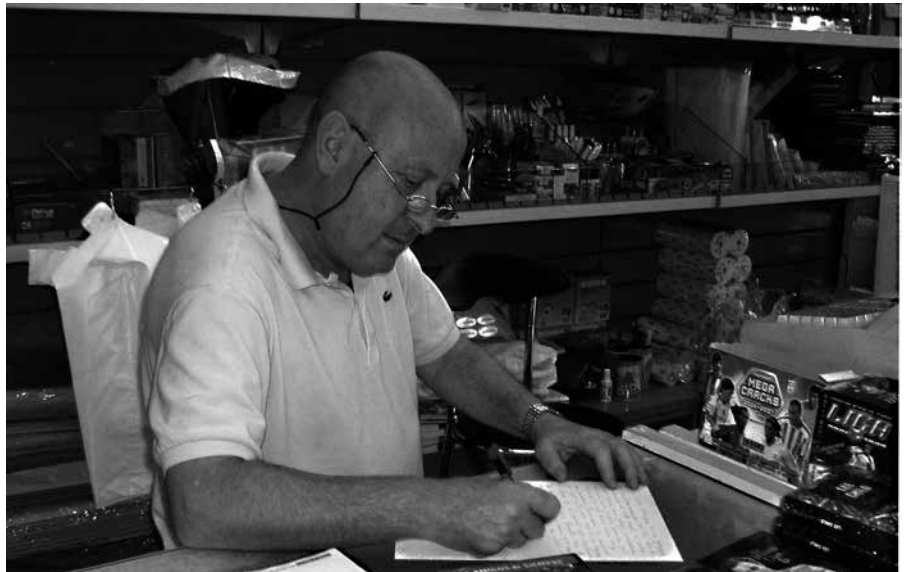

RETRAT D'AGUSTÍ ROLDÓS

d'Aro". Aquest mateix any es mostra crític amb la urbanització Balmanya, i el 14 de desembre publica una carta oberta al regidor d'Urbanisme d'aleshores, Sr. Josep Amat; article "El Noticiero (novembre 1891–novembre 1894)". També va publicar les ressenyes a la secció "El llibre de la setmana".

- Any 2007. Sèrie "Excursió per les Gavarres"; sèrie "Passejada per la Vall de les Comes"; sèrie "Passejades" on ens convidava a gaudir de Vista Alegre, el camí de ronda, els jardins de can Poujarnisclle o la platja de Sant Pol; escrit "A propòsit de s'Agaró i Sant Pol"; sèrie dedicada a Àngel Jiménez; inici de la sèrie "Solius", que continuà fins al 2008.

- Any 2008. Sèrie "La fotografia d'afecionats a la Costa Brava"; continuació de la sèrie dedicada a personatges com els germans Anlló, Jaume Marill, Albert

A dalt, retrat a la llibreria. AMSFG. Fons i col·lecció Agustí Roldós (autoria desconeguda)

A sota, parada a la Rambla per la Diada de Sant Jordi de l'any 2006. AMSFG. Fons i col·lecció Agustí Roldós (autoria desconeguda)

Gironès i Alexandre Matas; sèrie "París"; diversos escrits sobre l'edició de targetes postals a la nostra ciutat i un article sobre el centenari de la Costa Brava, que l'any següent va ser motiu d'una conferència seva a l'Escola d'Adults; sèrie "Roma en tres dies", iniciada el 2008 i continuada l'any següent.

- Any 2009. Escrit "Naufragis ocorreguts a Sant Feliu entre els anys 1881 i 1900, seguint les notícies publicades al diari *La Vanguardia* de Barcelona"; sèrie "Cinema d'aficionats".

L'any 2013 va ser autor del pròleg i de la presentació del llibre *Nous contes dels Guíxols* de Mark Russell, anglès resident des de fa temps a la nostra ciutat. Aquesta publicació està il·lustrada amb dibuixos de Narcís Masferrer –Narmas– i dedicada a Josep Vicente. Aquell any era el penúltim de l'edició d'*Àncora* com a setmanari, encara hi publicà "Una cursa de motos a Sant Feliu de l'any 1913", era el 22 d'agost.

També ha estat col·laborador de la revista cultural *L'Arjau*, editada periòdicament per l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, mitjançant articles d'investigació del món de la fotografia i el cinema local. També ha publicat escrits regularment a la revista cristinenca *Ridaura*, mitjançant articles i fotografies. Els seus articles d'investigació del món de la fotografia, el cinema i la història local han estat publicats en els llibres anuals de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà (2006, 2007, 2008).

A més ha col·laborat amb articles i fotografies, dins els llibres *El port de Sant Feliu de Guíxols*, editat per l'Ajuntament guixolenc i la Diputació de Girona (2004); *Per una clavellina*, editat per l'Escola d'Adults CFA de Sant Feliu (2005); *Silenci, rodem! Història del cinema a les comarques de Girona*, de Joaquim Romaguera i Ramió, editat pel Col·legi de Periodistes de Catalunya i la Diputació de Girona (2005); *Un volt pel Sant Feliu de Gaziel*, editat per l'Ajuntament guixolenc i la Diputació (2007).

Algunes de les sèries d'articles publicats al setmanari *Àncora* van ser recollits i editats pel mateix autor en forma de llibres, com *Sant Feliu de Guíxols, 140 anys de fotografia (1864-2004) Imatges i glosses*, editat el mes de novembre de 2004 amb la col·laboració de l'Ajuntament guixolenc i escrits de 14 autors. Aquest fou el primer d'una col·lecció impressionant, la presentació va anar a càrrec d'Àngel Jiménez, que aleshores era arxiver municipal. A continuació va obsequiar-nos amb el seu estudi *Història de l'Agrupació Romea i del teatre d'aficionats a Sant Feliu de Guíxols (1901-2003)*, editat el desembre de 2005 per l'Ajuntament guixolenc, amb la col·laboració de la Diputació de Girona. A *Àncora* es feia aquesta ressenya amb motiu de la presentació "Amb aquest títol, l'historiador local Agustí Roldós ha escrit un llibre on es recull la història de l'Agrupació Romea, elenc teatral de Sant Fe-

liu que tant abans de la guerra com després presentà a Sant Feliu i a fora una gran quantitat de representacions teatrals. En el mateix llibre hi ha també una extensa explicació del que fou en altres èpoques el teatre d'afecionats a la nostra ciutat”.

També són d'aquests anys *Sant Feliu de Guíxols, Pinzellades, fantasies i membrances*. Llibre de recerca, de ficció i de memòries, il·lustrat de forma generosa amb fotografia antiga inèdita. Editat el mes d'octubre del 2006. L'acte de presentació va anar a càrrec de Miquel Lobato Cárdenas, alcalde president de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols; Josep Maria Isern Puig, director del setmanari *Àncora*, i Josep Solà Granés, llicenciat en filologia catalana i castellana. Ressenyen a *Àncora* “El llibre del nostre col·laborador Agustí Roldós, vol ser un viatge escrit i gràfic pel Sant Feliu dels darrers 125 anys, una mena de crònica dels esdeveniments més curiosos, de les festes més populars, dels petits afers polítics, religiosos i socials, de la vida de tantes entitats que una vegada van fer gran la ciutat, dels costums avui desapareguts per sempre... Ara bé, per damunt de qualsevol altra cosa, aquest llibre tracta de la gent, dels homes i les dones que estimaven aquesta menuda i bonica ciutat del litoral català, la nostra: Sant Feliu de Guíxols.”

El 2008 va presentar l'estudi *El cinema documental i amateur a Sant Feliu de Guíxols (1898-2007)* als premis *Àncora* d'Investigació i Recerca. El 2019 publicar i també editar *Records de Sant Feliu*, amb pròleg de Gerard Bussot, el qual comenta el següent: “l'autor emmarca en un compendi d'escrius i d'imatges sobre diversos temes guixolencs, personatges o paisatges que el van captivar i que encara ho segueixen fent: teatre, cinema, esports, naufragis, molins, passejades pel territori, etc.” Alhora Bussot, també remarca la importància de les aportacions fetes en la història de l'edició de postals a Sant Feliu de Guíxols. Fruit d'aquest treball incessant, posteriorment revisà i completà alguns d'aquests treballs enciclopèdics. Així, el 2022 va editar i publicar *Història de la fotografia i el cinema a Sant Feliu de Guíxols*.

FUTBOL I CURSES

Aquesta semblança de l'Agustí seria incompleta si no féssim esment de la seva faceta esportiva. La seva activitat no s'ha cenyit a l'àmbit intel·lectual, sinó que també ha abastat l'esport, al qual s'ha dedicat intensament, tant com a l'assaig i a la recerca. L'any 1977 ja el trobem implicat amb la Penya Guixolenca Amura, on feia d'entrenador i on va aconseguir “formar un equipo en el que sus virtudes más importantes son la fuerza y la cohesión entre sus líneas”, tal com afirmen a *Àncora* el 14 d'abril d'aquell any. També era el soci 206 de la Penya Barcelonista Guixolenca, per la qual cosa va gaudir d'entrades per al partit Barcelona-Celta, el 19 de maig, juntament

amb Josep Barceló i Güell, Pilar Casanova, Pere Feliu i Oliva i Josep Buxó i Raurich. L'any 1982 la fortuna el va obsequiar amb una entrada per al segon dia del Torneig Joan Gamper.

També en aquest àmbit hi ha hagut un vessant social, com l'organització de l'homenatge a Pere Baqué per part de la Penya Amura. A l'Àncora de 18 d'agost de 1977 en van fer la crònica: "Salida de los dos equipos al campo precedidos de dos señoritas portadoras de sendas banderas catalanas, que se alinearon frente al palco presidencial hacia el cual se dirigieron los capitanes de ambos equipos junto con el árbitro, para llevar al homenajeado Sr. Pedro Baqué, hasta el centro del campo, donde entre los aplausos de los presentes, el señor Agustí Roldós, en nombre de la Penya Amura le hizo entrega de una placa conmemorativa, tras lo cual realizó el saque de honor y ocupó un lugar destacado en el palco."

Però l'any 1992, quan tenia 40 anys, es produí un fet decisiu en la seva trajectòria esportiva: el 15 de març va participar en la seva primera marató, amb Antoni Canadell Mas, com a atletes veterans. Era la XV edició de la Marató de Barcelona i ells eren membres del Club Atlètic Guixols. A Àncora van remarcar la seva bona actuació "per tractar-se de la seva primera marató". El mateix any va competir en dues més: el 3 de maig va fer la VI Cursa dels 10 km de Martorell, amb Jordi Batlle. El 4 d'octubre va participar en la Marató Girona – Sant Feliu, amb 330 inscrits.

Durant anys, va participar i destacar en moltes més, sempre en el mateix club. El 15 de maig de 1993 ho va fer en la XVI Marató Catalunya Barcelona, amb sortida a Mataró i arribada a l'estadi Olímpic de Montjuïc i en què van participar unes 3.500 persones. El 18 d'abril a la Cursa Popular Ganxona, organitzada pel Club Atlètic Guixols i altres entitats. El 14 de març de 1999, ho va fer a la XXII Marathon Catalunya Barcelona, de 42,195 km, amb 2.500 participants, tot obtenint un meritori 1.097è lloc. El mes de novembre de l'any 2000 va fer el Cros de Vidreres, el club valorava així la seva actuació "Bona cursa del segon atleta del CA Guixols, Agustí Roldós, en el 14è lloc de veterans". El gener del 2001, va fer la XV edició de la mitja marató de Granollers, la més important i multitudinària de Catalunya. Amb un dia esplèndid, 4.300 atletes van sortir per córrer els 21 km i 97 metres que separen Granollers de la Garriga i tornada a Granollers. L'Agustí va quedar en el lloc 982, amb una hora i 30 minuts. El 13 de gener de 2002 es va celebrar el campionat de Girona de Cross, que tingué lloc a la Vall de Bianya, un dels circuits més bonics de Girona. En la categoria de veterans el guixolenc Jordi Batlle aconseguí el 3r lloc, mentre l'Agustí

Retrat amb l'equip de futbol. AMSFG.
Fons i col·lecció Agustí Roldós
(autoría desconeguda)

RETRAT D'AGUSTÍ ROLDÓS

Roldós ho feia en el 13è. El diumenge dia 20, tres atletes de Sant Feliu (Jordi Batlle i Agustí Roldós, pel Club Atlètic Guíxols, i F. Javier Delgado, per l'ONCE), participaven en la XXIV Cursa del "Barri de Sant Antoni" a Barcelona, amb un recorregut planer de 10 km, pel centre de la ciutat, i com a test per a les curses de la Mitja Marató de Granollers i la Marató de Barcelona.

Aquesta afició la va mantenir fins que la seva salut ho va permetre. Val a dir que, a més de ser esportista i concursant, l'Agustí donava suport al Club Atlètic Guíxols tot fent inscripcions a la llibreria, assessorant aquells que hi volien participar però no hi estaven avesats.

D'esquerra a dreta:

Presentació del llibre *Sant Feliu de Guíxols, 140 anys de fotografia (1864-2004) Imatges i glosses*, a la Biblioteca Pública Octavi Viader Margarit, amb Àngel Jiménez i Joan Canadell, 2004. AMSFG. Fons i col·lecció Agustí Roldós (autoria desconeguda)

Presentació del llibre *Pinzellades, fantasies i membrances* d'Agustí Roldós al Monestir, el dia 20 d'octubre de 2006. D'esquerra a dreta: el director del setmanari *Ancora*, Josep M. Isern, l'autor del llibre i Josep Solà, llicenciat en filologia catalana. AMSFG. Fons Ajuntament (autoria: Pere Carreras)

Presentació al Monestir del llibre *Història de l'Agrupació Romea i del teatre d'aficionats a Sant Feliu de Guíxols (1901-2003)* amb Alfons Hereu i Miquel Lobato –que aleshores era alcalde–, l'any 2005. AMSFG. Fons i col·lecció Agustí Roldós (autoria desconeguda)

Presentació del llibre *Per una clavellina*, de Francesc Masferrer (text) i Josep Maria Vilà (música), el 15 de juny del 2005, a la sala polivalent del Centre Cívic Vilartagues. D'esquerra a dreta: Narcís Masferrer, Agustí Roldós, l'alcalde Miquel Lobato, Toni Ferrer Gallego i Toni Ferrer Vicens. AMSFG. Fons Ajuntament (autoria: Pere Carreras)

UN COL·LABORADOR DE CAP A PEUS

A principis de l'any 2000 vaig començar a treballar a l'Arxiu Municipal, aleshores era director l'Àngel Jiménez, i l'Agustí Roldós ja era un referent en fotografia antiga, venia tot sovint a fer recerca a l'Arxiu. Aquella relació, tot seguit s'amarà de confiança. Es convertí en col·laboració. Com en el cas de les seves facetes de comunicador, investigador i esportista, la seva bona disposició s'ha mantingut fins al final.

Un dels primers fruits d'aquest suport es va materialitzar l'any 2004 amb motiu de la celebració del centenari del port de Sant Feliu de Guíxols, a la qual van seguir l'extensa relació que hem detallat abans. Tanmateix, l'Agustí va fer un pas més, ferm, des de la seva experiència com a investigador: fer diverses donacions de documentació. El 2005 va cedir les reproduccions dels fons de Joan Soler Cazeaux el seu avi matern. El 2006 va cedir reproduccions de part del fons fotogràfic de Jordi Budó, del qual formen part les fotografi-

es que tenia penjades al seu establiment, can Toni. El mes de febrer de 2007 va fer la donació del fons documental del seu avi Agustí Roldós Calzada. Actualment es troba digitalitzat i disponible al recurs Arxius en línia de la Generalitat de Catalunya.

L'any 2014 va fer tres donacions, els mesos de gener, maig i desembre, dels treballs de recerca i articles realitzats sobre Sant Feliu de Guíxols, la seva activitat com a col·leccionista de fotografies i investigador de la història guixolenc. Al cap de dos anys, el desembre de 2016, començaria la donació de la seva col·lecció, tant fotografies com cartells i programes de mà, acompanyats d'escrits realitzats durant les recerques. El 2017, els mesos de gener i abril, va completar el conjunt, format per documents originals i altres materials relacionats. També va completar el fons de Joan Soler Cazeaux. L'any 2023 ha tingut la generositat de donar a l'Ajuntament 34 llibres de la *Història de la fotografia i el cinema a Sant Feliu de Guíxols*, editat l'any anterior.

Mercès a la seva labor, però també al seu altruisme, en desprendre's de la col·lecció formada al llarg d'una vida, la ciutat de Sant Feliu de Guíxols gaudeix i disposa d'un valuós llegat. Aquest llegat material ha vingut acompanyat d'una deixa intel·lectual, que és el coneixement generat durant la recerca i elaboració del gran nombre de publicacions que va fer durant tants anys, constant, incansable, sense perdre la il·lusió, la guspira de la curiositat permanent.

Moltes gràcies Agustí: ha estat un plaer i un privilegi tenir-te com a company en una bona part de la travessia.

M. Àngels Suquet Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

CALIDOSCOPI

EL PUNT DE VISTA

RICARD MUR

RICARD MUR, UN CRONISTA VISUAL DELS ANYS VINT

RICARD MUR, un gallurenc adoptat per la terra de ganxons, va ser sens dubte un agent significatiu per construir la història de la població de Sant Feliu de Guíxols. La seva empremta va esdevenir clau per a la societat d'inicis del segle xx; va proporcionar una innovadora visió de la fotografia, introduint tècniques i estils nous i, tot això, ho va fer lligar amb l'evolució del context del moment. Així va col·laborar a enriquir la cultura visual de la comunitat. Amb la seva càmera retratava la bellesa d'una costa en ple auge de visitants, i la descobria alhora que captava els moments més quotidians dels espais de la zona. La seva obra va tenir un impacte decisiu en la documentació històrica i cultural de la població i el seu llegat continua servint d'inspiració i coneixement per la història de Sant Feliu de Guíxols.

A. S. FELIU DE GUIXOLS Nº 22
Les Mongetes MR

Vist per la RECERCA

EL COLOR DE L'ATZAR

El fotògraf Ricard Mur va ser un dels primers en ser valorats a les comarques de Girona quan, als anys 80 del segle xx, es va donar a la fotografia valor patrimonial i documental. L'obra de Mur representava l'època idealitzada del primer terç de segle, abans de la dramàtica irrupció de la Guerra Civil i de la foscor de les dècades següents. Es donava la circumstància que es conservava una part significativa del seu fons, cosa que permetia copsar el seu treball de manera global. Mur va captivar des del primer moment perquè la seva narració visual estava feta amb una sensibilitat exquisida. Envoltat de misteri, procedent de terra endins, no se sabia massa bé qui era i què feia, abans que un bon dia, tal vegada fruit de l'atzar, aterrés en aquesta ciutat.

Ricard Mur Dargallo va arribar a nosaltres dues, les quatre mans que escriuen aquest article, com totes les imatges que decideix conservar en un racó el cervell; de manera inesperada i al moment just. L'experiència va ser semblant a veure un estel fugaç; un primer contacte de reüll, que provoca la necessitat imminent de tornar a girar el cap per analitzar cada detall. Ens havíem conegut treballant amb el llenguatge universal de l'art contemporani i, a partir del moment, el destí ens va anar unint en diferents ocasions professionals. El passat 2022 vam rebre la proposta de col·laborar amb els Tallers d'Història que porta a terme l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols; tocava treballar, precisament, el llegat de Mur com a temàtica del material didàctic. Pocs mesos després ens trobàvem seleccionant fotografies de l'autor per elaborar un llibre que sortiria per Sant Jordi del 2023. I, per si no n'hi hagués prou, ara tenim l'oportunitat de col·laborar amb L'ARJAU. Els nostres dos mons, Història de l'Art i Comunicació, tan propers, han pogut convergir per donar forma a aquest complex projecte amb tantes branques, que va des de les propostes educatives dedicades als més petits fins a aquests mesos de recerca, mà a mà amb l'equip de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu, passant pel recorregut en imatges publicat amb l'editorial Efadós.

El fons, de més de 800 imatges, que vam haver de revisar, començava amb instantànies de tot el que havia estat, temps enrere, casa nostra, el nostre estimat Empordà. El primer sentiment va ser d'impacte, de buscar els raconets on posem la tovallola cada estiu amb la pell de gallina, i després l'eufòria es va anar transformant en nostàlgia, enyorança per unes terres de conreu que mai havíem vist; pobles en creixement, indústries en funcionament, modes molt llunyanes... Ens trobàvem davant d'un seguit de postals d'una Costa Brava que acabava de ser batejada des del cim de Sant Elm, o potser des de Begur, i, paradoxalment, era també just el moment que començava a modificar l'essència que li havia donat nom; els pobles deixaven a poc a poc de ser indomables i es convertien a un nou model de vida.

La sorpresa més gran va arribar quan l'eufòria i la nostàlgia van iniciar la seva convivència, deixant-nos espai per apreciar cada detall. Les imatges, els

N.º 59 Colecciones MUR
 San Feliu de Guixols

Costa Brava
 De S. Feliu a Palamós
 Pineda del Moli

paisatges es donaven forma ells mateixos, i estableixen un fil narratiu que ens permetia traçar el passat històric del vessant català del Mediterrani, des del paleolític fins a la Guerra Civil. Els dòlmens de l'Ardenya i les Gavarres, les ruïnes de ciutats romanes com Empúries, el creixement industrial d'inicis del s. xx, els entorns en constant canvi, els esdeveniments més insòlits com l'enfonsament de vaixells o desorientació de balenes, els edificis malmesos per l'aviació italiana durant la Guerra Civil... Tot, naixement i pèrdua, formava part d'allò mateix; el retrat d'una època distinta i fins a cert punt llunyana, encara que amb una gent no tan diferent de la d'avui dia.

Vista de la pineda de cala Ametller, anys 20. AMSFG. Col·lecció Carme Arxer (autoria: Ricard Mur)

Amb Mur vam trobar un artista a cavall entre la fotografia contemporània i la documentació més clàssica; feia postals i procurava viure del seu negoci, però, alhora, tenia cura de guardar els moments importants, duent a terme certes tasques que podrien arribar a semblar fins i tot periodístiques. També, per acabar de definir-se com a artista complet, innovava amb tècniques de moda, com ara la fotografia estereoscòpica, o donava ales a la creativitat fent dibuixos sobre les imatges. Aquest patrimoni material que custodia l'Arxiu de Sant Feliu era innegable que portava implícit un patrimoni immaterial importantíssim.

Així vam descobrir el *Tío Mur*, com l'anomenaven a casa els seus nebots, i

Així vam descobrir el Tío Mur, com l'anomenaven a casa els seus nebots, i vam començar a traçar aquest recorregut per entendre el seu context, fent-hi un apropament amb publicacions més divulgatives i fins a arribar a aquest L'ARJAU dedicat als fotògrafs ganxons. Les pàgines següents de recerca se centren a determinar el context familiar de Ricard Mur i dotar de personalitat el personatge que ha esdevingut el fotògraf.

vam començar a traçar aquest recorregut per entendre el seu context, fent-hi un apropament amb publicacions més divulgatives i fins a arribar a aquest L'ARJAU dedicat als fotògrafs ganxons. Les pàgines següents de recerca se centren a determinar el context familiar de Ricard Mur i dotar de personalitat el personatge que ha esdevingut el fotògraf a partir de les recerques prèvies d'Emili Massanas o Agustí Roldós. Mai ens vam imaginar que la seva obra seria un fil vermell tan llarg, com explica aquella llegenda oriental, que ens acabaria unint i conduint més enllà de totes les pàgines escrites, obrint-nos la porta a viatges en el temps, noves passions, persones meravelloses i, fins i tot, a racons de nosaltres mateixes que ens eren desconeguts. Estem molt agraïdes per tot el que hem pogut fer i, potser, l'única manera que tindrem de tornar, o si més no intentar-ho, al nostre misteriós Mur tot el que ell ens ha donat, serà provar de treure la seva història una mica més de l'anonimat. El color de l'atzar, per a nosaltres, ara és blanc i negre, i juga amb els clarobscur i les històries amagades fora de camp per acompanyar-nos a tot arreu, així com esperem que acompanyi a tothom que s'aturi a llegir entre les properes línies.

ESTUDIS PREVIS

El treball de fotografia de Ricard Mur Dargallo és un fil complicat de seguir. Ha deixat constància en exposicions i textos més enllà de la seva època, però la seva figura ha quedat envoltada de misteri i impersonalitat. Ja ens ho va dir la Maria Àngels Suquet en arribar a la primera reunió dels Tallers d'Història que "era com un bolet", present i amb molt material per treure'n, però ningú sabia d'on havia sortit ni els motius que el van portar a la ciutat. Sens dubte, el treball de recerca més extens sobre la seva persona va ser fruit de la recerca d'Emili Massanas, dissenyador de professió i col·leccionista d'imatges al seu temps lliure, l'any 1988. Massanas va ser un gran afeccionat a la fotografia, i una de les seves recerques la va protagonitzar la vida i obra del gallurenc Mur.

El llibre *Ricard Mur, fotògraf a Sant Feliu* va sortir a la llum formant part de la Col·lecció d'Estudis Guixolencs, i es va publicar des de l'Arxiu Municipal i en col·laboració amb la Diputació de Girona. És així; des que va arribar el fons Mur a mans municipals, ha estat un constant protagonista a la vida del poble. Per altra banda, comptem amb el gran paper que va fer Agustí Roldós, qui va seguir les passes de Massanas, que ara nosaltres també reprenem. La tasca que van fer ambdós va permetre rescatar l'obra de Mur, juntament amb el seu llegat artístic. Continuar amb aquesta recerca contribueix a la preservació del patrimoni cultural de la ciutat alhora que enriqueix la com-

1 Segons indiquen els censos municipals i registres matrimonials de la ciutat de Saragosa queden confirmats com a nascuts abans de Ricard Mur dos germans. Segons el matrimoni d'un tercer germà registrat al *Diario Mercantil de Zaragoza*, núm. 29, de 4 de febrer de 1893 coneixem que, probablement, aquest tercer també va néixer abans que Ricard.

premsió de la seva importància en la història local. La informació recavada per Massanas i Roldós va proporcionar una base sòlida que ens ha permès seguir el rastre. Així i tot, aquesta recerca encara deixa incògnites, espais en blanc, i dona peu a continuar escodrinyant dades, diaris i padrons d'habitants. L'objecte principal de les següents pàgines ha estat il·luminar alguns aspectes sobre el context personal del fotògraf; conèixer l'ambient on es va educar i on va acabar vivint, donant molta importància a les persones que l'envoltaven, ja que és la part humana una de les grans protagonistes dels seus retrats.

VIURE EN L'ABANS

Pagus Gallorum, l'assentament dels gals, són les paraules que van donar nom a la vila de Gallur, eixida a tocar de l'Ebre i molt propera a la seva capital de província, Saragossa. Ricard Mur Dargallo va néixer a aquest petit poble de l'Aragó el 28 d'abril de 1875 (Roldós diu 18 d'abril), fill d'un matrimoni que ja tenia tres fills¹. Quan Ricard Mur obre els ulls, a la vila ja no hi havia assentaments romans, cavallers àrabs o els templers que havien construït i ocupat el castell, situat on actualment hi ha l'església. A aquest moment, finals del s. XIX, ni tan sols quedaven regnes; ens situem a una Espanya convulsa, afectada per una tercera Guerra Carlista, que ja entrava en la seva etapa final. Uns mesos enrere, el desembre de 1874, s'havia posat final a la Primera República Espanyola i, amb aquesta, al Sexenni Democràtic, i es pretenia restaurar la monarquia dels Borbons amb Alfons XII al capdavant.

Les reformes polítiques, conflictes i guerres van portar tot un seguit de canvis econòmics, i els models de subsistència del país van començar a polaritzar-se; els pobles d'interior van dedicar les seves activitats a l'agricultura, mentre que les zones costaneres eren més properes a la Revolució Industrial anglesa, a què ja s'havien adherit altres països europeus. Els anys finals del segle XIX, Espanya havia perdut les colònies d'Ultramar que quedaven sota el seu domini, i es van patir diferents crisis socials i econòmiques relacionades

Per altra banda, comptem amb el gran paper que va fer Agustí Roldós, qui va seguir les passes de Massanas, que ara nosaltres també reprenem. La tasca que van fer ambdós va permetre rescatar l'obra de Mur, juntament amb el seu llegat artístic. Continuar amb aquesta recerca contribueix a la preservació del patrimoni cultural de la ciutat alhora que enriqueix la comprensió de la seva importància en la història local.

amb la pagesia. Alhora, el fracàs del Sexenni Democràtic havia fet reaccionar nous sectors del republicanisme, amb Valentí Almirall al capdavant del federal, i es promulgava el reconeixement de les diferències culturals entre els territoris i *nacions* que configuraven el territori espanyol; naixia també el catalanisme. Els anys que van seguir, inicis i meitat de 1900, no van ser més relaxats; el desenvolupament industrial continuava, les crisis acabaven amb revolucions de la població i arribaven dictadures, segones repúbliques i guerres.

Les indústries a Catalunya van centrar la seva activitat, principalment, en el suro i els materials que se'n podien derivar, com també a les importants xarxes ferroviàries que anaven establint connexions arreu del país. S'aconseguia així un flux molt dinàmic tant de persones com de mercaderies, que complementava a les oportunitats que ja oferien feia anys els ports de les poblacions costaneres. Els nous negocis requerien molta mà d'obra, i la demanda d'ocupació va provocar les primeres migracions en massa, provinents en molts casos d'Aragó. Aquests moviments de població van comportar un gran creixement demogràfic al litoral mediterrani, amb què es van produir canvis significatius en les estructures dels pobles i en les formes de convidaure i relacionar-se entre veïns. Ricard Mur, nascut i arribat a l'edat adulta en aquest context, va ser capaç de retratar els diferents punts clau d'aquesta realitat en constant estat de canvi.

Sheila Berrocal Fernández
Graduada en Comunicació

Helena Ferrer Codesido
Graduada en Història de l'Art

Vist per la BIOGRAFIA | FER CAMÍ

Tota obra d'art es concep i neix en el context de l'artista, amarada conscientment o no de les seves experiències personals, dels seus gustos o de les seves dèries. La fotografia, com a obra d'autor, no n'és una excepció. En el cas de Ricard Mur hi havia encara massa interrogants per respondre, per poder fer un pas més enllà de la identificació dels elements retratats. Com havia estat la seva vida abans de viure a Sant Feliu de Guíxols? En quins escenaris havia transcorregut la seva infantesa i joventut? Quina era la seva formació? Quins gustos o interessos tenia? Com havia après a fer de fotògraf? La seva obra era la pròpia d'un fotògraf de galeria, però teníem el repte d'entendre tot allò que l'havia influït al llarg de la seva vida i que l'havia arribat a fer tan especial.

El dijous 1 d'abril de 1886 el *Diario de Avisos de Zaragoza* publicava entre les notícies del dia la caiguda que un noi, que no arribava als 11 anys, havia patit jugant vora una séquia dels afores de Saragossa. El corrent l'havia arrossegat, però amb la bona fortuna que, quan va ser rescatat pels soldats de la guàrdia i el cantiner, es va comprovar que no s'havia fet més que una lesió lleu. Qui va protagonitzar l'accident fou el nostre Ricard Mur. La família s'havia traslladat a Saragossa feia gairebé un any¹, ja que el seu pare, Hipólito, va ser contractat com a mestre al penal de la ciutat². El fet de trobar-se al voltant de l'edifici amb el seu fill va fer que aquell dia es convertís en el primer que el nom de Ricardo Mur quedaria registrat per a la posteritat. Qui sap si curiós, com seria sempre, Mur es trobava explorant la zona, imaginant que era un aventurer o un corsari a punt de trobar un tresor. Potser estava buscant el racó més insòlit per poder-ne guardar la imatge al record o, fins i tot, podria haver estat que quedés embadalit per la llum que es reflectia a l'aigua del canal, hi veiés la primera guspira que el faria interessar-se pel dibuix i, més endavant, per la fotografia. Fos com fos aquell dia, tingués Ricard o no ja l'empenta per esdevenir un artista, va acabar prenent aquest camí.

L'any 1892, amb tan sols 17 anys, ja era reconegut com a artista per haver exposat al passatge del Comerç de Saragossa un quadre històric sobre un dels moments en què el general Palafox, capità general del Setge de Saragossa durant la guerra d'Independència³, va arribar a la plaça de la Constitució de

- 1 Dada extreta del BOE amb data 5 de desembre de 1885: baixes al Registre Civil de Gallur per canvi de domicili.
- 2 *El Intransigente*, núm. 309, 31 d'octubre de 1885, p. 3.
- 3 *Diario de Zaragoza*, p. 3 / *Diario Mercantil de Zaragoza*, p. 3.
- 4 *Diario de Zaragoza*, 24 de gener de 1897, p. 2 / *Alianza Aragonesa*, 24 de gener de 1897, p. 2 / *La Derecha, Diario Democrático*, 23 de enero de 1897.
- 5 *Diario Mercantil*, 23 de gener de 1897, p. 3.
- 6 *Diario de Zaragoza*, 7 de febrer de 1897.

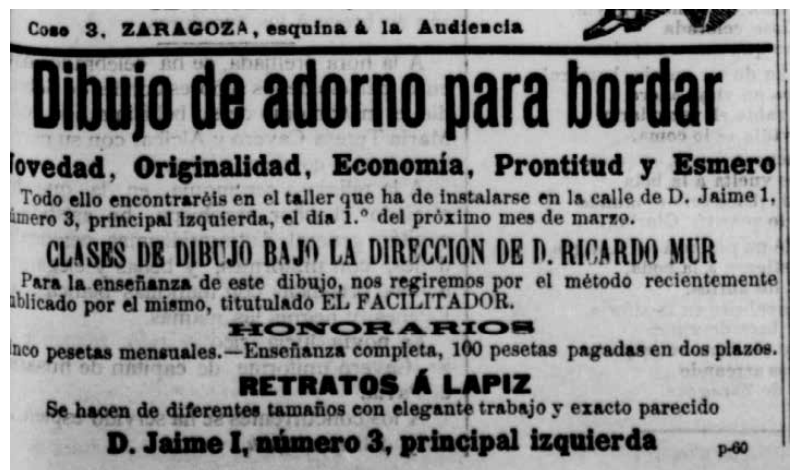
El lapse de temps en què Mur sembla deixar de banda la part més creativa del seu dia a dia correspon, precisament, al període en què va passar dels 18 als 22 anys. El 1897, quan ja tenia la majoria d'edat, va ser seleccionat per cobrir la plaça d'auxiliar d'advocacia de l'Estat, en qualitat d'interí, a la Delegació d'Hisenda de la província de Saragossa.

la ciutat l'any 1808. El setembre de 1893, el *Diario Mercantil de Zaragoza* i *El Diario de Zaragoza* van publicar un paràgraf en què elogiaven l'habilitat que tenia Mur amb el dibuix, recordaven el quadre exposat l'any anterior i publicitaven un gravat fet a llapis que s'exhibia en aquell moment a la llibreria La Cesaraugustana. A partir d'aquell moment no s'han trobat evidències de més exposicions o activitats de Mur relacionades amb l'art fins al 1898, que va obrir la seva pròpia acadèmia de dibuix.

El lapse de temps en què Mur sembla deixar de banda la part més creativa del seu dia a dia correspon, precisament, al període en què va passar dels 18 als 22 anys. El 1897, quan ja tenia la majoria d'edat, va ser seleccionat per cobrir la plaça d'auxiliar d'advocacia de l'Estat, en qualitat d'interí⁴, a la Delegació d'Hisenda de la província de Saragossa⁵. La plaça havia estat ocupada anteriorment per Guillermo Aisa, però, en plegar, va quedar a disposició de Mur. Aquest petit canvi en la direcció de la seva carrera professional podria fer-nos pensar que havia dedicat els anys finals de la seva adolescència a estudiar i preparar-se per esdevenir un càrrec públic. Un any abans, el 1896, hi ha evidències a la premsa del *Diario de Avisos de Zaragoza*, que Mur ja havia estat nomenat com a aspirant a la Secretaria de la Direcció d'Hisenda per ascens de Manuel Iturralde. Malgrat que havia tingut aquestes oportunitats, trobem que el febrer del mateix any, només dues setmanes més tard de ser seleccionat, renuncia a la seva plaça com a aspirant de tercera classe de la secretaria d'Hisenda i queda substituït per Ramiro Frago y Pano⁶.

Tot i que els motius de la renúncia no queden clars, hagués estat possible que dedicés l'any següent a emprendre un negoci propi. El 19 de febrer de 1898 es publica a *El Mercantil de Aragón* l'anunci d'obertura d'un taller de dibuix, al carrer Don Jaime 1, número 3 de Saragossa. Les classes de dibuix anirien a càrrec del mateix Ricard Mur que, segons sembla, havia publicat un nou mètode d'ensenyament titulat *El facilitador*. El títol, com es comprovarà unes pàgines endavant, és mostra de la clara influència que el seu pare va tenir a la seva vida professional. Hipólito Mur Germes havia publicat, pocs anys abans que nasqués Ricard, el seu llibre, també titulat *El facilitador*, que presentava un nou mètode per ensenyar a les escoles primàries. Els anuncis del nou negoci de Ricard Mur es van publicar també a altres mitjans de comunicació, com el *Heraldo de Aragón*, entre el 19 i el 28 de febrer, és a dir, el temps que va transcórrer des de les dues setmanes abans que s'inaugurés l'establiment fins a la seva obertura.

Anunci del mètode de dibuix de Ricard Mur a la pàgina 4 d'*El Mercantil de Aragón* de 19 de febrer de 1898.

El 19 de febrer de 1898 es publica a *El Mercantil de Aragón* l'anunci d'obertura d'un taller de dibuix, al carrer Don Jaime 1, número 3 de Saragossa. Les classes de dibuix anirien a càrrec del mateix Ricard Mur que, segons sembla, havia publicat un nou mètode d'ensenyament titulat *El facilitador*.

La nit del 28 de febrer de 1898, per tant, va quedar oberta l'acadèmia de Ricard Mur Dargallo, on s'ensenyava a fer retrats a llapis. L'acte va presidir-lo el mateix Ricard, on va avançar un discurs acompanyat de les làmines que serviren de model als alumnes i on també es mostrava, de pas, el seu mètode d'ensenyament⁷. El preu era de cinc pessetes mensuals i, en cas que es volgués fer el curs complet, la quota era de 100 pessetes. Val a destacar que l'estudi va quedar específicament definit com un emplaçament on ensenyar, per igual, a joves de tots dos sexes. Al *Diario de Zaragoza*, s'especificava, a més a més, que era la primera acadèmia particular de dibuix d'ornament i que, a banda de dedicar-se a l'ensenyament, Mur acceptava encàrrecs que tinguessin a veure

Retrat d'estudi acolorit. Procedència: R. Mur.
Col·lecció imatges Ajuntament. Servei d'Arxiu
Municipal de Palamós.

amb "cuántos trabajos se le confien concernientes a tal arte con arreglo a los más modernos adelantos"⁸. Aquesta definició, probablement, i d'acord amb l'anunci que va fer per a la sucursal de fotografia que va regentar a Palamós anys després⁹, feia referència a l'arranjament de pintures o, fins i tot, de fotografies, aplicant-hi tècniques de dibuix. Mur quedava descrit, segons els diferents mitjans, com a "dibujante ilustrado"¹⁰ i una persona amb alt reconeixement de bones competències a la zona, a qui acudirien, per tant, "las personas de alto gusto de Zaragoza"¹¹. Durant la inauguració no es va escatimar en convidats ni en menjar, ja que es va celebrar un *lunch*¹² amb tots els presents, entre els quals hi havia els redactors de premsa del *Diario de Zaragoza* i, amb gairebé total seguretat, també els d'*El Mercantil de Aragón* i *Heraldo de Aragón*, ja que van ser els diaris que van fer difusió de la inauguració del negoci, on descriu en l'amfitrió com el seu estimat amic.

Fins al moment, es desconeix quant de temps va dirigir Ricard Mur la seva acadèmia, com també si aquesta va tenir l'èxit que se li desitjava des de bon principi. Durant vuit anys, la pista de Mur queda perduda i no és fins ja entrat el s. xx, concretament el 1907, que es recupera. No obstant això, les evidències sobre allò que va succeir a alguns dels seus familiars més propers ens poden ajudar a establir connexions i no perdre el fil narratiu, i es poden plantejar hipòtesis sobre els canvis econòmics i personals que van poder donar-se a la vida del, fins al moment, dibuixant.

Els Mur-Dargallo van créixer en un ambient privilegiat per l'època en què es trobaven, no pels diners, ja que no hi ha cap evidència que disposessin de molts mitjans econòmics, sinó per l'educació que, probablement, van poder rebre de la mà d'Hipólito Mur. El pare de família era mestre d'instrucció primària, encara que també va servir als penals de diferents localitats.

LA NISSAGA MUR DARGALLO

Ricard Mur va ser fill d'Hipólito Mur Germes (1830-1901-) i Ramona Dargallo (~1839-1900). El matrimoni va tenir cinc fills, coneguts fins al moment, els quals tots van ser homes. El primer en néixer va ser José Delfino Mur, pels volts del 1860. El següent, segons el cens electoral de Saragossa de l'any 1932 i la necrològica del 23 de febrer de 1949 publicada a *El Noticiero*, hauria d'haver estat Manuel Mur Dargallo, però, no obstant això, és probable que fos Luis Mur. Sobre les evidències, l'únic document que pot servir per apropar-nos a l'edat de Luis és l'anunci del seu casament el 4 de febrer de 1893, segons el qual deduïm que degué haver estat més gran que Ricard, que en aquell moment només tenia 16 anys. El 1875 naixia el quart dels germans, Ricard Mur, i quatre anys més tard, el petit de la família: Ezequiel.

Els Mur-Dargallo van créixer en un ambient privilegiat per l'època en què es trobaven, no pels diners, ja que no hi ha cap evidència que disposessin de molts mitjans econòmics, sinó per l'educació que, probablement, van poder rebre de la mà d'Hipólito Mur. El pare de família era mestre d'instrucció primària, encara que també va servir als penals de diferents localitats. Entre els seus mèrits, però, no destaca només la seva posició com a mestre, sinó que també va ser pioner i inventor de nous mètodes d'ensenyament.

El segle XIX havia estat immers en guerres i crisis periòdiques des dels seus inicis; començant per les invasions napoleòniques fins a acabar amb l'anomenat *desastre del 98*, quan Espanya va perdre totes les colònies d'ultramar. Entremig es van succeir la primera República i la restauració borbònica que, un cop Alfons XII va assumir el poder, va anar acompanyada de crisis camperoles i la guerra del Rif, entre d'altres. El 1860 Hipólito Mur, probablement compromès amb la causa del regnat d'Alfons XII, va donar una "caja de hilas" per la guerra del Marroc, on s'havien enviat a morir tants joves. Pel que fa a la implicació en assumptes polítics de la família, malgrat que no sabem quines ideologies predicaven, sí que podem assumir com a cert que els moviments i l'actualitat en l'àmbit nacional eren d'interès per gran part de la seva petita comunitat. En alguns casos, la implicació podria haver nascut per necessitat, ja que molts membres de la família van acabar sent funcionaris de l'Estat, però també devia haver-hi motius i creences personals involucrades. El primer exemple ja l'hem vist amb el quadre del general Palafox que Ricard Mur va exposar al passatge del Comerç de Saragossa¹³; d'entre totes les obres que podia dedicar temps a crear va escollir un esdeveniment històric. Doblement important és que l'escenari retratat per Mur fos tan proper en l'espai i, fins a cert punt, en el temps¹⁴, ja que introdueix la seva dedicació a retratar la vida de l'entorn que habitava, fet que es repetiria un cop va mudar-se a Sant

7 *Heraldo de Aragón*, 1 de març de 1898, p. 5.

8 *Diario de Zaragoza*, 1 de març de 1898, p. 2.

9 *L'Avi Muné*, 1 d'agost de 1919, p. 6.

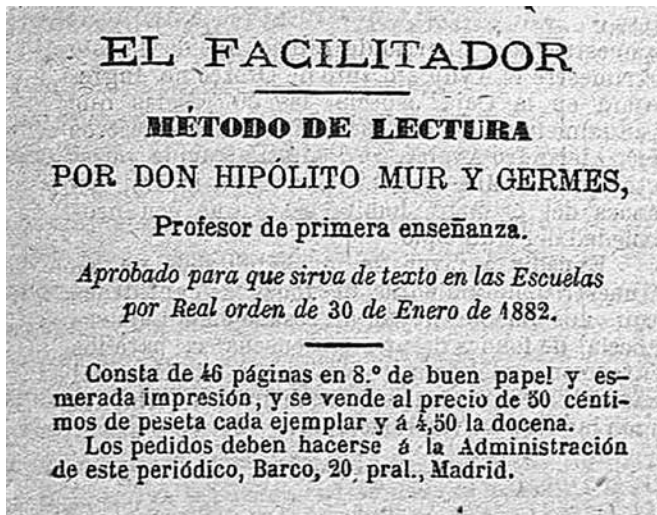
10 *Heraldo de Aragón*, 1 de març de 1898, p. 5.

11 *Diario de Zaragoza*, 1 de març de 1898, p. 2.

12 *Diario de Zaragoza*, 1 de març de 1898, p. 2.

13 Vegeu pàgina web de l'Institut Nacional de Tecnologías Educativas y Formación del Profesorado.

14 Feia poc menys de noranta anys que havia tingut lloc l'alçament de Saragossa i, per tant, és molt probable que encara es tingués present en el dia a dia de la ciutat.

Anunci del manual *El Facilitador*, d'Hipólito Mur, a *El Magisterio Español* de 20 de gener de 1883.

Feliu de Guíxols. No obstant aquesta connexió insistent amb la realitat acadèmica i cultural, hi ha indicis que la família no sempre va disposar de seguretat econòmica.

Hipólito Mur va realitzar una retrovenda a Gallur, el 23 de gener de 1864, quan ja tenia el petit José Delfino, possiblement per necessitat d'ingressos. La primera pista que es pot trobar sobre les seves condicions laborals és de l'any 1872, quan ja tenia dos o, probablement, tres¹⁵ fills: Hipólito estava catalogat com a mestre d'Instrucció primària de tercera classe. El món del magisteri i l'educació, però, no tenia l'alta remuneració i consideració de què disposa avui dia el funcionariat, sinó que, tal com havia passat amb la situació política i econòmica durant el segle, havia patit molts canvis i desordres.

El 1812 s'havien celebrat les Corts de Cadis, gràcies a les quals es va firmar la primera constitució de l'Estat: *La Pepa*. S'hi van establir canvis transcendents en la concepció del paper de l'educació, que va passar a ser un dret imprescindible en la vida de les noves generacions, i es va garantir l'educació dels nois entre 6 i 9 anys. El 1857 es va fer vigent la Ley Moyano, per l'ensenyament gratuït a tots els menors de 6 a 9 anys, però, amb ella, els mestres encara vivien de les pagues dels ajuntaments, que tenien pocs fons, i de la caritat dels pares de família que es podien permetre pagar-los. L'educació, per tant, a la pràctica encara era un bé preuat i de difícil accés. No es pot assegurar que Ricard Mur visqués en una casa amb molts possibles, les proves més aviat apunten el contrari, però sí que va créixer en un entorn on el van poder educar, donar-li l'oportunitat de ser un nen alfabetitzat i amb coneixements més enllà dels propis de l'ambient rural. La prova és que tots els seus germans, aquesta vegada ja al segle XIX, van arribar a llocs de responsabilitat com a funcionaris públics o a portar negocis, amb més o menys èxit.

A la pàgina web de l'Instituto Nacional de Tecnologías Educativas y Formación del Profesorado, s'explica amb detall l'ensenyament del segle XIX. Les escoles de l'època es caracteritzaven per no haver assolit canvis significatius pel que feia una educació més democratitzada:

"[...] La escasa densidad de la red escolar y la falta acuciante de escuelas y de maestros contribuían desde luego a la subescolarización y a su corolario el analfabetismo, datos a partir de los cuales se efectuaban las comparaciones europeas. Las condiciones a menudo pésimas de los locales escolares, [...] así como la degradación económica y social de los maestros, acentuaban la imagen negativa y desprestigiada de una escuela donde seguían prevaleciendo concepciones pedagógicas tradicionales y memorísticas que hacían del niño un ser totalmente pasivo."¹⁶

15 Desconeixem la data de naixement de Luis Mur, per tant, encara que sapiguem que va néixer abans que Ricard no podem assegurar quin any va ser.

16 https://formacion.intef.es/mod/book/view.php?id=2796&chapterid=3371#_ftn7

El mètode d'*El facilitador* va consistir a procurar solucionar aquests problemes amb què es trobava l'educació elemental mitjançant una nova tècnica: la cançó. Hipólito va dedicar-se a dirigir obres de teatre, sarsueles i concerts per tal que als seus alumnes els fos més fàcil aprendre a llegir i avançar en els seus coneixements¹⁷. Els resultats van superar les expectatives i Hipólito va ser objecte de nombroses alabances en diverses ocasions, tant per part de les autoritats municipals com per part dels familiars dels escolars¹⁸. Els anuncis del llibre es poden trobar publicats a la premsa de Saragossa en intervals entre els anys 1883 i 1892, i de vegades coincideix aquesta publicitat amb les èpoques en què Hipólito estava immers en plets contra l'Ajuntament per tal que li paguessin allò que li devien¹⁹ o, fins i tot, quan sembla haver-se quedat sense feina temporalment²⁰. No satisfet amb haver publicat *El facilitador*, Hipólito també va ser el creador d'un promptuari d'aritmètica bàsica que ajudava, de nou, a democratitzar l'ensenyament i fer-lo accessible a més infants.

Hipólito Mur devia haver vingut d'una família interessada per l'educació i la pedagogia, ja que se sap que la seva germana, Casimira (~1836-1927), també va exercir com a mestra²¹. A *El Eco de Aragón*, el primer registre escrit que s'ha pogut trobar sobre l'ofici de Casimira, va ser felicitada públicament el 13 de gener de 1867 per portar de manera impecable la direcció dels exàmens a l'escola femenina de Lécera. La Junta Local d'Instrucció Primària i els veïns de la vila reconeixien admirats la feina feta per la jove. També a Lécera es va casar anys més tard, el 1878, amb qui havia exercit com a oficial de la Intervenció d'Administració econòmica de la província; José Mazón del Arrenal²². Entremig del període, quan encara era soltera, continuava construint la seva carrera professional sense por de moure's per diferents localitats de la província de Saragossa i, el 1871, la van traslladar a l'escola de nenes de Taüst, una de les poblacions veïnes de Gallur, juntament amb dues professores més: Manuela Marco i Goarga i Polónia Ripa²³. Anys endavant, ja vídua, la traslladarien també a Escalona, a tocar del Pirineu aragonès²⁴. El matrimoni de Casimira no duraria gaire, ja que José Mazón va morir l'any 1883, però, fruit de l'enllaç va néixer Pilar Mazón Mur, la cosina de Ricard i els seus germans²⁵.

Per part de Ramona Dargallo no s'han trobat registres que identifiquin els orígens de la seva família, per tant, la branca materna de Ricard Mur és en-

El mètode d'*El facilitador* va consistir a procurar solucionar aquests problemes amb què es trobava l'educació elemental mitjançant una nova tècnica: la cançó. Hipólito va dedicar-se a dirigir obres de teatre, sarsueles i concerts per tal que als seus alumnes els fos més fàcil aprendre a llegir i avançar en els seus coneixements.

- 17 *Diario de Avisos*, núm. 236, 4 de setembre de 1880, p. 6 / *Diario de Avisos*, núm. 245, 11 de setembre de 1880, p. 12 / *Nuevo Avisador*, núm. 34, 27 de novembre de 1880, p. 7 / *Diario de Avisos*, núm. 328, 4 de desembre de 1880, p. 5.
- 18 *Diario de Avisos de Zaragoza*, núm. 191, 16 de juliol de 1887, p. 10 / *Diario de Avisos de Zaragoza*, núm. 73, 18 de març de 1878, p. 7.
- 19 *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, 5 de gener de 1873, p. 706 / *Diario de Avisos*, núm. 4710, 4 de desembre de 1884, p. 4 / *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, 22 de març de 1894, p. 530 / *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, 18 de setembre de 1900, p. 565.
- 20 *El Magisterio Español*: 20 de gener de 1883; 30 de gener de 1883; 15 de juny de 1887; 20 d'octubre de 1887; 5 de març de 1888; 10 de juny de 1888; 10 de maig de 1889; 20 de maig de 1889; 5 de gener de 1890; 15 d'agost de 1890; 10 de setembre de 1890; 10 de desembre de 1890; 30 de desembre de 1890; 25 de gener de 1891; 5 de febrer de 1891; 10 de març de 1891; 15 de març de 1891; 10 de juny de 1891; 25 de juny de 1891; 15 de juliol de 1891; 10 d'agost de 1891; 20 d'agost de 1891; 5 de setembre de 1891; 25 de gener de 1892; 30 de març de 1892.
- 21 *Diario de Avisos*, núm. 156, 8 de juliol de 1871, p. 8 / *El Eco de Aragón*, núm. 853, 13 de gener de 1867, p. 5 / *La Educación*, núm. 118, 16 de maig de 1905, p. 7.
- 22 *Diario de Avisos de Zaragoza*, núm. 75, 11 d'abril de 1876, p. 5 / *Diario de Avisos de Zaragoza*, núm. 259, 18 de novembre de 1878, p. 3.
- 23 *Diario de Avisos*, núm. 156, 8 de juliol de 1871, p. 8.
- 24 *La Educación; Periódico Semanal Independiente de Primera Enseñanza del Distrito Universitario de Zaragoza*, núm. 118, 16 de maig de 1905, p. 7.
- 25 La primera referència de l'existència de Pilar Mazón Mur es troba a *El Mercantil de Aragón. Diario Independiente*, núm. 1160, 15 de desembre de 1900, p. 2. La darrera a la necrològica de Manuel Mur Dargallo, publicada a *El Noticiero* de 23 de febrer de 1949, p. 3.

- 26 *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, secció septima, juzgados de primera instancia, març de 1873.
- 27 *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, núm. 105, 31 d'agost de 1884.
- 28 *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, núm. 23, 9 de febrer de 1862.
- 29 *Diario Constitucional de Zaragoza*, núm. 261, 18 de setembre de 1837, p. 4.
- 30 "España, matrimonios, 1565-1950", data base, FamilySearch (<https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:F5WJ-9VVV> : 16 February 2020), Jose Delfino Mur y Dargallo, 1887.
- 31 *La Correspondencia de Valencia. Diario de Noticias, Eco Imparcial de la Opinión y de la Prensa*, núm. 10.320, 14 de gener de 1908, p. 2.
- 32 *Diario Mercantil de Zaragoza*, núm. 29, 4 de febrer de 1893, p. 3.
- 33 *La Rioja*, 11 de juny de 1931, p. 6.
- 34 Martínez de Vega, C. (2016) "Francisco Martínez Gascón, Kautela. Un fotógrafo durante la Guerra Civil española en Heraldo de Aragón" en *Revista General de Información y Documentación* 26 (2), 673-696. / *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*: núm. 73, 23 de setembre de 1908, p. 447.
- 35 Martínez de Vega, C. (2016), op. cit.
- 36 Martínez de Vega, C. (2016), op. cit. / *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, 19 de agosto de 1903, p. 243 / *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, 31 d'octubre de 1905, p. 738 / *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, núm. 55, 6 de març de 1906, p. 1.
- 37 Martínez de Vega, C. (2016), op. cit.
- 38 Martínez de Vega, C. (2016), op. cit.
- 39 *Diario de Zaragoza*; dimarts, 2 de febrer de 1897 / divendres 29 de gener de 1897 / 27 de gener de 1897.
- 40 *Boletín oficial de la Provincia de Zaragoza*, 31 de octubre de 1905, p. 738.
- 41 *El Noticiero* de 23 de febrer de 1949, p. 3.
- 42 *El Noticiero* de 23 de febrer de 1949, p. 3 / Sara Vila Gomà també ens informa que: "Concha Mur Sánchez va néixer a Saragossa l'any 1898 i cap a 1940 es va casar amb Fernando Benet Rasbó, a la ciutat de Barcelona, on aquest tenia el seu despatx d'advocat i ella n'era la secretària. La Sra. Mur va morir molt més tard que Benet, concretament l'any 1971, i fou qui s'encarregaria de tota la seva herència. El matrimoni no va tenir fills però sabem que César Mur Sánchez, germà de Concha, també vivia a Barcelona i el fill d'aquest, del qual desconexim el nom, va treballar un temps al despatx del Sr. Benet."

cara avui una incògnita. El més proper, que podria servir com a hipòtesi, és l'existència d'un Remigio Dargallo que tenia terrenys en propietat a la vila de Gallur²⁶. Per l'època en què va viure i el tipus de professió que va tenir, podria ser que hagués estat pare de Ramona. A banda de les coincidències en el cognom i l'època, Remigio també estava involucrat en la vida política de la vila, associat al partit de l'Almunia²⁷, era diputat a corts d'Illueca²⁸ i estava relacionat també amb l'escola de Gallur²⁹, el que podria haver-lo apropiat a Hipólito. Deixant especulacions de banda, el que sí que sabem del cert és que els germans Mur Dargallo van créixer en un ambient ric en iniciativa i coneixement, fet que, probablement, va intervenir al moment de potenciar la seva creativitat, alhora que els proporcionava la base acadèmica per opositar i accedir a bons llocs de feina.

José Delfino, el primer dels germans, tenia amb Ricard Mur una diferència de 15 anys. Es va casar amb Gavina Valdivieso i Felipe el 1887 a Tafalla i van quedar-s'hi a viure³⁰. Delfino va ser nomenat "subjefe de pequeña velocidad de la estación de Monforte" el 14 de gener de 1908³¹. El següent a casar-se fou Luis Mur, l'any 1893, amb Martina Moreno Ayala³². La parella va celebrar l'enllaç a Saragossa i van haver-se de mudar sovint, ja que Luis, com a funcionari de presons, anava destinat a diverses localitzacions. Van residir a Avilés entre el 1896 i el 1897, posteriorment a Lleida, on ell va treballar com a vigilant des de 1906, i finalment el 1923 van fer Luis cap de presons a Logroño. També va ser fiscal a Torrecillas, Galícia³³. El moviment entre províncies a l'època s'estava normalitzant gràcies a la utilització dels ferrocarrils i ja sabem del cert que els germans Manuel i Ricard també van aprofitar-se d'aquest servei. Manuel va treballar a la línia de ferrocarrils de diverses ciutats i, també relacionat amb Catalunya, es va casar amb Maria Gavandé Armigol, natural de Lleida.

Ezequiel, el petit, va ser qui es va desmarcar més de la línia del funcionariat. Va seguir les passes de Ricard i es va dedicar al món de l'art. Va regentar dues galeries de fotografia; primer al carrer Pignateli, 55, fins a l'any 1911³⁴. Segons informa l'Arxiu de Saragossa, va residir al carrer Méndez Núñez, número 14³⁵, entre 1910 i 1913, i al carrer Pignatelli, número 63, el 1913, on va tenir la segona galeria. Cap dels espais va estar obert alhora que l'altre i

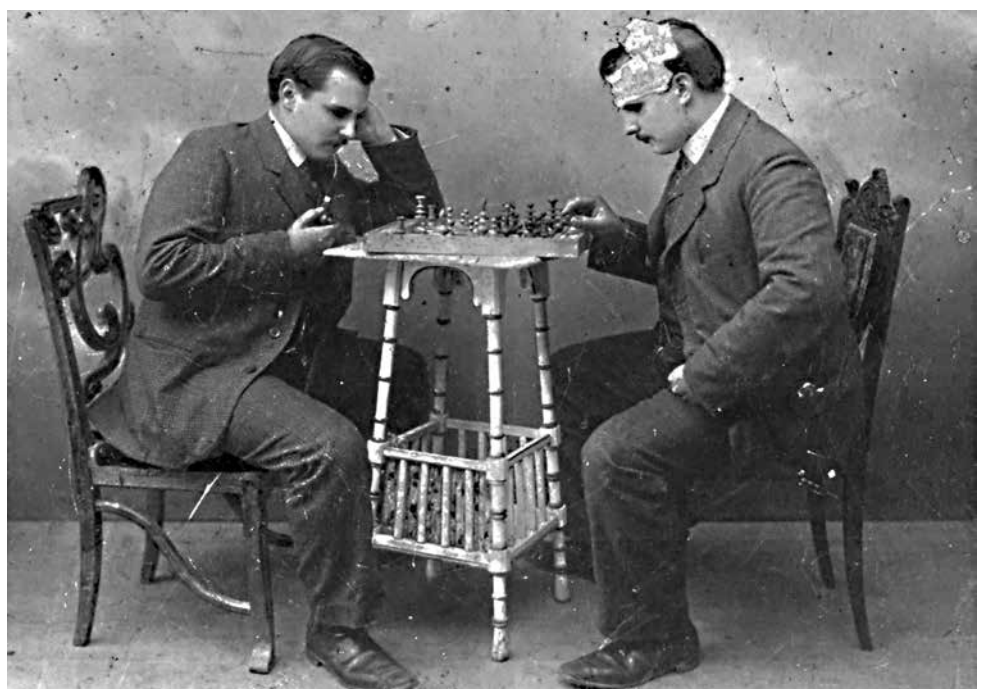
Ezequiel va fer-se càrrec de la galeria del carrer Pignatelli, 55, per substituir, probablement, qui devia haver estat el seu mestre, l'anterior propietari del local Pelayo Infante. Es diu també que el reconegut fotògraf Francisco Martínez Gascón, àlies Kautela, és molt probable que s'iniciés en la fotografia de la mà d'Ezequiel.

sembla ser que, degut a dificultats econòmiques, Ezequiel consta als registres de Dèbits a Hisenda durant uns quants anys consecutius. Aquests deutes corresponen a un moment en què Hipólito ja havia mort.

Ezequiel va fer-se càrrec de la galeria del carrer Pignatelli, 55, per substituir, probablement, qui devia haver estat el seu mestre, l'anterior propietari del local Pelayo Infante³⁶. Es diu també que el reconegut fotògraf Francisco Martínez Gascón, àlies Kautela, és molt probable que s'iniciés en la fotografia de la mà d'Ezequiel³⁷. Aquesta informació és destacable, perquè Kautela va fer reportatges de rellevància durant la dictadura franquista³⁸ i va ser un artista de renom. Si fos així, que Ezequiel hagués tingut la capacitat d'ensenyar amb mestria a un reconegut artista, seria probable que els seus coneixements en fotografia també haguessin servit al seu germà gran, Ricard Mur. És possible també que ambdós germans treballassin mà a mà, ja que, com hem vist, Ricard feia arranjaments a tota classe de dibuixos i, com mostren les seves instantànies i postals de la Costa Brava, també es dedicava a arreglar les fotografies, fer-hi dibuixos i, fins i tot, afegir-hi colors. A més, els petits de la família compartien altres passatemps, com resoldre *charadas* als diaris³⁹. Ezequiel apareix al padró de la ciutat de Saragossa com a casat amb Amalia Lozano Gómez, nascuda, com ell, el 1879. Malgrat tot, el cognom de qui va ser la seva muller podria ser Soriano, ja que l'any 1903, a la mateixa llista d'industrials fallits publicada al *Butlletí Oficial de la Província de Saragossa*, surt el nom de la també fotògrafa Amalia Soriano, que era, com Ezequiel, de la capital de província⁴⁰. També és aquest darrer cognom amb el qual es designa la cunyada de Manuel Mur, quan s'esmenten els familiars a la necrològica de la seva mort. Ezequiel, a aquesta notícia sobre el decés del seu germà ja no hi surt, per tant, podria haver mort abans que Manuel, malgrat ser el petit dels germans⁴¹.

Un misteri que queda per resoldre és l'aparició de dos nebots de Ricard Mur a Barcelona. Concha Mur Sánchez i César Mur Sánchez es descriuen com a nebots a l'acta de defunció de Manuel, però, no obstant això, cap dels germans Mur que es coneixen va

Retrat d'estudi de dos homes jugant a escacs. Pla de cos sencer, sembla un muntatge fet a partir del retrat d'un únic individu, segurament Sebastià Cateura Caseras. AMSFG. Fons família Maura Cateura (autoria: Ricard Mur)

casar-se amb algú anomenat Sánchez⁴². S'haurien de buscar, si de cas, segones núpcies per part d'algun dels germans i, potser, es podria apuntar a José Delfino, ja que és de qui menys informació es coneix. Per altra banda, podria ser que Luis Mur quedés vidu, ja que era el que queda confirmat que havia viscut a Catalunya. Una tercera opció seria l'existència d'un sisè germà, encara desconegut.

Malgrat que no es guarden fonts que serveixin per determinar directament el tipus de relacions interfamiliars que hi havia entre els Mur-Dargallo, podríem pensar que sí que existia una forta unió i sentiment de pertinença a una mateixa nissaga, ja que les carreres professionals d'uns i altres s'influenciaven i es donaven suport de manera recíproca. Per altra banda, a la necrològica de Manuel Mur van ser precisament Pilar Mazón, Cecília Cateura, dona de Ricard Mur, i els nebots de Manuel, Concha i César Mur Sánchez, qui van pregar per la vetlla del difunt. Tanmateix, els pares de la família Mur moren a l'inici del segle xx; Ramona, el 1900 a l'Hospital de Saragossa⁴³, mentre que Hipólito ho fa un any després, el 1901, a causa d'una malaltia⁴⁴. És possible que aquest fet, sumat a les dificultats econòmiques que estava patint Ezequiel dedicant-se al seu ofici a la ciutat i també a la distància que havien pres els seus altres germans en marxar fora de la província, es tornés decisiu perquè Ricard optés per marxar de Saragossa i trobar una nova llar. Retrobarem, doncs, el seu rastre; aquesta vegada, però, gairebé quatre-cents quilòmetres enllà de la seva terra natal, a la brava costa de Sant Feliu de Guíxols.

Sheila Berrocal Fernández
Graduada en Comunicació

Helena Ferrer Codesido
Graduada en Història de l'Art

⁴³ *Diario de Zaragoza*, 15 de febrer de 1900.

⁴⁴ *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, núm. 137, 10 de juny de 1903, p. 4 / *Boletín Oficial de la Provincia de Zaragoza*, núm. 16, 19 de gener de 1904, p. 4.

Vist per l'EMPRENEDORIA

NOU HORIZÓ

La fotografia va suposar, des de la seva invenció fins a mitjan segle xx, una tecnologia revolucionària que havia vingut a capgirar la cultura visual de la humanitat. Els fotògrafs, doncs, solien ser emprenedors, amb un punt d'aventurers, acostumats a veure tota mena de situacions i tractar tot tipus de persones. Havien de ser hàbils per a la manufactura de les preuades fotografies i havien de tenir el do de saber mirar la realitat per copsar-la en petits retalls. Molts fotògrafs canviaven sovint de localitat de residència, cosa que anava lligada amb la gestió dels seus negocis i establiments. Un altre dels reptes ha estat descobrir en Mur tots els ingredients que el van convertir en el fotògraf guixolenc que coneixem.

Les incògnites són una constant en la recerca i, si bé és cert que la permanència dels aspectes burocràtics i administratius de diferents escenaris de la vida permet reconstruir una història, sempre falta la part humana, els anhels, les pors i les empentes. Encara avui dubtem per què Ricard Mur va deixar de ser dibuixant i va decidir dedicar-se a la fotografia; podria ser per influència del seu germà? Per guanyar-se la vida d'una manera més rendible? O tal vegada va ser perquè li van començar a interessar els avenços tecnològics? Sigui el que sigui allò que el va moure, a les seves imatges ha quedat quelcom de primari en la seva personalitat, un bri de vida que es respira mirant platges aglomerades i natures desertes; cares de la mateixa moneda, paradoxes potser. Què va fer que Mur, el nostre Mur, deixés Saragossa per anar a Sant Feliu de Guíxols? És poc probable que aterrés a l'Empordà per treballar en la construcció del tren, com havien fet altres veïns seus. El que sí que podria ser és que les primeres onades d'estiueig l'inxampessin amb ganes de descobrir-les, o que busqués nous paisatges a retratar lluny de l'interior. L'Ebre... potser va ser l'Ebre, que el va portar al delta, i després el Mediterrani el va portar a Sant Feliu. I si ja no era un romàntic? I si ja no estava enamorat de les històries d'alçaments contra els francesos a la plaça de Saragossa, ni de les séquies del penal on treballava el seu pare, ni dels nous mètodes? Podria ser que s'hagués desencantat i ara fos un més, un supervivent que venia a buscar un negoci fructífer... No, definitivament no s'havia pogut desenamorar de la història. Definitivament, va continuar sent un romàntic, venedor, sí, camaleònic li havíem dit en alguna altra ocasió... Però malgrat que havia de pensar en el negoci per tal de subsistir, va perseguir els dòlmens i les ciutats romanes i les cales de pedres imponents. I va portar una barca. I va perseguir un avió!

Encara avui dubtem per què Ricard Mur va deixar de ser dibuixant i va decidir dedicar-se a la fotografia; podria ser per influència del seu germà? Per guanyar-se la vida d'una manera més rendible? O tal vegada va ser perquè li van començar a interessar els avenços tecnològics? Sigui el que sigui allò que el va moure, a les seves imatges ha quedat quelcom de primari en la seva personalitat.

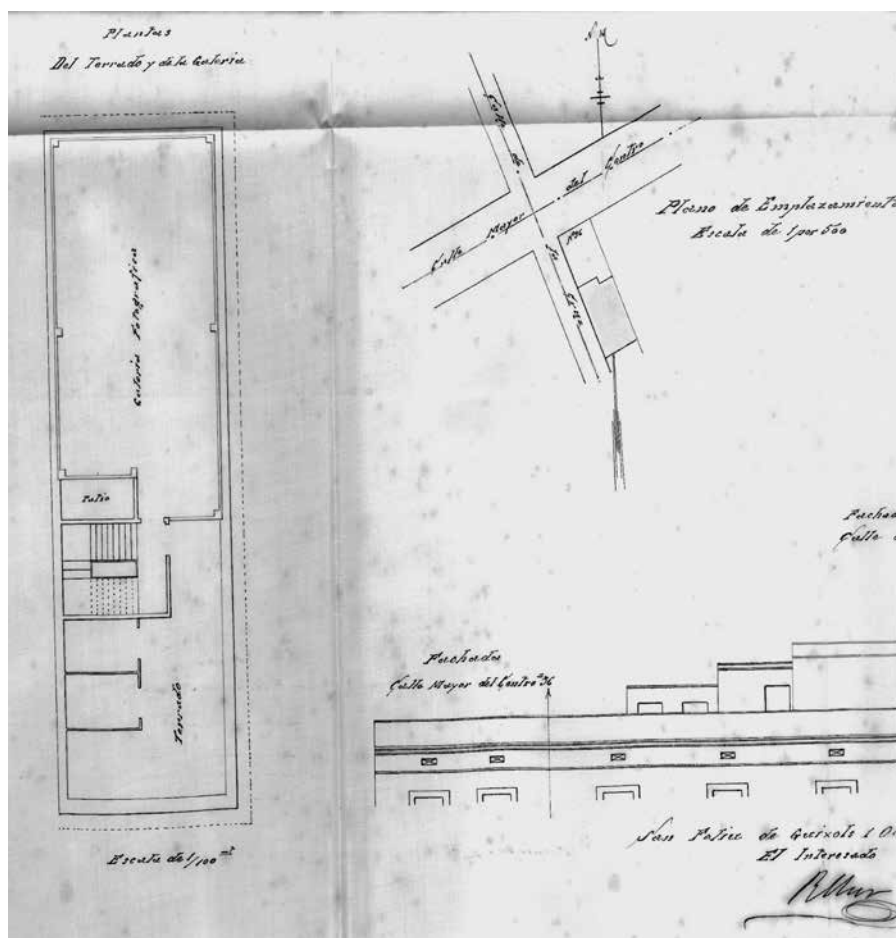
Les galeries fotogràfiques, a l'època, requerien equips elèctrics per a la il·luminació i el tractament de les imatges, entre altres propòsits. Els materials utilitzats a l'interior del local, com podrien haver estat les cortines, fusteries o el mateix paper fotogràfic, eren fàcilment inflamables si no es prenia precaució en la seva conservació i emmagatzematge.

Segons estudiosos de la seva figura, com van ser Agustí Roldós o Emili Masanas, Ricard Mur arriba a la població de Sant Feliu de Guíxols l'any 1906, amb 31 anys. Un home jove, solter i amb experiència artística decideix obrir un taller fotogràfic al carrer de la Creu, núm. 37, on treballa i viu.

UN INCENDI... INESPERAT?

El diari *L'Levor* ha estat durant anys el primer indici de la presència de Ricard Mur a la Costa Brava. Al retall de premsa, però, se l'anomena, probablement degut a una equivocació, Francisc Mur. Les galeries fotogràfiques, a l'època, requerien equips elèctrics per a la il·luminació i el tractament de les imatges, entre altres propòsits. Els materials utilitzats a l'interior del local, com podrien haver estat les cortines, fusteries o el mateix paper fotogràfic, eren fàcilment inflamables si no es prenia precaució en la seva conservació i emmagatzematge. Tanmateix, podria haver estat el cas que un curtcircuit, el mal funcionament elèctric, la instal·lació deficient del cablejat o, fins i tot, un descuit humà provoqués l'accident. Ara bé, no totes

Planta i alçat del projecte presentat per Ricard Mur l'any 1907 per obtenir llicència per a la seva galeria fotogràfica. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Pago 09

1.º Clase
Pentax = 20 =

Señor del 1.º Octe 1907 Magno. Sor.

del Ayuntamiento, acceda
al esta Círculo a un
del Sr. Arquitecto P.
y Con. de Sr. Ricardo Mir Bernaldo, soltero, fo
fugraro y vecino de esta Ciudad, calle
de la Cruz 37, expone:

Que debiendo instalar en esta una ga
lería fotográfica, cuyo plano acompaña,
y su construcción valua de ser de madera,
en el terrado de la casa propiedad de
Sr. José Plá y Bernal, señalada con el
número treinta y seis de la calle Mayor,

At vuestra Magnificencia suplica se digne concederle
la indispensable autorización, previo
los requisitos y condiciones que proceda,

Gracia que el exposante no du
da alcausar de la amabilidad de
vuestra magnificencia

J. Felis de Guisols 1.º Octubre 1907

B. Mir

J. J. J. J.
Barra 7.10.07

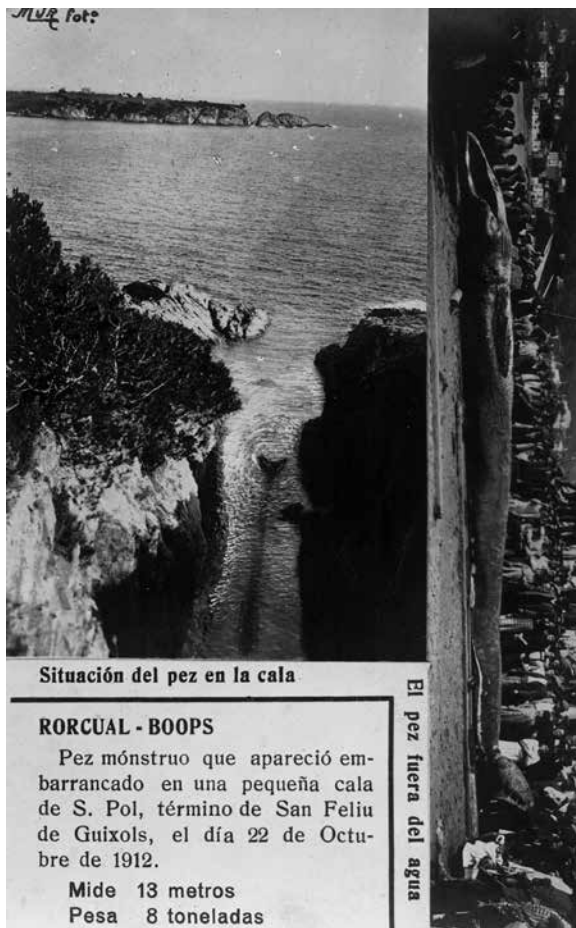
Magnos. Sor. Alcalde de esta Ciudad.

Mur va disposar d'un ampli registre de mirades que va saber vendre perquè, sobretot, va saber conservar en el temps de manera que no envellís la seva màgia.

les explicacions possibles són degudes a un cop de mala sort o accident. A l'inici del segle xx encara es patien dificultats econòmiques i, en ocasions, és sabut que els propietaris de fàbriques de suro que havien fet bancarrota havien arribat a inflamar-los intencionadament per tal de cobrar l'assegurança. De la mateixa manera, un nouvingut a la vila podria haver despertat sentiments de competència comercial o venjança. No es coneixen les causes reals de l'incendi que va tenir lloc a la galeria de Ricard Mur, però sí que se sap com ell, propietari, va actuar després: Mur va presentar una instància a l'Ajuntament en què demanava permís per obrir una nova galeria al carrer Major núm. 36 de la mateixa població, propietat de Josep Pla Bassart¹.

DESCOBRIR UNA TERRA

Vista de la caleta de la badia de Sant Pol amb el cetaci rorqual comú dibuixat, el 22 d'octubre de 1912. AMSFG. Fons família Rigau-Saliné (autoria: Ricard Mur)

L'ofici de fotògraf va permetre a Ricard Mur escorcollar el territori on s'acabava de mudar, de la mateixa manera que, quan era petit, hem imaginat que havia explorat la séquia de Saragossa. A la séquia hi va caure i, probablement, precisament per l'experiència prèvia, a Sant Feliu ja no va fer passes en fals, cap ni una. A Sant Feliu no hi va caure; s'hi va llençar: de cap al mar i de peus a la muntanya. Per aquí ens l'imaginem en color; amb les sabates marrons, de senyor amb poders, vestit negre i el trípod a l'esquena, amunt i avall. Mur va disposar d'un ampli registre de mirades que va saber vendre però que, sobretot, va saber conservar en el temps de manera que no envellís la seva màgia. Gairebé sembla que va ser omnipresent: un dia de processó eucarística, el següent a l'Òpera Marina i l'altre sobre la barca, retratant els xalets de les Punxes i del senyor Montseny a s'Agaró. En sabia molt, dels moments oportuns: el naufragi del Trentino, la balena varada... i si no enganxava l'escena, la recreava gravant el dibuix a llapis!

De la mateixa manera que va poder conèixer la terra, el seu ofici el va apropar també a molta gent del poble, que en aquell moment era d'una riquesa humana peculiar, ja que hi convivien les classes treballadores –sobretot dedicades a la construcció del ferrocarril, l'elaboració de materials de suro o oficis ancestrals com la pesca–, amb les grans fortunes de propietaris, burgesos i mecenes que regentaven els edificis més luxosos de la població. Va arribar al moment just per poder enxampar l'essència dels personatges més il·lustres que ha tingut Sant Feliu: Rafel Patxot, Josep Irla, Juli Garreta, Gaziel... no ho sabríem dir, si amb tots es van conèixer, però de ben segur que a les imatges de Mur hi ha certa poesia i musicalitat que els uneix.

Ricard va anar a parar en una família benestant, els Cateura. Abans del seu enllaç amb Cecília Cateura, però, es va moure en ambients artístics dels voltants de la seva nova llar, sense deixar de banda l'ofici pel qual tant l'havien felicitat i reconegut a Saragossa.

Ricard va anar a parar en una família benestant, els Cateura. Abans del seu enllaç amb Cecília Cateura, però, es va moure en ambients artístics dels voltants de la seva nova llar, sense deixar de banda l'ofici pel qual tant l'havien felicitat i reconegut a Saragossa. El 8 d'agost de 1908 es va celebrar un concurs de fotografia a Sant Feliu, que va fer que s'exposessin les obres a l'Ateneu Social, i Mur va formar part dels vocals del jurat, juntament amb Ventura Fuster, Agustí Casas i Josep Palahí.

Cecília Cateura Caseras era la filla gran del matrimoni de Sebastià Cateura i Freixenet i Nemèsia Caseras Caymó, naturals de Sant Feliu de Guíxols. L'any 1909, quan Cecília tenia 23 anys, va casar-se amb Ricard Mur, onze anys més gran que ella. La ganxona era mestra, i havia començat a treballar uns anys abans, justament quan Mur va arribar al poble.

Sebastià Cateura, el pare de la núvia, va ser propietari de la fàbrica de Suro *Camps, Cateura i Sibils*, instal·lada al carrer Huguet². Sebastià havia estat alcalde del poble entre el mes de desembre de 1890 i el juliol de 1891 i era maçó, com molts ganxons en aquell moment. Cecília va tenir dos germans i una germana: Sebastià, Francesc i Lluïsa. El primer registre públic de Cecília Cateura és, com el de Mur, de quan ella era petita. El 20 de juliol de 1893 el diari *El Noticiero* va fer esment a una bonica poesia que la petita de set anys va recitar en públic. Quan va tenir el títol de mestra, l'any 1906, apareix a les convocatòries de l'escola de pàrvuls de Sant Feliu de Guíxols, on entra al món laboral i, més endavant, el març de 1909, passa a treballar a l'escola pública de nenes de la vila. Segons els censos de població, durant els anys previs al franquisme i coincidint amb el seu matrimoni, Cecília va acabar desenvolupant, en moltes ocasions, les feines "corresponents al seu sexe". És a dir, que va deixar aparcada temporalment la carrera de mestra per dedicar-se a les tasques domèstiques. Un cop acabada la Guerra Civil, Cecília va voler tornar a exercir la seva professió i, per motius que encara es desconeixen, la van depurar a Ripoll. Si bé és cert que Ricard Mur té una col·lecció de fotografies fetes a les zones de Planoles i Ribes de Freser, no coincideix amb l'època en què Cecília va haver d'anar allà a treballar, ja que quan això va passar Ricard Mur ja havia mort.

Lluïsa, la germana més petita, va seguir les passes de la seva mare, Nemèsia, i va treballar algunes temporades com a operària de telefonia. Gran part del temps, però, que va quedar registrada als censos de població, apareix com passa amb la Cecília relegada a les feines de la casa. En una altra cara, els nebots de Cecília Cateura, encara avui habitants de Sant Feliu, tenen el record que era precisament Lluïsa qui acompanyava el seu *tio Mur* a fer els reportatges i recórrer les cales de l'Empordà. En ocasions, la silueta femenina que apareix fent de model era ella, Lluïsa Cateura, i fins i tot ajudava Ricard Mur a retocar les imatges, ja que tenia un gran gust per al dibuix.

1 ROLDÓS I SOLER, AGUSTÍ. *Història de la fotografia i el cinema a Sant Feliu de Guíxols*, una autoedició feta el 2022. P. 20 a 23.

2 BUSSOT LIÑÓN, GERARD. *Indústries, comerços i serveis. Sant Feliu de Guíxols (1800-1930)*. Sant Feliu de Guíxols: El Carrilet, 2002

Tot i haver-hi competència, el negoci li anava bé, de manera que va poder-se permetre obrir dues petites sucursals més, on aniria els dies de mercat. Estaven situades a les poblacions veïnes de Palamós i Palafrugell.

Pel que fa al germà, Sebastià Cateura, estava molt involucrat en la vida social masculina, molt relacionada amb la cultura i l'esport. Podria ser que fos de la mà de Sebastià que Ricard conegués persones molt populars a Sant Feliu com en Nanet o en Juli Garreta, a qui va retratar a les seves imatges, i que, a partir d'aquestes influències, li fos tan fàcil accedir als espais on es feien esports o festes, per fotografiar les pistes, els jocs i els ambients. El 1923 es va formar la *Sociedad Deportiva Guíxols Sport*, i Sebastià en va ser el vicepresident segon. Entre altres, també fou caporal del Sometent del poble, cosa que potser va ajudar Mur a mantenir-se protegit dels jocs polítics.

Un cop casat, va traslladar-se del seu taller a viure a casa de la família Cateura, a la Rambla (antigament rambla Antoni Vidal), núm. 32, on vivien la Nemèsia Caseras, vídua des de feia uns anys, la Lluïsa Cateura i la mateixa Cecília. Un any després d'aquest fet, potser gràcies a haver pogut estalviar, Mur va presentar una nova instància per fer uns aparadors al vestíbul de la seva galeria i, dos anys més tard, una última instància per millorar el seu estudi. Quan Mur va arribar a Sant Feliu de Guíxols, ja hi havia dues galeries fotogràfiques a la població; per una banda, la de Martí Vilallonga, al carrer del Mall, i per altra banda, la de Jesús Mauri, ubicada al carrer de l'Hospital. Tot i haver-hi competència, el negoci li anava bé, de manera que va poder-se permetre obrir dues petites sucursals més, on aniria els dies de mercat. Estaven situades a les poblacions veïnes de Palamós i Palafrugell.

LES SUCURSALS

Ricard Mur va obrir la seva primera sucursal a Palamós. El fotògraf publica a *L'Estudiant* un anunci on fa publicitat, l'any 1911, del nou establiment. A la revista *Marinada* es conserva un altre text publicitari uns anys més endavant, el 1917. Segons les contribucions industrials de la població, la sucursal, situada al carrer Còrsega, hauria estat oberta des de l'any 1919 fins al 1925, però es creu que es va poder obrir el 1911³. Els indrets que més va captar de Palamós tenien relació amb la badia i les diferents platges repartides fins al paratge de Castell. Amb vista d'ocell, va prendre fotografies quan les casetes de pescadors encara ocupaven una bona part de la vora del mar i els edificis més alts encara no s'havien construït. Horts i fàbriques convivien en relativa harmonia i, tot i que la petjada humana s'apreciava amb els cultius i les xemeneies que treien fum, no hi ha presència d'aglomeracions ni moments de pressa, com passa avui dia. Sense saber-ho va deixar constància d'edificis que, pocs anys més tard, la guerra destruiria, com el cinema Ideal o l'antic establiment Trias. Ja ens el tornem a imaginar: una figura recurrent els penya-segats, baixant pels camins que van de la Fosca al poblat ibèric de Castell i aturant-se a mig camí per admirar els colors de s'Alguer, que fins i tot en blanc i negre conserva la seva essència.

3 ADROHER, CARMÉ (1996). *Mur i Dargallo, Ricard, treball del Màster en Arxivística (inèdit)*.

19/

B.7.671,112 *

Arbitrios municipales
1ª clase

1 rollos de 3"40 a 2 p.	—	Pesetas 6'80
2 escaparates de 1 a 15 p.		40'00
		<hr/>
		Total 46'80

Pago

Señor de Abril 1910

Para informarle del
de Ayuntamiento
con el fin de que

Magos Ayuntamiento

Adelante
el fin
de que

Ricardo Mur, fotógrafo de esta
vecindad, a V. M. atentamente expone

que en la puerta general de la casa
numero 38 de la Calle Mayor de Centro

Informa
Examinado el
crisquis de re-
breve y de
conformidad
con lo estable-
cido por el art.
15 de las O. M.

desea colocar unos escaparates fijos en
la forma que se indica en el croquis que
acompaña, cuyo ancho no exceda de
quince centímetros, con destino a ex-
posición de fotografías, y con tal mo-
do por el art. 15, al Ayuntamiento

primero puede
conceder con-
forme se pide
el correspon-
diente permiso.

Suplica se sirva conceder
le permiso mediante las condiciones
que procedan.

Lo suplica así el digno procedente de
esta Corporación.

J. J. J. J.
Barro 9.6.1910

Juan Felice Quiroz 5 de Abril de 1910.

R. Mur

La

Retrat d'estudi, de cos sencer, de Cecília Cateura. AMSFG. Fons família Maura Cateura (autoria: Ricard Mur)

- 4 Instància de Ricardo Mur Dargallo adreçada a l'Ajuntament de Palafrugell de data 11 d'agost de 1913 en què sol·licitava permís per a la col·locació d'un aparador a la façana de la casa del carrer de Cavallers número 22. A la mateixa instància fa constar que ha establert una "fotografia sucursal" al carrer de la Caritat número 37. Arxiu Municipal de Palafrugell. Fons Ajuntament de Palafrugell.
- 5 Acord del Ple de l'Ajuntament de Palafrugell de la sessió del 18 de juliol de 1913 per concedir permís a Luis Casanovas per instal·lar un aparador per exposar fotografies a la façana de les cases 16 i 18 del carrer de Cavallers, previ permís dels propietaris de les esmentades cases. Arxiu Municipal de Palafrugell. Fons Ajuntament de Palafrugell.

Ricard Mur també va obrir una sucursal a la població de Palafrugell, tot i que no va tenir la mateixa durada que la de Palamós. S'ha localitzat una instància de l'11 d'agost de 1913 on Mur demana permís per instal·lar un aparador a la casa número 22 de "la calle de Caballers" a la sucursal que tenia establerta a "la calle de la Caridad núm. 37"⁴. Per tant, sabem que al carrer de la Caritat el fotògraf hi tenia l'estudi (es desconeix el número actual perquè aquest carrer ha patit canvis de numeració al llarg dels anys), mentre que al carrer Cavallers hi tenia un aparador. Aquest es trobava molt a prop de l'establiment del també fotògraf Luis Casanovas⁵, ja que era un carrer cèntric i, per tant, un lloc idíl·lic per posar-hi vitrines on la gent pogués veure el que oferien aquests fotògrafs. Mur, segons confirmaven fonts orals, assistia a aquesta sucursal els diumenges amb una moto BSA.

Sheila Berrocal Fernández
Graduada en Comunicació

Helena Ferrer Codesido
Graduada en Història de l'Art

Vist per la GALERIA

DE RETRATS A FOTOS-POSTAL: EL MÓN DEL NEGOCI

Tal com s'esqueia en els fotògrafs professionals reconeguts, Ricard Mur va ser fotògraf i empresari, ja que va arribar a regentar fins a tres galeries: a Sant Feliu de Guíxols, Palamós i Palafrugell. Tenint en compte que el Baix Empordà era una terra econòmicament pròspera, especialment els nuclis on es desenvolupà la indústria surera, cal reconèixer el bon criteri de Mur a l'hora d'escollir les poblacions on va obrir els seus establiments. Els retrats, que van suposar el gruix de la seva producció fotogràfica, comptaven doncs amb uns clients que disposaven, en general, d'un cert benestar. Les vistes, al seu torn, també podien ser comprades pels estiuejants i visitants d'una Costa Brava que aleshores ja era emblemàtica.

Com a fotògraf d'aquella època, Mur ofería un ampli ventall d'imatges que anaven des del retrat fins a instantànies dignes de l'ofici de reporter, passant per fotografies de paisatge que podia, fins i tot, convertir en targetes postal. Principalment, la seva font d'ingressos, com la de qualsevol fotògraf de la zona en aquella època, era la del retrat. De fet, va promocionar les seves galeries fent al·lusió a aquest gènere, concretament es pot comprovar en un anunci de 1919 a la revista *L'Avi Muné*:

"De retratos antiguos, por borrosos o perdidos que estén, se hacen perfectísimos trabajos en ampliaciones, cambiando peinados, vestidos o lo que convenga."

En aquell moment, la fotografia encara estava en les seves primeres etapes de desenvolupament i no era tan accessible com ho és avui dia.

Una de les principals raons per les quals els fotògrafs d'aquella època es dedicaven al gènere del retrat era la creixent demanda popular, que es traduïa en una font d'ingressos assegurada. Les persones tenien gran interès a tenir imatges seves o de la seva família com a record i també en compartir-les amb amics i familiars.

A baix, d'esquerra a dreta:

Retrat d'estudi, de cos sencer, d'una dona. AMSFG. Fons Josep Escortell Cerqueda (autoria: Ricard Mur)

Retrat d'estudi, de cos sencer, d'una dona asseguda en una cadira, acompanyada d'una noia i tres nenes. Podria ser que es tractés de tres generacions d'una mateixa família. AMSFG. Fons família Maura Cateura (autoria: Ricard Mur)

Retrat d'estudi, de cos sencer, de Milagros Ferrandiz Cortés i un home, probablement el seu promès, a principi dels anys 30. AMSFG. Fons Maria Quintana (autoria: Ricard Mur)

A dalt, d'esquerra a dreta:

Retrat d'estudi, de cos sencer, de Carme Cateura Roca, àvia de Joan Bosch, 1905-1910. AMSFG. Fons Joan Bosch Ragolta (autoria: Ricard Mur)

Retrat d'estudi de cos sencer de Lluïsa Cateura Caseras, cosina de Lola Prats Caymó, en un gronxador. Postal enviada per Ricard Mur i Cecília Cateura als seus cosins de Pineda de Mar, anys 20. AMSFG. Fons Jaume Prats Blanch (autoria: Ricard Mur)

Retrat d'un grup d'homes, dones i nens davant d'un mur amb vegetació a la vall de Ribes el 1914. Juntament amb diversos retrats, tots datats el mateix any i identificats amb la llegenda "Planols", que van ser fets el mateix any que Valentí Fagnoli va venir a retratar Sant Feliu de Guíxols per primer cop. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria dubtosa)

Retrat d'un home i el seu fill en un carro, estirat per un ase al pati d'una casa. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges (autoria: Ricard Mur)

Torneig de billar al bar Nanet, sobre el Cine Catalunya, amb l'avi Jacomet, en Roig, en Nanet i en Sais, el 1933. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria: Ricard Mur)

A la dreta, retrat d'estudi, de cos sencer, d'un nen petit. AMSFG. Fons Maria Jordan (autoria: Ricard Mur)

Mur ofería un ampli ventall d'imatges que anaven des del retrat fins a instantànies dignes de l'ofici de reporter, passant per fotografies de paisatge que podia, fins i tot, convertir en targetes postal. Principalment, la seva font d'ingressos, com la de qualsevol fotògraf de la zona en aquella època, era la del retrat.

Mur va tenir l'oportunitat de retratar no només molta gent de la població de Sant Feliu de Guíxols, sinó també habitants de viles properes com Palamós i Palafrugell, on havia obert les sucursals, o fins i tot de territoris més allunyats. Aquests retrats, ja bé siguin fotografies familiars, de casament, col·lectives o individuals, van ajudar positivament el petit negoci del gallurenc durant els seus inicis a Sant Feliu. Tal com feia amb els paisatges, el material conservat a l'Arxiu permet veure com també revelava aquests petits encàrrecs en format postal.

Els retrats de Mur van anar evolucionant amb el pas del temps. Si bé al principi l'escenografia estava més carregada i era més tradicional, a poc a poc es va anar depurant, utilitzant menys mobiliari per decorar l'escena. També es pot veure amb la vestimenta o els pentinats. La majoria de retrats de seu estudi de Sant a les seves sucursal Palafrugell, però retrats col·lectius va a l'aire lliure, retrats que va rebre. Allà, l'estiueig, Costa Brava, atreïa famílies benestants, però no era l'únic element que es compartia amb Sant Feliu: les aigües amb propietats medicinals dels banys i les fonts eren molt demandades per tothom, sobretot si es vivia a la ciutat¹.

1 PUIGVERT, Joaquim Maria. "L'estiueig i el primer turisme a la vall de Ribes (1880-1936)", dins de 1919, cent anys de l'arribada del tren a Ribes de Freser, progrés i estiueig.

Com es pot veure en els seus nombrosos retrats, Mur retocava les seves obres. En aquell moment l'edició de les fotografies era un procés principalment manual i químic, i no existien les eines digitals d'edició que tenim avui. Hi havia diverses tècniques per dur a terme les modificacions.

quotidiana, els pentinats i uns posats a les fotografies bastant antinatural. Els retratats se solien mostrar rígids, seriosos i sense mirar a la càmera la major part de les vegades. Aquest aspecte està fortament relacionat amb les exposicions de l'època; en aquell moment, a causa de les limitacions de sensibilitat de la pel·lícula, les exposicions sovint eren més llargues que en la fotografia actual. Durant aquest procés s'havia de controlar la qualitat de llum que arribava al sensor de la càmera o al material fotosensible, com una placa de vidre o una pel·lícula. S'havia de tenir en compte l'obertura del diafragma, la velocitat de l'obturador i la mesura de la llum perquè la fotografia garantís la qualitat adequada. Aquest fet requeria que el retratat romangués el més immòbil possible durant la presa de la imatge. És per aquest motiu que a vegades es troben fotografies mogudes.

Pel que fa a la il·luminació, es pot apreciar com la llum està clarament difuminada: no hi ha un clarobscur massa marcat, més aviat la imatge queda nítida. És probable que Mur utilitzés algun tipus de suport de llum a l'hora de fer els retrats per aconseguir la il·luminació que ell considerava òptima. En termes generals, l'estil de retratar de Mur ens pot recordar al període eduardià.

EL RETOC

Com es pot veure en els seus nombrosos retrats, Mur retocava les seves obres. En aquell moment l'edició de les fotografies era un procés principalment manual i químic, i no existien les eines digitals d'edició que tenim avui. Hi havia diverses tècniques per dur a terme les modificacions, com utilitzar pinzells per difuminar arrugues o imperfeccions, rascar l'emulsió de la pel·lícula per aclarir o enfosquir àrees, fer servir màscares i plantilles de cartró o paper per controlar l'exposició d'àrees específiques de la imatge, etc. Era una tasca molt laboriosa que requeria molta concentració, precisió i temps.

A sota, la primera imatge és el revers de la postal amb el retrat de Lluïsa, amb l'escrit signat per Ricard Mur i Cecília Cateura. AMSFG. Fons Jaume Prats Blanch (autoria: Ricard Mur)

Les altres dues també són revers de postals de Ricard Mur, on s'anuncien la galeria de Sant Feliu de Guíxols i la sucursal de Palamós. AMSFG. Fons Maria Jordan (autoria: Ricard Mur)

És per aquest motiu que els rostres dels retratats pràcticament no tenen imperfeccions i sí la pell llisa en la majoria dels casos. Per tant, realment la tasca del fotògraf no només es limitava a fer la fotografia en si, sinó que hi havia aquesta tasca d'edició darrere de la qual es feien correccions d'imperfeccions, sobretot per fins artístics o amb relació als retrats.

ESDEVENIMENTS: BREU DIETARI FOTOGRÀFIC

Així i tot, Mur no només feia fotografia de retrat, sinó que va deixar constància de molts esdeveniments importants que succeïen a la zona. Ben bé a l'inici de la seva estada a Sant Feliu, el 1907, va fotografiar la manifestació republicana que es va celebrar a la rambla Pi i Margall. Aquest tipus de fotografies les feia de manera molt puntual i, fins i tot, tímida, tal com apuntava Roldós. Amb idèntica temàtica també va fer un primer pla d'una model femenina vestida de República i amb la bandera rere el coll. De nou, ens retrobem amb l'interès pels temes d'actualitat que semblava haver heretat. Des de l'any 1910 fins al 1915 de vegades ni tan sols signava les fotografies, degut al fet que a Sant Feliu hi havia l'editor Artur Vicens, amb qui anaven grans fotògrafs. A partir del 1924, Mur va començar a apuntar la seva carrera cap a les col·leccions de targetes postals, com podem veure en el següent anunci:

"Las Colecciones Mur son las únicas postales de vistas editadas en la fotografía al bromuro, vistas de San Feliu, Baños de San Feliu, Costa Brava, en todas

A dalt, dinar d'homenatge a Juli Garreta a Can Rius, el juny de 1927. A l'esquerra de la taula, Lluís Garreta, Enric Casals, Blai Net, Isabel Pagès i la senyoreta Frasquita (companya de Pau Casals). A la dreta de la taula: Arseni Menció, persona desconeguda, Joaquim Pena, Pau Casals i la seva esposa. AMSFG. Col·lecció Maria Garreta (autoria: Ricard Mur)

A sota, retrat de grup de les nenes i noies que van participar en la Festa de la Flor, organitzada per la Previsión Guixolense, en benefici de la vellesa, 1 d'agost de 1919. AMSFG. Fons Josep Escortell Cerqueda (autoria: Ricard Mur)

A l'altra pàgina:

Festes de l'aviació organitzades a Sant Feliu de Guixols. Lucien Demazel amb el seu biplà al camp d'en Rieimbau, a la Vall d'Aro, el 7 de desembre de 1913. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez (Autoria: Ricard Mur)

Vista d'un cetaci rorqual comú a la sorra de la platja de Sant Feliu de Guixols, envoltat de gent. La balena va ser trobada en una cala de Sant Pol l'octubre de 1912. AMSFG. Fons Joan Albó Juncà (autoria: Ricard Mur)

Acte de celebració del xxxvii aniversari de la proclamació de la Primera República, celebrat al Centre Nacionalista Republicà, xamfrà passeig del Mar i carrer de Sant Domènec. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges (autoria: Ricard Mur)

partes 15 cts una. El mismo precio que pagareis por una mala fototípia o un mal grabado. Exigid que la postal diga Colecciones MUR.”

El 7 d'agost del 1910, Sant Feliu de Guíxols va proposar una iniciativa única: recrear l'òpera *Marina* arran de mar com a part integral de la Festa Major local. Aquesta audaç proposta es va inscriure en un context més ampli, ja que, en aquell període, la representació d'obres teatrals a l'aire lliure gaudia d'un èxit considerable. A més de ser una forma d'entreteniment, aquesta pràctica es veia com una oportunitat excepcional per promocionar les zones costaneres entre els estiuejants. La combinació de l'art escènic amb l'escenari natural de la costa catalana no només enriqueix l'experiència cultural per als residents locals, sinó que també atreïa l'interès dels visitants i contribuïa a la reputació i popularitat de Sant Feliu de Guíxols com a destinació turística emergent. Aquest esdeveniment, més enllà de ser una simple representació teatral, va jugar un paper destacat en la creació d'una identitat turística per a la localitat.

El 22 d'octubre del 1913 es va trobar una balena varada entre roques molt a prop de Sant Pol, a l'actualment anomenada cala del Peix. En ser un animal de grans dimensions, es va necessitar una grua per poder-lo treure de l'aigua i, posteriorment, traslladar-lo a la platja de Sant Feliu. Segons sembla, Mur

De nou, ens retrobem amb l'interès pels temes d'actualitat que semblava haver heretat. Des de l'any 1910 fins al 1915 de vegades ni tan sols signava les fotografies, degut al fet que a Sant Feliu hi havia l'editor Artur Vicens, amb qui anaven grans fotògrafs. A partir del 1924, Mur va començar a apuntar la seva carrera cap a les col·leccions de targetes postals.

va tenir l'oportunitat de fer molt negoci amb aquesta postal i, donada la situació, la cala va quedar batejada tal com es coneix avui.

El 13 de desembre del mateix any van tenir lloc les festes d'aviació amb el pilot francès Lucien Demazel. El jove aviador va ser l'encarregat d'aquell primer viatge aeri entre dues ciutats del territori català, de Barcelona a Sant Feliu de Guíxols. Mur, entre la multitud dels que esperaven l'arribada del biplà *Suzanne*, va tenir l'oportunitat de fotografiar i alhora immortalitzar aquest primer viatge per aire de la zona.

El novembre del 1915, el vapor Trentino, de matrícula genovesa, va enfrontar-se a una tempesta mentre transportava blat d'Algèria al sud de França. Amb el capità Natale Ramella al comandament, el vaixell va veure la seva càrrega desplaçada, es va generar una obertura al celler i tenia l'amenaça d'enfonsar-se. Per evitar aquest perill imminent, el capità va prendre la decisió d'encallar prop de la platja de Sant Pol. En aquest moment crític, tres intrèpids pescadors guixolencs van intervenir, guiant el vapor a una ruta segura i utilitzant un llagut per rescatar els 21 mariners a la deriva². Posteriorment, va sorgir controvèrsia quan l'ajudant de marina de Sant Feliu va intentar atribuir-se el crèdit de l'operació de rescat, afirmació que va ser desmentida pels pescadors locals.

Cap al 1923 Ricard Mur va capturar una instantània amb una escena transcendental de la història naval espanyola. En un context de tensions internacionals i desenvolupament tecnològic, els submarins de la base naval de Cartagena es van desplegar des del port de Sant Feliu de Guíxols i van revelar una flota que jugava un paper crucial en la defensa marítima del país. Enmig d'aquest context històric, la fotografia de Mur esdevingué una finestra cap a un moment on les aigües mediterrànies eren escenari de decisions crucials per a la seguretat nacional i la posició internacional d'Espanya.

A dalt, d'esquerra a dreta:

Festa inaugural de la restaurada ermita de Sant Elm, trasllat a l'ermita de les imatges de la Verge del Bon Viatge i de Sant Elm mitjançant una processó, després de la seva benedicció a l'església parroquial, el 25 de juliol de 1929. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez (autoría: Ricard Mur)

Vista del port durant el desembarcament de l'Orfeó Català del vaixell de vapor J. J. Sister per oferir un concert al Saló Novetats de la carretera de Girona. En primer terme, vies del tren del ramal del port i vagonets buits, el dia 1 de juliol de 1928. AMSFG. Col·lecció Antoni Vidal (autoría: Ricard Mur)

Nafragi del vapor italià Trentino, de la matrícula de Gènova, a la badia de Sant Pol. El vapor portava un carregament de blat des d'Orà (Algèria) a Sant Lluís del Roine (França), 29 de novembre de 1915. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (autoría: Ricard Mur)

Divisió de submarins de la base naval de Cartagena maniobrant en el port de Sant Feliu de Guíxols, setembre de 1923. AMSFG. Col·lecció Josep M. Vilà (autoría: Ricard Mur)

² AULADELL PAYRÓ, POSEP (2021). "Tres pescadors guixolencs salvaren vint-i-un homes d'un naufragi?" *Guixols Descobreix*. <https://guixolsdescobreix.com/sabies-que/245-sabies-que-tres-pescadors-guixolencs-salvaren-vint-i-un-homes-d%E2%80%99un-naufragi.html>

La Costa Brava és coneguda per la seva espectacular bellesa natural, amb cales rocoses, aigües cristal·lines i paisatges costaners impressionants. Mur sabia que hom es podia quedar captivat per aquests entorns i ell va voler capturar la bellesa que hi apreciava a través de la fotografia.

L'any 1927 es va materialitzar una iniciativa singular per a la promoció del turisme a la Costa Brava. Jaume Marill, empresari ganxó amb una visió pionera, va establir l'agència Viatges Blaus a la Rambla. Des de la seva arribada a Barcelona el 1927, Marill va buscar maneres innovadores de connectar els viatgers amb les meravelles de la costa empordanesa. Amb la seva agència organitzava viatges utilitzant els serveis de la companyia Trasmediterrània i facilitant l'accés a indrets com Palamós des de la Ciutat Comtal. El primer viatge va ser cap a Palamós, l'any 1927. Aprofitant la comoditat dels viatges marítims, aquesta experiència va ser un èxit rotund i va conduir a la repetició d'aquest tipus de rutes amb vaixells com el J. J. Sister. Les instantànies capturades per Mur del desembarcament de l'Orfeó Català a bord del J. J. Sister a Sant Feliu de Guíxols el 1928 testimonien aquesta època. Amb el temps, altres orquestres i institucions vinculades a la música es van unir a aquesta iniciativa i van ampliar la gamma de destins oferts, com Roses o Tossa de Mar, i van contribuir al desenvolupament del turisme costaner.

L'industrial barceloní Pere Rius i Calvet va deixar una empremta significativa en el desenvolupament urbanístic de Sant Elm entre 1919 i 1931. En col·laboració amb Joan Arxer Ferrer, va ser un defensor apassionat del concepte de ciutat-jardí, una visió que va transformar la localitat i la va dotar d'un encant especial. La culminació d'aquesta iniciativa va ser la inauguració de la restauració de l'ermita de Sant Elm el 25 de juliol de 1929, un esdeveniment immortalitzat en fotografies de l'època. Aquesta celebració va consistir en una solemne processó amb l'objectiu de portar les imatges de Sant Elm i la verge fins a l'ermita, després de rebre la seva benedicció. Aquesta restauració no només va donar nova vida al lloc sagrat, sinó que també va posar les bases d'una tradició duradora: la festa de l'aplec de la Verge del Bon Viatge. Aquesta tradició es va recuperar i, després de més de 50 anys, continua sent commemorada amb devoció i connecta les generacions amb la rica història i la profunda espiritualitat d'aquest racó emblemàtic de Sant Feliu.

TARGETES-POSTAL

Amb les seves col·leccions, Mur oferia bellesa paisatgística. La Costa Brava és coneguda per la seva espectacular bellesa natural, amb cales rocoses, aigües cristal·lines i paisatges costaners impressionants. Mur sabia que hom es podia quedar captivat per aquests entorns i ell va voler capturar la bellesa que hi apreciava a través de la fotografia. També se sabia que la regió de la Costa Brava ja estava guanyant popularitat com a destinació turística a la dècada de 1920, per tant, aquestes targetes postals podien ser un reclam, amb què Mur podia aprofitar l'oportunitat per documentar i promocionar els atractius d'interès de la zona a través de les seves fotografies.

Retrat d'estudi, de cos sencer, d'una nena. AMSFG. Fons Maria Jordan (autoria: Ricard Mur)

Retrat d'estudi, bust d'una noia jove. AMSFG. Fons Manel Maria Bosch Puig (autoria: Ricard Mur)

Aquestes fotos postals podien representar llocs exòtics, paisatges urbans, esdeveniments importants o servir de simples salutacions, ja que eren una manera efectiva de comunicar-se i compartir imatges amb altres persones, tenint en compte la dificultat de les comunicacions escrites (més lentes i costoses). La comercialització i el turisme també van ser un motiu a l'hora d'utilitzar-les perquè oferien l'oportunitat de promocionar destinacions turístiques, hotels, restaurants i altres negocis. El turisme estava en auge a la dècada de 1920, i les fotos postals eren una eina efectiva per atreure visitants.

Un altre agent era la documentació històrica pels fotògrafs dels anys 20. Molts fotògrafs d'aquella època també es van dedicar a documentar la vida quotidiana, els esdeveniments locals, les festes i les celebracions. Aquestes imatges han estat inestimables per als historiadors per comprendre com era la vida en aquell període. Tot i això, a l'època també s'utilitzava la fotografia com a mitjà d'expressió artística. Creaven retrats artístics i imatges estèticament agradables que captivaven l'atenció del públic i que podien vendre com a obres d'art.

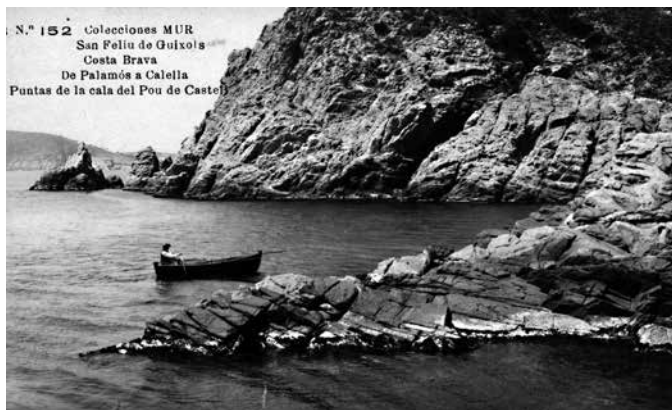
POSTAL ESTEREOSCÒPICA

Mur estava buscant constantment com renovar el seu negoci i, així, més endavant també va llançar la col·lecció de postals estereoscòpies, amb el seu visor de fusta. Aquest tipus de postals es van popularitzar al voltant de la segona meitat del segle XIX, de manera que els fotògrafs van començar a treballar a partir d'aquest procediment en 3D. Podien representar des de paisatges fins a escenes quotidianes o esdeveniments i s'imprimien en format postal per poder vendre com a "souvenir".

La reputació de Mur es fa palesa si prestem atenció a les repetides vegades que s'han publicat les seves fotografies des dels anys 20 i 30, com als especials de Festa Major de *L'Avi Muné* i *La Costa Brava*, diversos àlbums de prestigi com *Àlbum guia de la Costa Brava* o *Àlbum oficial de Gerona* y su provincia, repetides vegades a la revista *L'Arjau* o al llibre *Una Costa Brava captivadora*, recentment publicat.

POSTAL ESTEREOSCÒPICA
 Màxima sensació de la realitat

A dalt, en el sentit de les agulles del rellotge:

Ballada de sardanes al passeig del Mar, anys 20. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges (autoria: Ricard Mur)

Representació de l'òpera *Marina* a la platja de Sant Feliu de Guíxols, 7 d'agost de 1910. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges (autoria: Ricard Mur)

Vista de les puntes de la cala del Pou de Castell, entre Palamós i Calella de Palafrugell, anys 20. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges (autoria: Ricard Mur)

Vista del Casino dels Nois i de la rambla de Pi i Margall, actual rambla del Portalet, a principi dels anys 30. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez (autoria: Ricard Mur)

BANYS

Ricard Mur va fer nombroses fotografies dels Banys de Sant Elm, segurament per poder promocionar, a través del seu llegat, l'experiència que proporcionaven. Aquest establiment glamurós formava part del projecte d'urbanització de la muntanya de Sant Elm. Va ser inaugurat el 1919 damunt de l'antic Balneario Guixolense, construït el 1893. El 1922 fou reformat i adquirí l'aspecte plasmat en aquestes imatges. Avui, però, tenen una funció diferent; ja no són un espai turístic ni dedicat a la cura, sinó que han esdevingut patrimoni, un espai que deixa memòria de quelcom que ja no hi és i del qual es pot gaudir des de diverses perspectives, observant-les detingudament. Mur va mostrar detalls de les instal·lacions on es pot veure alguna de les activitats esportives, com és el cas del waterpolo amb les seves porteries al mar, o alguns banyistes. També va mostrar una perspectiva dels Banys de Sant Elm amb totes les instal·lacions que oferien a peu de la urbanització que porta el mateix nom.

ELS DEIXEBLES DE MUR

Sant Feliu de Guíxols ha estat el bressol de nombrosos talents fotogràfics i ha acollit des d'aficionats fins a professionals apassionats per aquest art. En la història de la localitat, es destaquen dos aficionats que van compartir el seu amor per la fotografia amb Ricard Mur en diverses publicacions i setmanaris com *L'Avi Muné* i *La Costa Brava* o *l'Àlbum Guia de la Costa Brava*: Joan Sabater i Pere Rigau. La seva coincidència en aquests mitjans no només va contribuir a enriquir la narrativa visual de Sant Feliu, sinó que també va establir una confluència única d'estils i perspectives que han quedat registrats en aquestes publicacions emblemàtiques.

La rambla de Francesc Pi i Margall, actual rambla del Portalet, vista des de l'encreuament del passeig del mar i del passeig dels Guixols. A l'esquerra, la casa Patxot i, a la dreta, el Nou Casino la Constància, als anys 20. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges (autoria: Ricard Mur)

Amb Joan Sabater, es pot afirmar que Mur va mantenir un contacte més estret, encara que de manera indirecta. Després de la seva mort, Sabater va assumir la responsabilitat de la galeria situada al carrer Major núm. 36, i allà, a banda de fer-hi carrera personal, a partir de fotografies pròpies, va continuar la difusió i la reedició del treball de Mur. Hi va haver ocasions en què la firma de Ricard Mur va continuar al lloc, però en d'altres imatges la signatura havia quedat esborrada o pendent de gravar i, per tant, només se'n pot distingir l'autoria, entre Mur i Sabater, mirant de prop la situació dels edificis i els petits detalls que ajuden a acotar la cronologia en què van ser preses. A mesura que l'obra de Sabater evolucionava, es va traslladar al carrer Girona, on va consolidar la seva pròpia empremta en el món de la fotografia local. Temps endavant, el seu fill Lluís Sabater Janer va passar a fer-se càrrec del negoci familiar, però, no obstant això, amb el temps, es va decidir a cedir el testimoni. Finalment, després d'un petit periple, el fons fotogràfic quedà en mans de Josep Maria Oliveras, també fotògraf, i així es va assegurar la preservació i la continuïtat de l'impacte visual del gran artista a través de les generacions successives de fotògrafs. A banda de Lluís Sabater, Joan va tenir un altre fill, Salvador, que també va ser un gran afeccionat a la fotografia³.

Pere Rigau Roch (1901-1999) va iniciar-se també en el negoci familiar abans de començar la seva trajectòria com a aprenent a la fàbrica Armstrong. Va ser durant la dècada dels anys 1930 que va aconseguir consolidar-se com a fotògraf i va destacar per la seva presència en diverses publicacions i revistes

Destaquen dos aficionats que van compartir el seu amor per la fotografia amb Ricard Mur en diverses publicacions i setmanaris com *L'Avi Muné* i *La Costa Brava* o *l'Àlbum Guia de la Costa Brava*: Joan Sabater i Pere Rigau.

A dalt, vista de la Rambla. A la dreta l'edifici noucentista de la Caixa de Pensions, actual Oficina de Turisme, entre 1919 i 1925. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez (autoria: Ricard Mur)

A sota, vista general de la badia de Palamós, platja i part del port, anys 20. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez (autoria: Ricard Mur)

de l'època. Juntament amb altres destacats fotògrafs, com Valentí Fagnoli, Ricard Mur i Joan Sabater, va contribuir a enriquir el panorama fotogràfic de l'època. Després de la Guerra Civil, Rigau va assolir el càrrec d'oficial a la Secretaria de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols. Durant aquesta etapa, va capturar imatges de les festivitats i esdeveniments locals, així com fotografies de paisatges que reflecteixen la seva habilitat i dedicació en la captura de la vida i l'essència de Sant Feliu. El seu fons va quedar en mans de Pepita Rigau, la seva filla, i una altra part va ser cedida a l'Arxiu Municipal l'any 1989. Algunes de les instantànies que es conserven, firmades per ell mateix, van quedar guardades entre les imatges del fons Mur que Josep Maria Oliveras va cedir a l'Ajuntament. Fou molt probable que, entre fotògrafs, s'establís un tracte i certa amistat, amb la qual cadascú estava pendent de la feina feta pels seus companys d'ofici. Tal com probablement va passar entre Mur i Fagnoli, és possible que hi hagués establert una mena de pacte entre cavallers, segons el qual determinats indrets els fotografiava un i algunes zones un altre. El mateix podria haver passat amb Vicenç Gandol⁴.

Vicenç Gandol Jordà (1891-1991) va començar la seva carrera dedicant-se als negocis familiars fins a l'any 1920, quan es va fer càrrec dels Banys de Sant Pol, va adquirir les casetes de bany i va introduir-hi activitats lúdiques. Després de la Guerra Civil, al voltant dels anys 1950, va decidir iniciar-se al món de la fotografia amb la intenció de documentar els esdeveniments que succeïen en aquell moment. Es creu que va començar aquesta faceta fotogràfica amb l'ajuda i influència de Pere Rigau Roch. Paral·lelament a la

És curiós que Ricard Mur morís, precisament, l'any 1939, just al final de la Guerra Civil Espanyola. Va ser el mateix any en què Gandol va accedir a l'alcaldia de Sant Feliu de Guíxols i Pere Rigau, a la secretaria de l'Ajuntament, càrrec que va ocupar fins a la seva jubilació.

seva passió per la fotografia, Gandol va exercir com a alcalde i va prendre la responsabilitat de la reconstrucció de Sant Feliu després dels bombardejos de la guerra. A través de les seves imatges, es pot veure el testimoni visual d'aquest període de reconstrucció i transformació de la ciutat i queda demostrat com la seva doble tasca com a alcalde i fotògraf va contribuir a capturar la història i l'evolució de la població. A diferència de Ricard Mur, a Vicenç Gandol sí que se l'ha relacionat amb una època i context històric concret: el del franquisme. Si bé és cert que va ser contemporani de Sabater i Rigau i, probablement, van estar vinculats durant llargs temps, les funcions de Gandol tenien un vessant més polític. Amb la seva mirada analítica, els fotògrafs van estar condicionats pels seus temps, tal com va passar amb Kaute-la, l'aprenent d'Ezequiel Mur a Saragossa. Els seus predecessors, els germans Mur, van viure una època convulsa, amb molts canvis arreu del país, però a ells, els aprenents, els va tocar enregistrar el moment en què es va forçar l'homogeneïtzació d'Espanya amb el franquisme. El control de la premsa va fer que hagués de quedar confirmada la lleialtat al règim dels fotògrafs i treballadors relacionats amb l'opinió pública. El fons de Gandol va cedir-se a Lluís Esteva Cruañas el 1986, que va fer la tasca de catalogació per, més tard, donar-lo també a l'Arxiu Municipal⁵.

És curiós que Ricard Mur morís, precisament, l'any 1939, just al final de la Guerra Civil Espanyola. Va ser el mateix any en què Gandol va accedir a l'alcaldia de Sant Feliu de Guíxols i Pere Rigau, a la secretaria de l'Ajuntament, càrrec que va ocupar fins a la seva jubilació⁶. Malgrat haver estat vinculats amb el franquisme, Rigau i Gandol van retratar fidelment la realitat més crua del moment, com per exemple les destrosses que havien provocat els bombardejos al poble. Més enllà d'ideologies i encàrrecs, per tant, el punt comú que uneix el treball dedicat de tots aquests fotògrafs, des de Ricard Mur fins a Vicenç Gandol, va ser una estima per la terra que els donava vida i on se sentien arrelats. Estar al cas de l'actualitat, deixar empremta i ser present al moment present són trets característics dels anhels de cadascun d'ells.

Sheila Berrocal Fernández
 Graduada en Comunicació

Helena Ferrer Codesido
 Graduada en Història de l'Art

3 ROLDÓS I SOLER, AGUSTÍ (2003). *La dèria del col·leccionisme, fotògrafs i fotografies. Història breu de la fotografia a Sant Feliu (1937-1960)*. Publicat al setmanari *Ancora* número 2795

4 ROLDÓS I SOLER, AGUSTÍ (2003). Op.cit.

5 ROLDÓS I SOLER, AGUSTÍ (2003). Op.cit.

6 ROLDÓS I SOLER, AGUSTÍ (2003). Op.cit.

Vist per la CREACIÓ

EL LLENGUATGE UNIVERSAL DE L'ART: QUAN LA FOTOGRAFIA ESDEVÉ PINTURA

S'ha escrit molt sobre la relació que des d'un principi van tenir la fotografia i la pintura, sobre com primer es consideraven de categories diferents i com, després, cadascuna de les quals va anar trobant el seu lloc i els seus propis mèrits. Malgrat que, amb el pas dels anys, la fotografia es va emancipar com a art visual i la seva iconografia va deixar de provar de confondre's amb la pintura, en la composició de les imatges no deixa d'haver-hi uns referents i uns conceptes comuns. El cas de Ricard Mur és un exemple magnífic d'aquesta interrelació entre una i altra, tant en el perfil de l'autor com en l'obra que va produir.

L'art permet als autors expressar emocions, pensaments i idees mitjançant un llenguatge universal vàlid i accessible per a tothom sense importar idiomes, cultures o diferents orígens lingüístics. D'aquesta manera, l'art pot transcendir a través les barreres del temps i comunicar-se a través de les generacions. L'art històric pot ser estudiat i interpretat molts anys després de la seva creació, mantenint significat i valor.

La fotografia, tot i ser una forma relativament moderna d'expressió artística, pot certament ser considerada com un mitjà molt estretament lligat a la pintura. Té una llarga història de ser utilitzada com a eina per capturar la realitat i documentar moments, però també com una forma de pictoricisme en la qual el fotògraf crea imatges amb intenció artística. Quan la fotografia esdevé pintura, pot significar que el creador s'ha pogut inspirar en tècniques i elements visuals ja existents per dotar les seves obres d'una qualitat artística superior.

Racó de Llevant de la platja amb el promontori dels Guixols i el puig de les Forques, al fons, anys vint. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez (autoria: Ricard Mur)

La fotografia, tot i ser una forma relativament moderna d'expressió artística, pot certament ser considerada com un mitjà molt estretament lligat a la pintura. Té una llarga història de ser utilitzada com a eina per capturar la realitat i documentar moments, però també com una forma de pictoricisme.

En molts casos, la línia que separa la fotografia i la pintura pot ser difusa, ja que molts fotògrafs experimenten amb tècniques i estils que fan que les seves imatges esdevinguin obres d'art visualment impactants i conceptualment riques.

En aquest apartat hem volgut unir aquestes dues disciplines que van agafades de la mà per poder veure quins van ser els possibles referents artístics de Mur, punts en comú i diferències.

Renoir, amb la suavitat que desprenen les seves pinzellades i acurada selecció de delicats colors, reflecteix una serenitat i llum que envolten el retrat que aquí proposem. En aquesta pintura, la dona i la cotorra semblen estar en perfecta harmonia, comunicant-se d'alguna manera sense paraules. Ella somriu lleugerament, com si compartís un secret amb l'ocell. La cotorra, amb les seves plomes vives i acolorides, es converteix en un confident silenciós en aquesta escena.

Compartint gènere trobem el retrat de Mur, però en el nou àmbit de la fotografia. La persona retratada és Lluïsa Cateura, la germana de la seva dona Cecília, persona que en moltes ocasions servia de model al fotògraf i, per tant, pot ser considerada un personatge freqüent en la seva obra. Lluïsa ens somriu tímidament mentre es recolza lleugerament en el mobiliari que forma part del decorat.

Dos retrats d'èpoques similars, amb una dona com a protagonista en mig de la composició, acompanyada de mobiliari no massa carregat que fa sensació de verticalitat amb un fons lleugerament difuminat. Tant el tractament de la llum com la inclinació de les dues retratades és pràcticament la mateixa, com si Mur s'hagués pogut inspirar en l'obra de Renoir. Ambdues ens conviden a aturar-nos per contemplar la bellesa de dues maneres de capturar l'essència de les retratades.

Dues imatges captivadores representen aquells que van dedicar la seva vida al mar. Tenim, per una banda, la pintura d'Édouard Manet pintada al voltant de 1873 (p. 57). Aquesta obra ens presenta un escenari mariner detallat i una notable habilitat tècnica. Per l'altra, la fotografia que va prendre Mur a la platja de Sant Feliu de Guíxols on també trobem aquest mateix escenari mariner. En les obres dels dos artistes podem observar com un parell d'homes treballen a la sorra de la platja. Capturen l'atmosfera d'aquell moment, que, com es pot observar, mostra dos punts de vista distants.

Manet captura l'atmosfera dura i laboriosa d'aquesta tasca amb una paleta de colors terrosos i detalls meticulosos. La seva capacitat per crear textures i representar la llum és evident en la forma en què les figures i el vaixell es

Retrat d'estudi, de cos sencer, de Lluïsa Cateura Caseras. AMSFG. Fons família Maura Cateura (autoria: Ricard Mur)

Dona amb un periquito, 1871, de Pierre – Auguste Renoir (Llomotges, 1841–1919). Oli sobre tela, 92 x 65 cm. Procedència: Solomon R. Guggenheim Museum, Nova York, EUA

Aquesta història de Manet ens pot recordar a la de Mur, el gallurenc que va iniciar una vida laboral com a fotògraf a la població ganxona de Sant Feliu de Guíxols just en el moment en el qual el turisme s'estava iniciant tímidament.

destaquen davant dels tons apagats del fons marí i el cel. Tot i que va ser un dels pioners de l'impressionisme, aquí podem veure un Manet que transcendeix cap a un estil una mica més realista i amb una paleta de colors més contundent en comparació amb obres anteriors.

Mur ens mostra com les suaus onades del Mediterrani banyen la vora de la sorra de la platja i les barques de fusta ancorades. L'atmosfera sembla relaxada i atemporal, amb una llum que crea uns clarobscurs molt subtils que es barregen amb l'horitzó marítim. Uns pescadors ocupats en les seves tasques diàries a peus de l'aigua semblen estar recollint, el dia s'acaba. La fotografia ens deixa un aire nostàlgic en aquesta escena, transportant-nos a una època passada plena de tradició i autenticitat. Les dues obres són una clara finestra cap a la vida marítima del segle XIX i principis del XX, on dos artistes comparteixen l'habilitat per capturar bellesa en les escenes quotidianes.

Édouard Manet es va donar a conèixer amb escenes provocadores de la vida parisenca, però els seus retirs d'estiu a balnearis oferien l'oportunitat de pintar en *plein air* i explorar un dels seus primers interessos: les condicions efímeres del mar, el cel i la costa. El 1873, Manet i la seva família van visitar Berck-sur-Mer, un tranquil poble de pescadors a la costa del Canal de la Mànega ben conegut per les seves hidroteràpies restauradores. Sense un port on aixoplugar les seves embarcacions, els pescadors de Berck van varar els seus vaixells de fons pla en el tram de costa de nou milles que s'estenia fins a Le Touquet.

Aquesta història de Manet ens pot recordar a la de Mur, el gallurenc que va iniciar una vida laboral com a fotògraf a la població ganxona de Sant Feliu de Guíxols just en el moment en el qual el turisme s'estava iniciant tímidament. Sant Feliu oferia els banys de Sant Elm que bé va poder fotografiar nombroses vegades. Dos artistes que fugen de les grans ciutats per buscar pau i tranquil·litat.

Com seria una representació d'una tarda de diumenge ideal segons els artistes? Mur i Seurat ho van tenir clar: naturalesa, navegació, tranquil·litat i desconexió. Els dos artistes presenten una escena costanera on podem veure una barqueta navegant prop de terra, portant en els dos casos a l'aigua com a element central que contribueix a la seva bellesa i tranquil·litat. Són clarament dues obres que ens recorden la bellesa de la vida quotidiana i com l'art pot capturar aquests moments efímers.

La proposta de Suerat és una de les pintures més emblemàtiques. Aquesta obra mestra del puntillisme captura la vida quotidiana al parc en un diumenge a la tarda de manera detallada i meticulosa. Els petits punts de color s'uneixen per crear una imatge impressionant que ens convida a explorar cada detall. El contrast entre les zones ombrejades i les àrees il·luminades reflecteix la mestria de Seurat en l'ús de la llum i el color.

De dalt a baix:

Detall del quadre *Le Bateau goudronné*, 1873, d'Édouard Manet (París, 1832–1883). Oli sobre tela, 59 x 60 cm. Procedència: Barnes Foundation, Philadelphia

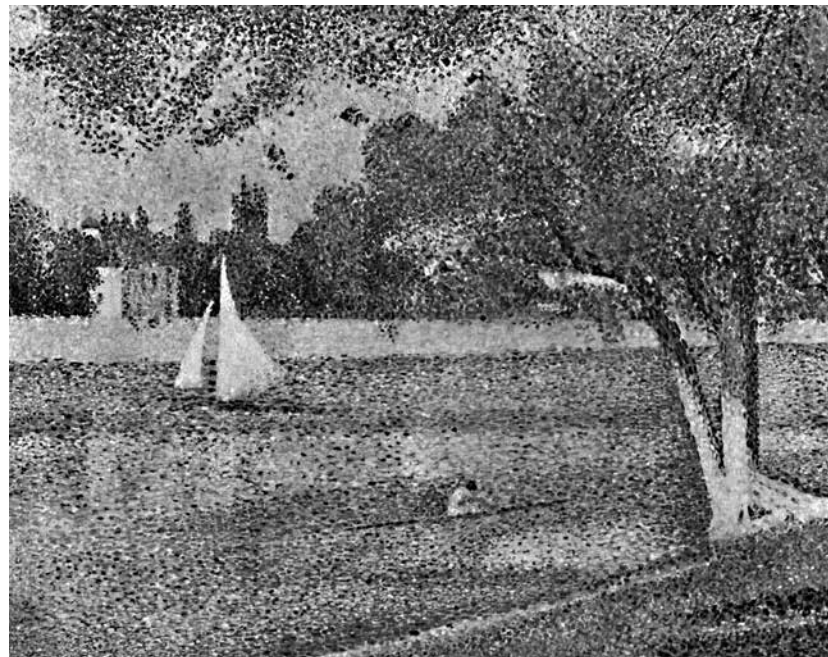
La Seine à la Grande-Jatte, 1888, de Georges Pierre Seurat (París, 1859–1891). Oli sobre tela, 65 x 82 cm. Procedència: Museu Reial de Belles Arts de Bèlgica

Barca dels banys de Sant Pol, al fons, a l'esquerra, la casa de les Punxes, a principis dels 30. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez (autoria: Ricard Mur)

Mur captura des de l'aigua la foto que proposem, oferint una vista esplèndida i singular de la costa de la platja de s'Agaró. En primer pla, una barqueta de l'època navega amb elegància i tranquil·litat per les aigües calmades de la Mediterrània. Al fons, es pot veure la costa de s'Agaró, amb la seva platja de sorra i una línia de cases importants i senyoriales que defineixen el panorama. Entre aquestes cases destaca la imponent casa de les Punxes, amb les seves característiques agulles i l'arquitectura modernista que li confereix una presència majestuosa. La fotografia sembla estar presa a la tarda, amb la llum suau que banya la costa i la barca, creant una atmosfera romàntica i evocadora.

Ricard Mur va fotografiar una vista espectacular dels esculls de Sant Elm, situats prop de Sant Feliu de Guíxols (p. 62 i 63). En aquesta imatge es poden veure les impressionants roques que emergeixen de les aigües de la costa, que es mostren majestuoses i desgastades pel pas del temps, creant una imatge imponent. El mar xoca contra les roques, donant origen a espurnes i escuma que omplen l'aire de l'energia de la natura. Mur aconsegueix captar aquesta col·lisió, reflectint l'encant i la força del mar en aquest lloc costaner. Al fons de la imatge, entre les olles de les onades, es pot distingir la població de Sant Feliu de Guíxols, amb els seus edificis que s'eleva sobre la costa. La vista dona una sensació d'unió entre la natura i la població, i recorda la importància del mar en la vida d'aquesta localitat costera.

Per altra banda, tenim la pintura de l'artista francès Claude Monet amb aquesta obra que ens transporta a un entorn natural impressionant i que captura la força de la mar en un dia agitat (p. 62). Monet utilitza la seva característica tècnica de pinzellades ràpides i l'ús de la llum per donar vida a les formacions rocoses i les ones espumoses que s'hi estavellen. Els colors blaus i blancs són dominants, reflectint la frescor de l'aigua i l'espuma de les ones. Aquesta obra ens convida a experimentar la sensació d'estar a la vora del mar en un moment d'intensa energia i moviment. A través d'aquesta

Els dos artistes són testimonis de la seva devoció per capturar moments com aquest que poden evocar emocions i mostren l'essència de la natura en el seu estat més indòmit i la seva capacitat per fer-ho amb una sensibilitat i tècnica excepcionals.

pintura, Monet ens mostra la seva habilitat per capturar la natura en tota la seva grandesa i bellesa canviant.

A dalt, en el sentit de les agulles del rellotge:

Marine, Guernesey, 1883, de Pierre-Auguste Renoir (Lllemotges, 1841 – 1919). Oli sobre tela, 46 x 56 cm. Procedència: Musée d'Orsay, París, França

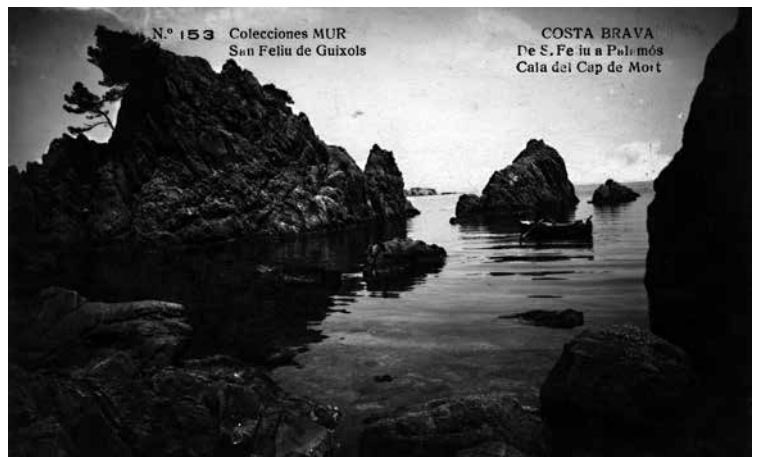
Vista de la cala del Cap de Mort amb els illots i el rocam de la costa, badia de Sant Pol, anys 20. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (Autoria: Ricard Mur)

Trenc d'alba damunt del mar, 1822, de Caspar David Friedrich (Greifswald, 1774 - Dresde, 1840). Oli sobre tela, 71 x 55 cm. Procedència: Antiga Galeria Nacional. Museu Estatal de Berlín.

Vista de la cala de les Mongetes, entre Sant Feliu de Guixols i Tossa de Mar, en primer terme la figura femenina que sol retratar Ricard Mur en les seves marines, identificada com la Lluïsa Cateura, anys 20. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (Autoria: Ricard Mur)

Els dos artistes són testimonis de la seva devoció per capturar moments com aquest que poden evocar emocions i mostren l'essència de la natura en el seu estat més indòmit i la seva capacitat per fer-ho amb una sensibilitat i tècnica excepcionals.

Aquesta fotografia Mur la va realitzar des de la costa, on mostra un encantador detall de la cala del Cap de Mort, a prop de s'Agaró, i ofereix una visita impressionant d'aquesta tranquil·la caleta. A la imatge es poden apreciar diverses roques disperses que emergeixen del mar en calma i creen una escena serena i plàcida. Al fons de la imatge, s'albira una petita barqueta d'aspecte senzill, de fusta, amb un home remant en aigües tranquil·les. La seva figura aporta un toc de vida a l'escena, que contrasta amb la quietud de les aigües

En qualsevol de les dues representacions trobem la bellesa i l'atractiu de la costa, però cada artista ho expressa a la seva manera. En la fotografia trobem que Mur captura la serenitat d'una petita caleta costanera, mentre que Renoir atrapa la vibració i els colors de la vida a la costa.

i les roques. Mur aconsegueix transmetre una sensació de simplicitat, serenitat i connexió amb la naturalesa, capturant un moment en el temps en què la bellesa de la costa i la tranquil·litat del mar eren apreciades i gaudides en un entorn natural i idíl·lic.

Renoir, per altra banda, ens porta una pintura que transporta a un paisatge marítim ple de bellesa i serenitat. En aquesta obra, veiem com la llum del sol banya l'aigua i la platja amb una paleta de colors càlids i refredadors, que reflecteixen la naturalesa canviant de la llum al llarg del dia. Les petites pinzellades de Renoir donen vida als reflexos a l'aigua i als detalls dels vaixells a la distància i creen una sensació de moviment i vida. L'escena marítima a Guernsey és tranquil·la i idíl·lica, i Renoir aconsegueix transmetre una sensació de pau i harmonia. Aquesta obra ens fa sentir com si estiguéssim allà mateix, gaudint dels suaus sons de les onades i de la brisa marina.

En qualsevol de les dues representacions trobem la bellesa i l'atractiu de la costa, però cada artista ho expressa a la seva manera. En la fotografia trobem que Mur captura la serenitat d'una petita caleta costanera, mentre que Renoir atrapa la vibració i els colors de la vida a la costa.

Ens trobem davant de dues propostes que ens conviden a la contemplació de la bellesa. La fotografia de Ricard Mur capta una escena tranquil·la i evocadora des de la costa, amb una mar en calma i un paisatge marí serè. En primer pla, una dona de perfil, mirant cap a l'horitzó, contempla el paisatge natural amb aire de serenitat. La seva presència aporta dimensió humana a la imatge i transmet una sensació d'admiració davant de la bellesa de la natura. A la dreta, un home amb una barca de rem, preparat per embarcar en un tranquil viatge marítim. La seva presència amb la barca suggereix la connexió de l'ésser humà i la seva capacitat per explorar aquesta aigua calmada. Darrere d'ells, es poden veure imponents roques que s'alcen des del mar, que donen profunditat a la imatge i creen una sensació de misteri i majestuositat. Les roques actuen com a teló de fons i complementen la bellesa del paisatge marí.

L'obra de Friedrich captura un escenari romàntic i melancòlic. Friedrich, conegut per les seves obres que reflecteixen la relació de l'ésser humà amb la natura, ens presenta una vista panoràmica del mar amb la lluna en l'horitzó. En aquesta pintura, la lluna esdevé el punt focal i irradia una llum suau i serena sobre les aigües del mar. Les ones semblen tranquil·les i la naturalesa es troba en un estat d'equilibri i calma. Tot això crea una atmosfera que evoca sensació de pau i quietud. Friedrich va ser un mestre en la representació de l'home enfrontant-se a la immensitat de la natura, i aquesta pintura no és una excepció. L'obra ens recorda la humilitat de l'ésser humà davant de la grandesa de la natura i la seva capacitat per inspirar una profunda reflexió i contemplació.

Les dues imatges capturen la curiositat i l'interès de la comunitat davant d'aquest fenomen natural inusual. La balena, com a criatura colossal, contrasta amb les petites figures humanes que l'envolten, i posa en relleu la grandesa de la naturalesa enfront de la fragilitat humana.

Fins fa pocs anys aquesta pintura de Van Anthonissen guardava un secret: una balena varada. Un conservador es trobava executant tasques de neteja sobre la pintura quan va descobrir que aquesta obra aparentment tranquil·la on apareixia un grup de gent observant el paisatge, realment el que estaven observant era una balena varada amagada durant més de 150 anys. Es desconeixen els motius pels quals es va decidir tapar aquest animal de l'obra, però sabem que coincideix amb la fotografia que va captar Mur sobre la balena de Sant Pol.

El fet de la presència d'una balena varada en una platja pot haver estat un esdeveniment extraordinari i poc comú a l'època, i això explica per què tanta gent s'hi va congreguar per analitzar-ho en qualsevol dels dos casos. Les dues imatges capturen la curiositat i l'interès de la comunitat davant d'aquest fenomen natural inusual. La balena, com a criatura colossal, contrasta amb les petites figures humanes que l'envolten, i posa en relleu la grandesa de la naturalesa enfront de la fragilitat humana.

En el cas de la fotografia de Mur, ens pot plantejar qüestions sobre com la gent d'aquella època percebia la naturalesa i com s'enfrontava a fenòmens com aquest. A més, és un testimoni visual de la història local i pot oferir perspectives sobre la cultura i la vida quotidiana de la societat en aquell moment. L'objectiu no deixa de ser una captura històrica interessant i evocadora.

Vista d'un cetaci rorqual comú a la sorra de la platja de Sant Feliu de Guixols, envoltat de gent. La balena va ser trobada en una cala de Sant Pol l'octubre de 1912. AMSFG. Fons Joan Albó Juncà (autoria: Ricard Mur)

Detalls del quadre *Vista de la platja de Scheveningen*, 1641, de Hendrick van Anthonissen. Procedència: Fitzwilliam Museum, Cambridge, Regne Unit

Tant la fotografia com la pintura tenen la capacitat d'immortalitzar moments del passat per esdevenir memòria com aquests dos exemples que

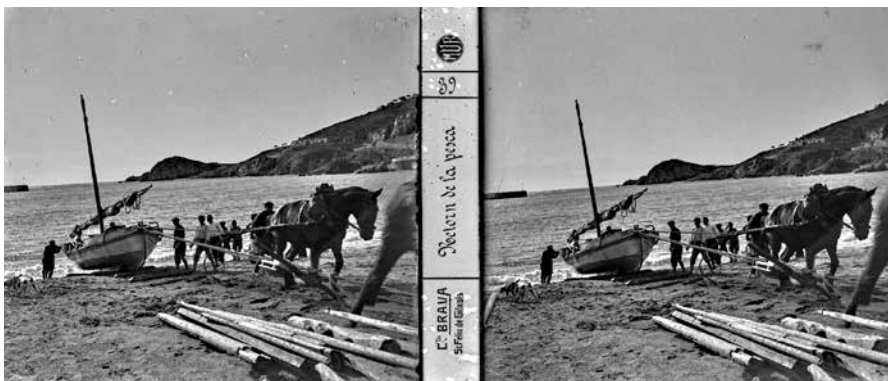
veiem a continuació. Ens trobem davant una escena tradicional d'èpoques passades era l'acció de l'avarada d'un llagut de pesca amb l'ajuda d'animals com el bou o el cavall. Aquesta pràctica era una manera eficaç de manejar les barques més grans i pesades, ja que aquests animals podien proporcionar la força necessària per arrossegar-les fora de l'aigua fins a la platja o el port.

La pintura de Julio Vila Prades retrata una escena d'aquesta tradició marítima on s'utilitzen els cavalls per aquestes tasques. Aquesta pràctica no només tenia un propòsit funcional, sinó que també era una part important de la vida i la cultura de moltes comunitats costaneres, com el cas de Sant Feliu de Guíxols fins a la meitat del segle xx.

Cavalls traient les barques del mar, de Julio Vila Prades (València, 1873 – Barcelona, 1930). Oli sobre tela, 40 x 55 cm. Procedència: col·lecció privada

Homes a la platja de Sant Feliu remolcant una barca de pesca a la sorra, ajudats per un cavall o una mula. Al fons, la punta de Garbí i la muntanya del Castellar amb les primeres construccions. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria: Ricard Mur)

1 Referència a Fernando Pessoa extreta de l'entrevista a la fotògrafa Marta Sentís amb motiu de la seva exposició *Tots els dies són meus*, al Museu Palau Solterra de la Fundació Vila Casas. Consultable en línia a: <https://vimeo.com/844844511>

Després de tant de temps hem tingut moltes estones per imaginar-nos-el, en Ricard, i mai se'ns ha aparegut visceral, trist o content; sempre l'acompanya certa aura de solemnitat, un misteri intrínsec que va construir fora dels seus marcs.

Per altra banda, podem veure com Mur també va ser testimoni d'aquest fet, al fotografiar aquest moviment que feien els cavalls tot fent un homenatge a aquesta tradició històrica.

LA VIDA DESPRÉS DE MUR

Ricard Mur Dargallo va morir el 17 de maig de 1939, a l'edat de 65 anys, a la seva residència de la Rambla, 32. Va ser enterrat al cementiri de Sant Feliu de Guíxols, al nínxol 85, propietat de Sebastià Cateura, qui havia estat el seu sogre. Després de tant de temps hem tingut moltes estones per imaginar-nos-el, en Ricard, i mai se'ns ha aparegut visceral, trist o content; sempre l'acompanya certa aura de solemnitat, un misteri intrínsec que va construir fora dels seus marcs. De retrat d'ell, fins on tenim constància, se'n conserva un, i ja se'l mostra relativament gran. Tot llegint algunes paraules de Pere Formiguera, qui va ser un gran fotògraf contemporani molt dedicat al retrat, ja ho deia; amb una imatge creiem conèixer a qui mirem, amb dues dubtem, amb la tercera ja sabem que rere l'estaticisme i l'aparença hi ha molt més. De Mur, encara que en tinguem una sola imatge, l'hem vinculat amb més de mil paraules i, això, serveix per construir unes quantes realitats. A jutjar per les dades biogràfiques que s'han pogut descobrir al llarg d'aquest projecte, sembla que va ser una persona sense problemes econòmics, a qui la vida no li va anar

Les Pyramides de Port-Coton, effet de soleil 1886, de Claude Monet (Paris, 1840 – Giverny, 1926). Oli sobre tela, 64 x 64 cm. Procedència: col·lecció privada Thomas Ammann Fine Art AG, Zürich

Vista dels esculls de Sant Feliu de Guíxols, al fons, el Salvament de Naufrags. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez (autoria: Ricard Mur)

malament. Tirant d'imaginació també podem saber que va créixer com el seu pare volia que es fessin grans els nens: cantant. El to ja ens el sabem: grisós, tènue, devia ser baríton. Quan caminava segur que portava un bon ritme; no podia perdre hores de llum i ja s'havia acostumat a la geografia abrupta de la costa. El temps lliure... potser el passava pensant en la seva família, que li havia quedat lluny, o l'omplia de feines i encàrrecs per no recordar res més. Els viatges els feia ràpids, de ben segur, sense aturades improvisades, sinó que es dirigia directament a l'indret que volia i calculava les mesures i el punt òptim per centrar les imatges. Encara que potser va ser tot el contrari.

El fet de poder-se moure i conèixer una cultura diferent a la pròpia, en aquells anys, el va convertir també en un privilegiat, acollit a terra estrangera. Diríem que va ser per això que diria anys més tard Formiguera, que va fer tants i tants retrats de la mateixa costa i les mateixes persones: perquè ja ho sabia, que amb una imatge no n'hi ha prou per conèixer el que es fotografia. Rere l'estaticisme i l'aparença hi ha molt més.

Tindria el parer de Fernando Pessoa quan deia que, arribat el dia, sentiria una enorme alegria pensant que la seva mort no tindria cap importància¹? Després que ell marxés, qui volgués escriure la seva biografia no tindria feina més senzilla, perquè només importarien dues dates; la del seu naixement i la de la seva mort. Entre mig tots els dies eren seus.

Sheila Berrocal Fernández
Graduada en Comunicació

Helena Ferrer Codesido
Graduada en Història de l'Art

CALIDOSCOPI

EL PUNT DE VISTA

VALENTÍ FARGNOLI

VALENTÍ FARGNOLI, EL FOTÒGRAF AMBULANT

Tot seguint les passes de Ricard Mur he trobat VALENTÍ FARGNOLI, un altre fotògraf al qual devem part de la memòria gràfica de la ciutat. L'aportació de Fagnoli és important, encara que no molt voluminosa. Ell, per exemple, és l'autor de les úniques fotografies conegudes de la Porta Ferrada abans de la seva restauració, del desaparegut ocell de forja que hi havia al xamfrà de l'antiga casa Barraquer, enderrocada per a la construcció del mercat cobert. També és autor de l'àlbum "Colección Gectoria", imprès per la casa Thomas de Barcelona, així com de nombroses fotografies de s'Agaró, encarregades per la família Ensesa.

Vist per la ITINERÀNCIA

 | NEIX UN
FOTÒGRAF

El 12 d'abril de 1885 va néixer Valentí Fargnoli a Barcelona, accidentalment, perquè els seus pares eren firaires i solien desplaçar-se d'una banda a l'altra. Feia uns 50 anys que s'havia presentat públicament l'invent de la fotografia a París, tot capgirant la cultura visual de la humanitat. Quan en Valentí tenia 15 anys, només en feia dos que la família s'havia establert a Girona, s'inicià en la pràctica de la fotografia. Primer va compaginar-ho amb l'ofici de fuster, però amb 21 anys ja s'hi dedicava de manera professional. Curiosament, la seva vocació el conduí novament a la itinerància.

UNA CITA AMB FARGNOLI

Amb Valentí Fargnoli ja vaig tenir un primer encontre el 1997, quan vaig publicar "Valentí Fargnoli i lanetta. Fotògraf d'art i d'arqueologia" al catàleg de l'exposició de fires *Els Germans Fargnoli i el noucentisme gironí*, de

Reproducció d'un autoretrat de Valentí Fargnoli, 1911. Procedència: Col·lecció Ajuntament de Girona, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Em vaig proposar transcendir l'admiració que causen els paisatges de Fargnoli, per contemplar la seva obra en conjunt. Em vaig proposar entendre la lògica de la seva producció, a partir de la seva anàlisi global i el seu context professional i personal.

la qual vam ser comissàries conjuntament la Pilar Vélez i jo mateixa. Ella va fer la part d'Adolf Fargnoli, artista ebenista, i jo em vaig "encarregar" del fotògraf. L'encàrrec de l'Ajuntament de Girona era un repte, atès que tenia un temps brevíssim per realitzar-lo. En aquell moment, tenia a l'abast les publicacions que l'Emili Massanas sobre aquest autor als anys 80, com també el text de Francesc Miralles per a *Fòtica V. Fargnoli*, exposició comissariada per Massanas el 1981. Aquesta informació es trobava en fase de compilació, així doncs, era força descriptiva. De fet, els textos quedaven en segon terme, davant l'admiració que causaven les fotografies antigues. Amb aquelles imatges es copsava el contrast brutal entre l'abans i ara, amb un llenguatge fotogràfic tan diferent, per raons tècniques, del que tenim a l'actualitat. La tasca de l'Emili Massanas era ingent i rigorosa.

Em vaig proposar transcendir l'admiració que causen els paisatges de Fargnoli, per contemplar la seva obra en conjunt. Em vaig proposar entendre la lògica de la seva producció, a partir de la seva anàlisi global i el seu context professional i personal. Hi havia dues línies estratègiques, una primera fer una comprovació de les dades i, tot fent aquesta tasca, mirar d'ampliar-les seguint el mateixos fils que l'Emili. Una segona, per a mi la més important, era entendre per què havia fet aquelles fotografies. Una primera constatació ja l'havia feta tot comparant diferents reportatges de Fargnoli sobre diverses escoles de Girona. La narració dels edificis era ben diferent segons d'on provenia l'encàrrec i els usos que havien de tenir les fotografies, és a dir, com s'havien de publicar. En el cas de les dues escoles públiques eren encàrrecs institucionals de l'Ajuntament, que volia lluir nous equipaments, especialment el que més encaixava en les polítiques educatives de la segona República¹. Per tant, el llenguatge era el propi de fotografia d'arquitectura. En el cas de l'escola privada, més aviat es tractava de fer promoció d'una escola per a noies de famílies benestants amb uns serveis exclusius. Em vaig proposar identificar, en general, quins havien estat els clients de Fargnoli, cosa que havia de permetre situar la seva obra en un context determinat.

En fer la comprovació de les dades, va sortir informació personal del fotògraf, com el naixement dels seus fills i el seu domicili, la qual va afegir una nova peça en la comprensió de les circumstàncies en les que aquest fotògraf va desenvolupar la seva tasca professional. Val a dir que el contrast amb Ricard Mur em va servir per dibuixar el perfil del fotògraf Valentí Fargnoli, ja que representaven dos models radicalment diferents, condicionats pel fet de tenir o no un establiment fotogràfic. En darrer lloc, havia de fer la compilació de totes les dades conegudes, convertir-les en cronologia i ampliar-les en la mesura que pogués.

Enguany, després de les dues edicions que ha fet la Diputació de Girona del que amicalment coneixíem com a "diccionari de fotògrafs de l'Emili"² i des-

Notas al final

- 1 SUQUET FONTANA, Maria Àngels. "Arquitectura i fotografia: dues escoles públiques de Girona vistes per Valentí Fargnoli" a: *4es Jornades Imatge i Recerca*. Girona: Ajuntament, 1996.
- 2 *Emili Massanas i Burcet (1940-1991). Fotògrafs i editors a les comarques de Girona: 1839-1940*, compilat per Dolors Grau Ferrando i editat el 1998 i *Emili Massanas i Burcet. La fotografia a les comarques gironines (1850-1991)*, editat el 2017 dins Quaderns de Fotografia.

En una època en què els joves iniciaven molt d'hora la seva vida laboral, Valentí Fargnoli va ser aprenent de fuster. Així doncs, aquesta era la seva professió abans de la seva anada a l'Argentina entre els anys 1906 i 1908, llavors encara residia en el domicili dels seus pares.

prés també de la celebració de l'any Fargnoli l'any 2019 per part de l'Ajuntament i la Diputació de Girona, reprenc el fil encetat l'any 1997, sempre amb l'objectiu de fer l'anàlisi global de la seva obra.

DE FUSTER A FOTÒGRAF

Valentí Fargnoli va néixer al final del segle passat a Barcelona en el si d'una família senzilla, de procedència italiana, que va dur una existència itinerant fins al seu establiment definitiu a Girona cap a l'any 1898. El pare era estamper i també feia sants de guix, que venia pels mercats³. Valentí va ser el gran de cinc germans. Van seguir-lo Benet, Adolf, Francino i Manel. En Manel va tenir una mort prematura, als 22 anys⁴, i d'en Francino pràcticament no es té cap notícia. Tanmateix, els tres germans grans van destacar en llurs oficis per la seva creativitat. Valentí, fotògraf, i Adolf, ebenista, van ser artistes reconeguts. Benet, de professió llauner, també va tenir la seva part de protagonisme quan l'any 1926 va inventar un aparell anomenat *Pittor meccano*⁵. Es tractava d'un compressor amb el qual es podien pintar, de manera uniforme i amb qualsevol tipus de pintura, grans superfícies de paret i economitzar, a la vegada, material. Benet havia dissenyat dues versions d'aquest aparell, una de portàtil i l'altra fixa.

Tots tres van tenir relació amb la fotografia, els dos primers tenen en comú que van ser aprenents de fotògraf i el tercer, Benet, d'acord amb les seves habilitats, es va dedicar a fabricar accessoris metàl·lics per a la fotografia i tenia un establiment a Barcelona, al carrer Riereta, 24, documentat, com, a mínim entre 1911 i 1935⁶. Benet es dedicà a aquest negoci quan el seu germà ja era un fotògraf consolidat. Es té notícia que va fer de fotògraf amateur, ja que el 1934 va participar al concurs de *El Día Gráfico*. Segons la documentació presentada en aquest concurs, analitzada per Montserrat Baldomà⁷, regentava un negoci de material fotogràfic amb seu al carrer Aurora, 12, de Barcelona, que encara està registrat al seu nom. Per tant, sembla que hauria tingut dues botigues a la Ciutat comtal.

En una època en què els joves iniciaven molt d'hora la seva vida laboral, Valentí Fargnoli va ser aprenent de fuster. Així doncs, aquesta era la seva professió⁸ abans de la seva anada a l'Argentina entre els anys 1906 i 1908, llavors encara residia en el domicili dels seus pares. L'any 1905 el jove Valentí, que mantenia la nacionalitat italiana, es va lliurar de fer el servei militar "per residir a l'estranger"⁹.

A l'*Anuari de la ciutat de Sant Feliu de Guíxols* de 1905, a Girona, hi consten els següents fotògrafs: A. Mauri (Pl. Sant Francesc), Amís Unal Alà (Abeuradors, 7), Antoni Garcia (xamfrà Pont de Pedra), B. Serra (pl. Independèn-

No és el cas de Valentí Farnoli, no es coneix que aquest fotògraf, durant la seva trajectòria professional, posés cap anunci en anuaris, setmanaris, revistes o diaris. Creiem que la publicitat la cercava per altres mitjans, com les exposicions i concursos, a banda de la venda de les postals.

cia, 3). Venien articles per fotografia Amadeu Mauri i Josep M. Pérez Xifra (Abeuradors, 2). No hi surt el fotògraf Farnoli, que encara es considerava fuster de professió. Però Valentí Farnoli no surt en cap dels anuaris de l'època consultats ni tampoc no s'ha trobat propaganda seva en publicacions periòdiques, com feien altres fotògrafs de l'època. Els professionals amb establiment com Amadeu Mauri o Ricard Mur sortien referenciats als anuaris on la gent cercava els professionals disponibles en cada localitat. En el cas de Mauri que va canviar diverses vegades de població, mantenia els anuncis tot i haver-se mudat a un altre lloc. Aquests fotògrafs també publicaven publicitat als diaris i setmanaris, amb l'adreça de la galeria i l'explicació dels serveis i preus que oferien. No és el cas de Valentí Farnoli, no es coneix que aquest fotògraf, durant la seva trajectòria professional, posés cap anunci en anuaris, setmanaris, revistes o diaris. Creiem que la publicitat la cercava per altres mitjans, com les exposicions i concursos, a banda de la venda de les postals –editades per ell mateix– per mitjà dels locals més populars o con-correguts de cada població.

No obstant, ja havia tingut contacte amb el món de la fotografia. Quan podem situar l'inici de la seva tasca com a fotògraf? Segurament es pot trobar una pista en la identificació de quina és la seva fotografia més antiga coneguda. Segons Emili Massanas era la fotografia que es troba al CRDI¹⁰ que du la llegenda "Antigua muralla del pes de la Palla, derruïda l'any 1902. Gerona. V. Farnoli", per tant, es tracta d'una fotografia anterior al seu enderroc, datada segurament el 1900 o el 1901. Aquesta imatge és idèntica a una fotografia conservada a INSPAI¹¹, però sense llegenda ni autor identificat. Totes dues es troben reproduïdes, per exemple, a la pàgina 62 de l'escrit Joan Boadas "Valentí Farnoli: fotografia al servei del patrimoni", de l'any 2018¹². Arran d'aquestes dues circumstàncies, Boadas comenta "L'error de datació en aquella foto ens pot fer pensar que data i llegenda foren incorporades amb molta posterioritat i, fins i tot, sobre un negatiu que no hauria estat fet per Farnoli, o d'una reproducció a partir d'una fotografia original d'un altre fotògraf. Ara com ara potser aquesta afirmació és arriscada, però no més que admetre de manera acrítica un buit de gairebé deu anys en la seva producció fotogràfica".

Em sembla important tenir en compte que, a la Col·lecció Emili Massanas (INSPAI), hi ha un petit reportatge format per quatre imatges de Valentí Farnoli en les quals documenta les muralles de Girona que es van enderrocant durant la segona República i que eren els baluards de Santa Clara, del Governador i de Sant Francesc¹³. A aquestes quatre imatges cal afegir-hi una cinquena imatge del Fons Diputació de Girona¹⁴ i les que es van publicar a la revista *Barcelona Atracció* el novembre de 1932, on Carles Rahola explica la demolició d'aquells tres baluards. L'escrit, així com la seva part gràfica, ha servit per datar les cinc primeres fotografies esmentades. L'any 1932 l'Ajuntament

- 3 Vegeu el Padró d'habitants de l'any 1900, lligall 142 (Arxiu Municipal de Girona) i Emili Massanas "Farnoli i la Girona del Noucents" a *Presència* núm. 685 (7 d'abril de 1985), p. 12.
- 4 Vegeu crònica a *El Autonomista*, número 6.003 (22 de novembre de 1918).
- 5 Vegeu crònica a *El Autonomista*, número 8.206 (15 de juny de 1926).
- 6 Ho sabem per diversos anuncis que va publicar a la premsa, citem els que permeten donar les dates extremes a: *La Publicitat* de 31 de maig de 1911 i *La Veu de Catalunya*, el 30 de juny de 1935.
- 7 BALDOMÀ SOTO, Montserrat, *Entre el Noucentisme i la modernitat: el fons del concurs fotogràfic "Catalunya 34" del diari El Dia Gráfico a l'Arxiu del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Diputació, 2017, p. 30. Disponible en línia a https://www.diba.cat/documents/429042/3279976/Catalunya_1934_Baldoma_SPAL.pdf/391e9ed7-3db4-47f8-9270-9d55822efb6b
- 8 Vegeu el Padró d'habitants de l'any 1905, lligall 147 (Arxiu Municipal de Girona), document posteriorment publicat a *Girona Farnoli, 236 farnolis que has de conèixer*, editat per l'Ajuntament de Girona el 2019, p. 12.
- 9 Segons un document facilitat per la família i citat per Francesc Miralles a "A l'entorn de Valentí Farnoli" a *Fòtica V. Farnoli*, editat per l'Ajuntament i la Diputació de Girona l'any 1981. Document publicat posteriorment a *Girona Farnoli, 236 farnolis que has de conèixer*, editat per l'Ajuntament de Girona el 2019, p. 12.
- 10 092628, Col·lecció Valentí Farnoli.
- 11 1100477, Fons i col·lecció Emili Massanas Burcet.
- 12 Disponible en línia a https://cdn.girona.cat/sgdaps/dapdocs/ConfAMGi_2018_Boadas.pdf
- 13 58944 a 58946 i 58948, col·lecció Emili Massanas, INSPAI.
- 14 647275 Portal de Santa Clara, fons de la Diputació de Girona, INSPAI.

Va fer aquestes fotografies per encàrrec, tal vegada les va fer per duplicat i les integrà en el seu fons i, després, les reutilitzà per publicar i per a la seva venda com a postals. Aquest fet és una constant al llarg de la seva trajectòria professional.

tament havia encarregat 12 imatges de les muralles a Fagnoli. Així, doncs, es coneixen 7 d'aquestes 12 imatges¹⁵. Les fotografies publicades duen la signatura en blanc en la mateixa imatge. Pel que fa a les fotografies d'INSPAI, la fotografia 58944 només està signada per l'autor (en blanc), però no té cap llegenda. En dues de les imatges (58945 i 59946) hi ha llegenda (en negre), la qual fa referència a la muralla "enderrocada" de la ronda del Dr. Robert. Per tant es tracta d'una edició posterior d'unes imatges que havia fet per encàrrec. La imatge 58948 reuneix les dues característiques: la signatura en blanc, en el moment de fer les imatges, i la llegenda en negre, en l'edició posterior. Però en aquesta el títol literal és "Gerona. Escut al angul del baluard de St. Francesc", el qual no es pot indicar que s'ha enderrocat, perquè aquest element es va conservar. Actualment és la base de l'estàtua del Lleó, al costat del Mercat Municipal.

L'existència d'aquestes 5 imatges a INSPAI, juntament amb les que van ser publicades el 1932, segurament expliquen "l'enigma" de la fotografia de la muralla del Pes de la Palla, alhora que proven el bon criteri de Massanas en afirmar que es tracta de la fotografia més antiga coneguda de Valentí Fagnoli. Quan va editar la sèrie de les muralles enderrocades, va seleccionar-ne algunes del reportatge i hi devia afegir la imatge més antiga del mateix tema, la del Pes de la Palla, que havia fet feia més de 30 anys. La iconografia d'aquesta és diferent, atès que l'element humà és el que té més pes, a diferència de les altres, que exclusivament documenten la fortificació a punt de desaparèixer. No obstant, considero que no es pot demostrar que aquesta fotografia no la fes ell, ja que conservava el negatiu i no hi ha cap notícia que ell hagués comprat o editat imatges d'altres autors.

L'anàlisi una mica més detinguda del "modus operandi" en l'edició de postals, indiquen que, aquestes imatges hi encaixen. Va fer aquestes fotografies per encàrrec, tal vegada les va fer per duplicat i les integrà en el seu fons i, després, les reutilitzà per publicar i per a la seva venda com a postals. Aquest fet és una constant al llarg de la seva trajectòria professional. Sovint, segons la destinació (edició pròpia o per altri), es pot reduir o variar l'enquadrament de la imatge, altres vegades es manté igual, per tant aquest fet no condiciona per si mateix l'atribució o no de la imatge a aquest autor. Valentí Fagnoli no tenia cap necessitat d'apropiar-se del clixé d'un altre autor, un únic clixé; menys havent patit, com ell ho havia fet, l'apropiació freqüent dels seus clixés per part de tercers, cosa que, per altra part, era una pràctica habitual a l'època.

La localització d'altres imatges del mateix indret al fons de Fotografia Unal seria una altra pista per confirmar aquesta hipòtesi. Una de les imatges, presa per Amís Unal, és més antiga i va ser editada en forma de postal amb motiu de la celebració de les Fires de Girona com ho demostra la que es con-

15 A INSPAI hi ha cap a una vintena d'imatges de les muralles de Girona fetes per Valentí Fagnoli i que no són els baluards enderrocats el 1932. No sabem quines d'aquestes podrien haver format part del reportatge o si eren unes altres que, de moment, no es coneixen.

16 085900 Col·lecció Ajuntament de Girona

serva a la Col·lecció Josep Bronsoms i Nadal. L'altra, també al mateix fons, és de Josep Martí Burch –arquitecte i mestre d'obres– i va ser muntada en un suport amb decoració similar a l'utilitzat per a la fotografia de Fargnoli. Aquesta fotografia forma part d'un petit reportatge de tres imatges –totes del mateix indret–, des dels quals existeixen diverses còpies muntades en suports amb decoració diferent, com si haguessin estat revelades en diferents moments. En el mateix arxiu hi ha una altra còpia de la mateixa imatge¹⁶ que té una altra procedència. Segurament s'ha pogut identificar l'autoria per comparació entre les imatges de procedència diferent, com en el cas de la fotografia de Fargnoli. També indicaria dos fets: un és l'interès de la casa Unal per aquesta vista, segurament la transformació urbanística d'aquest lloc podia assegurar la venda d'aquestes imatges. L'altre és que si Valen-

Vista del mercat del bestiar a l'Areny, davant el portal de l'Àngel, conegut també com de Sant Antoni, 1901-1902. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Vista de l'Areny i la muralla del Pes de la Palla des de la passarel·la del Carme. En primer terme a la dreta, la torre del portal del Carme. En segon terme a l'esquerra, la palanca de l'Areny o d'en Vila i el portal de l'Àngel. Al fons, el pont de Pedra i les torres del Sagrat Cor, 1901-1902. Procedència: Fons Fotografia Unal, CRDI (autoría: Josep Martí Burch)

El mercat del bestiar a l'Areny, davant el tram de muralla del Pes de la Palla. Al centre, la palanca d'en Vila, que salvava el riu Onyar i comunicava el portal de l'Àngel, a la dreta, amb l'altra banda del riu. Al fons, el pont de Pedra i els campanars de l'església de les Bernardes i el de Sant Feliu, 1889. Procedència: Fons Fotografia Unal, CRDI (autoría: Amís Unal Alá)

- 17 Vegeu Carlos de Bolós, pbro, "Fargnoli y sus fotos" al *Programa oficial de las ferias y fiestas de San Narciso*, Girona, 1953.
- 18 Anècdota recollida per Francesc Miralles, op. cit.
- 19 Vegeu Emili Massanas "Fargnoli i la Girona del Nou-cents" a *Presència* núm. 685 (7 d'abril de 1985), p.12, segons el qual l'aprenentatge es produí "a la seva galeria de la plaça de la Independència, més coneguda com a Sant Agustí, número 3".
- 20 Vegeu Padró d'habitants dels anys 1897 (l·ligall 164) i 1905 (l·ligall 146) de l'Arxiu Municipal de Girona.
- 21 Vegeu Padró d'habitants de l'any 1897, l·ligall 164 (Arxiu Municipal de Girona).
- 22 Vegeu la p.139 de *Emili Massanas i Burcet. La fotografia a les comarques gironines (1850-1997)*, publicat per la Diputació de Girona el 2017. Anteriorment l'Emili Massanas havia publicat que el 1905, Girbal havia obert el seu propi establiment fotogràfic al carrer del Nord a "Els retratistes, cronistes fotogràfics d'una època" a *Revista de Girona* núm. 131 (novembre-desembre de 1988), p. 20.
- 23 Vegeu Emili Massanas, *Fotografia Moderna Amadeo Mauri*, Girona: Diputació i Ajuntament, 1987. Vegeu també el Padró d'habitants de l'any 1900, l·ligall 142 (Ajuntament de Girona).
- 24 Vegeu crònica a *El Autonomista*, número 231 (3 de novembre de 1902).
- 25 Al seu escrit "Fargnoli y sus fotos", *Programa oficial de las Ferias y Fiestas de San Narciso* de l'any 1953.
- 26 Al text "A l'entorn de Valentí Fargnoli" a *Fòtica V. Fargnoli*. Girona: Ajuntament i Diputació, 1981.

tí Fargnoli hagués fet, com Josep Martí, la seva fotografia col·laborant o treballant per Unal, és raonable que també en el seu cas haguessin circulat còpies com la que es conserva a la Col·lecció Emili Massanas. En tot moment, cal recordar el fet que ell tenia el negatiu i que va signar la fotografia.

La manera com es va introduir en aquest camp continua essent un enigma encara avui. Mossèn Carles de Bolós va dir en parlar d'ell l'any 1954¹⁷ que Valentí, aprenent de fuster, s'havia construït ell mateix la seva primera càmera. Sembla clar que era molt hàbil en el treball manual. Segons el testimoni de la família, realitzava modificacions i millores en els fonògrafs, perquè era molt afeccionat a la música¹⁸. Tot i així, és segur que en la seva iniciació en la fotografia hi va participar algun fotògraf professional. L'aprenentatge de l'ofici al costat d'un professional era un fet habitual. Cal tenir en compte que la tècnica fotogràfica encara no estava a l'abast de tothom, que era un procediment complicat i que els fotògrafs l'executaven íntegrament, des de la presa de la imatge fins al seu revelatge. A més, difícilment podia disposar del material i l'equipament necessaris, perquè eren cars. Molt sovint, els deixebles succeïen els seus mestres al capdavant dels establiments, també era molt freqüent que la professió s'ensenyés de pares a fills, tot esdevenint nissagues de fotògrafs i retratistes.

Suposant que hagués fet l'aprenentatge quan ja vivia a Girona, que –per altra part– era la localitat amb més fotògrafs. Caldria pensar, lògicament,

L'aprenentatge de l'ofici al costat d'un professional era un fet habitual. Cal tenir en compte que la tècnica fotogràfica encara no estava a l'abast de tothom, que era un procediment complicat i que els fotògrafs l'executaven íntegrament, des de la presa de la imatge fins al seu revelatge.

en aquells que eren més propers. L'establiment d'Amís Unal, per exemple, situat al carrer Abeuradors, número 7, era proper al domicili dels Fargnoli. Un altre fotògraf que també li hauria estat accessible és Artur Girbal i Balandru, amb qui, segons Emili Massanas¹⁹, l'Adolf va fer d'aprenent de fotògraf abans de fer d'ebenista. Artur Girbal vivia al carrer del Vern, número 17²⁰, al mateix barri que la família Fargnoli. A final de segle, Girbal havia estat fent d'aprenent al taller d'Amís Unal²¹ i posteriorment hi va fer de caixista fins que, cap al 1903, va tenir el seu propi establiment fotogràfic al 4t pis de la plaça de la Independència núm. 14 de Girona²². Posteriorment, l'any 1909 va marxar cap a l'Havana.

Un tercer fotògraf amb qui hauria pogut tenir contacte és Amadeu Mauri, el qual es va establir al número 16 del carrer Argenteria de Girona l'any 1900²³. A part de la proximitat, hi ha força coincidències entre la cronologia d'aquests dos fotògrafs. Amadeu Mauri va ser col·laborador del *Suplemento Literario de El Autonomista* abans que Fargnoli²⁴. L'any 1904 va fer el seguiment de la visita d'Alfons XIII a Sant Feliu de Guíxols i a Girona, en el darrer cas, la casa Thomas de Barcelona en va fer la impressió. Posteriorment va marxar cap a Mar de la Plata (Buenos Aires, Argentina) amb motiu de la Exposición Internacional de Artes Decorativas, que va tenir lloc l'any 1910.

Tal vegada una altra pista es trobi en la següent dada coneguda més antiga que tenim del fotògraf Fargnoli: la fotografia que va fer al rei Alfons XIII que li va valer el títol de proveïdor de la Casa Reial. Aquest episodi el confirmen dos testimonis: mossèn Carles de Bolòs²⁵ i la mateixa família Fargnoli, segons recull Francesc Miralles²⁶. La família explicava que "la fotografia la va fer amb un aparell que no era d'ell i que quan va arribar el diploma va quedar-se'l el propietari de l'aparell". Aquests fets es produïren abans del seu casament, per tant, dedueix Miralles que el retrat es va fer durant la visita del dia 8 d'abril de l'any 1904. La mateixa família deia que, l'any 1906, Fargnoli va ser convocat per la Casa Reial per fer fotografies de les noces del rei amb Victòria Eugènia²⁷, ja que era proveïdor de la casa reial. Aquest reconeixement que li va fer Alfons XIII, tot i que no era un fet insòlit en les seves visites a províncies, és un preludi de la fama que va assolir Fargnoli posteriorment, quan es va dedicar a la fotografia com a professional.

Curiosament, trobem els fotògrafs Unal i Mauri "implicats" en els retrats del rei Alfons XIII durant la seva visita de 1904. Amís Unal en va fer dos, amb ull de fotoperiodista, un de la seva arribada

El mercat del bestiar a l'Areny, davant el tram de muralla del Pes de la Palla. Al centre, la palanca d'en Vila, que salvava el riu Onyar i comunicava el portal de l'Àngel, a la dreta, amb l'altra banda del riu. Al fons, el pont de Pedra i els campanars de l'església de les Bernardes i el de l'església de Sant Feliu, 1889. Procedència: Col·lecció Josep Bronsoms Nadal, CRDI (autoria: Amís Unal Alá)

Acte de la visita del rei Alfons XIII, seguici al seu pas pel pont de Pedra de Girona amb població esperant. Al fons a la dreta la xemeneia de la fàbrica Grober i la torre de l'edifici de les Aigües, 1904. Procedència: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet, INSPA (autoria: Amis Unal Alà)

Visita del rei Alfons XIII a la ciutat de Girona. Gent aplegada a la plaça del Carril, davant l'antiga estació de Girona per rebre el monarca. S'observen diferents carruatges i fotògrafs enfilats a sobre d'un carruatge prenent fotografies, 1904. Procedència: Fons Fotografia Unal, CRDI (autoria: Fotografia Unal)

a Girona en tren el dia 8 d'abril²⁸ i un passant pel pont de Pedra²⁹, quan es dirigia a l'Ajuntament. Amadeu Mauri també va fer una fotografia de la desfilada al pont de Pedra, però quan el monarca tornava cap a l'estació. El nombrós públic ja s'havia començat a dispersar i la presa és gairebé furtiva, des d'un balcó de l'edifici que feia xamfrà amb el carrer Santa Clara (actualment desaparegut). Per aquest motiu la imatge del seguici és molt més neta, però hi manca l'escalf de l'arribada. Aquesta fotografia es va editar impresa en tinta blava i no es conserva en cap dels dos arxius abans esmentats. També és curiós que, si els signants són els autors reals de les fotografies, trobem que aquell dia Unal i Mauri van escollir el Pont de Pedra, encara que en dos moments i punts totalment diferents.

A més de la fotografia al Pont de Pedra, Amadeu Mauri "fotògrafo de Gerona", signa les 11 fotografies conegudes de la visita del rei a Sant Feliu de Guíxols el dia 9 d'abril, per a la col·locació de la primera pedra del port, entre d'altres. En totes les imatges, també seguint les convencions del fotoperiodisme, la presència multitudinària dels assistents hi té un gran pes. La quantitat de públic demostra la importància i el prestigi d'un acte, la popularitat entre la gent. Segons el setmanari *Llevar* de 24 d'abril, les fotografies de la visita a Sant Feliu de Guíxols les van fer ell, que ja estava establert a Girona, i Jesús Girbal i les van exposar a dos establiments, can Colomer i can Viader. Explica Agustí Roldós³⁰ que Jesús Girbal –germà d'Artur— es va establir a Sant Feliu de Guíxols a principis de segle. Va treballar a la impremta Viader, va ser redactor de *Llevar* i va dirigir *El Programa*, fins el 1911, que es desplaçà a Girona per regentar una galeria fotogràfica al carrer Argenteria.

Efectivament, Amadeu s'havia instal·lat a Girona cap al 1900, tot quedant a Sant Feliu de Guíxols el seu fill Jesús Mauri, encara que és Amadeu qui surt anunciat oficialment a *l'Anuari de la ciutat de Sant Feliu de Guíxols* de l'any 1905. Jesús Mauri va treballar a Sant Feliu de Guíxols fins el 1910, que surt anunciat a la premsa ripollesa. Allí ocupà dues galeries i també va obrir una sucursal a Puigcerdà. Per tant, és raonable pensar que Amadeu va posar el nom i la marca a unes fotografies, les de Sant Feliu de Guíxols, que no havia fet ell en persona, sinó el seu fill en col·laboració amb Girbal. Així doncs, realment va fer la fotografia de Girona? Per què a Girona només en va fer una? Per què el criteri emprat era tant diferent de les de Sant Feliu de Guíxols? En relació amb Unal, també sorgeix un interrogant... Si havia fet la fotografia a l'estació, va tenir temps d'arribar i situar-se adequadament al Pont de Pedra, entre la gentada? Tenia algun ajudant Unal?

Postal editada per Amadeu Mauri com a record de la col·locació de la primera pedra de les obres del port per Alfons XIII, 1904. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez (autoria: Amadeu Mauri)

Pas del seguici d'Alfons XIII pel passeig del Mar, 1904. Fotografia presentada en un suport secundari de cartolina decorada amb motius modernistes, igual com la resta de fotografies del reportatge. AMSFG. Col·lecció Antoni Vidal Arxer (autoria: Amadeu Mauri)

Visita del rei Alfons XIII l'any 1904, seguici al seu pas pel pont de Pedra de Girona en el seu retorn a l'estació. Al fons, la rambla de Verdaguier. Imatge impresa per la casa Thomas. Procedència: Col·lecció particular (autoria: Amadeu Mauri)

27 Episodi recollit per Francesc Miralles, op.cit.
 28 És la fotografia amb número de registre 084332 del CRDI.

Per tant ja tenim un primer perfil de l'exercici primerenc de la professió per part de Fagnoli, com a retratista i venedor de vistes de llocs –acolorides i en formats ampliats–, com Amadeu Mauri i altres fotògrafs i editors. Devia treballar, doncs, com ho feien habitualment els fotògrafs ambulants.

Tradicionalment s'ha vinculat l'incident de la foto del 1904 amb el fotògraf amb qui Fagnoli inicià l'aprenentatge. Però no necessàriament era la mateixa persona. Dels tres fotògrafs en qüestió, Amís Unal i Amadeu Mauri eren fotògrafs empresaris i reconeguts. En canvi, Artur Girbal nascut el 1866 va treballar de fotògraf per compte d'altri durant un llarg període, en el qual hauria pogut coincidir fàcilment amb Valentí Fagnoli, nascut el 1885. Sembla que tots dos van començar la seva tasca com a fotògrafs per compte propi amb poc temps de diferència. Girbal ho fa el 1903, mentre que la primera notícia coneguda de Fagnoli és el 1906, com veurem a continuació. Sembla evident que aquest fotògraf i els Fagnoli es coneixien, com ho demostra el fet que Adolf, cinc anys més petit que Valentí, hi hagués fet d'aprenent de fotògraf. Molt probablement Valentí havia coincidit amb Girbal durant el seu aprenentatge, tal vegada quan encara era a ca l'Unal i després, quan es va establir pel seu compte. El que és segur és que havien interactuat entre ells: els Unal, els Girbal, els Mauri i els Fagnoli.

La tercera notícia que tenim de Fagnoli com a fotògraf, i que és la primera que el documenta com a professional és la que he localitzat al periòdic *La Frontera* del dia 1 de setembre de 1906. Es tracta de la crònica següent, referida a Camprodon "Hállanse expuestas en los escaparates del comercio que los Sres. Jacinto Mayá é hijo poseen en la calle de la Albareda, unas muy artísticas fotografías de esta villa y comarca que llaman poderosamente la atención de cuantos las admiran. Su autor el joven D. V. Fagnoli ha sabido trasladar a los paisajes el verdadero colorido y ampliación que requiere el tema propuesto. Auguramos al artista mucha venta, dada la pulcritud con que están concebidos sus trabajos, y la relativa economía de los precios".

També és de 1906³¹ el retrat de grup que va fer durant la festa de Sant Aniol d'Aguja, tot captant el paratge. Aquest retrat es conserva a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany³² i té una llegenda que crida l'atenció. S'aprecia que hi havia un espai reservat per a la inscripció, però que va resultar insuficient quan va ser l'hora de fer-la³³. Més aviat sembla que la llegenda va ser feta posteriorment.

29 És la fotografia amb número de registre 59951 d'INSPAI i la 065778 del CRDI.

30 *Àncora* de 28 de febrer de 2008, recollint també dades publicades per Emili Massanas.

31 Aquesta datació és la que s'indica en les diferents publicacions on apareix la imatge. Per exemple a <https://llierca.wordpress.com/2016/08/25/els-amics-de-sant-aniol-d-aguja-a-la-universitat-catalana-destiu/>

32 ACPE180-64-N-16898.

33 Aquest espai reservat per a retolació el trobem en les quatre imatges següents, totes al CRDI i datades el 1911: Font de la Maredeu de la Pera de Girona 092774; Esparteria de Salt 101024 i Cor de l'església de Sant Fel·liu de Girona 092775; esmalt de la vera creu de Pau 092896, però aquesta imatge està datada de 1932.

Per tant ja tenim un primer perfil de l'exercici primerenc de la professió per part de Fagnoli, com a retratista i venedor de vistes de llocs –acolorides i en formats ampliats–, com Amadeu Mauri i altres fotògrafs i editors. Devia treballar, doncs, com ho feien habitualment els fotògrafs ambulants, però amb una característica destacable que és també la venda directa per mitjà d'exposició, un esdeveniment social que, vinculat a un establiment o entitat populars, pren molt de ressò, ja sigui per mitjà del boca-orella o bé per la premsa, com va ser el cas de Camprodon. L'objectiu és aconseguir "mucha venta".

Independentment de si va aprendre d'un o de diversos fotògrafs, queda clar que –com a mínim– el 1906 ja es dedicava professionalment a la fo-

l' inmensa cordillera, qu' oviro sots mos peus,
y enfront d' aytal bellesa ma pensa entusiasmada,
no troba la jornada, ni molt ni gens pesada,
puig tan sols m' afalaga, mirar *Los Pirineus*.

• Veig algunes, que crehnan, demunt sa gran altura,
sospirs de l' autellada, qu' enlayra sos belis cants,
negrosa nuvolada, que la tempesta augura,
y pahorós contemplo, per mitj de l' espesura

les roques estímlades, grietados per los llamps.

No vull ja més descriurer, tes zonas escarpades,
ni vol m' atrevidesa, vessar à dolls son pler,
pera glosar tes gorjes é inmensas serralades,
no deus Pirene admetrer, que fixi mes mirades,
enllá hont tot hu vegeren, los uils de *Verdaguer*.

Enrich Avné

Barcelona 18 Agost 1903

DICHOS Y HECHOS

Temperaturas de la semana

7 mañana, 12 día, 7 tarde.		
Sábado	20'50	25'40 19
Domingo	20'10	25'30 19'10
Lunes	20'70	25'80 20'10
Martes	21	26 20'80
Miércoles	19'80	24 19
Jueves	20'10	24'20 19'80
Viernes	19'90	23'50 18'50

No creemos que pueda durar tiempo tan espléndido como el que hemos gozado durante la transcurrida semana, pues nuestros aparatos denuncian brusco cambio de tiempo desde nuestro último número.

La pertinaz sequía que se nota en esta región, causa la desesperación de los cazadores que se ven obligados á regresar con los zurrones llenos de viento porque los pobres perros no pueden seguir los rastros.

Las *Font nova* y *Mare de las fonts*, han disminuido su caudal á la mitad; el Ter y el Tort estan tan anémicos que no parecen los mismos y las cosechas que estan por levantar han perdido su lozanía; en cambio los forasteros reumáticos y excursionistas afirman que ningún año como el presente fué mejor para su salud y esparcimiento.

Bien dice el refran que nunca llueve á gusto de todos.

El famoso Manolo Utor no pudo aceptar la contrata que se le ofreció para cantar en la Plaza del Prat, el día de S. Ramon; por estar contratado por la empresa del teatro del Bosque de Barcelona para cantar en dicho día. Sentimos que compromisos contruidos anteriormente, hayan privado

á tan simpático artista el hacerse oír de los Camprodonenses.

La función de prestidigitación verificada el martes proximo pasado en el casino de la Unión, fué un fracaso tanto por la falta de concurrencia, como por la poca novedad de los juegos presentados.

Dijosenos que el Sr. de Mefistofeles marchó al día siguiente para La Preste.

Buen viaje y expresiones.

La sombrilla y el abanico encontrados por D. Carlos Mauret en la fuente del manso Moner, fueron entregados á su propietaria Sra. de Corrons.

La rifa de los *objetos artísticos*, premios famosos del *non nato* concurso balconico, tuvo lugar el martes último.

El objeto benéfico de tal rifa hizo llegar á doscientos ó cerca de ellos el número de billetes vendidos á 50 centimos pieza.

Este festejo (?) es el único que aplaudimos sin reservas, cuyo aplauso no puede apuntarse la comisión, por que no fué debido mas que al fracaso de la otra fiesta, que quedó desierta.

Hállanse expuestas en los escaparates del comercio que los Sres. Jacinto Mayá é hijo poseen en la calle de la Albareda, unas muy artísticas fotografías de esta villa y comarca que llaman poderosamente la atención de cuantos las admiran. Su autor el joven D. V. Fagnoli ha sabido trasladar á los paisajes el verdadero colorido y ampliación que requiere el tema propuesto. Auguramos al artista mucha venta, dada la pulcritud con que están concebidos sus trabajos, y la relativa economía en los precios.

Tenemos el gusto de comunicar

á nuestros lectores, que el día 8 del actual Septiembre vendran á Camprodón Monsieur Albert Sarraut subsecretario del ministerio de estado francés y Monsieur Revoll ministro plenipotenciario de Francia en Suiza actualmente y representante que fué de esta Nación en la conferencia de Algeciras, á los cuales á acompañará nuestro buen amigo Monsieur Carbonell dueño del balneario de La Preste. Dichos Sres. pasaran el día y pernóctaran en esta villa volviendo á su país á la mañana siguiente.

Celebramos mucho esta viaje en primer lugar por el bien que puede reportar el que tan influyentes ciudadanos tomen interés por nuestra suspirada carretera y despues por proporcionarnos la ocasión de poder estrechar la mano á tan distinguidas personas.

En vista de que el periódico de los embuchados, en un *bunyol* escrito en catalan, se mete en lo que no le importa; hemos de anunciar al público que muy apeser nuestro tendremos que ocuparnos de cosas que no era nuestro animo poner en letras de molde y para empezar vamos á publicar una carta que recibimos hace unos días que dice asi:

Sr. Director de "La Frontera"
Camprodón

Muy Sr. mio: Si V. puede lograr con sus avisos y exortaciones que de hoy en adelante salga á trabajar con la dentadura limpia un artista que por lo visto está reñido con el cepillo de los dientes, prometo mandar un cirio de los mayores á San Limpión en nombre de los personajes que haya de representar, que no pueden tolerar se les haga pasar por descuidados y sucios, y V. en agradecimiento por tan necesaria como higiénica buena obra, recibirá una

Independentment de si va aprendre d'un o de diversos fotògrafs, queda clar que –com a mínim– el 1906 ja es dedicava professionalment a la fotografia, encara que probablement ho compatibilitzava amb la feina de fuster.

tografia, encara que probablement ho compatibilitzava amb la feina de fuster. També que ja tenia un perfil i una estratègia de promoció que va mantenir al llarg de la seva trajectòria professional, juntament amb els preus raonablement econòmics.

Un altre dels capítols de la seva biografia que no s'ha pogut documentar és una estada a Amèrica. També segons el testimoni de la família, concretament de la Genoveva³⁴, filla del fotògraf, en paraules recollides per Constantí Turró³⁵ "li va dir a la Rosa Vilaseca que se n'anava a l'Argentina i que no es casés amb ningú, que l'esperés, perquè ell tornaria per convertir-la en la seva muller". Segons aquest autor va marxar cap al 1910, segons Miralles, hauria estat entre el 1906 i el 1908. Joan Boadas i David Iglésias³⁶ també es decanten pel 1907, ho argumenten pel fet que moltes famílies italianes per aquestes dates emigraren a l'Argentina per cercar les oportunitats que no trobaven a Itàlia.

És una dada, doncs, que no s'ha pogut constatar documentalment, de moment. Certament ni Valentí ni la seva família no surten al cercador del Cen-

Imatge de la façana de la casa de Valentí Fargnoli i Rosa Vilaseca, al carrer Àngel Guimerà, número 6, obtinguda de l'expedient de la finca conservat al fons de la Delegació Provincial de Girona del Ministeri d'Hisenda, a l'Arxiu Històric de Girona. Procedència: Arxiu Històric de Girona

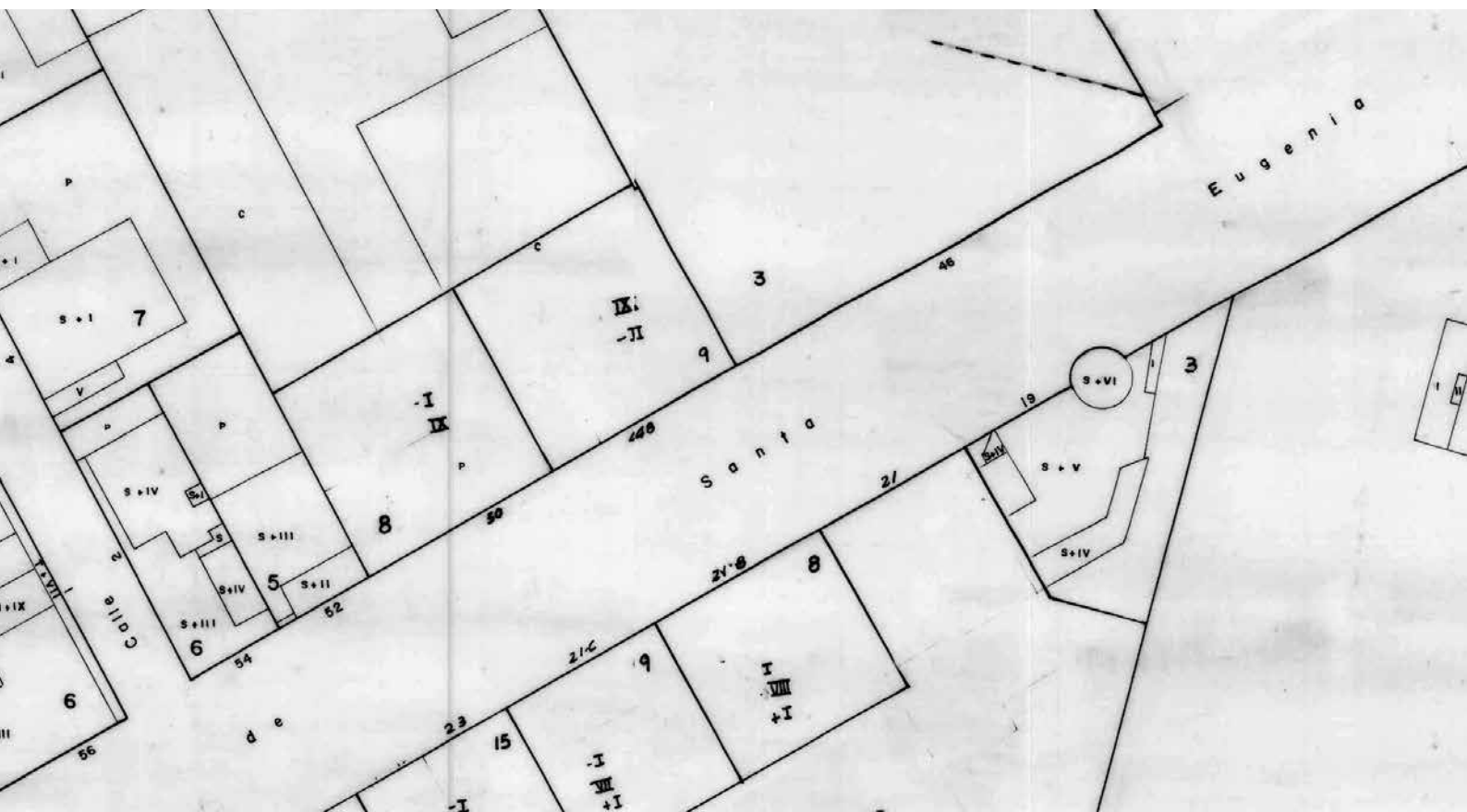
Detall del plànol parcel·lari del fons de la Delegació Provincial de Girona del Ministeri d'Hisenda, on consta la ubicació del carrer Codo, anteriorment carrer Àngel Guimerà. El número 6, el qual fa xamfrà amb la séquia Monar, correspon a la finca del matrimoni. Procedència: Arxiu Històric de Girona

34 Valentí Fargnoli ianneta: *història gràfica 1909-1940*. Maçanet de la Selva: Taller d'Història de Maçanet de la Selva, 1998.
 35 A "Valenti Fargnoli i Annetta (1885-1944). Testimoni d'una època" a *El Salner Butlletí del Grup Cultural Comtat d'Empúries* d'1 de desembre de 2000.
 36 Valentí Fargnoli ianneta (1885-1944) *Cronologia*, disponible en línia a https://www.girona.cat/sgdapl/docs/Iglesias-Boadas_Fargnoli.pdfinspai
 37 Adreça Humberto I, 1750, Buenos Aires.

tro de Estudios Migratorios Latinoamericanos – CEMLA, on sí que surt el seu germà Adolf que es desplaçà a l'Argentina per fer-hi una exposició de cofrets i caixetes el mes de juny de l'any 1922, com es publica en diversos diaris de l'època. Però en aquest cercador tampoc hi surt Amadeu Mauri, que es desplaçà a Buenos Aires el 1910 per oferir els seus serveis fotogràfics durant l'Exposició Internacional del Centenari. En canvi, en el cas de Mauri, l'evidència documental de l'estada a Argentina s'ha trobat en un anunci publicat diverses vegades a partir del setembre de 1910 al diari *La Actualidad* de Barcelona³⁷, a més del retrat utilitzat per l'Emili Massanas el 1988 a *Revista de Girona*, on surt a la galeria de Buenos Aires amb la seva esposa i fills. Valentí Fargnoli és difícil de rastrejar, però de la mateixa manera que no es pot documentar la seva anada a l'Argentina, tampoc es pot documentar que no hi anés, tot deixant sense validesa el testimoni familiar.

Per tant, sembla clar que, quan va tornar d'Amèrica, Valentí Fargnoli va seguir treballant com a fotògraf i va créixer. Però la seva activitat va ser mediatitzada per la manca d'un establiment comercial, cosa que no sembla

El 21 de juliol de 1926 Valentí i Rosa compren proindivís a parts iguals una finca per 1.500 pessetes. L'any següent l'arquitecte Rafael Masó fa el projecte de la seva nova casa, fent xamfrà amb la séquia Monar.

que fos voluntària sinó a causa de les seves circumstàncies personals, el seu origen humil i la necessitat de mantenir una família nombrosa³⁸. Es va casar amb Rosa Vilaseca de Maçanet de la Selva el 2 de de maig de 1912 i van tenir vuit fills, Júlia, nascuda a principis de 1913; Catalina, nascuda a mitjan 1914; Rita, nascuda el 1915. Llavors la família vivia al carrer Santa Eugènia, número 38, 2n, 1a, a prop del lloc on, dos anys després, Adolf obriria el seu taller. El 22 de gener de 1920, neix el seu quart fill, Valentí, el dia 22 de gener; el 23 de setembre de 1922 neix en Ramon; el 2 de juny de 1924 neix la Genoveva; el 14 de setembre de 1927 neix en Pere. El 21 de juliol de 1926 Valentí i Rosa compren proindivís a parts iguals una finca per 1.500 pessetes³⁹. L'any següent l'arquitecte Rafael Masó fa el projecte de la seva nova casa, fent xamfrà amb la séquia Monar⁴⁰. Quan la casa va estar enllestida, posteriorment a l'any 1929, la família Fargnoli es traslladà al nou domicili prop de la Rodona⁴¹: al número 6 del carrer Àngel Guimerà⁴², que posteriorment s'anomenarà Codo (des de 1942) i Remences (des de 1979), que és el nom actual⁴³. El 16 de març de 1931 neix el seu darrer fill, Anton.

Com que la casa actualment ha desaparegut, s'ha localitzat una fotografia en l'expedient de la finca⁴⁴ fet pel Ministeri d'Hisenda amb motiu de l'actualització de la contribució urbana establerta per la Llei 41/1964 i l'Ordre Ministerial de 24 de febrer de 1966. En el moment de fer aquest expedient hi vivien els seus cunyats, Pedro Noguer Vila i Dolores Vilaseca Grèbol. Val a dir que la façana no correspon amb el projecte de Masó, és molt més austera quant a decoració i quant als elements que formen l'edificació. Segurament el matrimoni va optar per edificar una casa per un pressupost molt menor que el que hauria calgut l'execució del projecte de l'arquitecte.

Aquestes dades, com les que referiré a continuació, confirmen la hipòtesi formulada el 1997, segons la qual Fargnoli no havia tingut una galeria o establiment propi per motius econòmics. L'anècdota següent, recollida per Constantí Turró⁴⁵, és una mostra de l'acurada administració de recursos que havia de fer Valentí Fargnoli per mantenir la seva família: "També algunes vegades, quan baixava a Sils venia amb la tartana d'en Josep Guinart, que feia el correu, i sembla ser que algunes vegades li pagava el viatge amb postals." El fotògraf optà per invertir en la seva casa⁴⁶, segurament hi va influir l'intent de desnonament i el corresponent judici que va patir "la família de l'artista Fargnoli" (entendem que es referia a Adolf) l'any 1923⁴⁷.

A mode orientatiu, la mateixa finca l'any 1947 es valorava en 60.000 pessetes⁴⁸. És interessant contrastar aquestes dades amb una altra⁴⁹ que, malgrat que és del 7 d'abril de 1910, permet copsar la inversió que suposava muntar un establiment de fotografia. Es tracta de la valoració (segurament inflada) en 30.000 pessetes que va fer Adolf Mas per a la Junta de Museus de Barcelona, per justificar la recomanació que no era rendible invertir en un laboratori fo-

38 Les dades sobre naixement dels fills i les adreces relacionades a continuació van ser totes obtingudes de la sèrie de Padró d'habitants de l'Arxiu Municipal de Girona durant la recerca de 1997.

39 Certificat expedit pel Registre de la Propietat de Girona 2. Inscripció 1a, corresponent a compravenda, finca 2565 (tom 1232, llibre 79, Girona 1a, foli 113). Per contra, Joan Boadas dona valor de 750 pessetes a op. cit. p. 197: "El 21 de juliol de 1926, el matrimoni havia adquirit una parcel·la de 224,10 m² (10,20 d'ample de façana i 14 m de fondària) que limitava al nord amb la séquia Monar. El valor que se li atorgà en el moment d'inscripció va ser de 750 pessetes. L'advocat que els assessorava en la repartició d'herència era Santiago Masó, germà de l'arquitecte Rafael Masó."

40 Aquells anys també havia fet els projectes de les cases d'altres col·laboradors, com el picapedrer de casa Casellas (1925-1956) o el constructor Felip Masó (1926-1927). Vegeu Tarrús i Comadira a *Rafael Masó, Arquitecte noucentista*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya Demarcació de Girona, Lunweg, 1996. Editat el 2007 pel COAC i Brau. p. 388 i 389.

41 Certificat expedit pel Registre de la Propietat de Girona 2. Inscripció 2a, de la finca citada, corresponent a hipoteca de 1.000 pessetes constituïda el 8 d'abril de 1929 sobre la casa que el matrimoni ha fet construir en la finca "casa de planta baixa y un piso". La finca es valorava en 5.000 pessetes. Tanmateix, l'adreça que dona el matrimoni per a les notificacions, citacions i requeriments encara és Ctra. Santa Eugènia, 38, 2n pis. L'any 1997, quan encara no tenia el certificat del Registre de la Propietat de Girona 2, vaig proposar aquesta hipòtesi: "Quan la casa va estar enllestida, suposem que era el 1928, la família Fargnoli es traslladà al nou domicili prop de la Rodona."

42 Però Boadas dona com a adreça el carrer de la Séquia (op. cit., p. 192), com Tarrús i Comadira, op. cit., p. 389.

43 Vegeu l'article de Ramon Alberch "El carrer dels Remences" a la secció Els carrers de Girona, publicat a *El Punt* de 18 de febrer del 1986. Disponible en línia a <https://cdn.girona.cat/sgdapl/carrers/19860218-06.pdf>.

44 Finca 64, referència cadastral 0301001, parcel·lari F20.

45 Op. cit.

46 "Les quatre pessetes o grapat de duros que tenia els havia emprat en fer-se una casa. Ell administrava el carbó que s'havia de gastar i les quantitats d'aliments que la família havia d'engolir", cita extreta de l'article publicat amb el pseudònim Palau del Vent, al *Punt Diari* de 19 de febrer de 1981, publicat a Boadas, op. cit. p. 187.

47 Vegeu el *Diari de Girona d'avisos i notícies* de 9 de juny de 1923 i la revista quinzenal d'humor *Aigua Cuit* de 29 de juny del mateix any.

Tanmateix, aquesta circumstància el va empènyer a exercir com a professional per vies alternatives i es va convertir en un autèntic precursor dels actuals *freelance*, un perfil professional força excepcional en aquella època. El fotògraf Fargnoli va esdevenir polifacètic.

togràfic propi ja que requeria “un capital considerable per instal·larlo y comptar amb un altre capital no tan no sols per sa conservació sinó per ternilo a la ratlla dels moderns avensos, que exigeixen cada dia cambis y renovacions del material y ensaig seriosos dels nous procediments artístics, que es necessari dominar si’s vol estar á l’altura corresponent.” Lògicament ell es proposava com a proveïdor de la junta, tal com havia vist que es feia en museus estrangers, que optaven per encarregar les feines a professionals externs.

El fet de no tenir un establiment representava un fort obstacle en una època en què la professionalitat dels fotògrafs s’identificava amb la regència d’una galeria, per al funcionament de la qual es necessitaven molts recursos. Per fer els retrats, per exemple, calien diferents fons i accessoris, com ara columnes, mobles, baranes, etc. Per poder muntar les escenografies adequades segons les ocasions. En establiments més luxosos els *atrezzo*s eren molt sofisticats, hi podia haver fins i tot vestits i una sala d’estètica per maquillar els clients⁵⁰. A part de la càmera d’estudi, el fotògraf professional també podia tenir càmeres de campanya per poder realitzar fotografies fora de la galeria⁵¹. A part, cal tenir en compte tot el material necessari per al revelatge i per al retoc de les imatges⁵². Els materials verges també eren cars, de manera que, fora de l’àmbit professional, la fotografia era patrimoni de les classes benestants.

Tanmateix, aquesta circumstància el va empènyer a exercir com a professional per vies alternatives i es va convertir en un autèntic precursor dels actuals *freelance*, un perfil professional força excepcional en aquella època. El fotògraf Fargnoli va esdevenir polifacètic i la seva producció es va anar generant entorn als vessants següents:

- Comerç de vistes: venda de clixés i edició de postals.
- Fotoperiodisme.
- Fotografia d’art i arqueologia.
- Encàrrecs institucionals.
- Salonisme: concursos i exposicions.
- El fotògraf popular: encàrrecs de particulars i retratista ambulat.

M. Àngels Suquet i Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

48 Certificat expedit pel Registre de la Propietat de Girona 2. Inscripció 5a, corresponent a constitució obra nova i hipoteca, finca 2565 (tom 1232, llibre 79, Girona 1a, foli 113).

49 Informació extreta de Joan BOADAS: *Fotografia en temps de Noucentisme: Adolf Mas, Valentí Fargnoli, Jeroni Martorell i el repertori iconogràfic*, Ajuntament de Girona (SG-DAP): Girona, 2018, p. 95 i 96.

50 A Girona, per exemple, la Fotografia Nou Stil publica un anunci a *El Autonomista*, número 5.662 (26 de setembre de 1917) on diu que la senyoreta que atendrà els clients té un tocador amb tot el necessari per a les senyores.

51 Un anunci d’Artur León, publicat a *El Autonomista*, número 8.440 (5 d’abril de 1927), permet fer-se una idea de l’equipament tècnic d’un fotògraf professional perquè el fotògraf descriu l’equipament que ven, el qual consisteix, a grans trets, en una càmera de taller globus i una càmera de campanya.

52 En aquest sentit és molt il·lustrativa una fotografia d’Amis Unal (del CRDI de l’Ajuntament de Girona) en la qual apareixen tots aquests materials junt a una càmera de campanya. Aquesta fotografia ha estat publicada a Emili Massanas, “Els retratistes, cronistes fotogràfics d’una època”, op. cit., p. 17.

Vist per la POSTAL

LA PRIMERA ACTIVITAT: COMERÇ DE VISTES

La fotografia rellevà el gravat en la producció de tiratges de vistes, ja que representava la realitat de manera més fidel. Aquesta part de l'obra de fotògrafs com Amadeu Mauri o Valentí Fargnoli és coneguda, ja que s'editava i es comercialitzava. Aquests autors van ser hereus d'una tradició secular de comerç de vistes com a record o per a gaudi personal. Mauri encara edità àlbums de vistes, però la postal s'imposà a final del segle XIX, quan va començar a dur un dibuix o fotografia impresa, sobretot vistes de llocs. La postal, al seu torn, popularitzà el nom de Fargnoli.

VENDA DE CLIXÉS

Les dates de les seves fotografies conservades semblen confirmar que l'any 1907 fou l'any de la seva estada a Argentina. L'any 1908 ja el tornariem a situar a Girona, atès que publica la seva "Vista des de la cueva de Pedret" signada per ell, com al número 26 dins d'una sèrie editada per Jaume Clararunt¹. En la mateixa sèrie hi ha també la número 16, d'Artur Girbal, "Derribo de murallas". Aquesta fotografia es conserva al CRDI² i correspon a l'enderroc d'un tram de la muralla del Mercadal l'any 1908. La mateixa vista des de Pedret es va editar impresa en color com a número 12 E. S. G., circulada el 19 de gener de 1911. Per tant, aquesta imatge es pot datar com a màxim el 1910, però ens inclinem pel 1908 com a data més probable³.

Vista de Girona des de la cova de Pedret, 1908-1910. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Les altres imatges més antigues localitzades correspondrien al 1909. Es tracta de la 58965, també de la Col·lecció Emili Massanas (INSPAI). La llegenda en negre "Gerona – Puente del ferro carril y pasarela del portal de la barca". Correspondrien al mateix any dues fotografies compilades pel Taller d'Història de Maçanet de la Selva, considerades les més antigues localitzades en aquesta població: els retrats de les famílies Planas-Barrera i Gelabert⁴. Aquestes imatges confirmarien el perfil de fotògraf retratista ambulat, ja que prenia vistes que podia vendre per mitjà d'exposició, acolorides i ampliades. O també feia clixés que venia a tercers i, tal vegada, s'iniciava en l'edició pròpia, si considerem que la llegenda negra de la fotografia "Gerona – Puente del ferro carril y pasarela del portal de la barca" correspon al mateix any de la presa. Tanmateix, l'estètica de la llegenda més aviat sembla posterior. A més, si tenim en compte la inversió en material que requeria el revelatge massiu d'imatges⁵ i que ell es trobava en l'inici professional, és difícil que hagués pogut tenir el capital per fer-ho.

Per tant, un altre dels recursos inicials de Valentí Fargnoli va ser vendre clixés a tercers per a la seva edició. És difícil identificar l'autoria de les fotografies editades o impreses per altres. Només és possible fer-ho o bé quan hi ha autoedicions pròpies o bé les imatges han aparegut en el seu fons, ja que llavors l'autoria s'identifica per comparació. També és possible si s'ha pogut

Les dates de les seves fotografies conservades semblen confirmar que l'any 1907 fou l'any de la seva estada a Argentina. L'any 1908 ja el tornàriem a situar a Girona, atès que publica la seva "Vista des de la cueva de Pedret" signada per ell, com al número 26 dins d'una sèrie editada per Jaume Claramunt.

recuperar el fons de la persona o institució que feia l'encàrrec i, a més, hi ha les anotacions o documents corresponents.

L'Emili Massanas⁶ identifica diverses editorials de postals per a les quals havia treballat Valentí Farnoli "en va fer d'impreses tant en fototípia com en gravat al buit, però sense firmar i editades per altres, com poden ser les Dalmau Carles Pla SA, llibreria Geli de Girona, de la casa Claramunt de Banyoles o la Col·lecció Gesoria de Sant Feliu de Guíxols." Aquest era un dels àmbits de recerca de Massanas ja des d'un inici, l'abril de 1985⁷ deia: "Farnoli utilitzava freqüentment el sistema de doble negatiu o sigui tirant dues fotografies des del mateix punt com és el cas d'aquesta de Sant Feliu de Guíxols editada per la casa Thomas de Barcelona". Es refereix que duu la llegenda *Detalle del Puerto* (p. 84). S'ha de datar posteriorment al 1924, quan es construí el ramal i el magatzem del port de la Companyia del Ferrocarril de Sant Feliu de Guíxols a Girona. També anteriorment a la construcció del Tinglado, que encara no apareix a la imatge, aprovada el 1933.

A la pàgina web de l'Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya, on es custodien el fons de la Fototípia Thomas, expliquen que va ser fundada per Josep Thomas i Bigas el 1880 i que va funcionar fins a la dècada de 1950 com a negoci familiar. La casa Thomas és coneguda per les seves sèries de postals i, sobretot, per la seva col·laboració en llibres i revistes com *La Il·lustració Catalana*, *Pèl i ploma*, *El Arte en España*, etc. Els 22.000 negatius fotogràfics que es van reunir mentre va funcionar l'empresa corresponen a altres autors que treballaven per encàrrec de la fototípia. A l'arxiu de l'IEFC no poden identificar els autors dels negatius, per tant, en aquest cas, com en d'altres similars,

Postal impresa en color amb la vista de Girona des de la cova de Pedret, 1908-1910. Procedència: Col·lecció particular (autoria: Valentí Farnoli)

- 1 Una vista molt especial de Girona, de la qual hem localitzat diverses còpies corresponents a tiratges diferents. A INSPAI hi ha la 58960, de la qual hi ha una còpia impresa en el mateix arxiu (58964) i una còpia amb enquadrament vertical, sense llegenda (58963). Al CRDI trobem tres còpies de la mateixa imatge. Dues en gelatina DOP i enquadrament vertical a la col·lecció Valentí Farnoli (93634 i 92683) i una tercera impresa en la col·lecció Josep Bronsoms (065293), igual que la que es troba a INSPAI (58964).
- 2 Núm. 065698 CRDI, Col·lecció Josep Bronsoms Nadal.
- 3 Ja que la sèrie de Claramunt segurament es devia publicar i comercialitzar ja el 1908, quan l'enderroc de la muralla era un tema d'actualitat.
- 4 Fotografies núm. 1874 i núm. 355, Arxiu Fotogràfic Taller d'Història, consultables en línia a <https://tallerhistoriamassanet.cat/cal/ arxiu-fotografic-taller-historia/>
- 5 La inversió que representava aquest tipus de tasques s'ha pogut comprovar a les liquidacions de pressupostos de Servei de Catalogació i Restauració de Monuments des de la Diputació Provincial, posteriorment traspasat a la Comissaria Delegada de la Generalitat, les quals van fer de la fotografia una eina essencial per a la seva tasca, tot i això no es dedicaven al revelatge massiu de còpies en format postal com faria Farnoli les dècades posteriors. Les despeses es detallen més endavant, en l'apartat "Fotògraf d'art i arqueologia: fotografia institucional".
- 6 *A Fotògrafs i editors a les comarques de Girona (1839-1940)*. Girona: Diputació, 1998, p. 65.
- 7 *A Centenari Valentí Farnoli*. Girona: Dalmau Carles Pla SA, 1985.

A dalt, en el sentit de les agulles de rellotge:

Vista del port des del Fortim, 1925.
 Procedència: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

Vista del racó de Garbí de la platja de Sant Feliu de Guíxols i els banys, 1925.
 Procedència: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

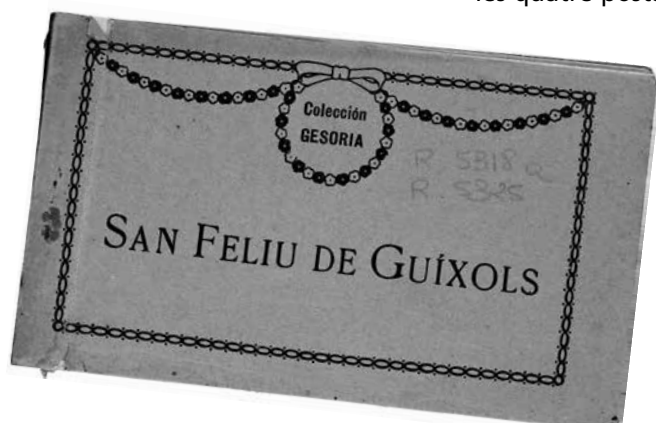
Vista del racó de Llevant de la platja i els banys de Sant Pol, 1925. Procedència: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

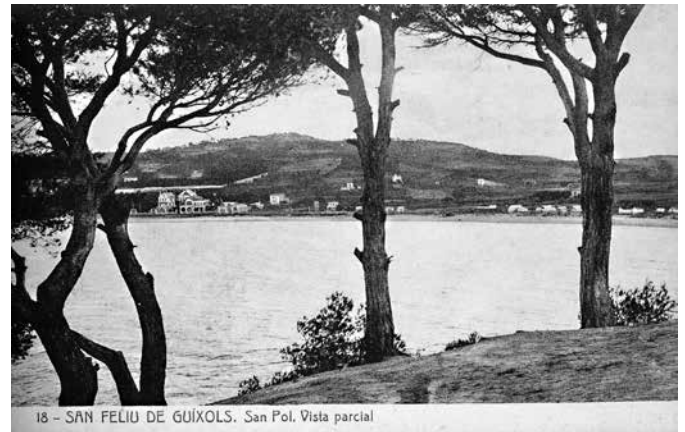
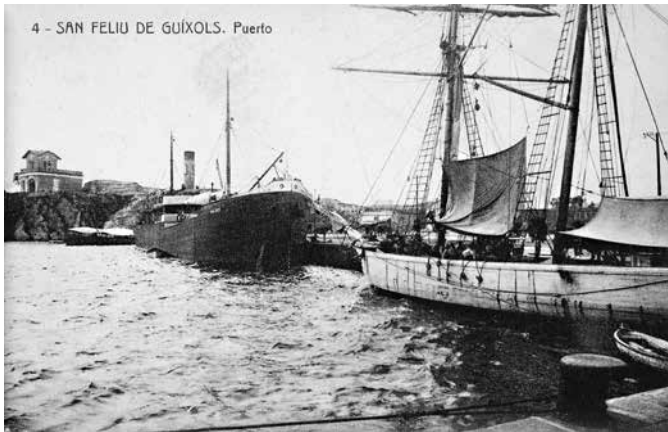
Detall del port, 1925. Procedència: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

A sota, caràtula de *Colección Gesoria*.
 Procedència: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet, INSPA

l'única manera de localitzar l'obra és per comparació. Això permet constatar que l'edició sense respectar l'autoria era un fet habitual, però no permet quantificar l'abast de l'obra produïda en aquestes condicions. Aquesta fotografia del port forma part d'una sèrie de postals impreses per la casa Thomas en format de petit àlbum amb el títol de *Colección Gesoria*, conservat a la col·lecció Emili Massanas Burcet (INSPA). Algunes d'aquestes imatges també es van editar soltes, en altres sèries de postals. Però els negatius no es troben en el fons de la fototípia Thomas, per tant, l'empresa només es va encarregar de la impressió de l'àlbum, però no de la seva edició. Qui va ser, doncs, l'editor? Probablement el mateix Fargnoli, tot aprofitant l'encàrrec de retratar la urbanització de s'Agaró que li va fer Josep Ensesa l'any 1925.

Hem analitzat les fotografies de Fargnoli conservades a les tres institucions de referència per constatar la seva autoria. Al fons Valentí Fargnoli (INSPA) s'han localitzat imatges idèntiques que permeten atribuir la seva autoria a les quatre postals següents: 4 *San Feliu de Guíxols. Puerto*⁸; 10 *San Feliu de Guíxols. Detalle del Puerto*⁹; 16 *San Feliu de Guíxols. San Pol, Cala del Crac*¹⁰; i 18 *San Feliu de Guíxols. San Pol. Vista parcial*¹¹. Aquesta darrera, però, en la Col·lecció Gesoria té un enquadrament més reduït, en canvi es publica sencera en altres sèries de postals i també en dues publicacions periòdiques: *D'ací i d'allà* del juny de 1928 i a l'especial de Festa Major de *L'Avi Muné* de l'any 1928. La número 20, *San Feliu de Guíxols. San Pol chalet*, sabem que és d'ell perquè es publica al *Suplement Literari de El Autonomista* l'octubre de 1925, juntament amb altres fotografies de Fargnoli¹². Si s'ha demostrat l'autoria de 5 de

les vuit fotografies de *Colección Gesoria*, es pot afirmar amb certa seguretat que deuen ser d'ell totes les fotografies de l'àlbum.

Però en aquest petit àlbum amb un nom en clau guixolenc, hi intuïm la mà de Ricard Mur, que, bon coneixedor de la nostra ciutat i el seu patrimoni, probablement va suggerir el títol i les millors vistes per representar la localitat. Hem vist que existeixen fotografies de Ricard Mur¹³ equivalents o molt semblants a les de la *Colección Gesoria*. Dues vistes van ser fetes de manera idèntica pels dos autors, la número 10, *San Feliu de Guíxols. Detalle del Puerto*¹⁴, i la número 16, *San Feliu de Guíxols. San Pol. Cala del Crac*¹⁵. La número 20, *San Feliu de Guíxols. San Pol. Chalet* és pràcticament igual a una postal de Ricard Mur¹⁶, variant només una mica l'enquadrament. També és indicativa la vista general de Sant Pol publicada al *Suplement Literari de El Autonomista* d'octubre de 1925 i a *D'Ací i D'Allà* el 1928¹⁷, feta des d'un dels punts de vista predilectes de Ricard Mur per retratar la platja i la badia. Ens trobem segurament amb un rastre de l'amistat que, tradicionalment, s'ha atribuït als dos fotògrafs. Es dedueix que van fer les preses en una sortida conjunta, pels volts de 1925, durant la qual Mur degué aprofitar també per prendre vistes que no havia fet i va recomanar al seu col·lega aquelles que més li agradaven.

Era comú que les campanyes fotogràfiques es fessin en companyia. Més quan es tractava de fotògrafs o editors forans, ja que llavors es feien acompanyar per veïns de les localitats on anaven, perquè els mostressin els llocs més populars. El mateix Fargnoli havia fet sortides amb els seus amics mossèn Pere Torrent i mossèn Tomàs Miralpeix. El fotògraf i editor Jaume Claramunt de Banyoles, per exemple, anava acompanyat del pintor Manuel Pigem, amb qui tenia una relació d'amistat¹⁸.

A dalt, en el sentit de les agulles de rellotge:

Vista general del port de Sant Feliu, 1925. Procedència: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet, INSPAÍ (autoria: Valentí Fargnoli)

Vista de la badia i la platja de Sant Pol des de Garbí, 1925. Procedència: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet, INSPAÍ (autoria: Valentí Fargnoli)

Detall de cala Ametller, 1925. Procedència: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet, INSPAÍ (autoria: Valentí Fargnoli)

Vista de la costa entre Sant Pol i sa Conca, amb el xalet Senya Blanca al fons, 1925. Procedència: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet, INSPAÍ (autoria: Valentí Fargnoli)

8 Equivalent a 756653 INSPAÍ.

9 Equivalent a 756700 INSPAÍ.

10 Equivalent a 756699 INSPAÍ.

11 Equivalent a 756661 INSPAÍ.

12 També és equivalent a 352920 Fons Farinera Montserrat, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

13 Fons Ricard Mur de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols.

14 Igual al reg. 27381, Col·lecció Joan Albó Junca, AMSFG.

15 Igual al negatiu amb reg. 32006 del fons Ricard Mur i a la postal amb reg. 13249 de la col·lecció Carme Arxer. Però les imatges de Mur són verticals. El reg. 31539 és la mateixa vista en format estereoscòpic, també forma part del fons Ricard Mur. Totes aquestes fotografies es troben a l'AMSFG.

16 Reg 2582 AMSFG.

17 Equivalent a 756537 fons Valentí Fargnoli, INSPAÍ.

18 Segons expliquen a *Turaris.net*.

Un altre dels recursos inicials de Valentí Fargnoli va ser vendre clixés a tercers per a la seva edició. És difícil identificar l'autoria de les fotografies editades o impreses per altres. Només és possible fer-ho quan hi ha autoedicions pròpies o bé les imatges han aparegut en el seu fons.

El treball per a l'editorial Dalmau Carles Pla, Massanas el documenta a *Centenari Valentí Fargnoli*, amb dues còpies d'una imatge de la Pia Almoina i les escales de la catedral, una impresa en fototípia per l'editorial i l'altra revelada en gelatina DOP pel mateix autor.

Josep Dalmau Carles va ser un mestre d'escola que, l'any 1904, va fundar l'editorial Dalmau, Carles & Cia., dedicada principalment a llibres de pedagogia. El 1919 s'associa amb el seu gendre Joaquim Pla Cargol i l'editorial s'anomena Dalmau Carles Pla SA. L'any 1981, en jubilar-se Joaquim Pla Dalmau, Alzamora Artegràfica SA va comprar l'empresa, que va fer el seu darrer llibre el 1997. Per tant, la imatge de la Pia Almoina ha de ser posterior al 1919 i anterior al 1921, any en què es rehabilità la façana.

A més, s'ha localitzat una altra còpia sense llegenda, només amb la signatura, a INSPA¹⁹. A l'Arxiu Mas, les imatges de la Pia Almoina anteriors a la restauració de la façana són dues còpies de la mateixa imatge amb enquadrament vertical²⁰, aquesta el fotògraf també l'edità pel seu compte en gelatina DOP²¹. Tenint en compte que al mateix Arxiu Mas, en horitzontal hi ha dues imatges posteriors a la restauració, probablement aquesta petita sèrie era per fer la comparativa entre abans i després de les obres.

Vista general de la platja i badia de Sant Pol cap al 1930. AMSFG. Col·lecció Manel M. Bosch (autoria: Ricard Mur)

Postal de Ricard Mur amb un detall de cala Ametller, amb un enquadrament similar a la imatge número 16 de l'àlbum *Colección Gesoria*. En aquest cas, la presa és vertical. AMSFG. Col·lecció Carme Arxer (autoria: Ricard Mur)

Seguint encara l'exemple de l'Emili Massanas, farem més comparacions per fer-nos una idea de l'abast d'aquest fenomen de l'edició de la mateixa fotografia per diferents empreses, ell mateix inclòs. A l'*Àlbum oficial de*

Vista de Sant Pol als anys 20. AMSFG. Col·lecció Manel M. Bosch (autoria: Ricard Mur)

Vista general de la badia de Sant Pol, una vista presa per Valentí Fargnoli des d'un dels punts predilectes de Ricard Mur. Procedència: Fons Valentí Fargnoli, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

Gerona y su provincia sus bellezas, industria y comercio, editat per Edicions Catalonia el 1926, a la pàgina 15, publicada com a editorial Dalmau Carles Pla, correspon al reg. 066383, del CRDI i al reg. 58976 de l'INSPA, ambdues de Valentí Fargnoli. Totes tres tenen enquadraments diferents, algunes són ampliacions d'àrees menors. Aquesta devia ser una vista de la ciutat apreciada per l'autor i els consumidors d'imatges, atès que n'existeix una datada entre 1940 i 1944, atribuïda a Valentí Fargnoli i editada per Sebastià Martí²², deixeble de Fargnoli i propietari de part del fons d'aquest autor durant dècades.

Les de la llibreria Geli de Girona les ha documentades David Iglésias²³: "En una ocasió Fargnoli també publica postals en impressió fotomecànica, més concretament en fotogavat. Es tracta d'un plec de postals en tinta verda comercialitzat en exclusiva per la llibreria Geli i imprès per Joaquín Mumburú." Exemplars d'aquestes postals es conserven a la col·lecció Josep Bronsoms Nadal del CRDI de Girona. A tall de prova, sense ser una recerca sistemàtica, s'han agafat diferents imatges del ja citat *Àlbum oficial de Gerona y su provincia sus bellezas, industria y comercio*. Les imatges signades "Fot. Fargnoli" de les pàgines 41, 43 i 45 han estat totes editades per la llibreria Geli i tenen la seva còpia corresponent en les sèries de Fargnoli del fons de l'Arxiu Mas (de vegades més d'una còpia); algunes també es troben editades en gelatina DOP pel mateix autor²⁴.

La de la casa Claramunt de Banyoles, concretament una vista de la font de Sant Dalmau a Palol de Revardit, també la comenta Emili Massanas i Burcet a

19 58924 INSPA.

20 805307 i 805302 CRDI. També n'hi ha d'altres amb detalls de la façana 805303/805304 i 805305/805506.

21 092618 CRDI.

22 65905 CRDI.

23 "L'edat d'or de la postal a Girona", 2018, disponible en línia a https://www.girona.cat/web/sgdap/docs/ConfAMGi_2018_Iglesias.pdf

24 Les de les pàgines 43, pujada de Sant Martí, i 45 superior dreta, claustre de Sant Domènec.

*Centenari Valentí Fargnoli*²⁵. D'aquesta se'n coneixen dues edicions diferents del mateix autor, una amb la llegenda en castellà a la Col·lecció Emili Massanas de l'INSPAI²⁶ i una en català a la Col·lecció Valentí Fargnoli del CRDI²⁷. Jaume Claramunt²⁸, per tradició familiar, va fer de paperer fins que el 1889 va obrir una botiga de papereria que, l'any 1905, es traslladà a la plaça Major, on va comprar un impremta. Va editar una gran quantitat de targetes postals seves i d'altres fotògrafs, fet que a vegades fa que sigui difícil discernir-ne l'autoria. Després de la seva mort el 1923, les seves filles van seguir el negoci.

Aquesta postal forma part d'una sèrie impresa per Huecobrado J. Mumburú, per això la llegenda i el color de la tinta són idèntiques que en l'edició de la llibreria Geli. Es poden veure aquestes postals a la web del Cercle Cartòfil de Catalunya. D'aquesta postal no hi ha cap clixé o còpia a l'Arxiu Mas, però, en canvi, sí que n'hi ha dues d'una altra imatge d'aquesta sèrie, la número 23, cap de Bou²⁹, datades l'any 1923, segons el CRDI. En la imatge impresa l'enquadrament també s'ha reduït en relació a les de l'Arxiu Mas, que té un abast més gran. No obstant això, segurament es pot atribuir a Fargnoli.

A més d'aquesta sèrie, l'Emili l'any 1985 també identifica una sèrie de JC, "molt probablement Jaume Claramunt", en gelatina DOP i la llegenda blanca. Hem confirmat que es tracta d'una edició de Jaume Claramunt, que ja hem comentat. L'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany ha identificat una altra fotografia de Valentí Fargnoli editada per Jaume Claramunt; es tracta d'una vista de la font Pudosa de Banyoles, datada entre 1910 i 1911³⁰, que du el número 21. En aquest cas, la llegenda correspon a una sèrie diferent de la de la cova de Pedret i seria posterior. Fargnoli també va fer una edició pròpia d'aquesta fotografia.

Tot plegat sembla indicar que aquesta venda de clixés a editors es podria haver iniciat pels volts de 1909, però que es va produir especialment als anys 20. Coincidiria força amb les dates i el volum de l'edició pròpia de postals. Com hem dit, és una producció de seguiment complex, però només en fer una petita prospecció, més enllà de la mera constatació que va fer l'Emili Massanas, es veu que representà un volum considerable i difícil de quantificar, tant pel que fa a clixés com de còpies i seriació.

25 59542, fons i col·lecció Emili Massanas, CRDI

26 59010 INSPAI.

27 093369 CRDI.

28 Trobem les dades de l'editor, publicades per Elisenda Galceran i Joan Anton Abellan a la web *Turaris.net*.

29 950528 i 949474 CRDI.

30 Vegeu la descripció d'ACPE180-47-N-856, on es referència que Fargnoli l'edità signada amb la llegenda "Fot. Fargnoli núm. 60. Banyoles. Fuente sulfurosa", aquesta segona té la referència ACPE180-47-N-855.

Però en aquest petit àlbum amb un nom en clau guixolenc, hi intuïm la mà de Ricard Mur, que, bon coneixedor de la nostra ciutat i el seu patrimoni, probablement va suggerir el títol i les millors vistes per representar la localitat. Hem vist que existeixen fotografies de Ricard Mur equivalents o molt semblants.

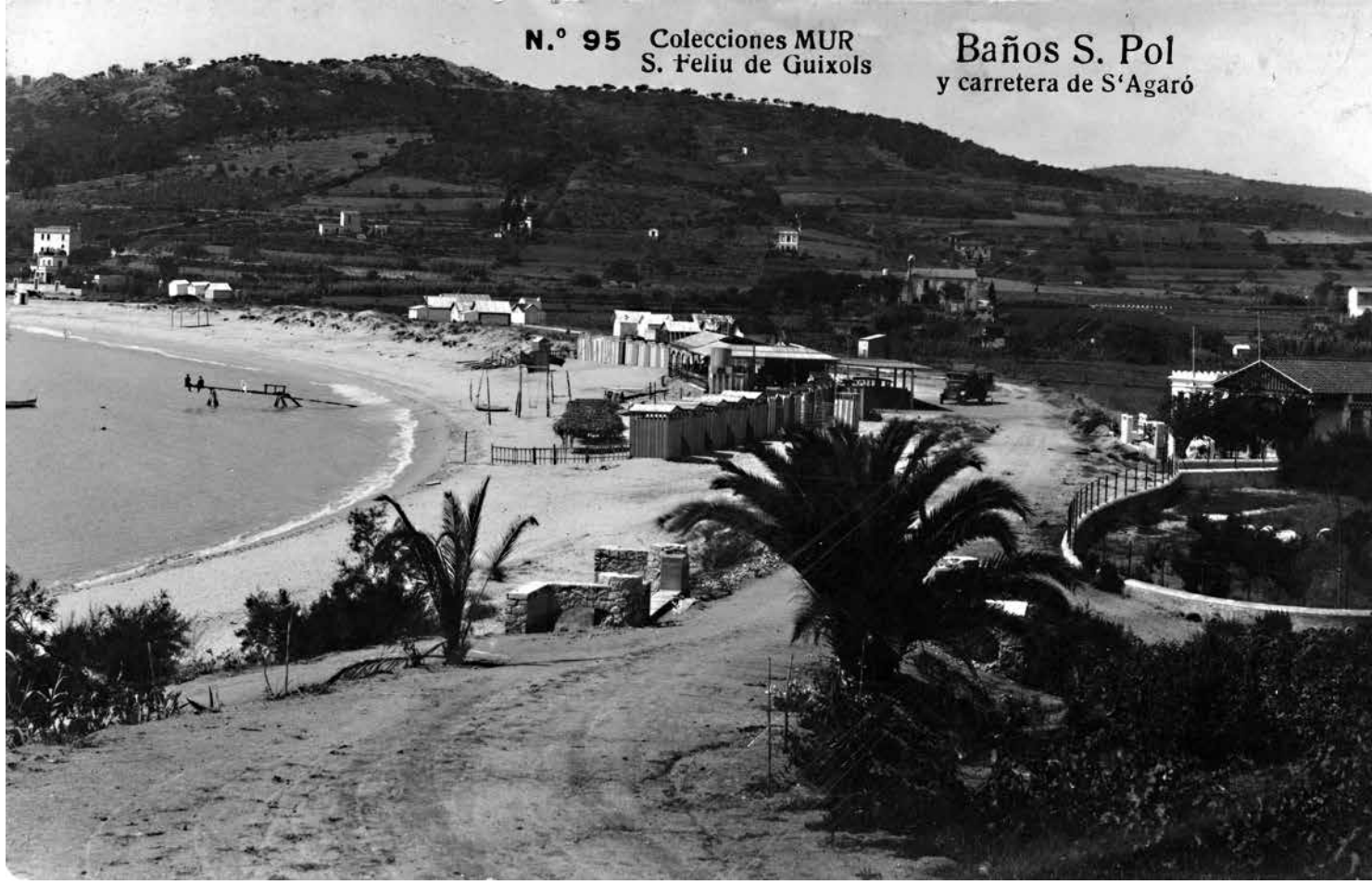
N.º 93 Colecciones MUR
S. Feliu de Guixols

Playa y
Baños S. Pol

N.º 95 Colecciones MUR
S. Feliu de Guixols

Baños S. Pol
y carretera de S'Agaró

Era una manera fàcil i directa de comerciar amb les seves imatges que, a més, el donaven a conèixer quan eren edicions fetes i signades per ell. Per contra, quan eren altres editors o impressors qui li compraven els clixés, llavors simplement obtenia uns ingressos, però la seva feina solia quedar en l'anonimat.

EDICIÓ DE POSTALS

La venda de postals, que eren el format més popular durant pràcticament tot el segle xx, va ser un dels recursos de Fargnoli per guanyar-se la vida com a fotògraf. Era una manera fàcil i directa de comerciar amb les seves imatges que, a més, el donaven a conèixer quan eren edicions fetes i signades per ell. Per contra, quan eren altres editors o impressors qui li compraven els clixés, llavors simplement obtenia uns ingressos, però la seva feina solia quedar en l'anonimat, com hem vist.

Se sap que va editar postals per vendre-les, però es desconeix quan comença exactament a exercir aquesta activitat. Tal vegada, la imatge 58965 INSPAI, "Gerona – Puente del ferro carril y pasarela del portal de la barca", també amb llegenda negra, datada el 1909, podria ser la d'edició pròpia més antiga, si considerem que la llegenda correspon a la data de la imatge. També seria de les més antigues conegudes la vista de l'altar major de l'església de Tortellà, del 15 de maig de 1910³¹. En qualsevol cas, més aviat podem pensar que fins al 1910, o bé feia clixés per altres, o bé venia còpies in situ com per exemple a Camprodon o també a Maçanet de la Selva. També és lògic pensar que feia de retratista ambulat, però no havia començat a fer encara la seva tan característica edició de postals. La cerca d'imatges, per dècades, tant a INSPAI com al CRDI, indica que les de 1910 i 1920 són les de més producció de postals editades per ell mateix.

Segons un article de Josep Grahit de l'any 1927³², Fargnoli exposava les postals que ell mateix revelava i retolava als aparadors de la farmàcia Pérez-Xifra (carrer Abeuradors, números 2 i 4) i cada dilluns les canviava per les últimes que havia fet. Això també queda confirmat per l'escrit anònim del 25 de febrer de 1928 al *Diari de Girona*³³. L'establiment del doctor Josep M. Pérez Xifra no era un establiment qualsevol, si mirem publicitat de l'època, com el *Anuario de la Ciudad de San Feliu de Guíxols* de l'any 1905, era farmàcia i laboratori (des de 1669) amb despatx també als carrers Abeuradors núm. 2-4, Mercaders núm. 3-5 i Ferreries Velles núm. 1-3³⁴ i era drogueria, fàbrica i lloc de venda de xocolata (des de 1805). Com a adroguer venia també productes químics per a fotografia, farmàcia, arts i ciències. El 1926 a *l'Àlbum oficial de Gerona y su provincia* ³⁵s'anuncia a més com a fàbrica de ciments amb cantera a Sant Julià de Ramis (des de 1850) i fàbrica de calç hidràulica del Bou d'Or amb cantera a Sant Daniel (des de 1875), aquestes darreres tenien els despatxos al carrer Indústria núm. 7.

Com bé explica Assumpció Vila³⁶, Josep M. Pérez Xifra era un hisendat propietari de nombroses finques a Girona i Salt, a banda de diferents establi-

31 Clara Resplandís, Josep. "Valentí Fargnoli, fotògraf de la Garrotxa". *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 2016, Núm. 27, p. 217-228.

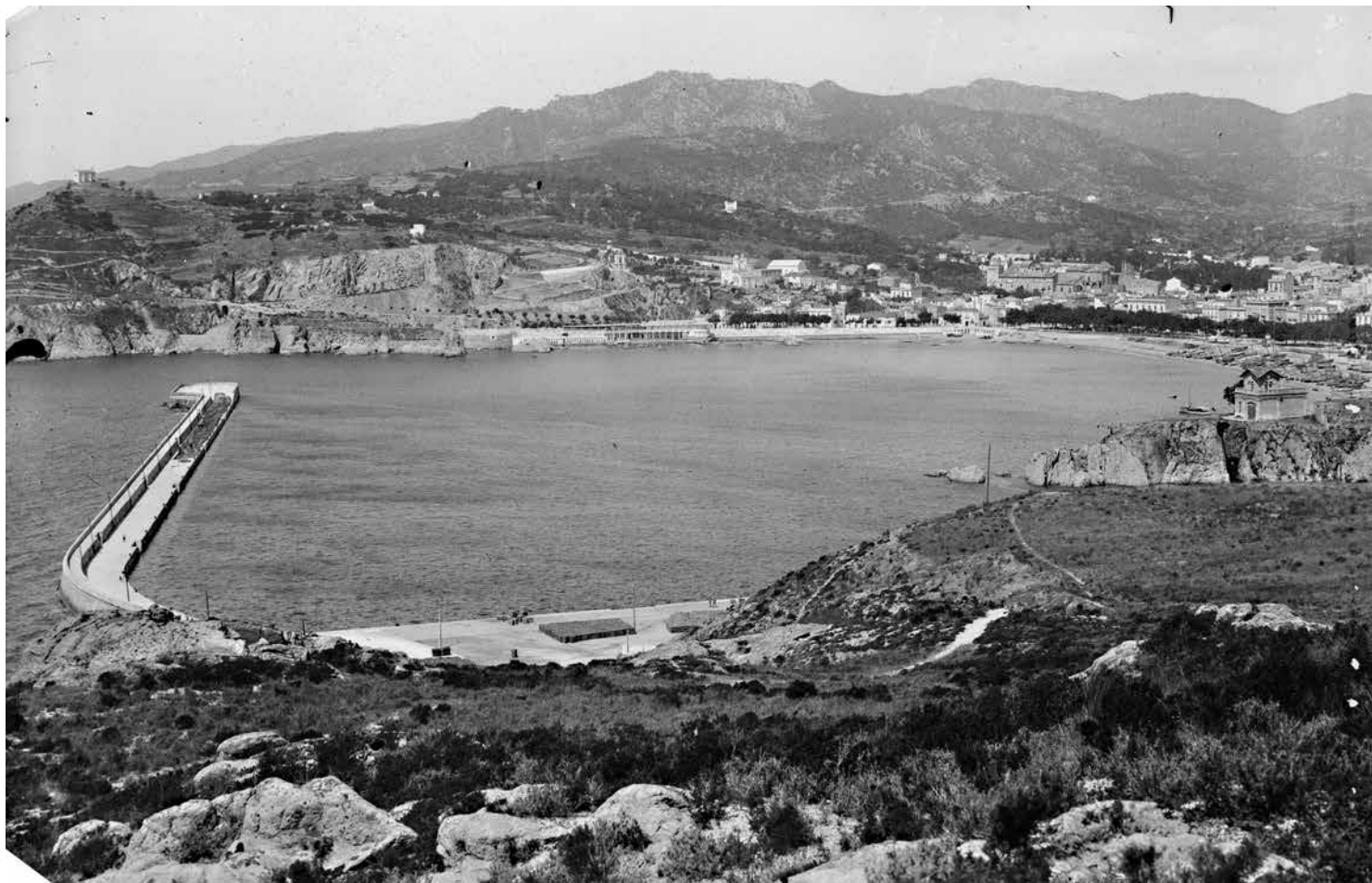
32 Cita feta per Emili Massanas al díptic que va editar l'Ajuntament de Girona amb motiu de l'exposició *La fotografia i els fotògrafs gironins*, l'any 1980.

33 "La fotografia documental y un fotógrafo gerundense", signat per X. X., probablement Xavier Xaparro de Riera.

34 P. 251

35 P. 34

36 Al seu article "Fàbriques de ciment de Sant Julia de Ramis 3a part", a *Parlem de Sarrià*, núm. 90.

A dalt, en el sentit de les agulles de rellotge:

Vista dels penya-segats de cala Vigatà, als peus de Sant Elm, als anys 20. Procedència: Fons Valentí Fargnoli INSPAI (Autoria: Valentí Fargnoli)

Vista general de Sant Feliu de Guíxols des de la muntanya de Sant Elm, anys 20. Procedència: Fons Valentí Fargnoli INSPAI (autoría: Valentí Fargnoli)

Ajuntament i plaça del Mercat, anys 20. Procedència: Fons Valentí Fargnoli INSPAI (autoría: Valentí Fargnoli)

ments i fàbriques. Va ser senador del regne pel partit liberal, diputat provincial, conseller del Banc d'Espanya, president de la Sociedad Económica de Amigos del País i president del Col·legi de Farmacèutics de Girona. Es va casar amb Pilar Perxés d'Agullana, germana de Rosa Perxés, casada a la seva vegada amb el seu germà Narcís Pérez Xifra. Un casament entre germans, comú com a estratègia de les famílies benestants. El 1913 Rafael Masó, també de perfil conservador, projectà la restauració de la casa Pérez Xifra, com de nombrosos habitatges de gent acomodada de Girona i comarques.

L'any 1919, el butlletí de 31 de maig de la Societat Econòmica d'Amics del País de Girona, de la qual aleshores n'era president Josep M. Pérez Xifra, dona notícia detallada de l'exposició fotogràfica organitzada a l'Schola Orpheonica Gironina, arran del concurs organitzat per la Societat d'Atracció de Forasters i en què l'obra de Fargnoli hi estava ben representada. El 1935

37 Aquesta fotografia ha estat publicada per Joan Boadas i David Iglesias a la pàg. 17 de *Valentí Fargnoli ianneta (1885-1944) Cronologia*, op. cit.

A la pàgina anterior:

Vista general de la badia de Sant Pol, als anys 20. Procedència: Fons Valentí Fargnoli INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

Vista general de Sant Feliu de Guixols amb l'Asil Surís en primer terme, als anys 20. Aquesta presa és molt similar a una editada per Jesús Mauri, conservada a l'AMSFG amb el registre 28673. Procedència: Fons Valentí Fargnoli INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

A la dreta:

Vista de l'església parroquial de Santa Maria, als anys 20. Procedència: Fons Valentí Fargnoli INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

Vista del Monestir amb l'Arc de Sant Benet i la Porta Ferrada abans de la seva restauració, als anys 20. Procedència: Fons Valentí Fargnoli INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

Valentí Fargnoli fa una típica fotografia publicitària de la farmàcia Pérez Xifra³⁷, comentada per Assumpció Vila en l'article abans esmentat, en què s'aprecien, exposades a l'aparador, les postals de Fargnoli. Per tant, la venda de postals en aquest establiment, com a mínim, es va produir de manera documentada entre 1927 i 1935, encara que segurament la relació entre aquestes persones ja era anterior.

Com que no tenia establiment, en diferents localitats comptava amb persones que les exposaven i en feien la venda en nom seu. Constantí Turró i Fontclara en l'article abans citat explica que "en alguns pobles tenia persones que li comercialitzaven les postals que hi feia, com és el cas de Begur, on les venia el sastre, o a Rocacorba, el capellà. A Maçanet les venien a ca l'Orench, i a Castelló, molt possiblement ho feien les germanes Viñes que, a part de vendre-li les postals, li agafaven encàrrecs per a fotografies familiars. Aquestes tenien el seu establiment a la plaça de la Constitució (avui plaça dels Homes), sota les voltes de baix, just al costat d'on avui es troba el bar Les Voltes i feien, entre d'altres coses, marcs a mida per encàrrec de quadres i fotografies." Trobem novament el fet diferencial entre el "freelance" Fargnoli sense un establiment i els fotògrafs amb galeria i botiga pròpia, que tenien un estatus privilegiat en relació amb Fargnoli, però que era habitual entre els professionals de poblacions més grans. Així ho expliquen també Elisenda Galceran i Joan Anton Abellan³⁸ en parlar sobre el fotògraf i editor banyolí Jaume Claramunt, al tornar el segle xx. "Eren uns anys en què si bé a les ciutats més importants ja començaven a

Malgrat tot, Farnoli se les va enginyar per establir una petita xarxa per comercialitzar les seves fotografies a l'Alt i el Baix Empordà, el Gironès i la Selva. Desconeixem si, al Ripollès, l'establiment de Camprodon, on va fer l'exposició l'any 1906, va seguir venent fotografies seves.

haver-hi estudis de retratistes, a les ciutats petites els fotògrafs compaginaraven aquesta feina amb altres professions, però es trobaven que havien de competir amb els professionals de ciutat, els quals començaven a obrir sucursals en les poblacions del seu entorn, que tan sols obrien un o dos dies per setmana, normalment coincidint amb el mercat setmanal." El cas de Jesús Mauri a Ripoll o de Ricard Mur, que va arribar a obrir un establiment a Palamós i un altre a Palafrugell, a més del de Sant Feliu de Guíxols, en són bons exemples, als antípodes de Farnoli. Malgrat tot, Farnoli se les va enginyar per establir una petita xarxa per comercialitzar les seves fotografies a l'Alt i el Baix Empordà, el Gironès i la Selva. Desconeixem si, al Ripollès, l'establiment de Camprodon, on va fer l'exposició l'any 1906, va seguir venent fotografies seves.

En aquell temps el procediment més comú per fer les postals era la fototípia, que consistia en un tipus d'impressió amb la qual s'obtenien imatges de bona qualitat i que va ser utilitzat per les grans cases editorials com Thomas, Àngel Toldrà Viazo, Lluçia Roisin, etc. Farnoli té algunes fotografies editades per la casa Thomas i també per editorials gironines com Joaquim Roca o Dalmau Carles Pla, en fotogratat, que també era habitual. Tanmateix, la seva producció més representativa són les sèries de postals fetes amb fotografies autèntiques, a l'estil d'alguns fotògrafs locals, de vegades amb la llegenda impresa o de vegades aplicada manualment al negatiu. Aquest tipus de procediment, de tiratge limitat, donava qualitat a les imatges, les feia més apreciades, tal com anunciava Mur a *L'Avi Muné* del mes d'agost de 1924³⁹: "Las Colecciones Mur son las únicas postales de vistas editadas en la fotografía al bromuro, vistas de San Feliu, Baños de Sant Feliu Costa Brava, en todas partes 15 cts. una. El mismo precio que pagareis por una mala fototipia o un mal grabado. Exigid que la postal diga Colecciones MUR."

Hi ha d'altres avantatges d'aquest sistema d'edició que, lògicament, no s'esmenten a l'anunci: estalviava el cost d'una impremta i assegurava la identificació de l'autoria. Alguns autors van editar imatges fotogràfiques amb la llegenda impresa, com les postals que va editar Jesús Mauri a partir de 1907, amb la inscripció amb lletres daurades o també alguna sèrie de postals i vistes estereoscòpiques de Ricard Mur. Mur, que algunes vegades feia retolar les postals per un impressor, majoritàriament ho va fer manualment, com Farnoli. Aquesta darrera modalitat és la més representativa de Farnoli i trobem una gran coincidència estètica amb els tiratges de Ricard Mur, tal vegada és fruit de la seva mútua coneixença. Al seu torn, és probable que Farnoli agafés com a model els tiratges de Jaume Claramunt.

M. Àngels Suquet i Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

38 A la web *Turaris.net*.

39 Anunci recollit per Emili Massanas a *Ricard Mur, fotògraf a Sant Feliu*, editat per l'Ajuntament el 1988.

Vist pel NOUCENTISME

UN FOTÒGRAF DE LA SEVA ÈPOCA

Al segle XIX la litografia serà bàsica per a les primeres experiències fotogràfiques i l'expansió de la premsa il·lustrada. Aquest darrer àmbit va ser el que va permetre a Fagnoli consolidar-se com a professional i donar-se a conèixer. Així, va il·lustrar llibres i articles d'intel·lectuals de cercles catalanistes publicats per capçaleres i editorials de referència. Una part important de la seva obra es va produir en el marc de projectes o institucions noucentistes i va contribuir, amb les seves imatges, a construir la narració de la història i el patrimoni de Catalunya.

FER DE REDACTOR ARTÍSTIC

El 1911 es troba la seva primera notícia publicada després de la seva estada a Amèrica. Apareix al *Suplemento Literario de El Autonomista* com a "redactor artístic", com va documentar Emili Massanas. Amadeu Mauri havia estat col·laborador del *Suplemento Literario de El Autonomista* abans que Fagnoli, però el 1910 estava a l'Argentina, "fent les amèriques". Tal vegada Fagnoli li va fer el relleu... La relació amb aquesta publicació va ser llarga, com ho demostren les seves fotografies publicades a l'article de Claudio Ferran "Como se hacen los periódicos de izquierdas: El Autonomista" a *La Calle Revista gràfica de izquierdas* de 16 de novembre de 1931. En aquest escrit, hi apareixen fotografies seves de la impremta i redacció del diari amb Albert de Quintana, Miquel Santaló i Carles Rahola i el retrat del director, Darius Rahola. La seva incorporació a l'equip, d'ideologia progressista, segurament el posà en contacte amb tot un grup d'intel·lectuals i erudits de l'àmbit gironí. Eren col·laboradors del diari: Rafael Roca Huguet, Juli Piferrer, els Loperena, Cassià Costal, Joaquim Pla, Josep M. Dalmau Casademunt; Josep Gaya Picón, Josep Pla, Josep M. De Puig, Xavier Montsalvatge, Joaquim Ruyra, etc.

La seva estreta vinculació amb aquest mitjà i el reconeixement de què gaudia en aquest vessant professional el confirma com un company més a "l'Àpat anyal" de l'Associació de premsa de desembre del 1931¹, un acte amb l'ambient amarat per l'encara recent proclamació de la Segona República Espanyola: "que la festa de la Premsa d'enguany revestís una solemnitat mai assolida i tingués per a tots els reunits l'encant d'un veritable acte de germanor

Los grabados del presente número, son sacados de fotografías del inteligente redactor artístico de EL AUTONOMISTA don Valentín Fagnoli.

Imprenta «El Autonomista».—Gernona

Detall del *Suplemento literario de El Autonomista*, d'octubre de 1911.
Procedència: Biblioteca pública Carles Rahola, Calaix.gencat.cat

entre les autoritats i periodistes que, per uns moments, es confongueren en un sol denominador: el de companys i amics, fundament compenetrats, que persegueixen conjuntament els més nobles ideals, l'ideal de justícia, llibertat i millorament dels pobles.

Sembla que la seva feina com a redactor gràfic d'aquest periòdic més aviat li aportà com a benefici uns determinats contactes i la publicitat que li donava publicar fotografies amb l'autoria identificada, cosa que no passava amb les postals editades per tercers. Fargnoli s'anava fent un nom.

Presidien la taula el governador civil, senyor Ametlla, el comissari de la Generalitat Sr. Irla, l'alcalde de la ciutat, Sr. Santaló, el diputat a corts Sr. Quintana de León, l'adjunt de la Comissaria de la Generalitat senyor Camps i Arboix, el vicepresident de l'Associació de la Premsa Sr. Font i Fargas, el venerable senyor Vinardell, assistint-hi els companys senyors Darius Rahola, Carles Rahola, Aragó, Balari, Oliva, Sot-Delclós, Moré, Burch, Sureda, Mateu, Viñas, Fargnoli, Ruta, i els dos fills del digne president de l'associació Sr. Garda Alvarez, qui no pogué assistir-hi per trobar-se indisposat."

La seva faceta de redactor artístic no és la de més volum dins del seu exercici professional. En aquest cas, es pot quantificar amb prou garantia perquè les fotografies publicades es poden rastrejar, tasca que esdevé relativament fàcil en la mesura que els diaris i revistes es poden consultar a través de cercadors en línia. Sembla que la seva feina com a redactor gràfic d'aquest periòdic més aviat li aportà com a benefici uns determinats contactes i la publicitat que li donava publicar fotografies amb l'autoria identificada, cosa que no passava amb les postals editades per tercers. Fargnoli s'anava fent un nom.

Al *Suplemento Literario de El Autonomista* també hi ha fotografies d'altres autors com Octavi Unal o la firma Lux, tot i que sembla que en aquests casos es tractava de col·laboracions més puntuals. Aquesta revista publica imatges que il·lustren els diferents articles, que generalment tracten sobre temes culturals i artístics o també, de vegades, sobre empreses importants de la província. En aquests darrers casos, les fotografies segurament van ser fetes durant les visites que després van donar peu a la redacció dels textos. En alguns casos són imatges preses amb motiu de la notícia, altres són mers acompanyants d'un contingut.

El 1912 apareixen dues fotografies seves a *El Autonomista*², que són el seguiment de l'acte de la inauguració del Centre d'Unió Ferroviària a la plaça del Carril de Girona. Aquest tipus de fotografia és la que correspondria pròpiament a un fotoperiodista de l'època. Cal tenir en compte que aquest perfil professional encara no estava prou consolidat i que els pioners que s'hi van dedicar havien de recórrer a d'altres activitats per poder subsistir, com per exemple l'edició de postals o d'àlbums fotogràfics³. A més, en el cas d'*El Autonomista*, es tractava d'un diari popular amb voluntat de ser assequible a les classes obreres. Com en la majoria de periòdics de l'època, la publicació d'il·lustracions era escassa, ja que encaria el preu. Per aquest motiu, solien editar suplementos o pàgines artístiques o gràfiques amb una periodicitat menor. Per tant, ben segur que Valentí Fargnoli va haver de cercar altres maneres de guanyar-se la vida com a fotògraf. Encara que va mantenir aquest vessant fins a la Guerra Civil.

- 1 Segons crònica a *El Autonomista* de 21 de desembre de 1931 (núm. 9257).
- 2 Vegeu *El Autonomista*, número 10.120 (25 d'agost de 1912).
- 3 Jaume Fabre, *Història del fotoperiodisme a Catalunya 1885-1976*, Barcelona: Ajuntament, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1990.

Com en la majoria de periòdics de l'època, la publicació d'il·lustracions era escassa, ja que encaria el preu. Per aquest motiu, solien editar suplementos o pàgines artístiques o gràfiques amb una periodicitat menor. Per tant, ben segur que Valentí Fargnoli va haver de cercar altres maneres de guanyar-se la vida.

Va guanyar dos concursos fotogràfics convocats per periòdics, el 1928 va guanyar la medalla de la Societat d'Atracció de Forasters al Concurs de Fotografia Barcelona del diari *La Veu de Catalunya*, amb motiu del primer aniversari de la seva "Pàgina fotogràfica". El 1930 va guanyar el concurs de fotografies del *Dia Gráfico* de Barcelona⁴.

El concurs de 1928 és comentat per Eva Vázquez⁵ de la manera següent: "Fargnoli, qui sap si animat per l'empenta de l'article al diari gironí, va presentar-hi la col·lecció "La meua ciutat" amb la qual va guanyar, sí, però es va haver de conformar amb una medalla de la Societat d'Atracció de Forasters perquè a última hora, el jurat havia acordat no adjudicar els premis en metàl·lic previstos a la secció documental, "considerant el limitat contingut de les obres", i destinar-ne l'import a ampliar la nòmina de distincions en la categoria artística. Degué ser un revés dur per a Fargnoli, que en compensació va tenir el fugaç privilegi de veure el seu nom enmig dels de José Ortiz Echagüe, Josep Escayola, Joaquim Pla i Janini, Emili Godes, Miguel Goicoechea, Rafael Degollada, Antoni Arissa o l'olotina Carme Gotarde. Fargnoli, delerós d'un reconeixement que prestigiés el seu treball, va participar en molts concursos com aquest i en va guanyar uns quants, però no li van servir de gaire: continua absent de la majoria d'històries de la fotografia a la Península, que feien prevaler encara un halo artístic que interessava ben poc al gironí, a pesar que les seves imatges tenen, quasi sense proposar-s'ho, com observava Miquel Pairoli, "la força de suggestió de l'obra d'art".

Certament el 25 de febrer, amb motiu de la recent publicació de les bases del concurs de *La Veu de Catalunya*, surt un article d'opinió al *Diari de Girona*: "La fotografia documental y un fotógrafo gerundense". L'autor, que signava X. X., defensava el valor incalculable de l'obra de Valentí Fargnoli dins d'aquest gènere. Quan Fargnoli es va presentar a aquest concurs ja havia obtingut premis en 7 concursos entre 1917 i 1926, convocats per entitats gironines i barcelonines. Els concursos i exposicions formaven part de la seva estratègia de màrqueting, a banda de ser una font d'ingressos. El que és cert, és que amb posterioritat al concurs de 1930, se sap que només es va presentar a un nou concurs l'any 1934. En total, segons les dades conegudes actualment, al llarg de la seva vida es presentaria a 10 concursos⁶.

Pel que fa a la pobra valoració que va fer el jurat de les obres presentades dins de la categoria de fotografia documental, en què concursava Fargnoli, segurament es pot entendre arran d'un escrit publicat posteriorment, en el mateix periòdic organitzador del concurs. L'escrit en qüestió el signava Miquel Huetas i reproduïa literalment el que havia estat publicat en la revista professional *El Progreso Fotográfico*. És especialment il·lustratiu el paràgraf següent:

4 Esmentat per l'Emili Massanas a *Revista de Girona* el 1988, op. cit.

5 Vegeu "El Fargnoli retratista: un mapa d'humanitats" a *Valentí Fargnoli, una memòria persistent*. Girona: Diputació, 2019 (Quaderns de fotografia).

6 L'Emili Massanas havia identificat els concursos dels anys 1917, 1918 i 1930. L'any 1997 vaig arribar a documentar fins a 5 concursos, actualment se'n coneixen 10. S'hi han afegit el de 1928 de *La Veu de Catalunya*, comentat per Eva Vázquez, op. cit. (p. 22) i el de 1922, referit per Joan Boadas, op. cit. (p. 193).

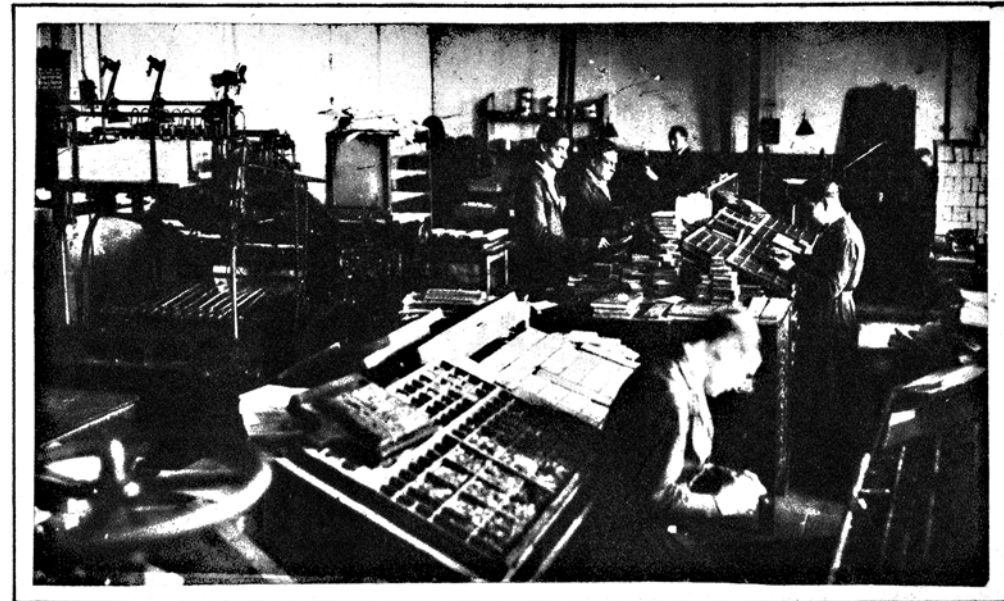
mos convertir el semanario en diario. Y a partir de aquella transformación, a través de buenas y malas épocas, hemos salido, en todo momento, al paso de los atropellos de que han sido objeto nuestros ideales y nuestros amigos. Y del mismo modo que sostuvimos persistente campaña para que se concediera la autonomía a Cuba; un día y otro día ha pedido "El Autonomista" que se concediera la autonomía a Cataluña, ha luchado abiertamente para que fueran satisfechas las aspiraciones del pueblo catalán.

—Y además de esas campañas, ¿qué otras de "El Autonomista", han tenido resonancia?

—Una, furibunda, contra el clericalismo, que me valió 25 o 30 procesos. Y otras en pro de la salud pública y de la cultura. Precisamente, esta última ha dado por resultado la creación de Escuelas en el barrio de Puente Mayor y la próxima construcción de una Escuela de bosque en Padret, que será una cosa admirable, una maravilla.

—¿Iniciativas del periódico?...

—Una que es nuestra mayor satisfacción: la de la Colonia escolar organizada por "El Autonomista" desde 1928 y compuesta de 32 niños y 32 niñas, y a cuyo sostenimiento, este año, ha cooperado el Ayuntamiento. Y otra,

Imprenta de «El Autonomista». — (Fots. Fargnoli)

también muy interesante, las suscripciones para las Cantinas escolares.

—¿Algún detalle trascendental de la vida del periódico?...

—Que fué la primera víctima de la Ley de Jurisdicciones. Es decir, fui yo, que es lo mismo. Y estuve quince días en la cárcel. El motivo de tal proceso tenía un aspecto verdaderamente pintoresco: Eduardo Marquina regresaba de Francia y los carabineros, en la frontera, le decomisaron un libro que llevaba en el equipaje. "El Au-

tonomista" censuró el proceder de los carabineros, y como acababa de aprobarse dicha Ley, a las autoridades de Gerona se les ocurrió que "inaugurara" yo su implantación.

—¿Y salió bien del trance?

—Completamente. Pero gracias al espíritu liberal y comprensivo del general Weyler, que era capitán general de Cataluña. Acudí a él, le expuse el caso y se sobreseyó el sumario. Y en otros dos o tres procesos más que tuve por la misma Ley, también recurrí al buen sentido de

aquel ilustre militar y se resolvieron favorablemente para mí. El general Weyler era un caballero que ponía por encima de todo la equidad y la justicia.

—¿Qué "gente de letras" ha colaborado en "El Autonomista", diario?

—Bastantes periodistas, escritores y publicistas. Entre los más recientes y que recuerdo yo en estos instantes: Rafael Roca Huguet, hoy taquígrafo del Congreso; Julio Piferrer; los Loperena; Casiano Costal; Joaquín Plá; José Maria Dalmau Casademunt; José Gaya Picón; José Plá; José María de Puig; Javier Montsalvatge; Joaquín Ruyra...

—¿Sus actuales redactores son...?

—Alberto de Quintana; Miguel Santaló; Carlos Rahola, mi hermano; José Sureda; Enrique Moyrón, José María Corredor, y otro Rahola, mi hijo Valero.

...

"El Autonomista", en la actualidad, es el periódico de mayor circulación de la provincia; publica, con frecuencia, números de seis páginas; tiene un nutrido servicio telegráfico con Barcelona, Madrid y extranjero, y anualmente edita un espléndido suplemento ilustrado de 150 páginas.

Claudio FERRAN

Gerona y octubre 1931.

Un detalle de la redacción de «El Autonomista», figurando en primer término Alberto de Quintana, Miguel Santaló y Carlos Rahola

És evident que hi havia un menyspreu per la fotografia documental i que la fotografia, per ser artística, havia d'aproximar-se al llenguatge pictòric fins arribar a confondre-s'hi. Fargnoli havia anat a jugar en camp contrari, ple de prejudicis, rendit al pictorialisme.

"Nuestra mayor sorpresa fue la que nos produjo el conjunto fotográfico, la buena calidad de la mayoría de las obras expuestas. Era menester fijarse mucho para enterarse que allí no había más que fotografías. Es decir; el ideal: fotografías que no lo parezcan. Todo lo bueno, lo hermoso, lo artístico, que la fotografía encierra, desprovisto de lo antipático y mecánico, de la prueba vulgar.

¡Cuánto adelantó la fotografía en España! No hace muchos años, una Exposición de fotografías resultaba inaguantable por su monotonía; vistas, arquitecturas y siempre con el mismo tema y puramente documental. Esto era todo, y en cuanto a papeles y montajes, la pobreza y tristeza materializadas. Y he aquí que hoy, con el Certamen Barcelona, ante una iniciativa de *La Veu de Catalunya*, se reúnen un conjunto de dibujos, grabados, aguas fuertes, carbones y acuarelas que, vistas con calma, resultan que están hechos por la fotografía; que las vistas y los retratos de cierto género están en minoría, y que se observa una tendencia resuelta, decidida, grandiosa, hacia el arte. Abundan las composiciones, los intentos de cuadro, las cosas con interés, las presentaciones, coloraciones y montajes artísticos."

És evident que aquest punt de vista, com el del jurat, estava molt lluny de les avantguardes, en les quals la tècnica fotogràfica va esdevenir art sense complexos amb llenguatge propi, sense ser considerada una tècnica de segona, que hagués d'imitar les altres arts visuals per gaudir de reconeixement. És evident que hi havia un menyspreu per la fotografia documental i que la fotografia, per ser artística, havia d'aproximar-se al llenguatge pictòric fins arribar a confondre-s'hi. Fargnoli havia anat a jugar en camp contrari, ple de prejudicis, rendit al pictorialisme, del qual Echagüe va ser un dels màxims exponents.

Detall de la revista *D'Ací i D'Allà* el juny de 1928. Procedència: Arxiu de Revistes Catalanes Antigues (ARCA)

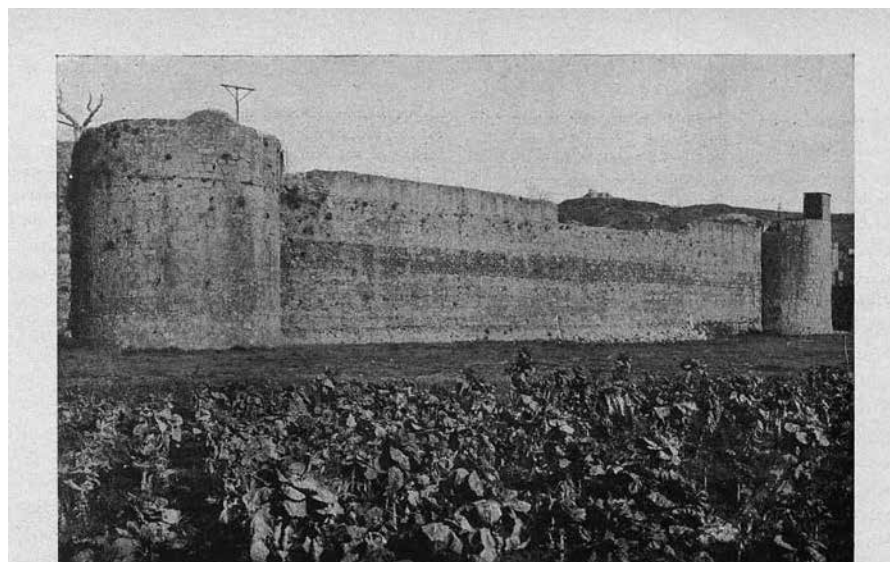
Durant la dècada dels 20 va publicar fotografies en diverses publicacions periòdiques. Un cas en són les fotografies de s'Agaró de Fargnoli, que van ser un encàrrec de Josep Ensesa, que invertí importants quantitats en la publicació d'anuncis i escrits il·lustrats en diferents periòdics.

Durant la dècada dels 20 va publicar fotografies en diverses publicacions periòdiques. Un cas en són les fotografies de s'Agaró de Fargnoli, que van ser un encàrrec de Josep Ensesa, que invertí importants quantitats en la publicació d'anuncis i escrits il·lustrats en diferents periòdics com a estratègia de propaganda de la urbanització. Així, el 1925 va il·lustrar "Un bell sojorn d'estiu. La platja de Sant Pol i la urbanització de S'Agaró" a *El Autonomista. Suplemento literario*⁷. El juny de 1928 publica fotografies a "S'Agaró, una urbanització model, prop d'una costa deliciosa" a la revista *D'ací i d'allà*⁸. Tres de les seves fotografies van ser publicades a l'especial de Festa Major de *L'Avi Muné*, el dia 1 d'agost de 1928. Les fotografies de s'Agaró també es van publicar pòstumament a la *Revista de S'Agaró* de 1954 a l'article de Josep Ensesa "S'Agaró cumple 30 años" i també a l'article de F. Folguera "Rafael Masó y su obra".

El 1930 publica dues fotografies seves a *El Autonomista* del dia 27 de gener⁹, que il·lustren diversos articles sobre les cases senyoriales de Girona. Una correspon al pati d'entrada de la casa Burgés i l'altra recull un detall de la casa Viñas, actualment seu de la Diputació de Girona.

El 1932 va il·lustrar l'article "Las murallas de Gerona" de Carles Rahola a la revista *Barcelona Atracción*¹⁰. Darrere aquesta publicació, tal vegada, hi ha l'Ajuntament de Girona, que aquell mateix any havia encarregat a Fargnoli un reportatge sobre l'enderrocament de les muralles i els baluards.

El 1934 *El Autonomista* publica l'1 de desembre dues fotografies corresponents a les cuines del mas Massegur de Sant Privat d'en Bas i el mas Puigdevall de Sant Martí de Bianya amb comentari de Bernat de Curella¹¹.

Muralla de los baluartes demolidos.

Fragment de l'escrit de Carles Rahola publicat a la revista *Barcelona Atracción* núm. 257, novembre de 1932. Procedència: Hemeroteca digital de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

- 7 Publicat l'1 d'octubre de 1925.
- 8 Editada per Llibreria Catalonia de Barcelona, p. 186 a 188.
- 9 Número 9.271.
- 10 Crònica a *El Autonomista* de 3 de desembre de 1932 (núm. 9239). Publicat a aquesta revista el mes de novembre de 1932.
- 11 Dada aportada per Eva Vázquez, op. cit.

Com hem dit, la seva tasca com a redactor gràfic li va obrir la porta a il·lustrar llibres publicats pel cercle de col·laboradors d'*El Autonomista*. Va col·laborar en dues ocasions amb Miquel Santaló. [...] També il·lustrarà tres llibres de Carles Rahola, amb qui va mantenir una relació de confiança.

Aquest tipus de fotografies es van utilitzar pòstumament a la *Revista de s'Agaró* corresponents a l'estiu de 1957, per il·lustrar l'article "La masia" de Néstor Luján.

D'esquerra a dreta:

Detall del número d'*El Autonomista* de 27 de gener amb 1938, amb fotografies de Valentí Fargnoli. Procedència: Biblioteca pública Carles Rahola, Calaix.gencat.cat

Dormitori a l'interior de la casa Barraquer de Sant Feliu de Guixols. L'habitació es divideix en dues arcades separades amb una paret on s'observa un llit a cada costat i altres mobles, 1915. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Interior de la cuina de la Casa Barraquer de Sant Feliu de Guixols. S'observa el torn d'un ast penjat en una paret, 1915. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Miniatura d'un llibre de la Casa Barraquer de Sant Feliu de Guixols, 1915. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Aiguamans de paret metàl·lic d'una casa no identificada de Sant Feliu de Guixols (probablement la Casa Barraquer), 1915. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

En plena Guerra Civil, el 27 de gener de 1938 publica a *El Autonomista* dues fotografies de la festa de repartició de "juguets" als infants acollits a la Casa d'Assistència i Ensenyament¹².

Com hem dit, la seva tasca com a redactor gràfic li va obrir la porta a il·lustrar llibres publicats pel cercle de col·laboradors d'*El Autonomista*. Va col·laborar en dues ocasions amb Miquel Santaló. El 1923 va publicar fotografies al seu llibre *Per l'estudi de Catalunya – El Gironès*. Una feta a la gorga de la Font de la Torre, de Canet d'Adri, s'utilitza per anunciar el llibre a *El Autonomista* del dia 29 de setembre¹³. El 1931, ho va fer al llibre *El Gironès i Banyoles*, editat pel Centre Excursionista de Catalunya.

També il·lustrarà tres llibres de Carles Rahola, amb qui va mantenir una relació de confiança¹⁴. El 1925 il·lustra el llibre *Girona* de Carles Rahola, fet a partir de la conferència que havia pronunciat aquest a la sala d'actes de la Cambra de Comerç el dia 22 de maig, durant el II Congrés de Premsa Catalano-Balear. El 1926 s'anuncia la publicació de *Gerona*, imprès a *El Autonomista*, editat per la Sociedad de Atracción de Forasteros de Barcelona i

Aquest àmbit era considerat pel mateix Farnoli com el més representatiu de la seva obra, ja que ell mateix es definia com a "fotògraf d'art i arqueologia" segons consta en una factura conservada a l'Arxiu Municipal de Llagostera.

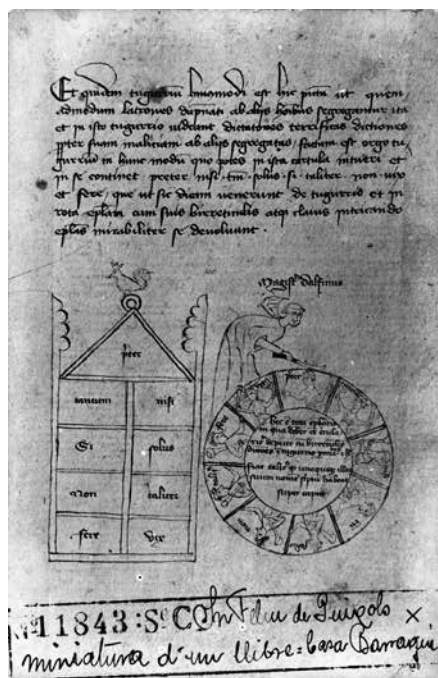
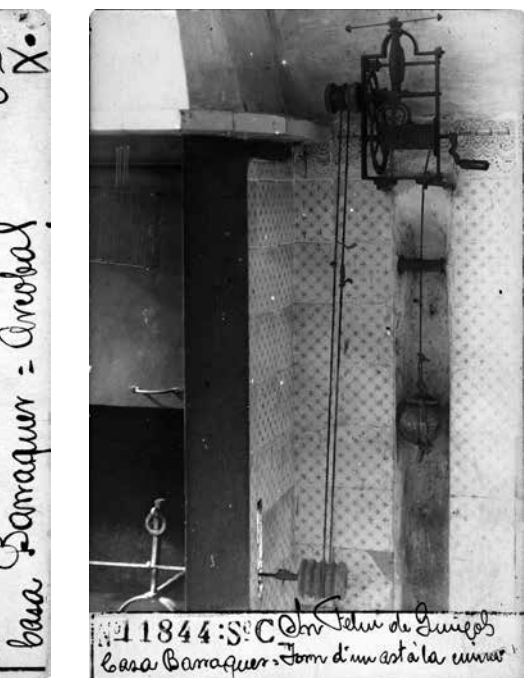
que havia de constituir el primer volum de la Biblioteca de Turisme¹⁵. El 1929 s'ocupa de la part gràfica del llibre *La ciutat de Girona*, també de Carles Rahola, d'Edicions Barcino, compost per dos volums i que ha d'iniciar l'*Enciclopèdia Cataluna*¹⁶.

Joaquim Pla i Cargol també va utilitzar les fotografies de Valentí Farnoli per il·lustrar diversos llibres, editats per Dalmau Carles Pla SA, des dels anys 30 fins als anys 60. Tanmateix, en aquells en què s'esmenta la procedència de les il·lustracions, hi surt citat l'Arxiu Mas, però no s'ha trobat cap referència explícita al fotògraf gironí¹⁷.

FOTÒGRAF D'ART I D'ARQUEOLOGIA

Aquest àmbit era considerat pel mateix Farnoli com el més representatiu de la seva obra, ja que ell mateix es definia com a "fotògraf d'art i arqueologia" segons consta en una factura conservada a l'Arxiu Municipal de Llagostera. Es tracta d'una factura presentada pel fotògraf a la Junta del Casino Llagosterenc el dia 28 de desembre de 1932, amb un encapçalament imprès on figura "Valentín Farnoli fotógrafo de arte y arqueología calle Santa Eugenia (cerca La Rodona)". Aquesta factura correspon a una etapa en què ja estava consolidat com a professional.

- 12 Part d'aquest reportatge es conserva actualment a la Col·lecció Valentí Farnoli de la Fundació Mascort. Vegeu a https://www.fundacionmascort.com/lobres_selecciones/festa-infantil-de-noel-a-lhospital-comarques-gironines/
- 13 Número 7.415.
- 14 Segons una carta de l'any 1926 i una postal de l'any 1929 del fons Carles Rahola, esmentades per Joan Boadas a *Fotografia en temps de Noucentisme*, publicat per l'Ajuntament de Girona el 2018, p. 193.
- 15 *El Autonomista*, núm. 8.385 (25 de gener de 1927).
- 16 Emili Massanas havia identificat les fotografies de Farnoli en aquest llibre de 1929, la resta de publicacions de Santaló i Rahola van ser identificades en la recerca de 1997, en la qual –com he dit– em vaig proposar seguir i ampliar les pistes que havia deixat l'Emili.
- 17 Això s'ha constatat als llibres següents, tots d'aquest autor i publicats per l'editorial esmentada, els quals han estat consultats a la Biblioteca Pública Carles Rahola de Girona: *Ampúries y Rosas*, 1935; *Gerona històrica*, 1945; *La provincia de Gerona*, 1949; *Gerona arqueológica y monumental*, 1961.

Els anys 1918 i 1919 serien els de més activitat [...] La relació tindria continuïtat fins al 1923, que es va interrompre fins a l'any 1932, quan li van fer un nou encàrrec. Per tant, Valentí Fargnoli es dedicà a proveir l'Arxiu Mas durant 6 anys –dels 38 que durà el seu exercici professional.

En aquest vessant de la seva obra, Fargnoli participa plenament del context en què va viure, a nivell català i també Europeu. Amb la segona revolució industrial, els estats contemporanis s'estructuraven d'acord amb els postulats del liberalisme i del nacionalisme, alhora que es bastia el seu ideari i la seva cultura entorn de l'historicisme i el romanticisme. A Catalunya, a final del segle XIX i primeres dècades del segle XX, es dibuixà i executà el projecte polític i cultural de construcció d'una nació dins l'Estat espanyol, en el marc de la Renaixença i la Mancomunitat catalana. Divereses personalitats, principalment polítics i intel·lectuals, com Enric Prat de la Riba, Puig i Cadafalch, Eugeni d'Ors, Rafael Patxot, entre d'altres, van veure la necessitat de compilar el patrimoni cultural català. Els projectes engegats contemplaven el patrimoni material, com monuments, jaciments o documentació, però també el no material, com la llengua, la música o les tradicions. Patxot vetllà per la cultura i la història des de les seves obres de mecenatge, vinculades sempre amb les principals institucions catalanes. La fotografia va esdevenir una eina imprescindible per a les campanyes de recollida de dades, per a les quals es creaven equips de col·laboradors que viatjaven de manera sistemàtica per tot el territori aplegant material que era reunit i difós per la institució promotora.

Com a fotògraf, tal com hem vist, Fargnoli coneixia des d'un inici el comerç de vistes per mitjà de postals o àlbums. Però com va entrar a treballar directament per a aquests projectes impulsats per institucions noucentistes? Va ser conseqüència dels seus contactes com a redactor artístic? Va ser a través de Rafael Masó? L'arquitecte Masó dirigia el *Diario de Gerona de avisos y noticias*, fundat pel seu pare; també fou avalador del seu germà ebenista Adolf. Rafael Masó, a més, havia estat arquitecte delegat a Girona de l'Institut d'Estudis Catalans dins del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona des de l'any 1917; corresponsal a Girona del Foment de les Arts Decoratives des del 1919; membre de la Comissió Provincial de Monuments de Girona i acadèmic de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando des del 1920¹⁸.

Probablement tot hi va influir, però en qualsevol cas, hi trobem Rafael Masó. El devia conèixer a principi de la dècada de 1910 i va començar a treballar per a ell de manera directa i indirecta. Directament, perquè l'any 1913 va fer les fotografies de l'exposició inaugural d'Athenea¹⁹, entitat cultural de filosofia típicament noucentista que va promoure el reconegut arquitecte gironí. Indirectament perquè Fargnoli, per exemple, va col·laborar en les campanyes que van fer els fotògrafs de la família Mas per proporcionar a Masó fotografies sobre els seus projectes. El 1915, per exemple, Fargnoli va retratar la casa Barraquer de Sant Feliu de Guíxols, per a la qual el mateix any l'arquitecte havia fet un projecte de reforma.

- 18 Aragó, Narcís-Jordi. *Rafael Masó ciutadà de Girona*. Girona: Ajuntament, 2007; també a Gil, Rosa M; Nadal, Joaquim. *Rafael Masó arqueòleg*. Girona: Ajuntament, 2018.
- 19 Emili Massanas va identificar l'autoria de dues de les fotografies que componen el reportatge i les va incloure a l'exposició *Centenari Valentí Fargnoli* de l'any 1985. Aquestes dues imatges consisteixen en dos positius de format postal i formen part de la Col·lecció Emili Massanas, dipositada a la Diputació de Girona. Posteriorment vaig localitzar 4 fotografies més del mateix reportatge a l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de la Demarcació de Girona, pertanyents al fons de Rafael Masó i Valentí. Aquestes imatges, però, són negatius de vidre de format 13 x 18.
- 20 *El Autonomista*, número 8.050 (21 de novembre de 1925).
- 21 *A Rafael Masó, Arquitecte noucentista*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya Demarcació de Girona, Lunwerg, 1996. Editat el 2007 pel COAC i Brau.
- 22 Op. cit., p. 101. Les 38 fotografies i dibuixos presentats: casa Masramon (5 fotografies), el Soler de Monsoliu (4 fotografies), casa de T. Cendra (3 fotografies), casa Saliati (6 fotografies), casa Pérez Xifra (5 fotografies), xalet de la farinera Teixidor (1 fotografia), la Riba de Bianya (3 fotografies), casulla de Mn. Roquet (dues fotografies), moble (1 fotografia), casa Masó (5 fotografies), casa Coll (3 fotografies), 2 croquis per a una restauració, 2 croquis, dibuix per a unes cobertes, dibuix per a un coixí, dibuix per a un brodat a "punt de Venècia", anagrames (sic) "EB" i dos estudis de tipografia.
- 23 950051/949722 CRDI.
- 24 Rentamans del menjador obra de Masó, llar de foc del menjador, bufet de Rafael Masó, façana nord, façana est, portal, dues vistes del vestibul, escales, replà.
- 25 Les dues que es poden comparar fàcilment perquè hi ha les còpies digitals publicades al cercador del COAC són: la de la llar de foc del mas el Soler (950046 CRDI) correspon al reg. 1127 (COAC) i la del bufet (950047/949718 CRDI) correspon al reg. 1133 (COAC).
- 26 064037 i 064030 del Fons Josep Jou Parés CRDI.
- 27 Vegeu Emili Massanas, "Els retratistes, cronistes fotogràfics d'una època", op. cit. p. 16.

De dalt a baix:

Escultura d'un drac de ferro forjat a la façana de can Barraquer de Sant Feliu de Guixols (actual Mercat Municipal). Al fons, la plaça Mercat, 1915. Procedència: Fons Valentí Farnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Farnoli)

Escultura d'un drac de ferro forjat a la façana de can Barraquer de Sant Feliu de Guixols (actual Mercat Municipal). Xamfrà de la plaça Mercat amb l'actual carrer Anselm Clavé a fons, 1915. Procedència: Fons Valentí Farnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Farnoli)

Bufet dissenyat per Rafael Masó al mas el Soler de Monsoliu, 1916. Procedència: Fons Valentí Farnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Farnoli)

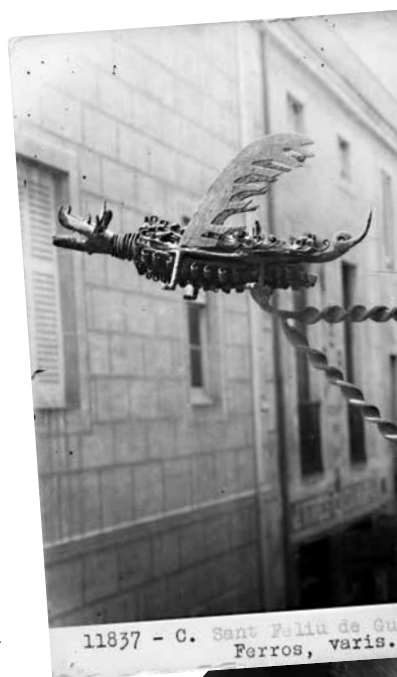
Llar de foc del mas el Soler de Monsoliu, obra de Rafael Masó, 1916. Procedència: Fons Valentí Farnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Farnoli)

Masó també va exposar fotografies de la seva obra a les dues exposicions d'Artistes Gironins que van tenir lloc l'any 1918, una a Barcelona i l'altra a Girona, i a la de la Setmana Gironina organitzada per l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, que va tenir lloc a Igualada el 1925²⁰. Algunes d'aquestes imatges van ser utilitzades per Josep M. Pericas com a part gràfica de l'article "L'arquitecte Rafael Masó i la ciutat de Girona" a la revista *Arquitectura i Urbanisme*, núm. 7, de setembre de 1935, poc després de la mort de l'arquitecte.

Aquestes fotografies són a l'Arxiu Mas de Barcelona i responen majoritàriament a una campanya realitzada el 1916. Van ser publicades per Joan Tarrús i Narcís Comadira²¹, així com les dades de les exposicions de 1918 i la relació de les fotografies i dibuixos exhibits²². Les fotografies utilitzades en el catàleg publicat per Tarrús i Comadira es van incorporar al fons col·legial del COAC.

Ara, mercès al cercador del CRDI, on hi ha les imatges del fons Valentí Farnoli de l'Arxiu Mas, hem localitzat algunes d'aquestes fotografies fetes l'any 1916 que van ser utilitzades en les exposicions de l'obra de Rafael Masó: les de la casulla de mossèn Roquet de Santa Coloma de Farners²³ i les 11 fotografies de la masia el Soler de Monsoliu de Sant Hilari Sacalm²⁴. Aquestes fotografies es van incorporar al COAC juntament amb la resta fetes el 1916, com a Arxiu Mas²⁵. També hem localitzat negatius de la fotografia del xalet de la farinera Teixidor de Valentí Farnoli al CRDI al fons Josep Jou Parés²⁶, tanmateix, encara que una es devia fer servir en aquestes exposicions de Masó, no es conserven a l'Arxiu Mas. Com a mínim, doncs, podem afirmar amb seguretat que Farnoli va col·laborar en les campanyes dels fotògrafs de la casa Mas el 1916 i que va fer fotografies per a Masó, a part de les que feia per a la casa Mas.

Segons Emili Massanas, Farnoli va començar a proveir l'Arxiu Mas l'any 1916²⁷, desconeixem el motiu pel qual feia aquesta afirmació, tal vegada sabia l'existència d'aquestes fotografies que acabem de comentar. L'any 1997 vaig proposar

11837 - C. Sant Feliu de Guixols.
Ferros, varis.

11838 - C. Sant Feliu de Guixols.
Ferros, varis.

St. Hilari Sacalm - Mas el Soler de Monsoliu
14418 - C

14417 - C
Sacalm
St. Hilari - St. Soler de Monsoliu
Xamfrà de la farinera Teixidor

Vista dels xalets de la urbanització de la farinera Teixidor, de Rafael Masó. Proposem com a data el 1916. Procedència: Fons Josep Jou Parés, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Detall de la façana dels xalets de la urbanització de la farinera Teixidor, de Rafael Masó. Proposem com a data el 1916. Procedència: Fons Josep Jou Parés, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

que el contacte de Fargnoli amb l'Arxiu Mas va ser per mitjà del mateix Masó, ja que el juny de 1914 Adolf Mas va fer una conferència a Athenea. Aquest esdeveniment indica la mútua coneixença i col·laboració. Al fons Rafael Masó (COAC) també hi ha algunes fotografies de l'Arxiu Mas, datades del 1914²⁸.

Gràcies a la labor realitzada pel CRDI, al seu cercador hem localitzat imatges del Fons Valentí Fargnoli de l'Arxiu Mas que més aviat confirmen aquesta hipòtesi. Hi ha diverses vistes de la Costa Brava de Begur, preses el 1913, però a la fitxa hi figura l'autoria desconeguda, segurament perquè es tracta de reproduccions d'imatges d'altres autors. Les fotografies més antigues signades per Fargnoli d'aquest fons són precisament de l'any 1914, durant el qual va retratar els monestirs de Sant Feliu de Guíxols i Breda. Aquest any segurament va conèixer Ricard Mur, al fons del qual hi ha una sèrie de retrats fets a la Vall de Ribes l'any 1914. Al sobre hi ha anotada la llegenda "Planoles", que no correspon al contingut i que, per tant, va ser feta ignorant la localització concreta de les imatges. Són retrats a l'exterior, propis d'un retratista ambulat, que Mur no feia ja que tenia galeria. La iconografia correspon als canons de Fargnoli, també als seus itineraris habituals de treball. Van ser fets en una sortida conjunta? O simplement Fargnoli els va lliurar a Mur, com va fer també amb seu amic gironí Josep Jou, a qui va donar unes desenes de negatius?

El 1915 torna a Sant Feliu de Guíxols per prendre també imatges del missal, de la Casa Barraquer –que ja hem comentat- i de l'Hospital. Aquell any també retrata, entre d'altres, Castelló d'Empúries i Palafrugell. El 1916, princi-

De dalt a baix:

Penya-segats de la Costa Brava a l'altura de Begur, 1913. Procedència: Fons Valentí Farnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria desconeguda)

Arcs de la Porta Ferrada del monestir de Sant Feliu de Guíxols, 1914. Procedència: Fons Valentí Farnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Farnoli)

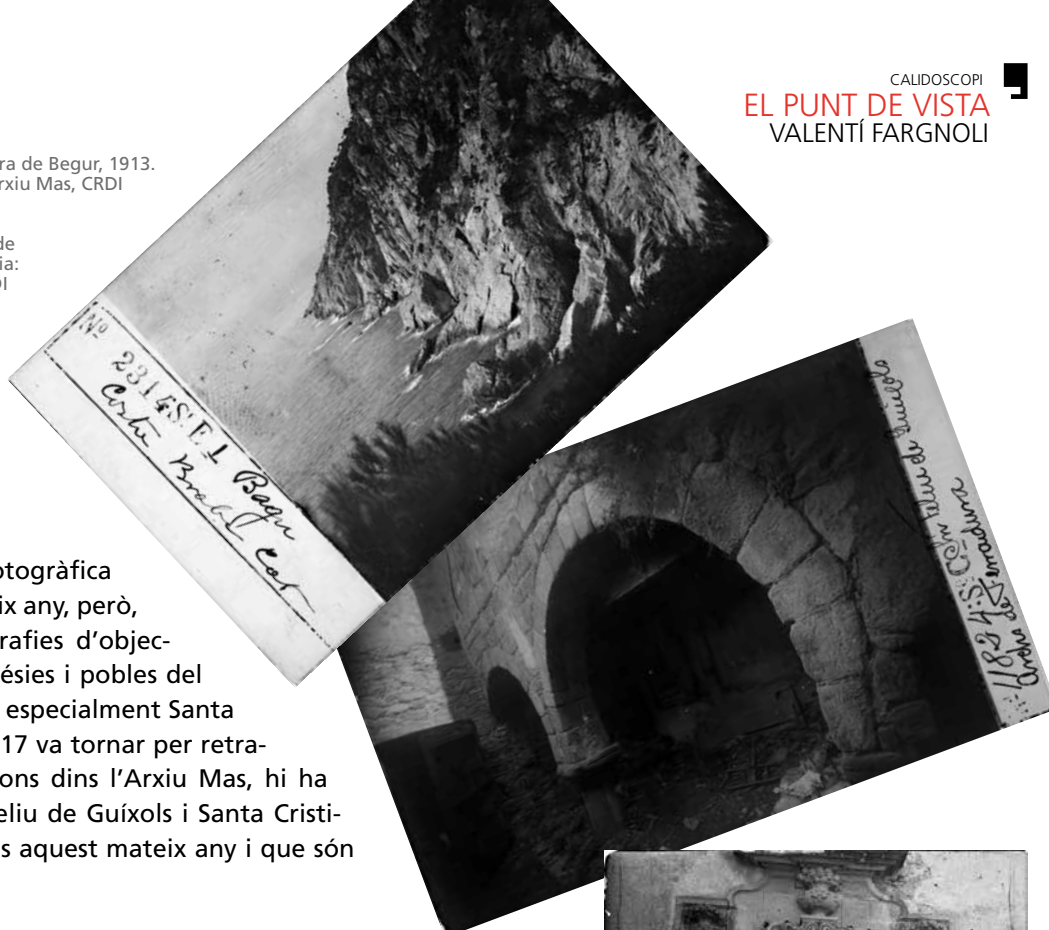
Portal d'arc de l'ala barroca del Monestir de Sant Feliu de Guíxols, en aquest moment utilitzat com a caserna, 1915. Procedència: Fons Valentí Farnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Farnoli)

palment, va fer campanya fotogràfica a Sant Hilari Sacalm. El mateix any, però, també va fer moltes fotografies d'objectes religiosos i detalls d'esglésies i pobles del Pla de l'Estany i la Garrotxa, especialment Santa Pau, Banyoles i Besalú. El 1917 va tornar per retratar Romanyà, però al seu fons dins l'Arxiu Mas, hi ha altres fotografies de Sant Feliu de Guíxols i Santa Cristina de Lloret de Mar, datades aquest mateix any i que són d'autor desconegut.

El 1918 Adolf Mas va contractar Valentí Farnoli com a delegat dins del projecte Repertori Iconogràfic d'Espanya. Aquest projecte s'inicià oficialment el 1915 en col·laboració amb la Junta de Museus de l'Ajuntament de Barcelona, sota la direcció de Jeroni Martorell fins que fou destituït el 1926. L'objectiu era fer una fototeca per abastir d'imatges l'Exposició Internacional de Barcelona, que estava prevista pel 1917, tot i que finalment es va fer el 1929. Aquesta va ser una gran aportació de Joan Boadas publicada durant la celebració de l'any Farnoli el 2019²⁹. Boadas va documentar aquesta relació laboral que s'iniciava formalment el 16 de febrer de 1918, per la qual Farnoli esdevenia el delegat C, amb els compromisos següents³⁰: "1er. Fer una quantitat mínima de 350 clixes útils mensuals; 2on. Entregar aquestos degudament revelats; 3er. Posar epigrafes a las probas dels mateixos; 4art. Retornar útils o inútils, la mateixa quantitat de placas rebudas". Boadas ha analitzat, entre d'altres, la correspondència entre els dos fotògrafs³¹, la qual ha permès veure les discrepàncies que hi va haver per qüestions salarials. També el perfil disciplinat i exigent de Farnoli com a professional. Els anys 1918 i 1919 serien els de més activitat, ja que s'han arribat a formar un conjunt de més de dues mil fotografies, entre clixés i còpies. La relació tindria continuïtat fins al 1923, que es va interrompre fins a l'any 1932, quan li van fer un nou encàrrec. Per tant, Valentí Farnoli es dedicà a proveir l'Arxiu Mas durant 6 anys –dels 38 que durà el seu exercici professional.

A partir dels fulls de liquidació de despeses entre març de 1918 i juliol de 1919³², on s'anoten tots els desplaçaments, les incidències, dietes, material i tasques realitzades, es poden saber amb detall els itineraris realitzats per Farnoli durant els dos anys de més activitat en el repertori iconogràfic. Explica Boadas que la base de les campanyes era l'itinerari o "mapa arqueològic" que, a cada zona, elaborava un especialista fent fitxes on s'anotava el que calia retratar a cada localitat. A Girona era Josep Colominas i Roca. No obstant això, els fotògrafs tenien un marge per decidir un cop es trobaven al lloc en qüestió.

L'any 1919, un cop iniciat el Repertori Iconogràfic d'Espanya i el desplegament per itineraris, trobem encara dos exemples de fotografies realitzades

28 Regs. 21218, 21624, 21623, 21622, 21638, 21637 COAC, entre d'altres. Moltes són reproduccions d'obres d'art religiós, reproduccions de peces de col·leccionistes gironins, entre ells el mateix Masó. A l'Arxiu Mas no es conserva tota la documentació d'aquesta època, per tant, és difícil establir amb detall la relació entre Masó, Mas i Farnoli.

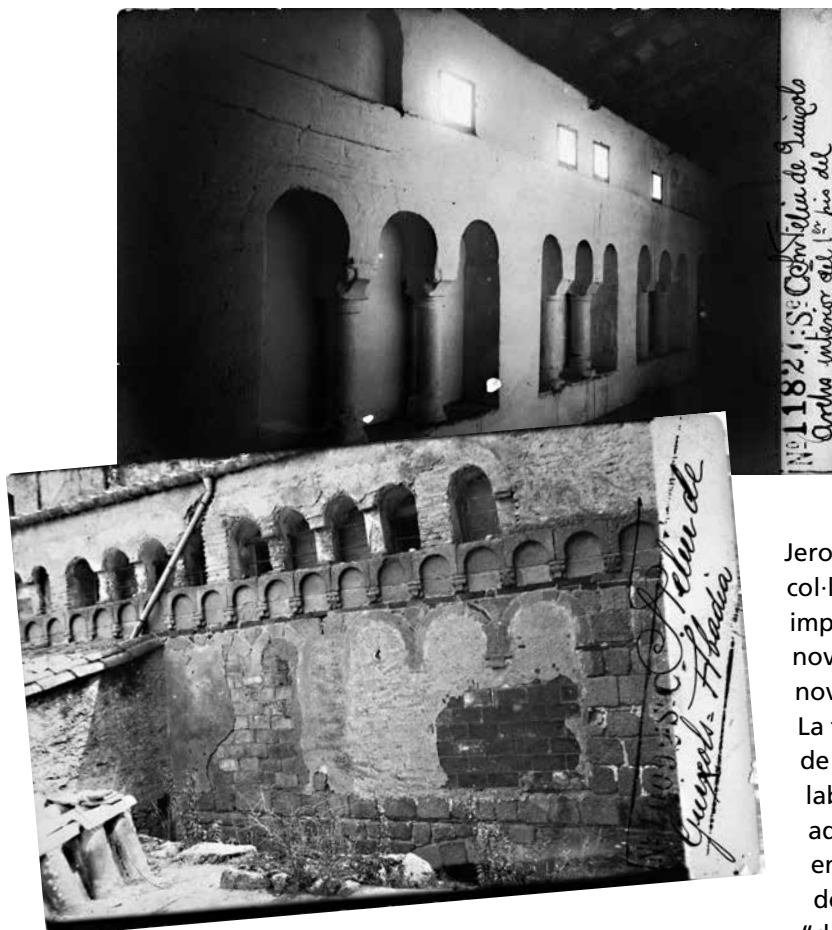
29 Joan BOADAS: *Fotografia en temps de Noucentisme: Adolf Mas, Valentí Farnoli, Jeroni Martorell i el repertori iconogràfic*, Ajuntament de Girona (SGDAP): Girona, 2018.

30 Contracte de la Caixa 2 de l'Arxiu Mas, transcrit a les p. 375 i 376 del llibre de Joan Boadas, op. cit.

31 Apèndix 20, transcripció de 146 cartes i postals entre gener de 1918 i febrer de 1921, a Boadas, op. cit., p. 399 a 497.

32 Conservats a la Caixa 2 de l'Arxiu Mas i transcrits a l'apèndix 14 del llibre de Boadas, op. cit., p. 376 a 389.

33 Registre 273 Fons Rafael Masó Correspondència COAC.

A dalt, arcs de la Porta Ferrada des de l'interior, 1915. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

A sota, façana de l'església del monestir de Sant Feliu de Guíxols on s'observa el fris d'arcuacions cegues de la Porta Ferrada abans de la seva restauració, 1914. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

arran de la realització de recerques i/o projectes, que es devien incorporar a la programació dels itineraris. Aquests retalls d'història es troben en la correspondència conservada al fons Rafael Masó, a l'Arxiu Històric del COAC, en cartes referides al tapís de la creació de Girona i a l'església de Sant Julià de Boada.

El 14 d'abril Joaquim Folch i Torres adreçà una carta a Rafael Masó³³ comunicant que venia a Girona a treballar en el tapís de la creació, amb un fotògraf aportat per Jeroni Martorell, i demanant també la seva col·laboració. Aquest devia ser un projecte important ja que anys després, el 9 de novembre de 1923³⁴, el museòleg s'adreçà novament a Masó per parlar-li del seu estudi. La fotografia del tapís s'ha publicat a l'article de Carme Perrota³⁵ on parla de la relació laboral de Fargnoli amb l'Arxiu Mas. En aquest escrit explica la següent anècdota en el marc d'una carta enviada a Mas el 30 de juny de 1919, on Fargnoli relatava que

“després de haver vingut el Sr. Folc y Torres que a fi de enllestir depressa el Tapís de la Creació va despenjarlo sense permís del Canonge Ayarre y Cabildo, lo cual se'ls va posar molt malament, y jo mo he tingut de menjar”. Tanmateix aquesta imatge no es troba al cercador del CRDI com a integrant del fons Valentí Fargnoli–Arxiu Mas.

El 16 de setembre³⁶, el mateix Jeroni Martorell escriu a Rafael Masó per donar-li referència dels estudis de Puig i Cadafalch sobre l'església de Sant Julià de Boada. En aquest cas, el SCCM hi va fer alguna intervenció³⁷ però Fargnoli va realitzar aquestes imatges per a l'Arxiu Mas. Efectivament, al Fons Valentí Fargnoli de l'Arxiu Mas, hi ha 9 positius amb els corresponents negatius sobre aquest edifici. Un petit reportatge fet entre 1918 i 1919, més una fotografia posterior de l'any 1925. Aquest fet és una mostra de com s'interrelacionaven les persones i les institucions, a voltes fins a la confusió. També de com l'Arxiu Mas s'anà posicionant com a referent en la documentació gràfica en projectes arquitectònics i patrimonials.

Les campanyes fotogràfiques institucionals eren públicament conegudes.

El 1918, dos mesos després de la contractació de Fargnoli per al Repertori Iconogràfic d'Espanya de l'Arxiu Mas, al diari *Emporion* de 21 d'abril d'aquell any "Dies passats estigué a Torroella el fotògraf Sr. Fargnoli per treure fotografies de la riquesa arqueològica de Torroella amb destí al catàleg dels monuments de Catalunya que forma l'Institut d'Estudis Catalans (IEC)". En aquest cas, però, es refereix a un altre gran projecte iniciat també el 1915: el Servei de Conservació i Catalogació de Monuments (SCCM), que va crear la Diputació de Barcelona, en col·laboració amb l'IEC. Jeroni Martorell també era director d'aquest projecte, al qual va treballar fins que es va morir el 1951. Precisament Boadas³⁸ publica dues fotografies del fons del SCCM fetes el 1916 per Fargnoli, amb imatges de la torre Bagura de Torroella de Montgrí.

A l'esquerra, finestral gòtic d'una casa particular de Sant Feliu de Guixols, 1915. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Arc de ferradura a l'església parroquial de Sant Feliu de Guixols, abans de la seva restauració, 1914. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

És difícil quantificar el nombre total de fotografies de Valentí Fargnoli que hi ha al fons del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, que va néixer com a SCCM, ja que les fotografies, prop de mig milió, es van ordenar per localitats i per temes. A partir del Llibre de registre de fitxes de conservació i catalogació de monuments es pot tenir una idea de quina va ser l'aportació directa de Fargnoli al projecte de la Diputació de Barcelona i l'IEC. Aquest llibre és l'únic que existeix i es va iniciar el 1915 quan es va crear el servei, amb el registre de l'ingrés dels fons existents a l'IEC amb assentament número 2.538. A continuació s'anoten les "adquisicions Secció", encara que el detall no sempre és el mateix, quant a volum ingressat i quant a temàtica o contingut de les fotografies. Diversos proveïdors destaquen a causa del nombre d'ingressos, tot variant segons l'època. Des de la creació del servei fins als anys 40, destaquen Fotos d'Art Vidal i Ventosa i l'Arxiu Mas, entre d'altres. L'Arxiu Mas va vendre fotografies a aquest organisme ja des de l'inici, el 1915, i no va deixar de fer-ho fins, com a mínim, a final dels anys 70³⁹. La necessitat de disposar d'imatges com a base de treball els va dur a incloure fins i tot imatges retallades de la revista *Il·lustració Catalana* o a comprar col·leccions de postals a editors de referència com l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

En aquest llibre hi ha només quatre assentaments d'ingressos de Fargnoli, a banda de totes les fotografies d'aquest autor que es van subministrar per

34 Registre 320 Fons Rafael Masó Correspondència COAC.

35 "Bicicleta i càmera en mà: Valentí Fargnoli a l'Arxiu Mas", *Revista de Girona*, núm. 316, p.68. Al peu hi figura la referència d'ixé B-377, de 1919, Institut Amatller d'Art Hispànic. L'anècdota es troba referida a la mateixa pàgina.

36 Registre 600 Fons Rafael Masó Correspondència COAC.

37 Al fons Jeroni Martorell, Caixa 2, Arxiu SPAL, Diputació de Barcelona, hi ha el projecte de restauració realitzat a principi dels anys 1930.

38 Op. cit., p. 50 i 51.

39 El darrer assentament localitzat va ser el 29 d'agost de 1977 (reg. 12.175).

A l'esquerra, caplletra d'un cantoral del monestir de Sant Feliu de Guixols, 1915. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Detall del relleu d'alabastre a l'interior de l'església de l'hospital de pobres de Sant Feliu de Guixols, 1915. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

A l'altra pàgina, arcs de la Porta Ferrada del monestir de Sant Feliu de Guixols, 1914. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

mitjà de l'Arxiu Mas. El primer, amb reg. 8.563⁴⁰, correspon a l'ingrés de 89 fotografies. Es va fer l'any 1918 i només s'indica que es tracta de clixés de Fargnoli, potser hi havia les fotografies de Torroella de Montgrí o tal vegada aquestes van ingressar juntament amb l'estoc inicial, procedent de l'IEC. L'any anterior Rafael Masó havia estat nomenat arquitecte delegat a Girona de l'Institut d'Estudis Catalans dins del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona.

El segon és de 44 fotografies⁴¹; no queda clar quan es produeix. Té el núm. 16.281 i s'indica que abasta fotografies de Banyoles,

la Garrotxa, el Gironès, la Selva i el Vallès. El tercer⁴² és de 20 de gener de 1934 i, en aquest cas, sí que s'especifica que es tracta d'11 fotografies dels banys àrabs de Girona, preses el 1933. Finalment, el 13 de novembre de 1941 el SCCM va comprar 20 postals de RSA, Fargnoli, Oriol i Roisin de diverses poblacions⁴³. Com que no se sap quantes postals hi havia de cadascun d'aquests editors, sabem que el SCCM va comprar 144 clixés a Fargnoli i algunes postals d'aquest autor.

En aquest llibre també es veu qui van ser els proveïdors que van competir amb Valentí Fargnoli en les institucions dedicades a la conservació del patrimoni. Just a sota del segon assentament n'hi consta un de l'Arxiu Mas amb fotografies de Banyoles, Mataró, la Garrotxa, Solsona i Tarragona⁴⁴. A sota del tercer, hi ha anotat, el mateix dia 20 de gener de 1934, un ingrés de 100 fotografies de la província i ciutat de Girona de J. Subías⁴⁵.

Com en el cas de l'Arxiu Mas, les fotografies que Fargnoli va fer per al SCCM es van utilitzar, doncs, per a publicacions i exposicions. També l'any 1919, moltes de les seves imatges van formar part de l'exposició realitzada amb motiu del VIII Congrés d'Arquitectes a Saragossa, referida a la civilització ibèrica, art romànic, gòtic, renaixement. El congrés va tenir lloc del 30 de setembre al 7 d'octubre, on Martorell presentà la ponència i formà part de la comissió encarregada de legislació, inventari gràfic i organització dels monuments històrics i artístics d'Espanya⁴⁶. Diuen de la mostra al *Diario de Gerona* de 25 d'octubre "Cúmplenos hacer constar que de este triunfo le corresponde una parte al notable artista fotógrafo de esta ciudad señor Fargnoli, a quien se deben una buena parte de las fotografías presentadas en la mencionada exposición."

El 2 de febrer d'aquell any, la Diputació de Girona encarregà a Joan Subias Galter, inspector de Serveis Culturals, la proposta d'organització d'un servei anàleg al SCCM de la Diputació de Barcelona, després que fes una estada a Barcelona per analitzar el model.

A Girona també es va impulsar un Servei de Catalogació i Restauració de Monuments des de la Diputació Provincial. A *El Autonomista* de 14 de novembre de 1928⁴⁷, s'anuncia l'inici del Catàleg de Monuments de la província amb artístiques fotografies i la incoació de l'expedient de declaració de monument de Sant Pere de Rodes, que havia d'incloure fotografies i dades. Aquest òrgan, curiosament, era proveït d'imatges per l'Arxiu Mas. Anem a veure-ho. A mitjan segle XIX⁴⁸ s'havia creat la Comissió Provincial de Monuments⁴⁹ de Girona (CPM), ja que, arran de la desamortització dels béns de l'església promoguda pel ministre Juan Álvarez de Mendizábal, va sorgir la necessitat de protegir el patrimoni dels antics convents. Les prioritats inicials van ser la preservació de Sant Pere de Rodes i Empúries. Tanmateix, durant dècades, el pressupost de la CPM es dedicà a l'adquisició de tota mena d'objectes extrets furtivament dels jaciments⁵⁰. Tan sols en quatre ocasions es van adquirir fotografies⁵¹. A mode de curiositat, el fotògraf Josep Esquirol va cobrar 70 pessetes per set ampliacions fotogràfiques de les ruïnes d'Empúries⁵². En canvi, 10 anys després, la CPM li va pagar 550 pessetes per un lot d'objectes d'Empúries⁵³. Els fotògrafs Pere Ferrer i Barber, casa Lux, van fer dues vendes de fotografies a la comissió, els anys 1921 i 1933⁵⁴.

Als anys 20 del segle XX, la CPM tenia poc pressupost fins que el 1927 es produeix una reorganització important⁵⁵. El 2 de febrer d'aquell any, la Diputació de Girona encarregà a Joan Subias Galter, inspector de Serveis Culturals, la proposta d'organització d'un servei anàleg al SCCM de la Diputació de Barcelona, després que fes una estada a Barcelona per analitzar el model⁵⁶.

El mateix mes de febrer s'adreçava al nou servei l'Institut Internacional de Cooperació intel·lectual de la Societat de Nacions⁵⁷ i enviava una enquesta per fer un repertori internacional de col·leccions fotogràfiques com a base per a la recerca sobre les arts. Les respostes en l'esborrany del qüestionari ens serveixen per saber el punt de partida del servei: comptaven aplegar un miler de fotografies al final de l'any, principalment de format 10x15, completament disponibles al públic. El preu de les còpies havia de ser de 2,5 pessetes sense dret a reproducció i de 5,5 pessetes amb dret a reproducció. A la darrera pregunta, nom i adreça de les persones que tenien els drets de repro-

- 40 El nombre de fotografies s'ha de deduir per la diferència amb el registre anterior, el 8.474.
- 41 El càlcul del nombre de fotografies també surt per la diferència amb el registre anterior 13.237.
- 42 Reg. 34.237.
- 43 Reg. 44.798.
- 44 Reg. 16.305.
- 45 Reg. 34.337.
- 46 Joan Boadas, op. cit, p. 45.
- 47 Número 8.917.
- 48 El 30 d'octubre de 1845 es va acordar la creació del Museu Provincial d'Antiguitats i Belles Arts de Girona i la primera acta de la comissió és el 22 de novembre de 1847.
- 49 Catàleg del fons de la Comissió de Monuments Històrics i Artístics de la província de Girona (1844-1981), dirigit per Josep Matas, editat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya el 2006. Sèrie catàlegs, núm. 2.
- 50 Segons es veu als llibres d'actes de la CPM, període 1885-1938. Així com la sèrie Comptes documentades 1912-1957 (18/53 a 18/75).
- 51 Les primeres documentades són dues fotografies incloses en el treball d'excavació del monument sepulcral romà de Lloret de Mar. En la sessió de 20/10/1891 van aprovar el compte presentat per Joan Sala y Fàbregas de 224 pta. i 50 cts. per aquest concepte.
- 52 Sessió 30/12/1911.
- 53 Compte documentat 1921-1922. 31 de març de 1921.
- 54 Compte documentat 1921-1922. 30 de juliol de 1921: 12 pessetes als Srs. Pere Ferrer i Barber, fotògrafs, per 6 fotografies de mosaics trobats a les excavacions de Tossa. Sessió 20/06/1933: compra a Lux per 45 pessetes dues fotografies format 50x60 del claustre de la Catedral i una de l'interior dels Banys Àrabs.
- 55 Arxiu General de la Diputació de Girona. Carpeta 2816/14. Expedient de constitució i manteniment del Servei de Catalogació de Monuments 1927.
- 56 Sol·licitud de l'inspector de Serveis Culturals per desplaçar-se a Barcelona per fer el projecte, 14 de gener de 1927. Trasllat acord encàrrec estada a Barcelona per a l'elaboració del projecte, sessió de la CPP de 28 de gener (núm. 467/secció central).
- 57 Creada el 1919 pel tractat de Versalles, considerada precedent de l'ONU.

Per tant, el proveïdor extern indiscutible de fotografies va ser l'Arxiu Mas, però, per damunt de tot, va ser Subias mateix –excel·lent fotògraf– qui va realitzar la majoria de les fotografies per al catàleg de monuments. Avui el seu fons es troba a l'IEC i també ha estat incorporat al cercador en línia del CRDI.

ducció hi constaven, per descomptat, la Diputació Provincial de Girona, l'Arxiu Mas de Barcelona i Valentí Fargnoli, el nom del qual en primera instància s'havia anotat com a Adolf, que era esmenat i afegia al costat la indicació "germà". Per tant, Subias tenia clar que es farien fotografies des del servei i que en comprarien a dos productors. També sembla evident que Fargnoli li fou proposat i que no el coneixia personalment, sinó per referències.

Així, el dia 1 d'abril s'aprova el pressupost del Servei de Catalogació de Monuments⁵⁸, al qual es destinaven 5.000 pessetes, de les quals 500 eren per a material d'instal·lació i 2.000 per compra i recollida de fotografies. Però Valentí Fargnoli no es devia sentir tranquil, ja que adreçà una instància a la màxima autoritat en aquell moment: el capità general de la 4a regió, que des de 1924 fins al 1930 era Emilio Barrera Luyando, que va ser substituït per Carlos de Borbón-dos Sicílies. Demanava autorització per al lliure exercici de la seva professió com a fotògraf en la província. Probablement s'adreçà a l'autoritat militar per poder accedir a fortificacions i estructures similars. Aquesta instància fou derivada a la CPM, que el 26 d'abril li concedí el permís demanat. Tanmateix, tan sols es conserva la còpia de la comunicació signada pel president, Manuel Almeda, i traslladada al sol·licitant⁵⁹. No es va prendre cap acord formal, ja que no consta a les actes. El text és el següent:

"Esta Comisión Provincial de Monumentos históricos y artísticos se ha enterado de la adjunta instancia dirigida al Exmo. Sr. Capitán General de la 4a región por D Valentín Fargnoli Ianneta, en solicitud de que se le conceda autorización ó permiso para el libre ejercicio de su profesión de fotógrafo en esta provincia, al objeto de completar la colección de vistas de paisajes y monumentos de la misma y en su vista cree la expresada Comisión que son muy loables los deseos del Sr. Fargnoli, que contribuirán a enriquecer las colecciones publicadas de los tesoros artísticos monumentales, y variados panoramas que aquí existen, en cuyos trabajos ha mostrado ser peritísimo el citado señor Fargnoli."

El 13 de juny del mateix any la CPM de Girona comunica a Valentí Fargnoli el seu nomenament com a fotògraf ambulant delegat per a monuments, restes arqueològiques, objectes d'art i paisatges de la província de Girona. Com en el cas anterior, tan sols existeix la còpia de la comunicació traslladada al sol·licitant⁶⁰, però no consta acord en les actes:

"Para facilitar la obtención de datos gráficos en que basar la catalogación del patrimonio histórico y artístico de nuestra provincia esta Comisión ha nombrado a Vd. Valentín Fargnoli, en su calidad de fotógrafo ambulante, vecino de Gerona, de reconocida pericia, Delegado para la obtención de clisés de los monumentos, restos arqueológicos, objetos de arte, bellezas naturales, etc. Que se guardan o admiran en diversos pueblos de las variadas comarcas de nuestra provincia.

58 Acord Comissió Provincial Permanent del dia 1 d'abril de 1927 (núm. 1449/Secció Foment).

59 AHG172-1-T2-374.

60 AHG172-1-T2-414.

61 L'Arxiu Mas cobrava 2,4 pessetes per fotografia, però pagaven a Valentí Fargnoli "en concepte de sou i premi pesetes 0,75 per cada negatiu que hagi degudament revelat", extret de Carme Perrota, op. cit, p. 68.

62 Vegeu la liquidació de 31 de desembre on es justifiquen les despeses de tot l'any, dividides en dos trimestres.

63 Les factures de 1928 i 1932 d'El Siglo i de l'Arxiu Mas es troben a l'expedient d'aprovació de comptes i factures F0211. Arxiu General de la Diputació de Barcelona. Fons de la Comissaria Delegada de la Generalitat a Girona.

64 Despesa aprovada en la sessió de la Comissió Provincial Permanent de 18 de març de 1929.

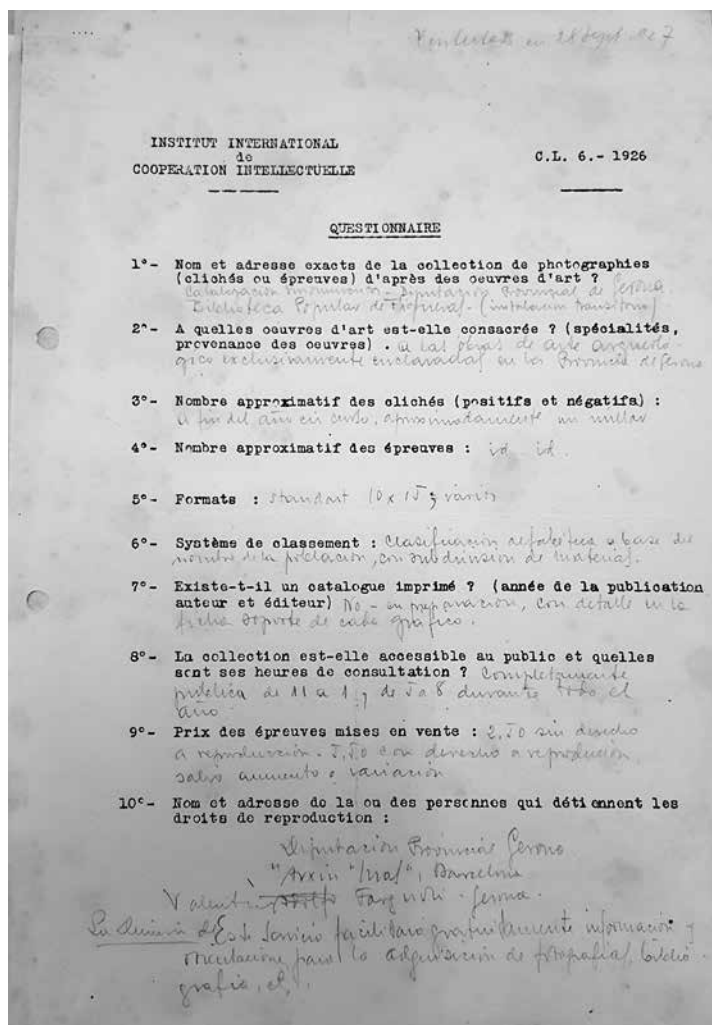
A dalt, detall de l'enquesta enviada l'any 1927 al Servei de Catalogació i Restauració de Monuments des de la Diputació Provincial per l'Institut Internacional de Cooperació intel·lectual de la Societat de Nacions. Procedència: Fons de la Comissaria Delegada de la Generalitat de Catalunya, Arxiu Històric de Girona

A sota, platja de Calassanç a Sant Feliu de Guíxols. Al fons, a l'esquerra, el moll. A la dreta, la caseta del Salvament de naufragats, 1917. Procedència: Fons Valentí Fargnoli - Arxiu Mas, CRDI (autoria desconeguda)

De acuerdo con lo ordenado por la Superioridad podrá requerir de las autoridades civiles, eclesiásticas y docentes le presten cuantas facilidades sean precisas para el mejor desempeño de su cometido."

Probablement, Fargnoli ja es veia a venir el que començà a succeir des del primer any de l'existència del nou servei provincial. En un informe de 29 d'octubre de 1927, Subías proposava invertir 500 pessetes en la compra d'una càmera per obtenir còpies fotogràfiques de quants elements arqueològics tingués ocasió d'estudiar, així com destinar 2.500 pessetes a l'adquisició material fotogràfic i els complementaris. "Tenint en compte que la riquesa arqueològica de la província és realment extraordinària, i que bona part d'ella, especialment la constituïda per l'element "moble", està sempre en perill de desplaçament o desaparició; que aquests perills es disminueixen amb el coneixement i la difusió de tals elements, a la catalogació dels quals es dona preferència, i que, en darrer terme, en el cas lamentable d'ulterior desaparició, sempre queden registrades fotogràficament subsistint l'element d'estudi, aquesta Direcció considera útil atendre de manera preferent aquest aspecte del Servei."

En l'expedient d'aprovació del compte justificat de 1927, es fa la liquidació del total de les despeses realitzades, que sumen 4.940 pessetes, de les quals l'Arxiu Mas ha cobrat 2.404,60 pessetes per la venda de 974 fotografies⁶¹ i Valentí Fargnoli, 56,80 pessetes, en dos pagaments (50,4 el mes de juny i 6,40 el desembre)⁶². En material, comprat a Francisco Solés de l'establiment El Siglo de Figueres, es va fer una despesa de 1.915,36 pessetes i en revelatge, 73,2 pessetes, pagades a Emili Marimon, també de Figueres. La resta de pressupost es va destinar a compra de material, especialment fitxes impreses i capsos. El 1928 l'Arxiu Mas va facturar 346,55 pessetes i El Siglo va presentar una factura de venda de material fotogràfic per import de 1.572,86 pessetes⁶³. El 1929 el servei, per exemple, va aprovar la despesa⁶⁴ de 2.000 pessetes per comprar a Mas ampliacions fotogràfiques per a l'Exposició Interna-

Malgrat aquestes circumstàncies, Valentí Fargnoli devia realitzar fotografies a l'empara de les dues autoritzacions notificades per la CPM, ja que el 15 d'octubre de 1936 va dipositar en el Servei de Catalogació i Restauració de Monuments de la Comissaria Delegada de la Generalitat 463 negatius.

cional de Barcelona. Aquesta va ser la tònica general durant tota l'existència del servei, quan formava part de la Diputació de Girona, o després, a partir de 1931, quan va formar part de la Comissaria Delegada de la Generalitat de Catalunya. Una altra facturació rècord d'El Siglo va ser el 1931, ja que hem trobat factures per compra de material que ascendeixen a 4.762,15 pessetes. Per tant, el proveïdor extern indiscutible de fotografies va ser l'Arxiu Mas, però, per damunt de tot, va ser Subías mateix –excel·lent fotògraf– qui va realitzar la majoria de les fotografies per al catàleg de monuments. Avui el seu fons es troba a l'IEC i també ha estat incorporat al cercador en línia del CRDI.

Pel que fa a les fotografies reunides pel Servei de Catalogació de Monuments, com que s'havien anat aplegant a les biblioteques de Figueres i Olot, la Comissió Provincial Permanent acordà en la sessió de 20 de maig de 1930 de fer-ne el trasllat al Museu de Girona i deixar-ne còpies a ambdues biblioteques⁶⁵. Aquesta seria la procedència de la majoria de les imatges que formen el fons fotogràfic del Centre de Pedret –Museu d'Arqueologia de Catalunya de Girona–. Les postals de Valentí Fargnoli que hi ha en aquest fons provenen de la compra d'una col·lecció formada per Enric Botet i Sisó, farmacèutic a Lloret de Mar i germà de Joaquim Botet i Sisó, membre de la Comissió Provincial de Monuments. L'adquisició es va fer després de la seva mort.

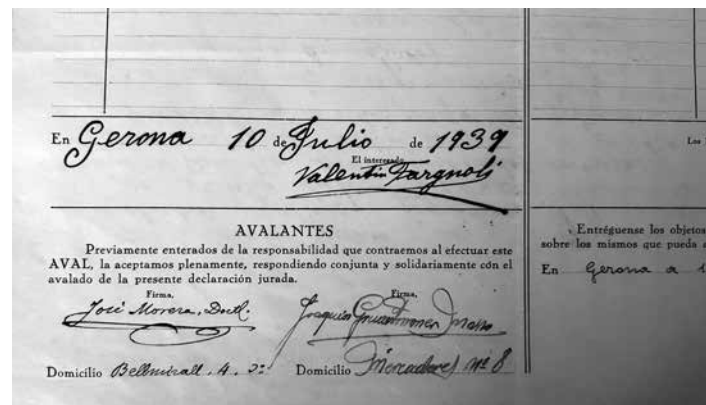
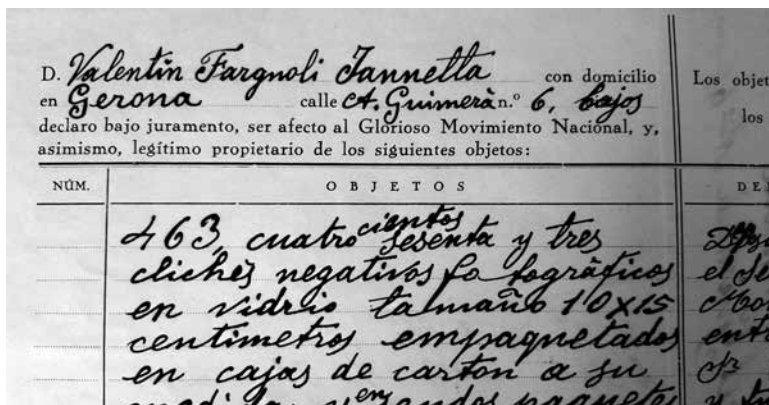
A dalt, platja de Calassanç a Sant Feliu de Guíxols. Al fons, a l'esquerra, el moll, 1917. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria desconeguda)

A sota, armari amb les postals de Valentí Fargnoli, durant les obres dels Banys Àrabs, a principi dels 30. Procedència: Fons Joan Subías (autoria: Joan Subías i Valentí Fargnoli)

Masó va ser vocal de la Comissió Provincial de Monuments des del 2 de març de 1921 fins a la seva mort el 13 de juliol de 1935⁶⁶. Sembla doncs que mentre ell hi fou segurament vetllà pel fotògraf, com es veu en les autoritzacions que se li concediren des d'aquest organisme. Malgrat tot, les campanyes fotogràfiques més aviat van esdevenir competència d'un servei diferent creat el 1927, el Servei de Catalogació de Monuments, sota la direcció de Joan Subías. Com hem vist, ell mateix realitzà personalment la tasca de documentació fotogràfica dels elements a protegir. Tanmateix, l'arquitecte encarregà a Fargnoli, de forma particular, les imatges que estan relacionades amb projectes que també promovia o subvencionava la CPM, com per exemple el projecte de l'església de Sant Feliu, en relació amb la qual l'any 1932 l'Arxiu Mas també encarregà imatges al fotògraf.

L'any 1929 es va iniciar la recuperació i restauració dels Banys Àrabs, un cop feta l'expropiació a les monges caputxines, amb el finançament de la Diputació de Girona i l'IEC. En aquest cas, el reportatge oficial, integrat per 39 imatges fetes el 1933, el va fer Joan Subías. Al fons Joan Masó i Valentí⁶⁷ hi ha 28 fotografies estereoscòpiques de l'any 1930. El tercer reportatge més extens –amb una

vintena d'imatges i dos fotomuntatges⁶⁸ – és el de Valentí Fagnoli, que no figura al fons de l'arquitecte ni tampoc a l'Arxiu Mas. El fotògraf en va vendre 11 al SCCM de la Diputació de Barcelona. Com que aquest monument era una icona gironina, també el van retratar Fotografia Unal –10 imatges entre 1929 i 1932– i Foto Lux –7 imatges entre 1925 i 1935⁶⁹.

Al fons de Subías, curiosament, hi ha dues fotografies de l'any 1933⁷⁰ en què apareix un armari dels Banys Àrabs durant les obres de restauració, amb una col·lecció de 10 postals de Fagnoli. Eren les imatges que va comprar el SCCM de la Diputació de Barcelona aquell mateix any? En tot cas, pot ser un indici de la confiança que tenien dipositada en ell els arquitectes directors i assessors del projecte, especialment Rafael Masó.

Malgrat aquestes circumstàncies, Valentí Fagnoli devia realitzar fotografies a l'empara de les dues autoritzacions notificades per la CPM, ja que el 15 octubre de 1936 va dipositar en el Servei de Catalogació i Restauració de Monuments de la Comissaria Delegada de la Generalitat 463 negatius "per a ser revisats i, en cas de ser convenients, servats pel servei". Aquesta dada localitzada per Josep Clara és publicada l'any 1995⁷¹. El fotògraf va recuperar-los en acabar la guerra, segons consta en una acta de recuperació d'objectes presentada el 10 de juliol de 1939⁷², en què descriu que es tracta d'imatges d'objectes religiosos i arqueològics del bisbat de Girona que va lliurar al senyor Subías i que van ser traslladats a la casa Descals de Darnius.

M. Àngels Suquet i Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

Detalls de l'acta de recuperació per part de Valentí Fagnoli dels 463 negatius dipositats al Servei de Catalogació i Restauració de Monuments de la Comissaria Delegada de la Generalitat l'any 1936. Procedència: Fons de la Comissió de Monuments Històrics i Artístics de la província de Girona, Centre de Pedret - Museu d'Arqueologia de Catalunya a Girona

- 65 Carpeta 2816/23 Arxiu General de la Diputació de Girona. Fons de la Comissaria Delegada de la Generalitat de Catalunya a Girona.
- 66 Llorens, J.M. (Autor); Plana, C. (Autor); Matas, J. (Direcció). La Comissió de Monuments Històrics i Artístics de la Província de Girona (1844-1981). Catàleg del fons documental. Col·lecció Guies, Inventaris i Catàlegs. Sèrie Catàlegs, núm. 2. Barcelona: Generalitat, 2006, p. 46 a 55 on hi ha la relació de membres i càrrecs de la comissió.
- 67 Disponible en línia al cercador del CRDI.
- 68 Una bona mostra d'aquestes fotografies es poden consultar al cercador d'INSPAI.
- 69 Totes aquestes imatges es troben als fons corresponents i es poden consultar al cercador del CRDI.
- 70 983892 i 983900, fons Joan Subías, CRDI.
- 71 Localitzada al fons de la Comissaria Delegada de la Generalitat (Arxiu General de la Diputació de Girona). Publicada a "Valentí Fagnoli, fotògraf del Ripollès" a *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, núm. 7, 1995. Aquesta informació es recull posteriorment a la p. 23 de Girona. *Fagnoli. 236 fagnolis que has de conèixer*, de Joan Boadas, edició de l'Ajuntament de Girona, 2019.
- 72 Facilitada per Josep M. Llorens, forma part del fons de la Comissió Provincial de Monuments, Arxiu Històric del Museu d'Arqueologia de Catalunya a Girona.

Vist per la POPULARITAT

FACTÒTUM DE LA MEMÒRIA

Valentí Fargnoli havia començat com un clàssic fotògraf ambulant, venent retrats i vistes. Des de 1911, el seu perfil professional es va ampliar ja que els encàrrecs de diverses institucions i personalitats catalanes el van situar al cor del Noucentisme. Al seu torn, l'associacionisme es va inspirar en les polítiques culturals dels estaments oficials i va organitzar concursos i exposicions fotogràfiques, dels quals Fargnoli va treure un gran profit. Tanmateix no va abandonar mai la seva feina primigènia de retratista ambulant i va arribar a ser segurament el més popular de les comarques gironines.

ENCÀRRECS INSTITUCIONALS

El prestigi que Fargnoli adquireix com a fotògraf fa que les institucions li encarreguin fotografies de seguiment dels seus actes, equipaments i obres. Aquestes fotografies normalment eren destinades a difondre públicament les seves actuacions, de vegades per mitjà de la premsa o en exposicions. L'Ajuntament i la Diputació de Girona semblava que feien relleus en la compra d'imatges, encara que el volum produït no és comparable al que es produeix actualment en el marc d'aquest tipus d'organismes. Sembla que aquesta mena de fotografia la va fer especialment als anys vint i principis dels trenta, quan ja era un fotògraf conegut i reconegut.

El 1919 va retratar les monges de Sant Josep que es feien càrrec de l'Hospital i l'Hospici, així com el personal de l'Hospital psiquiàtric de Salt. L'Emili Massanas va publicar aquestes imatges el 1985¹. A la seva col·lecció hi havia diverses fotografies de Valentí Fargnoli corresponents a aquest equipament de la Diputació Provincial, posteriorment s'ha localitzat el reportatge sencer, amb més d'una desena de fotografies al fons de la Diputació de Girona.

Aquell mateix any, per fires, també va retratar l'exposició avícola organitzada pel Consejo Provincial de Agricultura y Ganadería, publicades també per l'Emili Massanas al catàleg de 1985².

L'any 1924 l'Ajuntament de Girona substituï els fanals de ferro per fanals de formigó, dissenyats per Ricard Giralt Casadesús³. Fargnoli retratà els tallers on es fabricaven els nous fanals i un ja instal·lat a l'actual avinguda Ramon Folch⁴. Després fotografià diversos espais amb el nou enllumenat, com la plaça Marquès de Camps o l'avinguda Ramon Folch, aquests darrers es troben en el Fons Josep Jou Parés⁵, que havia estat secretari de l'Ajuntament de Girona.

El 1925 l'Ateneu Obrer Cultural de Granollers, que estava preparant una exposició, va demanar imatges a l'Ajuntament de Girona. Per aquest motiu, i per atendre futures peticions, Diputació i Ajuntament van acordar el 9 de gener l'adquisició de cinc exemplars de totes les vistes, també objectes artístics i

El prestigi que Farnoli adquireix com a fotògraf fa que les institucions li encarreguin fotografies de seguiment dels seus actes, equipaments i obres. Aquestes fotografies normalment eren destinades a difondre públicament les seves actuacions, de vegades per mitjà de la premsa o en exposicions.

arqueològics, de Girona per confeccionar àlbums. Un dels quals es va decidir que s'enviaria tot seguit a la Societat d'Atracció de Forasters de Girona. Com que era un encàrrec molt voluminós i de complexa preparació, Farnoli devia trigar. El 16 de juliol de 1926, es va concretar l'encàrrec⁶ "acordose que las collecciones de postales encargadas al fotógrafo Sr. Farnoli, de los monumentos, objetos artísticos existentes en la Ciudad y además vistas de edificaciones y paisajes de la misma, sean, cuando menos dos de ellas, en forma de fotografia". Dos dies després el *Diari de Girona* donava notícia que l'Ajuntament havia encarregat "al señor Farnoli dos collecciones de postales fotográficas de los monumentos, objetos artísticos, edificios y paisajes interesantes de esta ciudad".

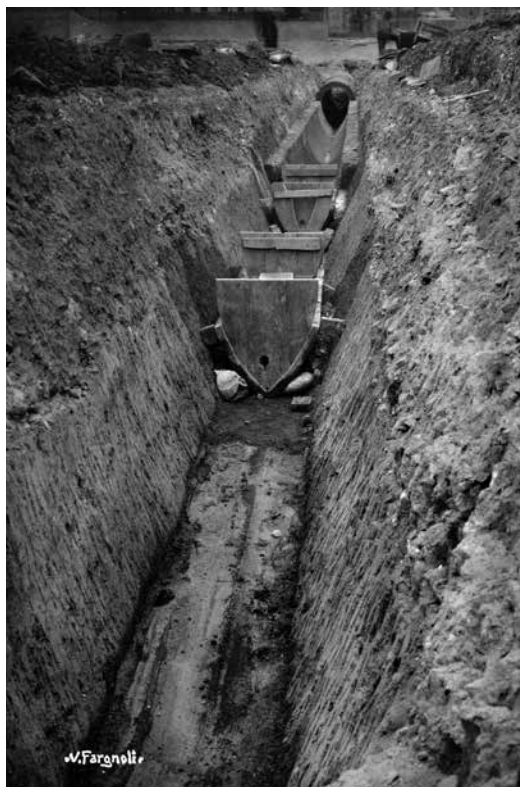

A dalt, exposició Avícola del Consejo de Agricultura el 1919. Procedència: Col·lecció Valentí Farnoli, CRDI (autoria: Valentí Farnoli)

A sota, l'avinguda Ramon Folch. A l'esquerra, la copa. A la dreta, l'edifici de Correus. A la part central s'observa una farola dissenyada per l'arquitecte Ricard Giralt Casadesús el 1925. Al fons, la via del tren. Procedència: Fons Josep Jou Parés, CRDI (autoria: Valentí Farnoli)

- 1 Vegeu les dues fotografies publicades i comentades per l'Emili Massanas a *Centenari Valentí Farnoli*, Ajuntament de Girona, abril de 1985.
- 2 Sis fotografies presentades en un pòster 093717, Col·lecció Valentí Farnoli, CRDI.
- 3 Vegeu les dues fotografies publicades i comentades per l'Emili Massanas a *Centenari Valentí Farnoli*, Ajuntament de Girona, abril de 1985.
- 4 1105502 a 1105504, Col·lecció Emili Massanas, CRDI.
- 5 064012 i 064034, Fons Josep Jou Parés, CRDI.
- 6 Joan Boadas, op. cit., p. 195. Dades extretes del Llibre d'actes de la Junta Permanent, sessió de 9 de gener del 1925 i de 16 de juliol de 1926.

El 1926 l'arquitecte municipal, Ricard Giralt Casadesús, li encarrega un reportatge fotogràfic sobre l'estat i el desmuntatge de l'església del Pilar de Pedret, adquirida pel marquès de Monsoliu per tenir-la a la seva finca de Sant Hilari Sacalm. Al fons de l'arquitecte Rafael Masó es conserva una carta de Joan Ventosa Clavell en què demana la seva intercessió en aquest assumpte⁷. En aquest cas, com el dels nous fanals, les imatges de l'interior també es conserven en el fons de Josep Jou, segurament per haver estat secretari de l'Ajuntament i amic de Fargnoli⁸. A més, del mateix autor, es conserven també diverses imatges de l'exterior del petit temple⁹.

A final de 1926 fa les reproduccions fotogràfiques d'un quadre del pintor Josep Aguilera que havia estat exposat a l'Ateneu i que posteriorment havia adquirit la Diputació Provincial.¹⁰

L'any 1928, les autoritats gironines segurament es preparaven per lluir-se a l'Exposició Universal que s'havia de fer a Barcelona l'any següent. Com que, en aquest camp, van destacar tant Fargnoli com la casa Lux, i els encàrrecs de les institucions es diversificaven entre l'un i l'altre. La Diputació volia fer retratar els equipaments del Servei de Beneficència, Hospital i Hospici. L'octubre de 1928, la Comissió Provincial Permanent aprovava una factura de 74 pessetes, presentada pel fotògraf, "per 11 negatius d'interiors i exteriors de l'Hospici, amb 3 còpies fotogràfiques cadascú, (extres) a dues pessetes cada còpia, 33 còpies 66, 00. Per dos negatius de l'Hospital amb dues postals de cadascú, 8,00"¹¹. La casa Lux va retratar detalladament l'Hospital (antic hospital de Santa Caterina) el mateix any 1929¹² i les seves fotografies es van exposar al Palau de les Diputacions de l'Exposició Universal de Barcelona¹³.

L'any 1929 Lux va fer fotografies de l'Escorxador Municipal, exposades als aparadors de can Escatllar, concretament la part destinada als porcs, després de les reformes de l'Ajuntament¹⁴. Quatre anys després, Fargnoli faria unes

- 7 Reg 278, Correspondència Fons Rafael Masó, COAC.
- 8 De 0641113 a 064115, Fons Josep Jou Parés, CRDI.
- 9 58956, 58958, 58959 i 59086, Col·lecció Emili Massanas, INSPAÍ.
- 10 *El Autonomista*, núm. 8.353 (15 de desembre de 1926)
- 11 Dada extreta de Joan Boadas, op. cit., p. 195. Arxiu Diputació de Girona. Libramiento núm. 1.372, exercici de 1928. Probablement les imatges de l'Hospital siguin dues de les tres conegudes, conservades a INSPAÍ: pati Col·lecció Emili Massanas, 58822, i dues vistes exteriors, Fons Valentí Fargnoli, 756971 i 756996.
- 12 Justificants 1927 i 1928, UINS 3.448, i Comptes i factures 1928 i 1929, UINS 3.648 (Fons de la Diputació de Girona, Arxiu Històric de Girona). Comptes i factures, 1929 a 1931, UINS 3.654 (Fons de la Diputació de Girona, Arxiu Històric de Girona).
- 13 En el fons de la Diputació de Girona es conserva un reportatge amb 5 fotografies muntades en suports secundaris de cartolina (783343 INSPAÍ), a més de conservar-se un reportatge més extens i còpies de les mateixes fotografies sense suport secundari en el fons de la Diputació de Girona i a la Col·lecció Emili Massanas.
- 14 *El Autonomista*, número 9.007 (2 de març de 1929).

fotografies sobre el mateix equipament, per encàrrec de l'Ajuntament¹⁵.

El 1932 l'Ajuntament li encarrega un reportatge sobre l'enderrocament de les muralles i els baluards, amb càrrec al capítol d'Obres Públiques del pressupost municipal. Estava compost per 12 clixés i 72 còpies, per un import de 144 pta. Algunes d'aquestes imatges van acompanyar l'article de Carles Rahola que ja hem comentat, publicat l'any 1932.

El 1933 realitza, per encàrrec de l'arquitecte municipal, dos reportatges sobre dues escoles públiques que s'inauguren aquell any: el col·legi Verd¹⁶ i l'escola Ignasi Iglésias¹⁷. Les fotografies de l'escola Ignasi Iglésias, d'estil racionalista, tindran molta difusió perquè es considera que és una escola modèlica, representativa de la política municipal. Aquestes imatges es van publicar, per exemple, a *El Autonomista*, *Acció Ciutadana*, *AC-Documentos de Actualidad* i a l'opuscle *Homenatge a Ignasi Iglésias*, editat per l'Ajuntament.

L'Ajuntament li fa dos encàrrecs més, per 25 i 84,5 pta, respectivament: un, format per 5 fotografies (en realitat en va fer més), sobre la festa del llibre que té lloc a la Devesa el 23 d'abril i que va vinculat a la inauguració de l'escola de la Mercè o Col·legi Verd; i un altre de 13 clixés, sobre els serveis de matança de l'Escorxador Municipal.

En diverses ocasions també retrata obres en execució, que rarament es vendrien com a postals. Segurament també es tracta de fotografies de seguiment encarregades per les institucions responsables de les obres. El 1926 va retratar la realització d'una canalització al c/ Pare Claret¹⁸; també diferents obres de pavimentació com les de l'any 1937, de la carretera de Barcelona, tram entre pare Claret i Lorenzana¹⁹. L'Emili Massanas va publicar i comentar les obres de pavimentació ronda Ferran Puig entre pl. Marquès de Camps i pas a nivell²⁰.

D'esquerra a dreta:

Obres de canalització al carrer Pare Claret, 1926. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli. CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Interior de l'església de Nostra Senyora del Pilar al barri de Pedret. L'església seria desmuntada l'any 1926 per tal de traslladar-la a Sant Hilari. Procedència: Fons Josep Jou Parés, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Obres finals de la construcció de l'escola Ignasi Iglésias a Montjuïc, any 1933. Al fons es veu el riu Ter. Procedència: Fons Josep Jou Parés, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

15 Segons el llibre de despeses de l'any 1933 (Arxiu Municipal de Girona).

16 Reportatge format per 9 imatges, referència 1191395, Col·lecció Emili Massanas, INSPA.

17 Reportatge de 9 imatges conservat a la Col·lecció Emili Massanas, CRDI (59969, 756868, 756927, 1112211 i 1113290 a 1113295). També es conserven 3 vistes de l'exterior al Fons Josep Jou Parés, CRDI (064024, 064033 i 064036).

18 092735, CRDI.

19 352346, CRDI.

20 Vegeu *Centenari Valentí Fargnoli*, Ajuntament de Girona, abril de 1985.

A dalt, dones i nenes en el safareig públic de Torroella de Montgrí. Probablement cap al 1916. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

A sota, masia la Torre Seguera (Cal Rei) de Castell d'Aro. S'observa la façana amb el portal adovellat, d'arc de mig punt, i la torre de planta circular, 1919. Procedència: Fons Valentí Fargnoli - Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

SALONISME: CONCURSOS I EXPOSICIONS

Com hem comentat el fotògraf Fargnoli no es va anunciar pels mitjans que usaven els 21 fotògrafs amb galeria. La seva estratègia, iniciada el 1906, més aviat va ser donar-se a conèixer per mitjà d'exposicions. Així la seva obra era divulgada i també era motiu de la publicació de cròniques en diferents periòdics.

La primera notícia coneguda després del seu retorn d'Amèrica la trobem a la revista *Emporion* de Torroella de Montgrí de 8 de setembre de 1915, on es parla de tres exposicions fetes per ell, una anterior a Madrid, la que es feia a Torroella i la que seguiria a l'Atenea de Girona. El títol "Exposició Fargnoli" demostra que Fargnoli era ja una marca coneguda. Diu "S'està preparant una notable exposició de fotografia que cridarà segurament l'atenció del públic. El senyor Fargnoli presentarà tots els seus treballs que figuraven en l'exposició de fotografies del Círcol de Belles Arts de Madrid [sic]. Consta de gran nombre de fotografies al carbó, algunes d'elles tretes en nostra encontrada. El senyor Fargnoli ha tingut l'amabilitat de correspondre a nostra petició, oferint-nos les primícies d'una col·lecció que exposarà després a l'Atenea de Girona". No tenim detalls d'aquestes exposicions, però segurament estan vinculades als treballs catalogació de monuments realitzats des de l'IEC i, posteriorment, pel SCCM de la Diputació de Barcelona. Les exposicions organitzades per aquestes institucions van inspirar un model seguit per entitats i associacions les quals, també en van organitzar, vinculades principalment a la realització de concursos. Aquest tipus de programació va

Com hem comentat, el fotògraf Farnoli no es va anunciar pels mitjans que usaven els fotògrafs amb galeria. La seva estratègia, iniciada el 1906, més aviat va ser donar-se a conèixer per mitjà d'exposicions. Així la seva obra era divulgada i també era motiu de la publicació de cròniques en diferents periòdics.

donar peu al fenomen anomenat *salonisme*. Farnoli, com veurem, va saber treure un gran profit d'aquesta activitat efervescent.

El 1916, el 10 d'abril, al diari *la Publicidad* de Barcelona es publica: "El próximo domingo se inaugurará en el local de la Escola Orfeónica Geronina una exposició de fotografías del conocido artista Farnoli."

En el seu desenvolupament com a professional, Valentí Farnoli es va començar a presentar també a concursos fotogràfics organitzats per les grans entitats culturals i excursionistes de l'època. Als concursos, a més de publicitat i reconeixement, obtenia premis que se solien traduir en diners.

El primer concurs fotogràfic conegut, documentat ja per l'Emili Massanas, en què va guanyar premis va ser el que va organitzar l'any 1917 la Comisió de Fomento Excursionista de Tossa de Mar. Aquest primer èxit va anar seguit de força més: n'hi ha un total de 10 documentats²², alguns dels quals eren convocats per importants entitats barcelonines. Fins i tot en el concurs convocat per *La Veu de Catalunya* l'any 1928, que ja hem comentat, en tots va obtenir distincions. Alguns dels premis, certament, suposaven uns ingressos gens menyspreables. Però, sobretot, aquesta va ser la manera com Farnoli es va donar a conèixer: les exposicions vinculades a aquests concursos li van servir d'aparador i va entrar en contacte amb determinats cercles i personalitats que, al seu torn, li van fer nous encàrrecs i van publicar les seves fotografies als llibres que editaven, com per exemple guies turístiques, itineraris i àlbums.

En aquests àmbits es cultivava el nacionalisme català (independentment que fos conservador o progressista) que es propugnava des de les institucions del Govern de Catalunya. Arran del pensament filosòfic i polític del s. XIX, la societat industrial catalana construïa la seva identitat i un dels mitjans era l'exaltació del patrimoni històric i les belleses naturals, tot cercant el tipisme català. El missatge es dona tant en l'aspecte cultural i erudit²³ com en l'aspecte més lúdic, com excursionisme i turisme. Aquesta mena de concursos s'organitzaven quan les entitats volien aplegar imatges que obeïssin les seves finalitats culturals i divulgatives. Llavors, eren activitats obertes a la participació de professionals i afeccionats. Sovint, a les bases, s'especificava que les fotografies premiades no serien retornades als seus autors i que quedaven com a propietat de l'entitat per fer-ne un ús posterior²⁴. Aquest fet propiciava que sovint, quan les fotografies eren reutilitzades, s'obviés el nom de l'autor i aparegués la seva procedència o el propietari del clixé.

Corresponen a aquest vessant professional una bona part de les fotografies de poblacions, monuments, paisatges, escenes típiques, festes populars, cases de pagès, etc. Aquest àmbit era afí al que el mateix Farnoli considerava com el més representatiu de la seva obra com a "fotògraf d'art i arqueolo-

21 L'Emili Massanas, l'any 1988 a *Revista de Girona*, afirma que tan sols ha identificat una exposició de fotografies de Farnoli, la que es va fer a Schola Orpheonica amb les fotografies guanyadores al concurs organitzat per l'Institut Català d'Agricultura de Sant Isidre l'any 1918. La resta han estat identificades en la recerca de 1997 i en la de 2023, i arriben a un total de 12 documentades.

22 L'Emili Massanas havia identificat els concursos dels anys 1917, 1918 i 1930, a més de l'exposició a Schola Orpheonica l'any 1918. L'any 1997 vaig arribar a documentar fins a 5 concursos, actualment se'n coneixen 10. S'hi han afegit el de 1928 de *La Veu de Catalunya*, comentat per Eva Vázquez, op. cit. (p. 22) i el de 1922 convocat a Reus, referit per Joan Boadas, op. cit. (p. 193).

23 Un exemple il·lustratiu d'aquest vessant es troba en la vintena de fotografies que la Fundació Estudi de la Masia Catalana, promoguda per Rafael Patxot en si del Centre Excursionista de Catalunya, va comprar a Valentí Farnoli. Aquesta fundació tenia com a objectiu aprofundir en el coneixement de la masia catalana, tant en l'aspecte arquitectònic com en l'històric, l'etnològic, el folklòric, etc. Un dels seus instruments de treball va ser la creació d'un arxiu fotogràfic (1926 a 1936) en què van participar 112 col·laboradors, dels quals només 5 van ser fotògrafs professionals. La majoria van ser afeccionats, socis del centre. Vegeu l'article Puigvert i Solà, Joaquim M. «L'elaboració del discurs paisatgista a la Catalunya contemporània: la contribució dels arquitectes i els estudiosos de la masia (1908-1936)». *Estudis d'història agrària*, 1998, Núm. 12, p. 77-108, <https://raco.cat/index.php/EHA/article/view/99683>.

24 És el cas, per exemple, del concurs de la Comisió del Fomento Excursionista de Tossa de l'any 1917 (vegeu *El Autonomista*, número 5.696, de 7 de novembre de 1917). Un altre exemple és el concurs organitzat per la Societat d'Atracció de Forasters de Girona l'any 1918 (vegeu *El Autonomista*, número 5.824, 17 d'abril de 1918).

En el seu desenvolupament com a professional, Valentí Fargnoli es va començar a presentar també a concursos fotogràfics organitzats per les grans entitats culturals i excursionistes de l'època. Als concursos, a més de publicitat i reconeixement, obtenia premis que se solien traduir en diners.

gia". Tanmateix no ho va tenir fàcil ja que en aquest camp coincidia amb els fotògrafs afeccionats, que eren la gent benestant que formava part d'aquestes entitats i participava en els concursos. Els del GEIEG, per exemple, eren de caràcter exclusivament social. Al concurs de 1918 del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro, en el grup "Masies", a més de Fargnoli també van ser premiats l'arquitecte de Barcelona Josep Danés Torres i el propietari barceloní, Joaquim Maria d'Alós i de Dou²⁵. Un altre exemple és l'exposició fora de concurs que fan Fargnoli, juntament amb Xavier Montsalvatge i Joaquim Pla, amb motiu del concurs d'Art Plàstic organitzat pel GEIEG l'any 1924.

Ressegurem aquesta part de la seva trajectòria professional, tot fent esment dels diaris on van sortir publicades les corresponents notícies, per copsar l'abast de la difusió que li suposava en àmbit geogràfic i cronològic, especialment en el cas dels esdeveniments organitzats per entitats barcelonines, les quals sovint col·laboraven amb les activitats de les entitats locals.

El 1917 la Comisión de Fomento Excursionista de Tossa de Mar, comptant amb el suport d'altres entitats com el Centre Excursionista de Catalunya, organitza un concurs fotogràfic per poder aplegar una col·lecció de vistes de la vila. L'exposició dels treballs presentats té lloc entre els dies 15 d'agost i 28 d'octubre a l'Ateneo Tosense. Valentí Fargnoli guanya tres dels tretze premis: IV premi, consistent en un objecte d'art cedit per Tomàs Culí, diputat provincial, pel lema "Tosca", una col·lecció de fotografies sobre el recinte emmurallat de la Vila Vella²⁶. V premi, un objecte d'art donat per Francesc Carbó, diputat provincial per la col·lecció "Pàtria Nova", sobre la vila de Tossa (exceptuant la Vila Vella): carrers, places, portals, finestres, balcons, portes, ferros, etc. X premi, un altre objecte d'art, ofert per Francesc de Paula Aromir per "Senyera", una col·lecció de fotografies sobre masies típiques de Catalunya.

La relació detallada de les fotografies premiades i exposades apareix al *Diario de Gerona* de 13 de setembre. Van sortir quatre notícies a *El Autonomista*, dues prèvies i dues sobre el veredict²⁷ i també es publica *El Norte* de Girona, de 18 de setembre, que es refereix a ell com a "distinguido artista fotógrafo don Valentín Fargnoli".

Rectoria de Tossa. Vista de la cuina. Presa probablement cap al 1917. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Resseguirem aquesta part de la seva trajectòria professional, tot fent esment dels diaris on van sortir publicades les corresponents notícies, per copsar l'abast de la difusió que li suposava en àmbit geogràfic i cronològic, especialment en el cas dels esdeveniments organitzats per entitats barcelonines.

L'any 1918, el mes de març, guanya el premi d'honor del concurs de fotografies sobre temes rurals organitzat per l'Institut Agrícola Catalán de San Isidro de Barcelona. El premi consistia en la medalla d'or i 250 pessetes, obtinguts per una col·lecció de 44 fotografies de les comarques de Girona. La notícia surt publicada als mitjans següents: al *Diario de Barcelona* de l'1 de març, on parlen de 71 fotografies amb interessants detalls de masies; el 5 de març, el diari *El Norte* de Girona el felicitava pels premis obtinguts en aquell concurs; a *La Hormiga de Oro* de 16 de març es publiquen diferents fotografies del concurs, una és "Racons de pau" de Valentí Fargnoli; al *Pàtria de Valls* de 13 d'abril anuncien "Amb aquest número hi va incluí el suplement mensual núm. 4, format amb reproduccions del concurs celebrat suara per el Institut Agrícola Català de Sant Isidre, del qual ha estat guanyador En Valentí Fargnoli de Girona."; al *Diario de Mataró y su comarca* de 15 d'abril també es publica la notícia; al diari *Emporion* de 21 d'abril comentaven arran d'una missió fotogràfica de Fargnoli a Torroella de Montgrí, que "els mostrà la medalla d'or que acaba d'obtenir en el concurs de fotografies organitzat per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre."

Mercès a aquest premi, rep la felicitació de la Schola Orpheonica i una proposta per fer una exposició al local de l'entitat, situat al número 19 del carrer Ciutadans, la qual tindrà lloc durant el mes d'abril. El 18 d'abril a *El Heraldo* es dona la notícia que "con gran animación" el diumenge anterior s'havia inaugurat l'exposició organitzada per Schola Orpheonica.

El 1918 la Sociedad de Atracción de Forasteros de Girona convoca un concurs fotogràfic per recollir una "variada y selecta" col·lecció de fotografies de Girona i província. L'exposició tindria lloc l'any següent al domicili social de la Schola Orpheonica, durant les festes de Pasqua de Resurrecció, on també es faria el lliurament de premis²⁸. A *El Norte* de 6 d'abril de 1919 i a *El Autonomista* de 9 d'abril i 19 de maig²⁹ es dona notícia dels tres premis (primer, segon i tercer) que ha guanyat Valentí Fargnoli: 50 pta per una col·lecció de fotografies de monuments i vistes de Girona; 50 pta per una col·lecció de monuments i vistes de la província, i 25 pta per dues col·leccions de paisatges, marines, escenes o festes típiques de les comarques.

Al mateix diari es publica el veredicte del jurat, emès el 4 d'abril, format per Bonaventura Sabater, Jaume Sagrera, Rafael Masó, Xavier Montsalvatge, Joaquim Pla i Marià Viñas. Al butlletí de la Societat Econòmica d'Amics del País de Girona, presidida per Josep M. Pérez Xifra de 31 de maig de 1919 es dona notícia detallada d'aquesta exposició i es valora que "era notable y fué muy visitada". Segons aquesta publicació Fargnoli hi va exposar 48 vistes de la ciutat i de la província fora de concurs, a més de les 24 fotografies premiades.

El 1921, el mes de juliol va guanyar un dels premis més sucosos, de 500 pessetes, al concurs fotogràfic organitzat per Reial Automòbil Club de

25 *Diario de Barcelona* de l'1 de març.

26 Francesc Miralles al seu escrit publicat al catàleg *Fòtica V. Fargnoli*, de l'any 1981, dona el nom de "la Fosca", extret del *Diario de Gerona* del dia 13 de setembre.

27 Publicacions a *El Autonomista*: cròniques al número 5.570 (30 de maig de 1917) i número 5.573 (2 de juny de 1917); article "Exposición de fotografías en Tossa" al número 5.651 (12 de setembre de 1917); i crònica al número 5.696 (7 de novembre de 1917).

28 Vegeu les bases a *El Autonomista*, número 5.824 (17 d'abril de 1918).

29 Núm. 6.115 i 6.146.

A dalt, en el sentit de les agulles de rellotge:

Segadors segant un camp de blat pels voltants d'Olot, 1918. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Construcció del moll vell de Palamós. Procedència: Fons Valentí Fargnoli. INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

Escena de marina, barques de pesca a la platja de l'Estartit, Torroella de Montgrí, probablement cap al 1916. Procedència: Fons Valentí Fargnoli. INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

Torre Valentina de Calonge i Sant Antoni. S'observa la platja en primer terme, i una pineda al fons, 1919. Procedència: Fons Valentí Fargnoli - Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Catalunya, per la seva col·lecció "Gerunda". A *El Autonomista* de 2 de juliol i a *La Publicidad* de 3 de juliol es dona notícia del premi.

El 1922, segons notícia del 24 de març de 1922 al *Diario de Gerona* "En el concurso de fotografías del «Centre Autonomista de Dependents de Comerç i de l'Indústria» de Reus, ha obtenido dos premios el meritísimo fotógrafo de esta ciudad don Valentín Fargnoli, cuyo buen gusto y arte tantas veces hemos tenido ocasión de celebrar. Uno de los dos premios ganados ha sido el de la Mancomunidad de Cataluña³⁰".

El 1924 l'Ateneu Empordanès de Barcelona obre un concurs de fotografies sobre l'Empordà, dotat amb 20 premis³¹. L'exposició dels treballs presentats s'inaugura el dia 28 de juny. Valentí Fargnoli obté tres premis: el 2n premi bis per "Empordà", de 250 pta, l'onzè premi per "Menestra" i el 13è per "Venècia empordanesa". Se'n dona notícia també a *El Eco de Gerona* de 5 de juliol; a *La Veu de Catalunya* d'11 de juliol; a *El Autonomista* i al *Diari de Girona*, tots dos de 12 de juliol; a *El Baix Empordà* de 13 de juliol; a *L'Avi Muné* de 19 de juliol, es fa el següent comentari "A la Exposició de l'Ateneu Empordanès, tancada el dia 12 del corrent, han concorregut 27 expositors amb 280 fotografies. Passen de deu mil els visitants, havent-ne fet grans elogis els entesos, fins al punt d'assegurat que és el millor Concurs que s'ha fer d'anys ençà". Tanmateix la mostra es va prorrogar, ja que a *El Diluvio*, diari republicà de Barcelona, de 10 de juliol diu que "Continuará abierta hasta

A banda, hi exposa fora de concurs, juntament amb Xavier Montsalvatge i Joaquim Pla. Al butlletí de l'entitat esmenten que a Barcelona és conegut com "l'acaparador", ja que cada placa seva és un primer premi.

el próximo sábado la Exposición de fotografías organizada por el Ateneu Empordanés (Pino, 11), la cual es visitada todos los días de cinco a ocho de la tarde y de diez a doce de la noche".

Amb motiu d'aquest concurs organitzat per l'Ateneu Empordanès i amb l'objectiu de donar a conèixer les bel·leses naturals de la comarca de l'Empordà per fomentar el turisme, l'*Anuari de les Arts Decoratives* publica una selecció d'entre les 381 fotografies que van presentar els 28 concursants, tot seguint el seu objectiu de reunir materials que puguin ser referents per als artistes. Feia pocs anys, amb motiu d'un concurs organitzat a Valls, l'anuari havia obert les seves pàgines a "una notable manifestación del Arte fotográfico [...], entendiendo al hacerlo así que tratábamos con la consideración merecida a estas obras de arte que produce la cámara oscura, cuando es manejada por quien con temperamento de artista y con competencia técnica es capaz de crear una obra bella".

La segona exposició en què participa durant el mateix any 1924 és promoguda per l'Ateneu de Girona un cop fet el concurs de l'Ateneu Empordanès de Barcelona, quan li proposen fer una exposició de paisatges empordanesos. Se'n dona notícia a *El Autonomista*³² el 5 de setembre i, el dia següent, a *La Publicidad* s'anuncia que "Durant la segona quinzena d'aquest mes estarà oberta a l'Ateneu de Girona una exposició de paisatges del jove pintor gironí senyor Adroer, a la qual el seguiran d'altres del fotògraf senyor Fargnoli, dels pintors senyors Soler de Morell, Frederic Masriera i altres". Aquesta mateixa notícia es publica al *Diario de Gerona* d'1 de juliol, a *La Veu de Catalunya* de 6 de setembre i a *El Eco de Gerona* de 13 de setembre.

El novembre d'aquell any va participar en un altre concurs, però aquest cop forma part del jurat. Efectivament, en el Concurs d'Art Plàstic organitzat pel GEIEG, va ser vocal del jurat presidit per Joan Gomis, juntament amb Camil Roqueta, Joaquim Pla, Carles Rahola i X. Xaparro de Riera, secretari. La notícia apareixia al *Diari de Girona* d'1 de novembre, tot indicant el reconeixement i la popularitat que el fotògraf tenia als anys 20, així com la seva relació amb el cercle d'intel·lectuals gironins abans comentat. A banda, hi exposa fora de concurs, juntament amb Xavier Montsalvatge i Joaquim Pla. Al butlletí de l'entitat esmenten que a Barcelona és conegut com "l'acaparador", ja que cada placa seva és un primer premi³³.

L'any 1926 va tenir lloc un concurs organitzat a Figueres per les Fires de la Santa Creu, el qual era obert només a fotògrafs afeccionats, i es puntualitzava que es consideraven fotògrafs afeccionats tots aquells que no tinguessin galeria³⁴. Aquest és un cas que il·lustra clarament la situació ambigua de Fargnoli com a professional i la manera com el condicionava el fet de no tenir un establiment fotogràfic. Fargnoli, aprofitant el que estableixen les

30 Concurs esmentat per Joan Boadas, op. cit. p. 193.

31 Bases publicades a *El Autonomista* núm. 7.610 (24 de maig de 1924)

32 Núm. 7.695.

33 Vegeu el *Butlletí del Grup Excursionista i Esportiu de Girona*, número 33 (novembre-desembre de 1924), p. 1 a 10.

34 Vegeu *El Autonomista*, número 8.142 (23 de març de 1926).

A dalt, en el sentit de les agulles de rellotge:

Suro d'en Cama de Romanyà de la Selva, a Santa Cristina d'Aro, arbre monumental actualment desaparegut, 1919. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Vista de Castell d'Aro des de la Torre Seguera. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Port de Sant Feliu de Guixols amb carregament de suro. Probablement a principis dels anys 30. Procedència: Fons Valentí Fargnoli, INSPAI (autoria: Valentí Fargnoli)

Bosquetans carregant suro a Palamós, 1933. Procedència: Fons Valentí Fargnoli – Arxiu Mas, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

bases s'hi presenta i guanya tres dels 22 premis: 2n premi, amb 100 pta donades per l'Ajuntament de Figueres, per les dues col·leccions de fotografies "Árabe" i "Patrimoni". Una ploma Stilo Swan de l'Ateneu Empordanès de Barcelona per la col·lecció "Perla de l'Empordà". Un relleu de l'Agrupació Walkiria de Mataró pel lema "Turisme". El diari *El Autonomista* de 18 de maig de 1926³⁵ publica el veredict.

Els anys 1928 i 1930 va guanyar dos concursos fotogràfics convocats per periòdics: *La Veu de Catalunya* i el *Dia Gráfico* de Barcelona, que ja hem comentat en desenvolupar la seva faceta de redactor gràfic de publicacions. L'any 1934 es va presentar i guanyar el seu darrer concurs conegut, convocat per l'Ateneu de Barcelona però ja no es presentà al del *Dia Gráfico*, convocat aquell mateix any, al qual es presentaren uns sis-cents fotògrafs, entre els quals hi havia el seu germà Benet. Tots ells eren amateurs, i es van donar 79 premis, dels quals 5 els va obtenir Antoni Arissa, inclòs el de 1.000 pessetes, equivalent aproximadament a 6.000 euros actuals³⁶. Tal vegada no va voler competir amb el seu germà, tal vegada es va adonar que aquell mercat estava saturat i va desistir de nous intents.

L'activitat de Valentí Fargnoli en aquest àmbit, queda perfectament contextualitzada amb el que diu Montserrat Baldomà³⁷, tot confirmant la hipòtesi plantejada el 1997 "L'àmbit fotogràfic català de les dècades de 1920 i 1930, fins a l'esclat de la Guerra Civil, va ser tremendament actiu

35 Número 8.184.

36 Baldomà, op. cit., p. 16.

37 Baldomà, op. cit., p. 4.

Aquest model, conegut com a *Salonisme*, s'inspirà en el Regne Unit i França. Durant la primera dècada del segle xx, els professionals hi van tenir un cert paper, però van quedar relegats davant la proliferació d'amateurs, que es disparà quan la fotografia quedà a l'abast també de les classes treballadores.

i fructífer. Les diferents agrupacions i seccions de fotografia, que es van multiplicar exponencialment en poc temps –a Catalunya de manera més significativa que a la resta de l'Estat espanyol durant aquesta etapa– van ser l'eix al voltant del qual es va desplegar la pràctica fotogràfica amateur, nascuda i en progrés gràcies al ràpid desenvolupament tecnològic i de producció industrial, i també en part ateses les circumstàncies sociopolítiques específiques de Catalunya, moderadament enriquida pels efectes col·laterals de la Primera Guerra Mundial". Segons explica la mateixa autora, en aquesta activitat, que consistia principalment en la participació a salons i concursos fotogràfics organitzats per tota mena d'associacions, les quals, quan no estaven especialitzades en fotografia, creaven seccions fotogràfiques que organitzaven cursos de coneixements tècnics per a amateurs. Aquest model, conegut com a *Salonisme*, s'inspirà en el Regne Unit i França. Durant la

A dalt, grup de pescadors asseguts a la platja del Port Bo de Calella de Palafrugell. Procedència: Fons Valentí Fargnoli, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

A sota, vista de xalets a S'Agaró, 1925-1931. Procedència: Fons Indústries Químiques Tartàriques, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Valentí Fargnoli esdevingué conegut a través de la venda de postals, de la seva faceta de retratista ambulat, dels concursos, exposicions i publicacions. Si s'hagués limitat a vendre clixés a tercers, com editors o repertoris iconogràfics, això segurament hauria suposat el seu anonimat.

primera dècada del segle xx, els professionals hi van tenir un cert paper, però van quedar relegats davant la proliferació d'amateurs, que es disparà quan la fotografia quedà a l'abast també de les classes treballadores.

Hem comentat que les fotografies aplegades eren utilitzades per les entitats. És el cas de l'Ateneu Empordanès, després del concurs fotogràfic de 1924, l'any següent va publicar *La Costa brava. Àlbum-Guia*, com un mitjà per fer promoció de la costa gironina i dinamitzar-la econòmicament. Per descomptat, Fargnoli hi va publicar imatges i va rebre'n dos exemplars, igual com l'Arxiu Mas, Mur i la resta d'escriptors, fotògrafs i dibuixants col·laboradors³⁸.

Després publicaria fotografies en dos llibres més de l'editorial i llibreria Catalonia de Barcelona: *l'Àlbum Oficial de Gerona y su provincia*, del 1926 i *l'Àlbum meravella, Llibre de bel·leses naturals i artístiques de Catalunya*, del 1933. Emili Massanas ja havia identificat aquestes publicacions com una font per conèixer l'obra dels fotògrafs antics de les comarques gironines, ja que comptaven amb un extens nombre de col·laboradors. També la guia de la Costa Brava editada l'any 1922 pel Centre Excursionista de Catalunya, encara que en aquesta publicació no hi ha fotografies de Fargnoli.

El 2019 Sílvia Musquera³⁹ va fer una anàlisi molt acurada de les fotografies de Fargnoli publicades en la guia de 1925 de l'Ateneu Empordanès i en la seva edició del 1934, com a *La Costa Brava. Guia àlbum amb itinerari descriptiu*, de Pere Pujol. "El conjunt de les imatges traspua una manera molt personal de compondre els paisatges, des de l'observació reposada, buscant el punt de vista adequat, emmarcant-lo des de l'arquitectura o la vegetació, i fent-lo habitable a través dels personatges que hi incorpora, amb la qual cosa genera "una escena poètica [...], una situació escollida o creada pel gust i el sentiment".⁴⁰

Com bé ella apunta, probablement algunes d'aquestes fotografies es van fer durant les campanyes que va fer Fargnoli per l'Arxiu Mas els anys 1918 i 1919, algunes de les quals es poden resseguir a través de la correspondència publicada per Joan Boadas. "Seguint les instruccions de Mas, va fotografiar diverses poblacions de la Costa Brava com Blanes, Tossa, Pals, Calonge, Palamós, l'Estartit i Cadaqués entre d'altres."⁴¹

Tanmateix sembla interessant comentar que l'obra de Fargnoli no s'identifica exclusivament amb el treball per encàrrec de l'Arxiu Mas, ni cronològicament ni tampoc geogràficament o des del punt de vista iconogràfic. Hem vist com va néixer amb un perfil que es va anar desenvolupant durant anys, a partir d'uns eixos molt concrets, però treballant per a una gran diversitat de clients. Em sembla que aquestes publicacions més aviat formen part de l'àmbit divulgatiu que es realitzà des d'entitats i editorials, les quals es van sumar al discurs oficial institucional del Govern català i els grups dirigits. La

En la majoria de casos, els negatius se'ls devien quedar els clients o no s'han conservat, ja que aquestes fotografies no formen part del fons de l'autor que s'ha conservat, sinó que han anat a parar als arxius per mitjà de col·leccions o petites donacions de particulars.

tasca dels repertoris iconogràfics, com els de Mas o els que també finança el mecenes Rafael Patxot, més aviat representarien la part científica o erudita del projecte noucentista.

Una altra aportació molt interessant de Sílvia Musquera és l'anàlisi de la identificació de dues fotografies de Fargnoli en la segona edició de la guia *Costa Brava* de Josep Pla. En la primera edició, de l'any 1941, només hi van aparèixer vuit fotografies, sense autoria identificada. A partir de la segona edició, Pla va incloure a la guia algunes imatges de l'edició anterior i va ampliar la part gràfica amb material dels arxius de diferents fotògrafs professionals i afeccionats, entre els quals hi havia l'Arxiu Mas però no Fargnoli⁴². Afirmar Musquera "Tot i que les fotografies no estan signades individualment i per tant no tenim la certesa de quines pertanyen a l'Arxiu Mas, sí que podem afirmar que les fotografies "Punta cap Castell de Torroella de Montgrí" i "L'altar Cadaqués" van ser fetes per Valentí Fargnoli"⁴³.

Aquestes fotografies que aleshores tenien ja vint anys d'antiguitat corresponien a una costa que es va mantenir pràcticament intacta fins a finals dels anys 50, que comença l'especulació que, en pocs anys, va devorar aquell paisatge. El règim franquista va treure un bon rendiment de la marca Costa Brava, creada dècades abans en un context ben diferent. N'agafà el tipisme primitiu i hi afegí els ingredients folklòrics que l'espanyolitzaven de cara al món exterior.

EL FOTÒGRAF POPULAR

Valentí Fargnoli esdevingué conegut a través de la venda de postals, de la seva faceta de retratista ambulat, dels concursos, exposicions i publicacions. Si s'hagués limitat a vendre clixés a tercers, com editors o repertoris iconogràfics, això segurament hauria suposat el seu anonimat. En l'Arxiu Mas, ell simplement era el "delegat C" i les fotografies s'identificaven amb el nom de la institució, així va ser durant dècades. Com a conseqüència de la seva popularitat va rebre també encàrrecs d'empreses i comerços perquè els fotografiés, generalment amb finalitats publicitàries. Ja des del 1911, va retratar tallers, botigues, fàbriques, cobles-orquestra, escoles privades, establiments d'hostaleria, casinos... Les imatges obtingudes, generalment en format postal, es repartien com a propaganda, en forma d'anuncis, targetes, invitacions, etc. o servien per a la decoració de locals.

Començarem amb el cas singular de Josep Ensesa. Era un client que, d'entrada, podria haver estat important per a Fargnoli, atès la seva posició i negocis. Certament, li va encarregar fotografies com a propaganda de la urbanització de s'Agaró, com també en l'àmbit personal. Però cal fer-ne una anàlisi detinguda.

38 Fons de Pere Pujol, corredor de llibres, AMSFG. És molt interessant veure l'estratègia que va seguir per fer la distribució del llibre.

39 MUSQUERA, Sílvia. "La Costa Brava de Valentí Fargnoli, retrats de paisatges" a *Valentí Fargnoli, una memòria persistent*. Girona: Diputació, 2019 (Quaderns de fotografia).

40 A la p. 54, Sílvia Musquera utilitza aquesta cita de De Girardin, 1992, 22, per referir-se al fotògraf.

41 També a la pàgina 54 de l'escrit de Sílvia Musquera.

42 Els professionals eren Mas, Casas, Gaspar, Jordi, Mauri, Roisin i Zerkowitz. Els afeccionats eren Ramon Alsius, Benejam, Domingo Carles, L. Casals, Manuel Juanola, Antonio Hernández, E. Martínez, J. Mir Virgili, J. Puignou, Ramon Quintà, Jaime Roca, Pedro Rigau i Juan Rubert.

43 Op. cit. p. 59.

44 Ref. 133, fons Patrimoni Ensesa, Arxiu General de la Diputació de Girona.

A dalt, interior del xalet Senya Blanca a s'Agaró, 1925-1931. Procedència: Fons Indústries Químiques Tartàriques, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

A sota, grup de gent asseguda en el passadís mirador de l'hostal de La Gavina de s'Agaró, 1925-1931. Procedència: Fons Indústries Químiques Tartàriques, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Les despeses de propaganda de la Urbanització es troben registrades en l'aplicació amb aquest nom, als llibres de despeses del fons de la Urbanització, actualment conservat a l'Arxiu General de la Diputació de Girona. Hem fet el buidatge dels llibres 2 i 3 corresponents principalment al període 1929-1935. El total de despeses suma més de 90.000 pessetes, als quals hi ha inclosos obsequis, trofeus, despeses de restaurants, hotels, desplaçaments, impressió de material, anuncis i escrits en revistes, diaris i guies, però també l'encàrrec de fotografies. Així, Ensesa va invertir en fotògrafs 9.345,3 pessetes. Fargnoli havia estat el primer en ser contractat, ja que va rebre 4 encàrrecs entre 1925 i 1931, però va facturar només 149,5 pessetes, que representen un 1,6% del total en fotografies. El fotògraf més contractat va ser Adolf Zerkowitz, amb qui Ensesa va mantenir una intensa correspondència comercial. A ell li va fer 12 encàrrecs entre 1929 i 1935, amb una facturació de 6.390,95 pessetes, un 68% del total invertit en fotògrafs. Octavi Unal, amb 4 encàrrecs entre 1930 i 1935, va facturar 848,1 pessetes, un 8% del total. El guixolenc Josep Manetes, entre 1934 i 1935, va rebre 3 encàrrecs que li van suposar uns ingressos de 156,75 pessetes, que representen un percentatge similar al de Fargnoli. Bucovitch, amb dos encàrrecs l'any 1933, seria un dels millors pagats, ja que va facturar 1.500 pessetes, un 16% de les despeses. Fargnoli, doncs, va ser desplaçat per altres més coneguts de Barcelona i Girona. Va ser equiparat, d'alguna manera, al fotògraf local Josep Manetes. No és possible tenir el nombre absolut de fotografies realitzades per cadascun d'aquests fotògrafs, però es dedueix que Fargnoli, a més, treballava a uns preus econòmics, tal com ens hem referit al principi d'aquest article.

En l'àmbit personal, Josep Ensesa li va fer dos encàrrecs, anotats al seu Llibre de registre de despeses particulars entre 1926-1936.⁴⁴ Entre 1927 i 1936 va gastar 2.245,55 pessetes en fotografies. Val a dir que en aquestes despeses, suposadament personals, hi ha incloses despeses de propaganda de s'Agaró. Fargnoli va fer les fotografies de comunió de les seves filles, cosa que demostraria una confiança o simpatia a nivell personal, però factura només un 3% del total. Qui més factura, en aquest cas, és Octavi Unal, que va cobrar 1.180,5 pessetes, una mica més de la meitat de les despeses. Malgrat que no podem saber el detall dels conceptes, sabem que subministrava material a la família, com pel·lícules Pathé Baby. En aquest llibre també hi figuren les factures que va presentar un altre guixolenc, Josep Costa, pels seus serveis a s'Agaró entre els mesos de juliol a octubre de 1936, per un import de 138,75 pessetes. Fargnoli va treballar per a la família Ensesa, quan ja no rebia encàrrecs relatiu amb la promoció de s'Agaró, tanmateix, el percentatge que representen els seus encàrrecs també en aquest cas és gairebé insignificant en comparació amb altres professionals.

Fent una cerca al CRDI i a INSPAÍ es troben una gran diversitat d'exemples que permeten fer una idea de com era valorat Fargnoli en l'àmbit popular. En la majoria de casos, els negatius se'ls devien quedar els clients o no s'han conservat, ja que aquestes fotografies no formen part del fons de l'autor que s'ha conservat, sinó que han anat a parar als arxius per mitjà de col·leccions o petites donacions de particulars. Encara que el volum sigui menor en l'obra actualment aplegada de Valentí Fargnoli, no per això aquestes imatges són menys importants, atès la singularitat de la informació que aporten. Com en el cas de venda de clixés a altres editors, representen un volum molt difícil de quantificar, ja que la seva conservació depèn del fet que hagin estat donats o no a institucions d'arxiu. Creiem interessant esmentar la diversitat d'exemples, sovint es tracta de petits reportatges, agrupats per tipus de client.

Tallers i edificis industrials: les centrals hidroelèctriques de Bescanó o la de Flaçà⁴⁵; la mina de Barita de Sant Julià de Llor i Bonmatí el 1915⁴⁶; el garatge Birulés el 1920⁴⁷; la Foneria Alberch el 1926⁴⁸; el taller de fusteria d'en Pep Peixater, de Salt, el 1926⁴⁹; picapedrers, probablement del taller Solés el 1927⁵⁰; el taller de fusteria de Josep Juncà que va usar la imatge de la façana principal

Encara que el volum sigui menor en l'obra actualment aplegada de Valentí Fargnoli, no per això aquestes imatges són menys importants, atès la singularitat de la informació que aporten. Com en el cas de venda de clixés a altres editors, representen un volum molt difícil de quantificar.

45 Bescanó, reg. de 93644 a 93648, CRDI; Flaçà, reg. de 93439 a 93441, CRDI.

46 Reg. De 93601 a 93604, CRDI.

47 Reg. 100893, 100894, 100900, 100939 i 100943, CRDI.

48 Reg. de 093718 a 093726, CRDI.

49 Reg. de 1106329 i 1106330, INSPAÍ.

50 Reg. 342571, CRDI.

Interior de la mina de barita. S. Julià de Llor

Girona. Col·legi del Carme. 1918

Autobús de Girona, propietat de Joan Mayor de Santa Eugènia, construït per carrosseries Josep Vert de Torroella de Montgrí, 1931.

Fornells de la Selva. La estació.

A dalt, en el sentit de les agulles de rellotge:

Mina de barita de Sant Julià de Llor, 1915. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Aules de 1r i 2n grau del col·legi Nostra Senyora del Carme, les Carmelites (actual Escola Vedruna), 1918. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Autobús de Girona, propietat de Joan Mayor de Santa Eugènia, construït per carrosseries Josep Vert de Torroella de Montgrí, 1931. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Vistes de l'Estació de tren de Fornells de la Selva. S'observa un tren circulant. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

de V. Fargnoli, per a la inauguració l'any 1929⁵¹. A principis dels 40 va retratar un escorxador de Girona⁵². El 22 de juliol de 1941 va retratar les obres de construcció de la destil·leria Regàs, i segurament per la mateixa època va fer fotografies de diferents productes d'aquesta empresa⁵³.

Són singulars les 27 fotografies que documenten la destrucció de la fàbrica Grober pels bombardeigs de la Guerra Civil amb data 4 de maig de 1939 i el procés de reconstrucció entre els mesos de juliol i novembre del mateix any. Aquestes fotografies formen part del fons de la fàbrica, consultable a l'Arxiu Municipal de Girona i al CRDI. Per tant, van ser un encàrrec de l'empresa, que havia sol·licitat subvenció de la Comissió Provincial de Regions Devastades i va enviar aquestes fotografies a la Diputació de Girona⁵⁴. La valoració que es va fer dels desperfectes era de 2.976.535,50 pessetes, per tant, no era d'estranyar que es fes un registre fotogràfic de tot plegat. Tanmateix les fotografies no es van incloure en l'expedient tramitat per aquest organisme⁵⁵, ja que només inclouen imatges els expedients de sol·licituds presentades per ajuntaments.

Escoles privades de Girona com les instal·lacions del Colegio del Carmen, actual Vedruna, l'any 1918⁵⁶, les escoles Salesianes de Sant Isidre⁵⁷, als anys vint o el Colegio Comercial de San Narciso, posteriorment la Salle⁵⁸, pels volts de 1926. Mètodes pedagògics com la pràctica de gimnàstica rítmica implantada per Narcís Masó i Valentí, el 1915⁵⁹.

Establiments hotelers: l'Hotel Central de Santa Coloma de Farners el 1911⁶⁰; el Balneari Termes Orion també de Santa Coloma i entorn⁶¹ o l'Aigua Freda Terrassa Park de Begur (actual parc de l'Arbreda) l'any 1940⁶².

Transports: un aeroplà el 1926⁶³; el tren petit de Palamós a Flaçà⁶⁴ (1914) i Sils⁶⁵ (1930); o els autobusos cap a Girona capital de Juan Mayor de Santa Eugènia (1931)⁶⁶.

Botigues i oficines: esparteria de Miguel Roca el 1911⁶⁷; Adroer Germans el 1928⁶⁸ o el Banco Urquijo Catalán el 1929⁶⁹.

Locals d'entitats: la capella de la Confraria de la Puríssima Sang a l'església de Ntra. Sra. del Carme el Dijous Sant el 1911⁷⁰; l'Ateneu de Celrà el 1913⁷¹ o les fotografies inaugurals d'Athenea el mateix any; o el pòsit de la Comfraria de Pescadors del Port de la Selva el 1930⁷².

Darrere les fotografies, tot sovint hi ha retalls d'història. En el cas de la foneria Alberch, probablement l'empresa va necessitar promocionar-se arran del fet que explica Emili Massanas a *Centenari Valentí Fargnoli*. "A proposta del tinent d'alcalde senyor Font i Fargues l'any 1924 es començà la modificació de l'antic sistema d'enllumenat públic, substituint la instal·lació en els principals carrers de l'eixample. Així ho substituï els antics fanals de ferro fos per uns altres que reunissin les condicions de bellesa i economia pel que es fa decidir fer-los de formigó de ciment portland."

En el cas del taller de fusteria d'en Pep Peixater, de Salt, diu l'Emili Massanas a la mateixa publicació "Aquí veiem el personal de a fusteria d'en Pep Peixater, de nom Josep Xifra, ex pastor de Canet d'Adri i la seva dona, la Quima. Entre els altres hi trobem els que més tard seran coneguts fusters gironins, com els Sureda, en Mota i en Lladó. [...] En el taller es construïen les estructures dels altars que feia el tallista narcís Sureda i Detrell [...] que més tard es traslladaria al centre de Girona, adquirint l'antic taller Guinó de la plaça de Sant Josep". També de Fargnoli, al Fons Sureda Fusteria Ebenisteria⁷³, hi ha una agrupació de 40 postals. Es tracta, principalment, d'imatges d'altars, la majoria relacionades amb encàrrecs de la fusteria Sureda. Per exemple: Castelló d'Empúries, Salt, antiga església de Porqueres o Hospital de Blanes.

Són força representatives les fotografies que realitzà per a arquitectes, encara que els professionals d'aquest col·lectiu solien ser fotògrafs afeccionats i, per tant, tenien l'habilitat de retratar els seus propis edificis i projectes. En aquest

El retrat més antic conegut és el de 1906 de la Festa de Sant Aniol d'Aguja, però el paratge sembla el principal protagonista. Els altres retrats més antics coneguts són del 1909, ja comentats anteriorment i corresponents a dues famílies de Maçanet de la Selva.

- 51 Reg. 60107, INSPAI.
- 52 ACPE180-47-N-3729 Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany.
- 53 Reg. 092843 i 092852, CRDI.
- 54 Més d'una trentena d'imatges del fons de la Diputació de Girona, agrupades en dos reportatges amb referència 1194828 i 1227868, INSPAI.
- 55 AHG170-231-T2-13639, Arxiu Històric de Girona.
- 56 Reg. 343016, de 343019 a 343022, de 92694 a 92703, CRDI.
- 57 Col·lecció Salesians, INSPAI, i també al CRDI.
- 58 Reg. de 92707 a 92712, CRDI.
- 59 Vegeu les dues fotografies publicades per Emili Massanas a Centenari Valentí Fargnoli, editat per l'Ajuntament de Girona el 1985.
- 60 093206 i 093207, CRDI.
- 61 Reg. 93220, 93221, 93224 i 93225, CRDI; una vista d'un passadís (337669, Col·lecció Joan Cortés, CRDI); 5 postals editades pel mateix establiment (1122928, Col·lecció Emili Massanas, INSPAI) i una fotografia del camí d'accés (58816 del mateix centre i col·lecció). Vista del hall ACAE110-45-N-11576, Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà.
- 62 ACAE110-316-N-33, Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà.
- 63 0922611, CRDI.
- 64 De 093442 a 093447, CRDI.
- 65 De 093409 a 093411, CRDI.
- 66 Reg. 092841 i 092842, CRDI.
- 67 Reg. 101024, CRDI.
- 68 Reg. 343046, CRDI.
- 69 Reg. 342879, de 342884 a 342886, CRDI.
- 70 Reg. 092621, CRDI.
- 71 Reg. 066227, CRDI.
- 72 ACAE 110-45-N-2864 (Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà)
- 73 Arxiu Històric de Girona, AHG170-349-T2-890.

àmbit, segurament Fagnoli va rebre més aviat els encàrrecs per part de les institucions o els repertoris iconogràfics. Tanmateix hi ha fotografies d'aquest autor en els fons dels arquitectes conservats a l'Arxiu Històric del COAC. Rafael Masó és l'arquitecte que aplegà més fotografies d'aquest autor. Al seu fons hi ha més de 400 "fagnolis"⁷⁴. Al fons d'Enric Catà hi ha dues fotografies de Fagnoli del teatre cinema Albéniz en construcció, l'any 1922. El constructor era Antoni Montseny, que formava part del cercle d'Ensesa en el projecte de s'Agaró. En el cas de Josep Esteve Corredor també es coneixen de Fagnoli les fotografies de dues façanes d'edificis projectats per ell, però en el seu fons, la majoria d'imatges són fetes per ell mateix. Curiosament, però l'any 1926 Josep Esteve Corredor va fer el projecte per construir el nou edifici del col·legi actualment nomenat *la Salle*, al carrer Migdia de Girona, del qual Fagnoli va fer un detallat reportatge. Va ser l'arquitecte qui proposà el fotògraf?

La subsistència com a fotògraf no devia ser fàcil, de manera que també va mantenir la seva faceta de retratista ambulat fins al final. Feia itineraris pels pobles, en bicicleta, carregat amb l'equipament i les teles que utilitzava com a fons per a les fotografies. La seva imatge anant a retratar gent *in situ* contrasta amb l'establiment Unal, que posava un cotxe a disposició dels nuvis que contractaven els seus serveis i es comprometia a recollir-los i retornar-los allí on sol·licitessin⁷⁵. Les despeses dels vehicles també eren una part important de les despeses del Servei de Catalogació i Restauració de Monuments de la Diputació Provincial, tal com es veu en els comptes justificats dels diferents anys d'existència del servei. Els desplaçaments amb bicicleta representaven un risc, com avui dia. Així, Fagnoli va patir un atropellament

Detall del xalet Senya Blanca a s'Agaró, 1925-1931. Procedència: Fons Indústries Químiques Tartàriques, CRDI (autoria: Valentí Fagnoli)

74 Adroher Germans, 1928; Casa de la Punxa o Casa Teixidor, 1920; Urbanització de S'Agaró, 1923-1935; 11 fotografies de l'església de Sant Feliu de Girona, 1914-1919; 3 fotografies de la casa Agullana o Palau del Vescomtat, 1914-1919; edifici de Correus, 1916-1920; església de Sant Salvador de Bianya, 1914-1919; palau de Solterra o casa Robert de Torroella de Montgrí, 1914-1919; capítell de Palmes, taller de can Marcó de Quart, 1914-1919; 3 fotografies del convent de Butinyanes, 1914-1919; Projecte NR de passeig arqueològic, pany de muralla, 1914-1919; bandera de l'Orfeó Joventut de Sarrià de Ter, abans de 1935.

75 L'anunci d'Electro Fotográfico d'Octavi Unal a *El Autonomista*, número 7.495, de 2 de gener de 1924, diu el següent: "Además, obsequiando a los novios que hagan los retratos de boda en esta casa y previo aviso se les pasará a buscar y volver a donde indiquen con el auto de la casa, sin ningún aumento de precio."

Tal vegada la tramesa de la guia va motivar l'organització d'un gran nombre d'excursions i dinamitzà la societat, cosa que sembla que les fotografies confirmarien. A més, a les sortides es van fer acompanyar i retratar pel seu íntim amic Fagnoli.

a la carretera dels Àngels el mes d'octubre de 1925, a causa de l'excés de velocitat del cotxe, propietat del Sr. Burch⁷⁶.

A Can Marcó de Quart es conservaven dues teles que Fagnoli hi havia deixat per utilitzar-les quan anava a fer retrats cap a la banda de Llagostera. D'aquests dos fons, actualment només se'n conserva un. Els seus clients habituals eren els alumnes de les escoles, els nens i nenes que feien la comunió, les famílies... a tots els va retratar segons els costums i les convencions de l'època.

El retrat més antic conegut és el de 1906 de la Festa de Sant Aniol d'Aguja, però el paratge sembla el principal protagonista. Els altres retrats més antics coneguts són del 1909, ja comentats anteriorment i corresponents a dues famílies de Maçanet de la Selva: uns espardenyers i un mestre d'obres⁷⁷. També són dels més antics coneguts dos retrats de 1910: el d'un grup de pagesos davant d'una masia⁷⁸ i el de la colla de Serinyà que solien celebrar Dilluns si no tenien feina, el 3 de setembre d'aquell any⁷⁹. Al darrer, igual com en el retrat de la festa de Sant Aniol d'Aguja es nota poca perícia en l'anotació de la llegenda, així com en la signatura, que encara no és cap de les típiques de l'autor.

El 1911 ja treballava en l'àmbit escolar, com ho demostra el retrat de la classe de primer de Batxillerat de l'Institut de Girona, curs 1911-1912⁸⁰. El 1913 va fer el retrat del grup de batxillerat dels Maristes de Girona, entre els quals hi havia l'arquitecte Josep Esteve Corredor⁸¹, però va fer retrats durant més cursos, com indica el de l'any 1917⁸². Aquest mateix any va retratar alumnes de l'escola pública de Sant Privat de Bas⁸³. També va fer retrats similars per les Carmelites (actual Vedruna) els anys 1923 i 1925⁸⁴ i pel Colegio Comercial San Narciso (actual la Salle)⁸⁵.

Retrats col·lectius com els que va fer el 1914 dels treballadors tèxtils de Borgonyà, que tornarà a retratar el 1928⁸⁶; de la Brigada Topogràfica d'Enginyers de Girona, amb motiu de la Gran Guerra⁸⁷; i el del cor de les Filles de Maria de Verges, per la seva participació en els cultes a la Verge del mes de maig, publicat a *La Hormiga de Oro* de 27 de juny d'aquell any. Entre els anys 1915 i 1928 va fer diversos retrats de grups de cosidores, modistes, enforcadores d'all a Banyoles i a Cornellà de Terri⁸⁸. El 1916 retratà els membres del cor Germanor de Vilopriu⁸⁹, el 1917 un grup de filadores de Mallol, a Sant Privat de Bas⁹⁰, el 1919 els operaris del sastre de Tortellà⁹¹.

De la dècada dels anys 20 es conserven nombrosos retrats de membres i activitats d'entitats i institucions com l'Escolania del Mercadal⁹² dirigida per Mn. Ferran Pons; Exploradors de Girona⁹³, la Kataluna Esperantista Federació⁹⁴, el Sometent⁹⁵ o la sèrie de sortides de la secció dramàtica i l'excursionista de

76 *Diari de Girona d'aviso i notícies* de 29 d'octubre de 1925. Aquesta dada ha estat publicada per Joan Boadas i David Iglesias a la p.14 de Valentí Fagnoli Ianneta (1885-1944) *Cronologia*, op. cit.

77 Fotografies consultables en línia a <https://tallerhistoriamassanet.cat/calindex.php>.

78 Reg. 756683, Fons Valentí Fagnoli, INSPAÍ.

79 ACPE180-10-N-6917, Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany.

80 AHG1770-362-T2-690.

81 Conservat al fons de l'arquitecte, Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

82 AMCE560-81-N-11392, Arxiu Municipal de Castelló d'Empúries.

83 Clara Resplandís, Josep. "Valentí Fagnoli, fotògraf de la Garrotxa". *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 2016, núm. 27, p. 217-228.

84 Reg. 343019 i 343022, CRDI.

85 Reg. 342673, CRDI.

86 Conservats a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany i consultables al cercador Arxius en línia, de la Generalitat de Catalunya.

87 Dada aportada per Eva Vázquez, op. cit., p. 39

88 Conservats a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany i consultables al cercador Arxius en línia, de la Generalitat de Catalunya.

89 Publicats al blog *Bajo el signo de libra*, <https://bajoelsignodelibra.blogspot.com/>.

90 Clara Resplandís, Josep. "Valentí Fagnoli, fotògraf de la Garrotxa". *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 2016, núm. 27, p. 217-228.

91 Clara Resplandís, Josep. "Valentí Fagnoli, fotògraf de la Garrotxa". *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 2016, núm. 27, p. 217-228.

92 Camí dels Àngels el 1921 (842514, Fons Joaquim Nadal, CRDI), retrat per Corpus de l'any 1926 (EM0775, Fons Escolania del Mercadal, CRDI).

93 Benedicció de la bandera el 1927 (de 066081 a 066085, CRDI) i excursió al Montseny el 1929 (342974, 342980, 342982 a 342985, 342987, CRDI).

94 Vista de l'exposició esperantista durant el IX Congrés Esperantista de la Kataluna Esperantista Federació a la ciutat de Girona, l'any 1921 (de 101464 a 101466, CRDI) i un retrat de grup (101457, CRDI).

95 Benedicció de la bandera del Sometent a Sant Gregori el 1929 (093528 i 093529, CRDI), Sometent del Districte Municipal de Foixà, 1925 (ACBE120-8-N-30, Arxiu Comarcal del Baix Empordà).

Retrat de grup de cinc militars amb uniforme d'alferes de l'arma d'artilleria, 1919. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli. CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Retrat de grup dels components de la cobla-orquestra Antiga Principal de la Bisbal, 1924. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

la Societat obrera la Amistad entre 1924 i 1930 a Palamós, els Àngels, Santa Maria de Porqueres, Olot, far de Sant Sebastià, Banyoles, Blanes, Lloret de Mar, Tossa de Mar, la font d'en May, Cadaqués, Roses, el Port de la Selva i Ribes de Freser⁹⁶.

En el cas d'aquesta associació, també es coneix una petita història. El 22 d'agost de 1925 Artur Cairó, en nom el Casal Obrer l'Amistat, s'adreçava a l'Ateneu Empordanès de Barcelona per sol·licitar l'enviament d'un exemplar de l'*Àlbum guia la Costa Brava*, del qual s'havien assabentat per la premsa. El volien rebre a la seva seu, al carrer de la Força número 29, 1r. El 9 de setembre enviava la carta d'agraïment per la tramesa tot comentant "Algunes de les fotografies que conté van firmades per un íntim amic meu de Girona, en Valentí Fargnoli, i altres per Mossèn Tomàs Miralpeix, de Castelló d'Empúries, aquest, a més de bon amic és cosí". La tramesa dels exemplars la gestionava el guixolenc Pere Pujol, al fons del qual s'han conservat aquestes cartes. Tal vegada la tramesa de la guia va motivar l'organització d'un gran nombre d'excursions i dinamitzà la societat, cosa que sembla que les fotografies confirmarien. A més, a les sortides es van fer acompanyar i retratar pel seu íntim amic Fargnoli.

Són molt característics els retrats que va fer de nombroses cobles i orquestres. Cada temporada, les formacions es retrataven per editar postals i cartells promocionals. Aquest material era sistemàticament distribuït per part dels representants, els quals gestionaven la contractació dels músics. Bé es veu en la notícia a *El Programa* de 22 d'abril de 1922 "Ha vingut a nostres mans una postal-retrat dels professors que integren l'orquestra «Nova Armonia» de la Bisbal. Segons veiem ha anat a completar el seu personal artístic, nostre excel·lent amic en Joan Ribas, jove i celebrat professor de tiple [...] Per a les contractes dirigir-se a Manel Sánchez, Plaça del Castell, La Bisbal". El més antic conegut és el de l'orquestra L'Art Gironí, de l'any 1915. Uns dels que retratà amb més assiduitat van ser els integrants de la Principal de Bordils, que van posar per ell cada temporada entre 1920 i 1930, segons publica Josep Loredó⁹⁷. Durant aquesta dècada va retratar també la Lira de Sant Celoni, la Principal de Cassà de la Selva, la Principal de Banyoles, els Montgrins, la cobla-orquestra la Principal de Santa Coloma, la Selvatana, l'As d'Anglès, la cobla orquestra Figueras, la Principal de

96 Palamós 1924 (58778, INSPA), els Àngels l'any 1925 (66030, 66031, 342629 a 342633, 342801, CRDI), Santa Maria de Porqueres, 1925 (58781, 58782, INSPA), Olot 1925 (58787 i 58792, INSPA), far de Sant Sebastià a Palafrugell, 1925 (58790, INSPA), Banyoles, 1926 (58779, INSPA), Blanes, 1926 (58783, INSPA), Lloret de Mar, 1926 (58784, INSPA), Tossa de Mar, 1926 (58786, INSPA), la font d'en May 1926 (58791, INSPA), Cadaqués, 1928 (351173, CRDI), Roses, 1928 (58780, INSPA), el Port de la Selva 1928 (58788, INSPA), Ribes de Freser, 1930 (58789, INSPA).

97 *Fotos de cobles, orquestres i conjunts de Catalunya*, blog premiat l'any 2019 a la Capital de la Sardana celebrada a Perpinyà, consultable a <https://fotosformacionsmusicalsdecatalunya.blogspot.com/>.

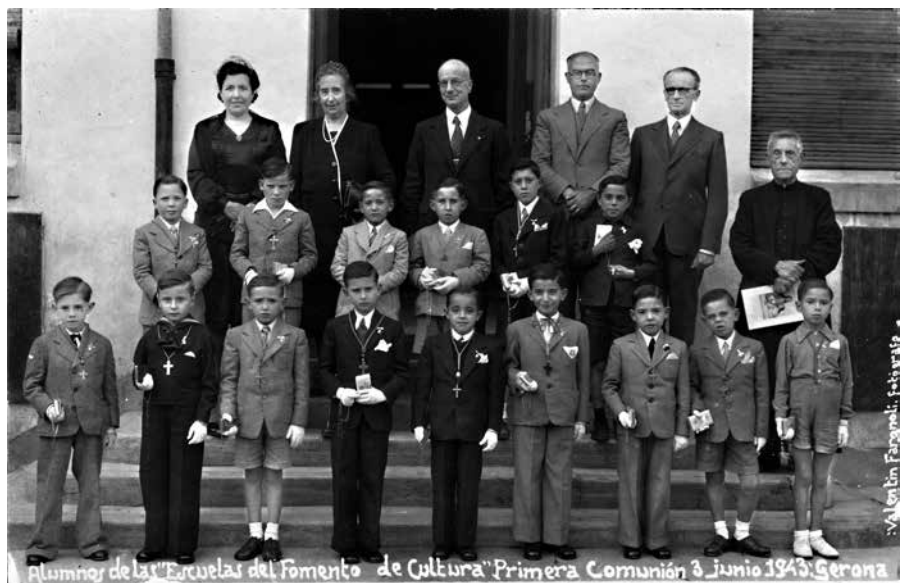
Les famílies benestants es feien les seves pròpies fotografies, ja que era una afició cara, que inicialment només estava a l'abast de gent acomodada. Però en ocasions especials, es feien retratar per professionals que acudien a les seves cases particulars o als llocs de les cerimònies.

A dalt, retrat de comunió, 1926. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

A sota, retrat d'un grup de nens de les Escoles d'Ensenyament Primari de Foment de Cultura vestits de Primera Comunió. Els acompanyen a la part superior els gerents de la fàbrica Grober, Joan Portabella, tercer per l'esquerra i Emili Portabella, cinquè, 1943. Procedència: Fons Fàbrica Grober, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

l'Escala, la Principal de Llagostera, la cobla orquestra Antiga Principal de la Bisbal, la cobla orquestra Girona, l'orquestrina Oriental Jazz de Girona, l'orquestrina Moderna de Salt, l'orquestrina Jazz New York de Tortellà, Orquestra Unió Artística de Vidreres, etc.

Les famílies benestants es feien les seves pròpies fotografies, ja que era una afició cara, que inicialment només estava a l'abast de gent acomodada. Però en ocasions especials, es feien retratar per professionals que acudien a les seves cases particulars o als llocs de les cerimònies. Farnoli també ho va fer, en tenim aquests exemples: la primera missa de Mn. A. Mundet el 7 de juliol de 1928 a la casa Mundet de Caulés, de Vidreres⁹⁸ o les fotografies de les comunions de Carme i Anna, filles de Josep Ensesa i Josefina Montsalvatge. La primera l'any 1929, per 38,4 pessetes, i la segona el 1932, per 30 pessetes⁹⁹. Altres vegades, les protagonistes de les imatges poden ser les mateixes cases, com Casa Ros de Riudellots de la Selva, el 1935¹⁰⁰. Les famílies de menys posició també es feien retratar per Valentí Farnoli en les grans ocasions, com el casament a Ruplà el 26 de març de 1920¹⁰¹ o la típica fotografia de comunió d'A. Terrades, a Torroella de Montgrí, el 1927¹⁰².

El gener de 1936 va fer una campanya al Pla de l'Estany, tot retratant la festa de Sant Anton, un grup d'enforcadores i la festa de Sant Antoni Abat de Cornellà de Terri¹⁰³. L'any 1938, en plena Guerra Civil, va fer un retrat conservat per la Fundació Mascort de Torroella de Montgrí. El va comentar al diari *Ara*¹⁰⁴ una de les seves protagonistes, Conxita Massachs, que llavors tenia 12 anys i va ser fotografiada juntament amb la seva família a Llorà, mentre feien la sega. El seu marit, Conrad Juvanteny recordava les estades de Farnoli a la Vall del Llémena: "Era un home molt seriós. M'enrecordo que pujava amb una bicicleta que deien que s'havia comprat durant la Primera Guerra Mundial. Sempre anava carregat [...] Deia a la gent com s'havia de col·locar, ell posava el cap sota un drap negre, encenia una pólvora i... puf! Tornava al cap d'uns dies amb les fotos per ensenyar-les i vendre'n a qui en volgués". Els darrers retrats localitzats, dins del fons de la fàbrica Grober, corresponen a retrats de 1a comunió dels alumnes de las Escuelas de Fomento de Cultura dels anys 1941 i 1943¹⁰⁵, ja en plena dictadura.

M. Àngels Suquet i Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

98 Reg. 085504, CRDI.

99 Llibre de registre de despeses particulars Josep Ensesa Gubert 1926-1936 (Ref. 133), Fons Patrimoni Ensesa, Arxiu General de la Diputació de Girona.

100 De 093230 a 093238, CRDI.

101 ACBE120-120-N-2745, Arxiu Comarcal del Baix Empordà.

102 ACBE120-8-N-1409.

103 ACPE180-10-N-163, ACPE180-47-N-904; ACPE180-47-N-1234, Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany.

104 A la secció Comarques del dia 21 de març de 2014, p. 10.

105 843407 i 843408, CRDI.

Vist per l'ESTIL

L'EMPREMTA DE FARGNOLI

Les fotografies de Fagnoli tenen un caràcter tan personal com el del seu fotògraf, de manera que es poden reconèixer fàcilment. El seu estil està íntimament lligat amb els gèneres que treballà, el retrat i la fotografia documental, en qualsevol de les seves manifestacions, especialment vistes, fotoperiodisme, fotografia d'arquitectura i fotografia d'art i arqueologia. La seva manera de fer va ser transmesa als seus deixebles i als seus mateixos fills, dos dels quals van voler fer de fotògrafs. Amb la seva mort prematura, el llegat es dispersà, però avui mercès a la tasca realitzada, es pot difondre i gaudir.

FARGNOLI ECLÈTIC: UNA MARCA AMB MOLTS LLENGUATGES

Diferents autors han analitzat les característiques d'aquest autor, que es basen en la lluminositat, l'ordre, l'equilibri, la linealitat o la profunditat creada a partir dels diferents plans en què es troben els elements retratats. Segons Marta Grassot¹, "un dels elements que es repeteix més en les seves composicions és una linealitat molt marcada. Aprofitant els espais retratats, siguin edificis, carrers, camins o el mateix horitzó, Fagnoli aconsegueix sempre un joc de línies per mostrar l'equilibri, l'ordre, i alhora donar força i expressió a la imatge. [...] Sovint Fagnoli ens mostra també els continguts mitjançant diversos plans sobreposats, a través dels quals ens imaginem què hi ha més enllà". Segons la mateixa autora², "fins i tot en el mètode, no només en el contingut de la imatge, Fagnoli es mostra organitzat, i val la pena tenir-ho en compte a l'hora d'analitzar el conjunt de l'estètica." Segons Sílvia Musquera³, "el fotògraf geometritza el paisatge buscant un equilibri en la composició final de la imatge. Juga amb la posició de la línia de l'horitzó i divideix en quadrants la placa, fugint dels eixos de simetria i desplaçant el focus d'atenció. Els diversos elements estableixen relacions diverses i generen composicions en vertical, horitzontal i diagonal."

A excepció tal vegada d'algunes de les fotografies del Repertori Iconogràfic, que són mers registres per documentar un element patrimonial, en general, l'obra de Fagnoli reuneix les característiques d'una marca. Aquest segell tan personal que duen les seves imatges ha estat el primer rastre per anar a la cerca d'aquest autor i resseguir-li les passes.

La fotografia, evidentment, és un art diferent del pictòric però des d'un inici hi va haver coincidències i interferències entre aquestes dues arts visuals. Encara que sembli un contrasentit, la feina dels fotògrafs requeria habilitat en la pintura per tal de poder exercir la professió. Calia retocar els retrats perquè quedessin perfectes i sovint s'acolorien les fotografies perquè semblessin més reals. El retoc i la il·luminació podien anar a càrrec del fotògraf o bé, quan es tractava d'establiments importants, comptaven amb especialistes dedicats exclusivament a aquestes tasques⁴. Fagnoli no n'és una excepció i

1 Op. cit. P. 49.

2 Op. cit. P. 46.

3 Op. cit. P. 60 a 61.

4 Antoni García, en els anuncis que va publicar a *El Autonomista* l'any 1908 (vegeu, per exemple, el número 758, de 25 d'abril), remarca que l'establiment té "numerosa dependència y firmas de los mejores retocadores de retratos". En l'anunci que Ricard Mur publicava a la premsa ganxona de l'any 1919, es veu la importància que tenia el retoc de retrats per a les galeries fotogràfiques: "de retratos antiguos por borrosos o perdidos que están se hacen perfectísimos trabajos en ampliaciones, cambiando peinados, vestidos o lo que convenga" (anunci citat per Emili Massanas a *Ricard Mur fotògraf a Sant Feliu*, op. cit. p. 8).

En general, l'obra de Farnoli reuneix les característiques d'una marca. Aquest segell tan personal que duen les seves imatges ha estat el primer rastre per anar a la cerca d'aquest autor i resseguir-li les passes.

la prova són les sèries de retrats a llapis fets l'any 1916, conservats per una filla seva⁵. També ho demostra la notícia sobre la seva primera exposició el 1906 a Camprodon, ja que esmenta que acoloria les imatges.

Tanmateix, a causa de la poca valoració que es feia, en general, dels fotògrafs com a artistes, costa seguir-los la pista. Això es fa especialment palès quan no tenen un establiment obert, com és aquest cas, fet que ja hem explicat. Les exposicions fotogràfiques, comentades a les cròniques generals, en la majoria dels casos es redueixen als àmbits dels aparadors. Farnoli, però, és un fotògraf noticable, transcendeix aquesta limitació i aconsegueix d'exposar a les mateixes sales que els pintors i altres artistes. Cada èxit seu és reconegut i, cosa força excepcional, arrel dels guardons obtinguts rep propostes de fer exposicions deslligades de concursos, com les dues de 1915, la de 1916, la de 1918, les dues de 1924 i la de 1925. Entre aquestes darreres, cal destacar la de l'Ateneu de Girona el 1924, que va incloure l'exposició de Farnoli dins del programa d'exposicions de pintura paisatgística.

A baix, en el sentit de les agulles de rellotge:

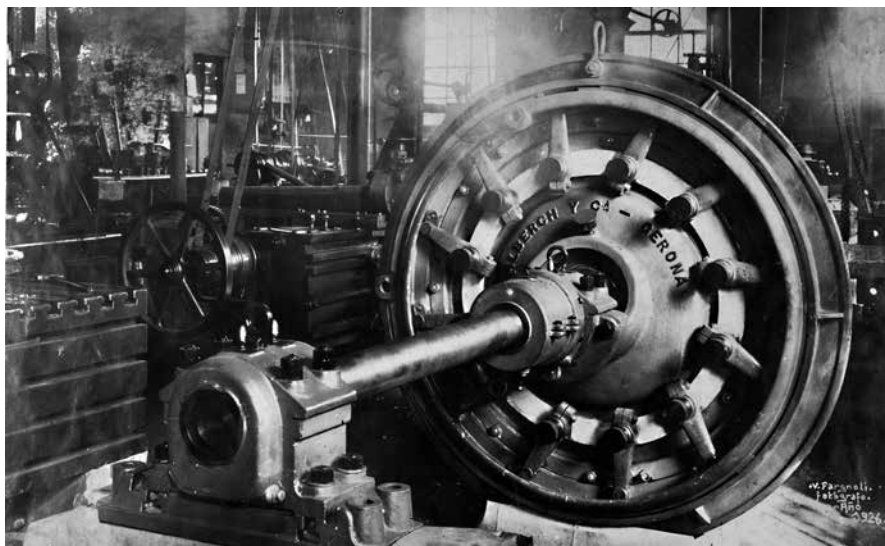
Detall de la platja de l'Estartit amb barques en primer terme, anys 10. Procedència: Fons Valentí Farnoli, INSPA (autoria: Valentí Farnoli)

Escena bucòlica a prop de l'Estartit, anys 10. Procedència: Fons Valentí Farnoli, INSPA (autoria: Valentí Farnoli)

Cavall Bernat a Platja d'Aro, anys 20. Procedència: Fons Valentí Farnoli, INSPA (autoria: Valentí Farnoli)

Barques de pesca sortint de la platja l'Estartit Marina amb llaguts sortint a pescar a l'Estartit, anys 10. Procedència: Fons Valentí Farnoli, INSPA (autoria: Valentí Farnoli)

De dalt a baix:

Cuina del mas Massegur de Sant Privat d'en Bas, anys 30. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Maquinària de la fundició Alberch instal·lada a l'interior d'un taller, 1926. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoria: Valentí Fargnoli)

Roca de la Bleda a l'Estartit, anys 10. Procedència: Fons Valentí Fargnoli, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

En l'àmbit gironí, també reben aquesta distinció A. León⁶, que sobresurt perquè també és pintor, i els fotògrafs de la casa Lux, Joan Barber i Jaume Pereferrer⁷, que es guanyen el seu prestigi exclusivament com a fotògrafs i realitzen diverses exposicions fotogràfiques amb un mèrit artístic reconegut.

Com hem vist, en els seus inicis la fotografia havia quedat en un segon terme respecte a la pintura, ja que es considerava que només era fruit d'un acte mecànic pel qual no es necessitava ni un talent ni una preparació especials. En un principi, els fotògrafs emulaven els pintors i tractaven que les seves imatges s'assemblessin als quadres. En el cas de Fargnoli, hi ha una certa reminiscència d'aquest pictorialisme. Això és molt clar, per exemple, en els

No creiem que no es proposés fer imatges artístiques, en ell la fotografia documental no entra en contradicció amb la seva voluntat d'expressió, segons la qual escollia amb naturalitat el llenguatge a utilitzar.

retrats bucòlics que fa de pastors amb els seus ramats, tot i que no són els més abundants en la seva obra. I també es dona, potser de manera menys evident, en moltes de les fotografies sobre patrimoni i tipisme esmentades anteriorment, especialment en vistes d'interiors de masies. L'aparent naturalitat indueix a pensar, d'entrada, en l'objectivitat del document. Tanmateix, la perfecció de la composició i la disposició dels elements és un senyal inequívoc de la poca espontaneïtat de les imatges.

Coincidim, doncs, amb la Marta Grassot⁸ quan diu que "veiem com una petita part encara està impregnada d'un cert regust romàntic o modernista, de caràcter nostàlgic, més pictòric o artístic, amb claroscurs i lluny de la simplicitat i la claredat noucentistes". Tanmateix aquest sentiment nostàlgic pel passat idealitzat, vinculat a la terra i a la cultura mediterrània, aquest afany de preservació d'aquesta herència amenaçada per les noves formes de vida, és part de l'ideari noucentista. La peculiaritat en la fotografia de Fagnoli és que la manera d'expressar-lo és en un llenguatge anterior, adient per representar uns elements idíl·lics que se sentien amenaçats per la societat industrial i la vida "moderna".

És molt interessant l'acurada anàlisi estètica que fa la Marta Grassot⁹ de l'obra de Fagnoli: "Val a dir que el perfil noucentista té una sèrie de punts en comú amb l'estètica fotogràfica internacional anomenada nova objectivitat, que d'alguna manera fa que Fagnoli i alguns fotògrafs internacionals tinguin a vegades una estètica similar. La fotografia catalogada dins el corrent de la nova objectivitat és una fotografia basada en la nitidesa i la llum com a mitjà expressiu, en què destaquen formes i textures, la qual va generar una influència i moviments paral·lels a tot Europa." Aquest llenguatge que s'allunya de la pintura per comunicar amb la força expressiva pròpia de la fotografia, el veiem especialment en les fotografies que fa Fagnoli de maquinària industrial, com els engranatges de les centrals elèctriques de Bescanó o la de Flaça¹⁰. També, com ella comenta, en les textures dels elements, com roques, que surten en primer terme en alguns paisatges, algunes vegades amb un protagonisme sorprenent.

Ens atrevim a proposar que Fagnoli, avesat a treure profit de tots els recursos i enginyos que tenia a l'abast, va integrar voluntàriament diferents llenguatges estètics i que els utilitzava segons el tema o segons la finalitat a què anaven destinades les fotografies, si era una exposició o bé el tipus de publicació on s'havia d'incloure la imatge. No creiem que no es proposés fer imatges artístiques, en ell la fotografia documental no entra en contradicció amb la seva voluntat d'expressió, segons la qual escollia amb naturalitat el llenguatge a utilitzar.

Després de revisar a fons la seva producció, podem tornar a la qüestió que

5 Vegeu Francesc Miralles, op. cit.

6 L'any 1925 el fotògraf Artur León es va fer càrrec de l'establiment Ideal del carrer Ciutadans, que havia regentat Emili Unal. En la crònica que li dedica *El Autonomista*, número 8.047, de 18 de novembre de 1925, es remarca que León és, a la vegada que fotògraf, un pintor que domina el dibuix i l'acoloriment. Es diu que els seus treballs com a pintor havien estat exposats diverses vegades i, en aquest cas, es fa referència a una exposició d'olis a la casa Estruch.

7 La firma Lux, formada pels fotògrafs Joan Barber i Jaume Pereferrer, estava situada a la plaça de l'Oli. El prestigi d'aquesta casa va arribar al seu punt més àlgid arran de les fotografies que van exposar a Figueres l'any 1928, paral·lelament al concurs organitzat pel Centre d'Excursions i Sports. A *El Autonomista* els dediquen dos articles. Al número 8.772, de 19 de maig de 1928, hi ha una crítica a la qualitat de la seva obra fotogràfica en què es diu que aquesta firma ha aconseguit que els retrats deixin de ser una cosa rutinària i vulgar i esdevinguin art. Es diu que l'estil dels retrats que van exposar, basat en la naturalitat i els contrastos, és una autèntica creació de la casa. Al número 8.795, de 18 de juny, hi ha l'article d'E. Moyrón "La exposició artística de Lux. Dos poetes de la fotografia". Són els articles més espectaculars dedicats a uns fotògrafs en tota la història d'aquest diari, a causa del gran impacte que degueren causar aquests retrats.

8 GRASSOT, Marta. "L'estètica de Valentí Fagnoli" a *Valentí Fagnoli, una memòria persistent*. Girona: Diputació, 2019 (Quaderns de fotografia), p. 45.

9 GRASSOT, Marta, op. cit., p. 45.

10 Fotografies registre 093644 a 093648 i 093439 a 093441 del CRDI, respectivament.

L'anàlisi acurada dels gèneres tractats per Fargnoli, així com del seu estil i llenguatge, inclinaria la balança i el situaria a prop de Fotografia Unal. Si fem la comparativa, podem veure com l'obra de cadascun evoca la de l'altre.

plantejàvem a l'inici sobre el o els fotògrafs amb qui va fer el seu aprenentatge Valentí Fargnoli. Si bé la fotografia de l'antic portal del Pes de la Palla, feta abans del seu enderrocament l'any 1901, podria formar part de l'*Àlbum de fotografias de la immortal Gerona*, fet el 1900 per Amadeu Mauri. Tanmateix, les imatges localitzades al fons Unal, analitzades en el primer apartat, també obren la possibilitat que la presa d'aquesta imatge fos fruit de la seva relació amb fotografia Unal. En les fotografies d'Unal i Mauri, el mercat és el protagonista. En canvi, en les fotografies de Martí i Fargnoli, la intenció és retratar la muralla. En la fotografia de Fargnoli, el protagonisme recau en el portal, encara que en primer terme hi figuren els marxants, usuaris habituals de l'indret.

L'anàlisi acurada dels gèneres tractats per Fargnoli, així com del seu estil i llenguatge, inclinaria la balança i el situaria a prop de Fotografia Unal. Si fem la comparativa, podem veure com l'obra de cadascun evoca la de l'altre. Al fons Unal trobem vistes de paisatges i monuments, fotografia d'arquitectura, habitatges i jardins, fotografia institucional, seguiment d'obres, actes, fotografies de tot tipus d'establiments, indústries i objectes per a catàlegs i publicitat, fotografies d'objectes d'art, especialment religiosos, interiors d'habitatges, exposicions, transports, retrats... Convidem a consultar les imatges del fons al cercador del CRDI. En què es diferencien? Els retrats de ca l'Unal estan fets al seu luxós estudi i no tenen la mirada despullada dels de Fargnoli, fets in situ, a l'hàbitat mateix de les persones. Lògicament hi predominen els retrats individuals, no hi ha els retrats col·lectius per oficis o aficions ni les festes populars. Tampoc no hi ha a les fotografies d'Unal la natural integració de l'element humà que hi ha en la majoria dels paisatges i vistes de Fargnoli, la fotografia d'Unal és més tècnica... freda? De l'obra de Fargnoli el que més se li assemblaria és la fotografia d'arquitectura i la d'objectes d'art. La iconografia de Fargnoli, combinada amb la seva característica retolació, desprèn una mena d'ingenuïtat franca i càlida que interpel·la l'espectador. La itinerància de Fargnoli també és un fet diferencial en relació amb l'assentament d'Unal. Tal vegada és el que marca la diferència entre la mirada dels dos fotògrafs.

Aquesta constatació seria coherent amb la hipòtesi d'un aprenentatge i relació amb Fotografia Unal, coincidint segurament amb Artur Girbal, amb el qual probablement compartiria experiències fins que va marxar a Amèrica, com la participació en les edicions de Jaume Claramunt de Banyoles. El fet que dos fills de Fargnoli, Ramon i Catalina, es fessin retratar a ca l'Unal els anys 1933 i 1938¹¹ podria ser la conseqüència d'una llarga coneixença entre fotògrafs. Encara aquesta que no estigués exempta de competència. Tal vegada, simplement desitjaven un retrat formal fet en una galeria que el seu pare no tenia¹². En tot cas, discrepo del que afirma l'Eva Vázquez¹³: "És si més no simptomàtic que els seus propis fills, Catalina i Ramon, als anys tren-

11 088813, 083179 i 080448 del fons Fotografia Unal, CRDI.

12 Ramon més endavant faria de mecànic a Barcelona. En aquest cas, probablement hi va haver una relació conflictiva amb els progenitors, ja que s'han trobat notícies d'una existència complicada anys després, quan tenia 19 anys, amb incidents documentats fins als 32 anys.

13 Eva Vázquez, op. cit., p. 32.

ta, quan les deliquescències vuitcentistes havien deixat pas a l'estil glamurós de les estrelles de cine, anessin a fer-se retratar pels Unal. Les maneres del seu pare no encaixaven prou amb l'halo de desimboltura i modernitat del qual es desitjaven embolcallar? Fagnoli no era un fotògraf "a la moda" ni tan sols per als seus fills, li faltava lleugeresa i mundanitat i, sobretot, aquell candor indefinible que regeix la vida de ciutat."

El procediment del gelatinobromur fou el que utilitzà majoritàriament, creiem que va ser un gran aliat l'hora de crear la seva pròpia marca i estil. També hem vist que algunes fotografies seves es van imprimir. Les postals, per exemple, ho van ser per mitjà de fototípia o en fotogravat. Però hem constatat que no es va cenyir de manera exclusiva a aquests procediments, el 1915, a *Emporion* de Torroella de Montgrí explica que la mostra exposada a Madrid i a Torroella "consta de gran nombre de fotografies al carbó". Aquest procediment, conegut també com a gelatina bicromatada, utilitzava carbó com a pigment, en lloc d'halurs de plata (concretament bromur de plata). També s'aplicà a la fotografia mecànica, donant lloc a la woodburytípia o fotoglíptia. És un procediment laboriós, de manufactura molt difícil, que es caracteritza per ser un dels més estables i permanents. També és molt apreciat per les seves característiques estètiques, que el fan especialment indicat per a les arts plàstiques: àmplia variació tonal, profunditat en el color, gran densitat, possibilitat d'utilitzar diferents colors, possibilitat d'aplicar en diferents suports¹⁴. L'ús d'aquest procediment confirmaria el caràcter exigent de Fagnoli com a professional i l'adequació del seu treball a la funció de les fotografies, en l'àmbit iconogràfic i també, com es pot veure, en l'àmbit tècnic.

Tradicionalment s'havia considerat que Fagnoli treballava només amb fotografies en format postal (10 x 15 els negatius i 9,5 x 14,5 els positius) i que les fotografies de 13 x 18 eren un fet excepcional¹⁵. Això era a causa que les postals eren pràcticament les úniques conegudes de la seva obra, perquè la postal era i és, encara avui, el format més comercial i apreciat per als col·leccionistes¹⁶. Tanmateix, encara que les postals siguin el format més estès, les mides i la presentació de les fotografies depenien del seu ús.

En els concursos se solien sol·licitar col·leccions de fotografies, que s'havien de presentar segons s'indicava a les bases, especialment quan es tractava de concursos de cert nivell. La cartolina, presentació acurada que sovint se sol-

14 Domingo, Israel. "Carbón transportado" a 1819 Art Gallery <https://1819.es/carbon-transportado/>

15 Vegeu Emili Massanas a *Centenari Valentí Fagnoli*, op. cit.

16 Un exemple de l'època seria el col·leccionista Enric Botet i Sisó que, segons diu Josep Grahit l'any 1927, cada setmana anava a la farmàcia Pérez-Xifra a buscar les noves postals que hi exposava Fagnoli (aquesta cita la fa Emili Massanas al diptic de l'exposició *La fotografia i els fotògrafs gironins*). També es coneix el cas del Sr. Joan Gené i Roca, farmacèutic de Cassà de la Selva, que solia enviar postals de Fagnoli a Apel·les Mestres amb la seva correspondència (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona).

L'ús d'aquest procediment confirmaria el caràcter exigent de Fargnoli com a professional i l'adequació del seu treball a la funció de les fotografies, en l'àmbit iconogràfic i també, com es pot veure, en l'àmbit tècnic.

licita a les exposicions, Fargnoli l'utilitza també en els encàrrecs de particulars, per exemple, en les fotografies que li encarrega l'arquitecte Josep Esteve o també en les fotografies de l'Hospital Psiquiàtric Provincial que, a més, duen el segell oficial de l'organisme al dors. Les fotografies que havien de servir per a exposicions podien tenir formats especials. Per exemple, en la crònica sobre l'exposició a Camprodon el 1906, ja es parla d'ampliacions iicoloriment.

El fotògraf s'adaptava a les necessitats dels seus clients: les fotografies que havien d'adornar locals es podien fer, per exemple, en format 18 x 24¹⁷; les que eren encàrrecs d'arquitectes també poden tenir formats especials: 30 x 40 cm al fons de Rafael Masó; 19 x 29 cm al de Josep Esteve; 43 x 28 cm al d'Enric Catà; o les fotografies cedides pel Sr. Jordi Planell per a l'exposició de l'any 1997, que eren de 36 x 53,5 cm.

DEIXEBLES I COL·LEGUES

En vida es va relacionar amb altres fotògrafs com els professionals Josep Jou o Ricard Mur, com hem constatat en aquest article. També va tenir contacte amb fotògrafs afeccionats com mossèn Pere Torrent¹⁸ o mossèn Tomàs Miralpeix¹⁹. En Josep Jou va ser una persona polifacètica, secretari de l'Ajuntament de Girona, fotògraf i torero. L'any 1920 es va fer càrrec de la galeria situada al carrer Sant Francesc (actual carrer Santa Clara), número 12, la qual romania tancada des que Antoni Garcia l'havia deixada. Arran de la seva relació, confirmada per la família, els dos fotògrafs havien fet algun intercanvi de negatius. Per aquest motiu han estat localitzades trenta-quatre plaques de Fargnoli en el fons de Josep Jou, dipositat al CRDI de l'Ajuntament de Girona.

Mossèn Pere Torrent, nascut a Estanyol, va ser capellà i mestre. Joan Domè-

D'esquerra a dreta:

Vista general de Llafranc i Calella amb la punta d'en Blanc al centre, anys 20. Procedència: Fons Valentí Fargnoli, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

Vista de s'Agaró. A l'esquerra, Senya Blanca i a la dreta el xalet Montseny, anys 20. Procedència: Fons Valentí Fargnoli, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

Contrast de textures: vista de la costa de Begur, anys 20. Procedència: Fons Valentí Fargnoli, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

Postal enviada a Adolf Mas per Valentí Fargnoli, 2 de novembre de 1918, transcrita a l'apèndix 20, carta 72, del llibre de Joan Boadas, op. cit. Segons aquest autor, podria tractar-se d'una "al·legoria per evidenciar la laboriositat, la complexitat i la fragilitat del projecte que significava el repertori". Tal vegada, podria significar un sentiment de sentir-se atrapat per la seguretat d'un contracte que no l'afavoria com a autor. Procedència: Fons Valentí Fargnoli, INSPA (autoria: Valentí Fargnoli)

17 Vegeu l'esmentada factura conservada a l'Arxiu Municipal de Llagostera.

18 Vegeu l'article de Joan Domènech "Mossèn Pere Torrent, deixeble de Fargnoli" a *Revista de Girona* núm. 333 de l'any 2022.

19 El 1997 aquesta dada es va extreure del Diccionari de fotògrafs d'Emili Massanas, compilat per Dolors Grau en el seu treball del Màster en Arxivística, posteriorment editat per la Diputació de Girona.

Valentí va morir el 9 d'abril de l'any 1944, a l'edat de 58 anys. Uns anys després, dos dels seus fills van començar a exercir com a fotògrafs: Antoni, el seu fill més petit, nascut el 16 de març de 1931, i Pere, el setè, nascut el 14 de setembre de 1922.

nech ha explicat la seva relació amb Fargnoli. El va conèixer mentre estudiava a Girona on va estar-se fins al 1914, que va començar a fer de sacerdot. El seu mestre fotògraf no només li va ensenyar la tècnica sinó també a copsar les imatges amb un bon ull fotogràfic. Sembla que van fer campanyes junts per diverses poblacions de la rodalia gironina, desplaçant-se en bicicleta. Joan Domènech també ressenya que Pere Torrent, en algunes destinacions, va poder recrear les seves aptituds com a fotògraf.

Mossèn Tomàs Miralpeix, originari d'Anglès, va ser capellà de l'Asil Duran de Castelló d'Empúries i era fotògraf afeccionat. Com Fargnoli, va publicar fotografies a *l'Àlbum Meravella, llibre de belleses naturals i artístiques de Catalunya*. Segons Emili Massanas, Tomàs Miralpeix, acompanyava Fargnoli quan aquest feia itineraris per l'Alt Empordà. El seu cosí Artur Cairó, era president del casal obrer La Amistat, pel qual Fargnoli va fer molts retrats, com hem vist. De mica en mica, es van lligant caps, de mica en mica van encaixant les peces.

Un altre deixeble de Fargnoli fou Sebastià Martí Roura²⁰, que a principi dels anys 30 es formà als establiments Foto Lux i Octavi Unal, fins que el 1932 passà a ser ajudant del fotògraf, amb el qual treballà fins a l'esclat de la Guerra Civil. El 1941 va obrir una galeria a la Cort Reial de Girona que va regentar fins a la seva jubilació l'any 1980. El seu fill Sebastià Martí Calvo li va fer el relleu fins que també es jubilà, l'any 2000. S'especialitzà en retrats, sobretot casaments, i va editar tiratges de postals. Una part del fons de Fargnoli va quedar a l'estudi de Martí i ingressà a INSPA el 31 de març de 2011, juntament amb els fons dels Martí.

UNA NISSAGA ESTRONCADA I UN LLEGAT RECONSTRUÏT

Malgrat totes les circumstàncies que li van tocar viure, Fargnoli va exercir la seva professió i es va consolidar com a fotògraf. Els anys 10 constitueixen l'inici, durant la dècada següent aconsegueix la fama i els anys 30 representen la seva maduresa professional. L'anàlisi detinguda de les seves imatges permet veure quins gèneres va tractar els primers anys –a partir de 1906– i com es va anar desenvolupant les dècades posteriors. També permet constatar que es va mantenir actiu fins que es va morir, sense interrompre la seva activitat durant la Guerra Civil. En vida, va obtenir el màxim reconeixement que es podia donar a un fotògraf de les seves característiques en aquella època.

No obstant això, segurament el seu exercici professional va patir l'apropiació dels clixés venuts a tercers que els editaven o que els revenien, també per part de les entitats que organitzaven concursos. La manca de respecte pel

20 Dades extretes de la descripció del seu fons, actualment a INSPA, Diputació de Girona, disponible en línia a <https://www.inspai.cat/Inspai/calpatrimoni-fotografic/22/fons-marti-roura>.

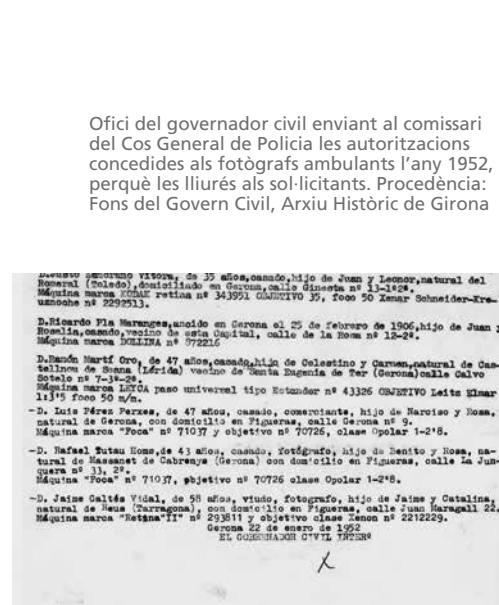
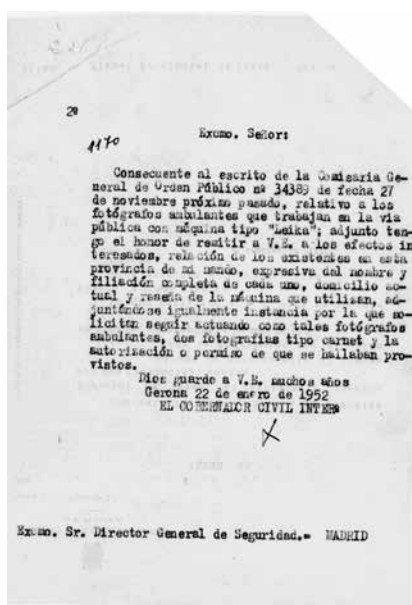
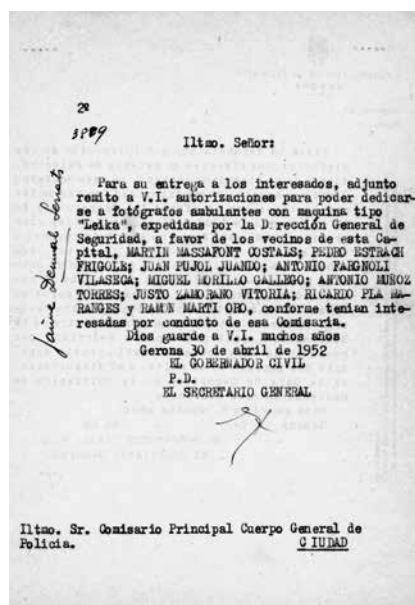
21 Caixa 1427 del fons del Govern Civil, Arxiu Històric de Girona.

drets d'autor era un fenomen força comú, com hem pogut veure. En el cas de Farnoli, es veu clar que aquesta mala praxi va perjudicar els seus interessos. No és d'estranyar que, després d'aquestes experiències, en un determinat moment, quan ja era un fotògraf de renom, decidís especificar en les seves imatges que la seva reproducció estava prohibida.

Valentí va morir el 9 d'abril de l'any 1944, a l'edat de 58 anys. Uns anys després, dos dels seus fills van començar a exercir com a fotògrafs: Antoni, el seu fill més petit, nascut el 16 de març de 1931, i Pere, el setè, nascut el 14 de setembre de 1922.

Antoni Farnoli fou el primer en demanar l'autorització al Govern Civil per fer de fotògraf ambulants com el seu pare, llavors tenia 21 anys, era solter i vivia al domicili dels seus pares, al carrer Codo núm. 6. Devia presentar la seva petició a final de 1951²¹ i, com altres aspirants, Antoni havia de tenir uns antecedents impecables per poder realitzar una feina que implicava la lliure circulació per un ampli territori, cosa que el règim necessitava controlar. Els aspirants havien de presentar els corresponents certificats de bona conducta, expedits pel Cuerpo General de Policia, Guardia Civil, Falange Española Tradicional y de las J.O.N.S. i autoritats locals civils i religioses.

El 22 de gener de 1952 consta en la relació de fotògrafs ambulants autoritzats a la província, on hi figuraven 13 professionals. Tenia una màquina de marca Beldina amb un objectiu radioran 1:3,5/50 núm. 2646489. El 30 d'abril, des del Govern Civil, s'enviaven 9 autoritzacions a la Comissaria de

El seu germà Pere, a principi de l'any 1957, va obrir un establiment al carrer Hortes núm. 1. El local ocupava una part de les Peixateries Velles, que havien estat al xamfrà dels carrers Hortes i Santa Clara. Concretament, ocupava la part més propera al riu Onyar.

Policia, on els interessats les havien d'anar a recollir. Entre elles hi havia la del fill petit dels Fagnoli i la del guixolenc Ricard Pla Maranges.

Aquell mateix estiu, els mesos de juny i juliol va haver de justificar la no realització del servei militar en la lleva que li corresponia, per la seva nacionalitat italiana. El permís de residència com a estranger li havia estat autoritzat el 25 d'octubre de 1951²². El seu pare tampoc no havia fet el servei militar per aquesta mateixa raó i el seu germà Valentí, l'any 1941, va ser declarat pròfug i citat a l'ajuntament per justificar la seva no incorporació a la lleva corresponent²³, suposem que arran del mateix motiu.

Esquela publicada a *Los Sitios*, del 12 de setembre de 1954. Procedència: Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions de l'Ajuntament de Girona, Hemeroteca digital

Tanmateix, Antoni va morir l'11 de setembre de 1954, quan tot just feia dos anys que havia començat a treballar com a fotògraf. El 14 d'abril de 1955 es va comunicar la seva baixa al director general de Seguretat, a Madrid. El mes de maig la policia anava al domicili a recollir l'acreditació per tornar-la al Govern Civil. En l'esborrany de llista

de fotògrafs ambulants, aquell any, hi consten 21 persones i hi ha 13 autoritzacions pendents. Antoni Fagnoli hi figura com a baixa per defunció.

El seu germà Pere, a principi de l'any 1957, va obrir un establiment al carrer Hortes núm. 1. El local ocupava una part de les Peixateries Velles, que havien estat al xamfrà dels carrers Hortes i Santa Clara. Concretament, ocupava la part més propera al riu Onyar.

Uns dies abans de la inauguració a *Los Sitios*²⁴ ja s'anunciava que "será, a no dudarlo, un acontecimiento, ya que envuelto en el papel de celofán de la novedad se ofrecerá al público el prestigio de un nombre, Fagnoli, que ocupa lugar preeminente en los anales del arte en nuestra ciudad. El continuador de este renombrado linaje, junto a otro valiosísimo elemento en la profesión, el Señor Castro, darán nombre a este laboratorio que tendrá por norma la prontitud y la perfección. Así es que la casa de cinematografía y fotografía "Fagnoli-Castro" podrá servir a sus clientes con la rancia savia de un arte inmortal, renovada en retozadores troncos pletóricos de vida". Una setmana abans del gran esdeveniment, els joves fotògrafs van fer portes obertes perquè tothom qui ho desitgés visités i comprovés la qualitat del laboratori²⁵. Finalment el dia 1 de febrer, a dos quarts de vuit del vespre, es va fer la inauguració, on es van convidar representants de l'Associació Fotogràfica i altres professionals del gremi, a més d'amics i familiars. El nou establiment va ser beneït per Jaume Marquès, director del Museu Diocesà²⁶. Aquell any apareixen nombrosos anuncis i notícies

22 AHG_5673294_94335, p. 87 a 91.

23 *El Pirineo* de 27 d'agost de 1940.

24 Número corresponent al 13 de gener de 1957.

25 *Los Sitios de Gerona* de 22 de gener de 1957.

26 *Los Sitios de Gerona* de 2 de febrer de 1957.

GOBIERNO CIVIL DE GERONA
REGISTRO DE ENTRADA
6 MAR. 1957
Negd.º 22 N.º 1747

Excmo.

PEDRO FARGNOLI VILASCA y JULIAN DE CASTRO CONDE, industriales fotógrafos con domicilio y ejercicio en Gerona, calle Huertas nº. 1, bajos, ante V.E. comparece y con el debido respeto,

EXPONEN:

Que al objeto de poder desarrollar su profesión fuera del establecimiento antes indicado, es decir en poblaciones de la provincia y vias o espectáculos públicos precisan disponer para cada uno de los que suscriben, la correspondiente autorización de este Gobierno Civil, al objeto de desarrollar libremente la profesión.

Por otra parte y teniendo en cuenta que su antecesor en el negocio descrito Sr. Francisco Coll Carreras, disponia de la referida autorización y ha cesado en el negocio, lo que representa nada mas que una baja a nombre del citado y un alta a favor de los que suscriben, en por lo que se dirigen a V.E. en respetuosa,

SUPLICA:

De que tenga a bien aceptar el presente escrito y visto su contenido y previas las comprobaciones que estim pertinentes, otorgarles la autorización citada.

Es gracia que no dudane alcanzar del recto proceder de V.E., cuya vida guarde Dios muchos años.

Gerona, a 5 de marzo de 1.957.

Pedro Fargnoli
Julian de Castro

EXCMO. SR. GOBERNADOR CIVIL DE LA PROVINCIA DE GERONA.

Sol·licitud de Pere Fargnoli i Julián Castro per obtenir l'autorització per a exercir com a fotògrafs ambulants des del seu establiment del carrer Hortes, número 1, el 5 de març de 1957. Procedència: Fons del Govern Civil, Arxiu Històric de Girona

A baix, anunci de l'establiment de Fotografia i cinematografia Fargnoli-Castro, publicat a *Los Sitios* del 5 de febrer de 1957. Procedència: Servei de Gestió Documental, Arxiu i Publicacions de l'Ajuntament de Girona, Hemeroteca digital

relacionats amb el nou establiment, especialitzat en fotografia en color, que en aquell moment era una gran novetat i, per tant, no hi havia gaire laboratoris que fessin aquesta tècnica de revelatge²⁷.

Fotografía y Cinematografía
FARGNOLI-CASTRO
Los más modernos laboratorios, la experiencia, el arte
y la técnica, al servicio del público
Visite sus instalaciones y se convencerá
Huertas, 1 (Antiguas Pescaderías)

El mateix any els dos socis sol·licitaven autorització per practicar com a fotògrafs ambulants des del seu establiment, ja que el seu predecessor Francesc Coll Carreras tenia aquest permís²⁸. Com que només se'n conserva la instància, es dedueix que la llicència no els

va ser concedida. Malgrat tot, aquell primer any sembla molt ple d'il·lusió i iniciatives. Per Setmana Santa van organitzar una projecció de diapositives en color sobre diferents aspectes d'aquella celebració gironina, que va tenir lloc al saló de pergamins de la Biblioteca pública de Girona²⁹, sessió que es va haver de repetir el mes següent a causa de l'èxit que va tenir. El mes de maig van fer el seguiment de la processó amb motiu de la festa de l'escola Salesiana³⁰. Pere Fargnoli és una de les personalitats entrevistades per donar l'opinió com a bon gironí sobre la neteja de la ciutat i la cura de les façanes del riu. Curiosament, l'entrevista s'il·lustra amb una fotografia del seu pare, la corresponent a un llenç de muralla de la ronda del Dr. Robert abans de ser destruïda.

27 *Los Sitios de Gerona* de 19 de febrer de 1957 "De ahora en adelante no habrá necesidad de enviar celuloideos al extranjero, ya que Gerona podrá enorgullecerse de haber sido una de las primeras capitales españolas en las que se realiza esta faceta modernísima del cine y de la fotografía". El 21 de febrer, al mateix diari "nuestra ciudad se ha puesto a la vanguardia de los modernísimos procedimientos de la fotografía del futuro".

28 Expedient AHG170-231-T2-48068, Govern Civil, UI 1428, Arxiu Històric de Girona. Tanmateix només hi ha la instància, no hi ha l'autorització ni tampoc no es motiva la denegació. Francesc Coll va obtenir el permís el 14 d'abril de 1955. La documentació d'aquest fotògraf s'ha localitzat a les capses 1427 i 1435 del Govern Civil, Arxiu Històric de Girona.

29 *Los Sitios de Gerona* de 23, 25 d'abril i 8 de maig de 1957.

30 *Los Sitios de Gerona* de 28 de maig de 1957.

En total, es conserven unes 8.743 imatges, que representen aproximadament la meitat del total de 15.000 imatges que es calcula que devia fer el fotògraf. Amb l'anàlisi de l'obra i el context de Fagnoli es dibuixa un perfil professional característic, que és impressionant.

El mes d'agost l'establiment, només a nom de Fagnoli, buscava una dependenta³¹. Ja en solitari, segueix cercant estratègies per atreure clients, com la venda de cupons per al sorteig Plus Millón³². A principi d'any va ser contractat per la Diputació de Girona com a fotògraf de l'Hospital Psiquiàtric de Salt³³. Semblava ben bé que anava rere les passes del seu pare. Tanmateix, s'interrompen sobtadament les notícies i devia traspasar el negoci a Miquel Morillo i Gallego³⁴, casat amb Heriberta Deumal, filla de fotògraf. Ella és qui obté el permís de fotògraf ambulant amb establiment al carrer Hortes número 1, el qual renova, com a mínim fins a l'any 1970³⁵. Posteriorment Fotocine Morillo, del qual també formaven part els fills de la parella, obriria dos establiments més: un al carrer Nou (1975) i un al carrer de la Creu (1994)³⁶.

Pel que fa a Antoni i Pere Fagnoli, sembla que hi havia una bona relació amb el seu pare, fins i tot una certa admiració, atès que van voler seguir les seves passes. En el cas de Pere, del qual tenim més notícies, l'any 1957 va provar de situar-se i moure's en uns àmbits similars, malgrat que eren temps diferents. Fins i tot va provar de tenir un establiment, cosa que el seu pare no havia assolit. No li hem seguit la pista, però s'intueix que la nissaga fotogràfica es va estroncar. Les circumstàncies són certament tràgiques, però no sembla que hi hagués desavinences.

Fragment de la notícia sobre la projecció de diapositives en color organitzada per la casa Fagnoli-Castro, publicat a *Los Sitios* de 8 de maig de 1957. Procedència: Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions de l'Ajuntament de Girona, Hemeroteca digital

Proyección de transparencias en color a cargo de la Casa «Fagnoli-Castro»

A petición del público y en atención a las muchas personas que no pudieron asistir a la proyección de transparencias en color que organizaron en la Biblioteca Pública los jóvenes maestros de esta modalidad fotográfica señores Fagnoli y Castro, esta noche, en el Salón de Pergaminos del mencionado Establecimiento, tendrá lugar una segunda sesión, durante la cual se exhibirán diapositivas de la Semana Santa Gerundense, la Pasión y la procesión del Santo Entierro.

La sesión empezará a las ocho en punto.

Així doncs, el llegat de Fagnoli va quedar una mica deseparat. Dues personalitats de l'àmbit cultural gironí van reivindicar de manera pòstuma la recuperació de la seva obra³⁷ i denunciaven el perill imminent de la seva disgregació. Als anys 1980 Emili Massanas va fer una important tasca de recuperació: a la seva col·lecció fotogràfica hi ha 431 fotografies d'aquest autor. L'any 1997 les fotografies de Fagnoli encara es trobaven disperses i, sortosament des d'aleshores, diferents institucions han invertit molts recursos en la recerca d'aquest autor. El Taller d'Història de Maçanet de la Selva ha difós en línia 454 negatius aplegats per Rafael Masó amb els quals l'any 1998 va editar una història gràfica de la població. El 2011 la Diputació de Girona va

adquirir els 834 negatius que havien quedat en el fons del seu deixeble Sebastià Martí, que es van sumar a les 774 imatges que ja tenia procedents de fons i col·leccions diversos, especialment la d'Emili Massanas. L'Ajuntament de Girona ha fet accessibles al seu cercador les imatges que Valentí Fagnoli

Festa de la plantada de l'arbre de maig a Cornellà del Terri, 1914. Procedència: Col·lecció Valentí Fargnoli, CRDI (autoría: Valentí Fargnoli)

va fer per a l'Arxiu Mas, a més d'aplegar una col·lecció d'aquest autor formada per 748 imatges. La Fundació Mascort va comprar un important nombre de plaques a Genoveva Fargnoli, filla del fotògraf, i amb la seva política d'adquisició n'ha arribat a reunir 627.

En total, es conserven unes 8.743 imatges, que representen aproximadament la meitat del total de 15.000 imatges que es calcula que devia fer el fotògraf. Amb l'anàlisi de l'obra i el context de Fargnoli es dibuixa un perfil professional característic, que és impressionant per la qualitat, l'abast, la tenacitat i l'enginy amb què es realitzà. És admirable com un fotògraf que podria haver quedat gairebé en l'anonimat a causa de les seves circumstàncies personals i professionals aconseguix esdevenir factòtum de la nostra memòria gràfica.

Em sembla adient acabar l'escrit citant un petit fragment extret de l'article "Costums que es perden", publicat el gener del 1927 al Butlletí de GEIEG³⁸, que transmet el que representaven llavors, com ara, les fotografies de Valentí Fargnoli:

"Prop de Banyoles, a la vorera dreta del Terri hi ha el poble de Cornellà. Cada any, el dilluns de Pasqua florida, diada en que celebra llur Festa Major, a la sortida de l'Ofici se plantava *El Maig* que consistia en posar al mig de la plaça un arbre, casi sempre un pollancre molt alt i en lo cim, per adorno, hi lligaven un manat de banyes de moltó. [...] Siga lo que siga, el fet és que aquest any la festa ha deixat de celebrar-se i és de creure que es perderà per sempre. En quedarà com un record dues fotografies d'en Fargnoli.

Pot dir-se que'l Maig de Cornellà ha mort a mans de *La Civilització* puig la causa és deguda a que, al posar els fils conductors, que serveixen per il·luminar el poble, ho feren de manera tant barroera (tal volta copiant-lo de la ciutat) que encreuen en la Plaça i no deixen alçar l'arbre."

M. Àngels Suquet i Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

31 *Los Sitios de Gerona* de 15 d'agost.

32 *Los Sitios de Gerona* de 4 i 29 d'octubre.

33 *Los Sitios de Gerona* de 16 de gener de 1958.

34 Miguel Morillo va obtenir l'autorització per fer de fotògraf ambulant a la mateixa època que Antoni Fargnoli, atès que també figura en la relació de professionals autoritzats de l'any 1952.

35 Llista (capsa 1427) i fitxa (capsa 1435) fons Govern Civil, Arxiu Històric de Girona.

36 https://www.girona.cat/sgdap/docs/ISAD-G/foto-cine_morillo-ISAD.pdf

37 Carles de Bolós publica l'article "Ante la muerte de Fargnoli" a *Los Sitios*, el dia 11 d'abril de 1944 i el recorda al del Programa oficial de las Ferias y Fiestas de San Narciso de 1953. Joaquim Pla i Cargol l'inclou al seu llibre *Biografías de gerundenses*, editat per Dalmat Carles Pla SA el 1960, disponible en línia a <https://bvppb.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=400096>.

38 P. 2 i 3.

Galeries fotogràfiques a la ciutat de Girona

“De què parlem quan parlem de la galeria fotogràfica? N’hem de dir galeria? o potser seria millor dir-ne taller fotogràfic o gabinet de fotografia, o laboratori fotogràfic, o establiment fotogràfic, o estudi fotogràfic? o simplement fotografia? [...]”

L’única cosa que importava al retratista era disposar d’un espai lluminós que li permetés fer el retrat en el mínim de temps possible [...] Felipe Picatoste (1882) en el seu famós manual explica que el laboratori, que és com ell anomena la galeria fotogràfica, ha de tenir necessàriament dues dependències: la sala de retratar (“salón de retratar, gabinete de luz, cuarto azul, gabinete de cristal, o gabinete claro”) i la cambra fosca (“cuarto oscuro, gabinete negro o laboratorio químico”) [...]

Al llarg del segle XIX, en tot el Llevant peninsular, el més habitual va ser construir les galeries foto-

gràfiques al terrat dels edificis. El centre urbà, que normalment coincidia amb la zona més comercial, no disposava d’espais lliures que permetessin construir galeries fotogràfiques a peu de carrer. [...] En aquests casos s’aprofitaven les golfes i es feien gran claraboies envidrades per rebre el màxim de llum possible a la galeria fotogràfica instal·lada sota teulada.

[...] Cal que tinguem molt present l’estabilitat que va assolint l’ofici, amb una clara diferenciació de les funcions de cadascú a la galeria fotogràfica: soci capitalista, fotògraf-proprietari, operadors, retocadors, il·luminadors, aprenents, etc. i el creixement imparable del negoci fotogràfic des dels anys seixanta [segle XIX]. En aquest moment, tant a Barcelona com a Madrid es construeixen grans i sumptuosos edificis de planta per a galeries fotogràfiques. [...]

El segle XX va obrir una realitat com-

pletament diferent i renovada per a les galeries fotogràfiques. Els avenços tècnics que s’havien produït a finals del XIX, i l’arribada de l’electricitat que ha de permetre retratar amb llum artificial, ho transformaran tot. Les galeries fotogràfiques aniran abandonant els terrats i els pisos superiors per situar-se a peu de carrer. Amb grans aparadors a la façana del mateix establiment.”

Jep Martí

D'esquerra a dreta:

Carrer Major de Sant Feliu de Guíxols, a l'esquerra l'aparador de l'establiment de Ricard Mur. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez (autoria desconeguda)

Taller de bicicletes, anys vint. AMSFG. Fons Ricard Mur Dargallo (autoria: Ricard Mur)

Fotografia de carrer: fotògrafs ambulants, minuters i leiqueros

“Ara bé, si parem atenció al segle xx, la història de la fotografia a Girona ha de fer lloc a desenes de fotògrafs de noms sovint desconeguts i, en la major part dels casos, desmerescuts socialment i culturalment. Ens referim als fotògrafs que van treballar al carrer, de manera ambulant, des dels volts de la dècada de 1930 fins a les darreries del franquisme. Molts d'ells ho van fer en la clandestinitat; altres, de manera ocasional o compaginant-ho amb oficis diversos. [...]

El gelatinobromur és, en definitiva, el principi tècnic de la fotografia d'aficionat, tan paradigmàtica per l'empresa Kodak, o les portes obertes per a l'emergència del fotoperiodisme. Veurem com, també, va facilitar l'ofici dels nous fotògrafs ambulants que, gràcies al petit laboratori integrat a la càmera, retrataven, revelaven i entregaven les còpies al moment gràcies a aquest procediment veloç i fàcil, que marcaria tot el segle xx. [...] De mane-

ra paral·lela a la seva arribada a les grans ciutats com la mateixa Barcelona o Madrid, l'ara anomenada fotografia al minut també s'introduïa a Girona. [...] Des d'una perspectiva social, els primers minuters a la ciutat de Girona apareixen de manera sincronitzada amb l'increment de la venda ambulant al carrer: venda a l'aire lliure de menjar, begudes, joguines o globus per a unes formes de vida cada vegada més adequades a la idea de cert temps d'oci i una creixent cultura d'esbarjo. [...] El fotògraf va de la mà de la multitud i els seus moviments: per dins de la ciutat, als espais més concorreguts; a fora, a les poblacions sense retratada permanent; a la costa, on es desplacen els estiuejants. [...] Qui van ser els primers minuters de Girona? Atès el caràcter popular de la fotografia ambulant, no és fàcil trobar petjades documentals per escriure'n la història. De les poques dades de què disposem fins ara, la major part provenen de les acceptacions

o denegacions de l'ajuntament per instal·lar fotògrafs a la via pública, sobretot de la dècada de 1930. Perquè en els anys precedents, els diaris van plens d'ofertes dels estudis fotogràfics de la ciutat, com els d'Octavi Unal o Joan Barber.”

Núria F. Rius

FONTS

MARTÍ, JEP. *Galeries fotogràfiques a la ciutat de Girona*. Girona: Ajuntament, disponible en línia a https://www.academia.edu/39642920/GALERIES_FOTOGRAFIA_A_LA_CIUTAT_DE_GIRONA [consulta del 2 de novembre de 2023]

RIUS, NÚRIA F. *Fotografia de carrer: fotògrafs ambulants, minuters i leiqueros*. Girona: Ajuntament, 2017, disponible en línia a https://cdn.girona.cat/sgdap/sgdapdocs/ConfAMGi_2017_Rius.pdf [consulta del 2 de novembre de 2023]

CALIDOSCOPI

LES IMATGES

Mur o Fargnoli?

Al fons de Ricard Mur i ha una sèrie de 38 negatius que, al sobre, duen la inscripció "Planoles 1914". Es tracta majoritàriament de retrats propis de fotògraf ambulat, de grups, famílies i persones individuals, *au plein air*, situant com a molt una roba de casa per delimitar un escenari. Només tres representen escenes burgeses, d'estiuejants, en una casa i en dues fonts de la Vall de Ribes. D'altres representen activitats com transports i traginers, una sortida al camp, caçadors, una fusteria, una rajoleria...

Aquest conjunt d'imatges representa una raresa en Mur, que va realitzar la seva obra com a fotògraf galerista al Baix Empordà, retratant vistes i esdeveniments memorables. Tampoc se sap que tingués família o contactes al Ripollès. La localització a Planoles és molt inexacta, ja que s'ha comprovat que algunes imatges corresponen a Ribes de Freser o a indrets de la Vall de Ribes. Per tant, l'anotació es va escriure ignorant on van ser realitzades exactament les imatges. L'any, per contra, correspon "casualment" al primer any que Fargnoli va venir a retratar Sant Feliu de Guíxols. Fargnoli havia iniciat la seva carrera al Ripollès, i hi havia fet fotografies de manera recurrent des del 1911, per exemple la campanya per a l'Arxiu Mas dels mesos d'agost i setembre de 1918. Els gèneres i punt de vista d'aquestes fotografies, més aviat encaixa amb Fargnoli.

Es tracta d'un conjunt de fotografies que Fargnoli va confiar a un fotògraf amic, com va fer amb els 34 negatius que actualment es troben al fons de Josep Jou Parés (CRDI)? Són fotografies que van fer Mur i Fargnoli en una sortida conjunta? Tal vegada Mur sentia curiositat per conèixer el vessant muntanyenc de l'estiueig... potser acompanyant Fargnoli o potser només veient algunes fotografies? Tal vegada Mur ajudà Fargnoli en el revelatge d'aquelles imatges mentre el seu amic feia campanya retratant el Monestir per a l'Arxiu Mas.

Ja es tracti de fotografies a dues o a quatre mans, us n'ofereim una selecció per fer possible el contrast i la comparació amb l'obra dels dos autors, que hem explicat en aquestes pàgines.

1. Gent benestant a la Font de Capdevila, Ribes de Freser, 1914. Actualment forma part de la ruta de les 5 fonts. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

2. Mare i fill. Retrat en un balcó en una població de la Vall de Ribes, 1914.
AMSG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

3. Gent benestant a la Font de la Margarideta, Ribes de Freser, 1914. Actualment forma part de la ruta de les 5 fonts. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli). 4. Colla amb una guitarra. Probablement a la carretera cap a la collada de Toses, 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

5. Retrat d'una família amb un acordió a la Vall de Ribes, 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli). 6. Jugant a cartes, en una població a la Vall de Ribes, 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

7. Retrat familiar amb gos i aviram, Vall de Ribes, 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli). 8. Colla de caçadors a Ribes de Freser, 1914. Al fons, a la dreta, part de l'edifici de les antigues escoles municipals (ho van ser fins el 1925), actualment desaparegut. Obra de l'arquitecte Antoni Coll Tort. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

9. Pare amb fill i filla. Retrat a l'exterior, Vall de Ribes, 1914.
AMSG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

10. Jugant a futbol a Ribes de Freser el 1914. Al fons, pont de la carretera, destruït durant la Guerra Civil. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli). 11. Retrat d'una colla de gent amb un gos i una maça, 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

12. Retrat de germans, nen i nena. Vall de Ribes, 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli). 13. Retrat de nen benestant, amb un cavallet. Probablement a Ribes de Freser, 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli). 14. Casa de pagès amb un taller de fusteria, probablement a la Vall de Ribes, 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

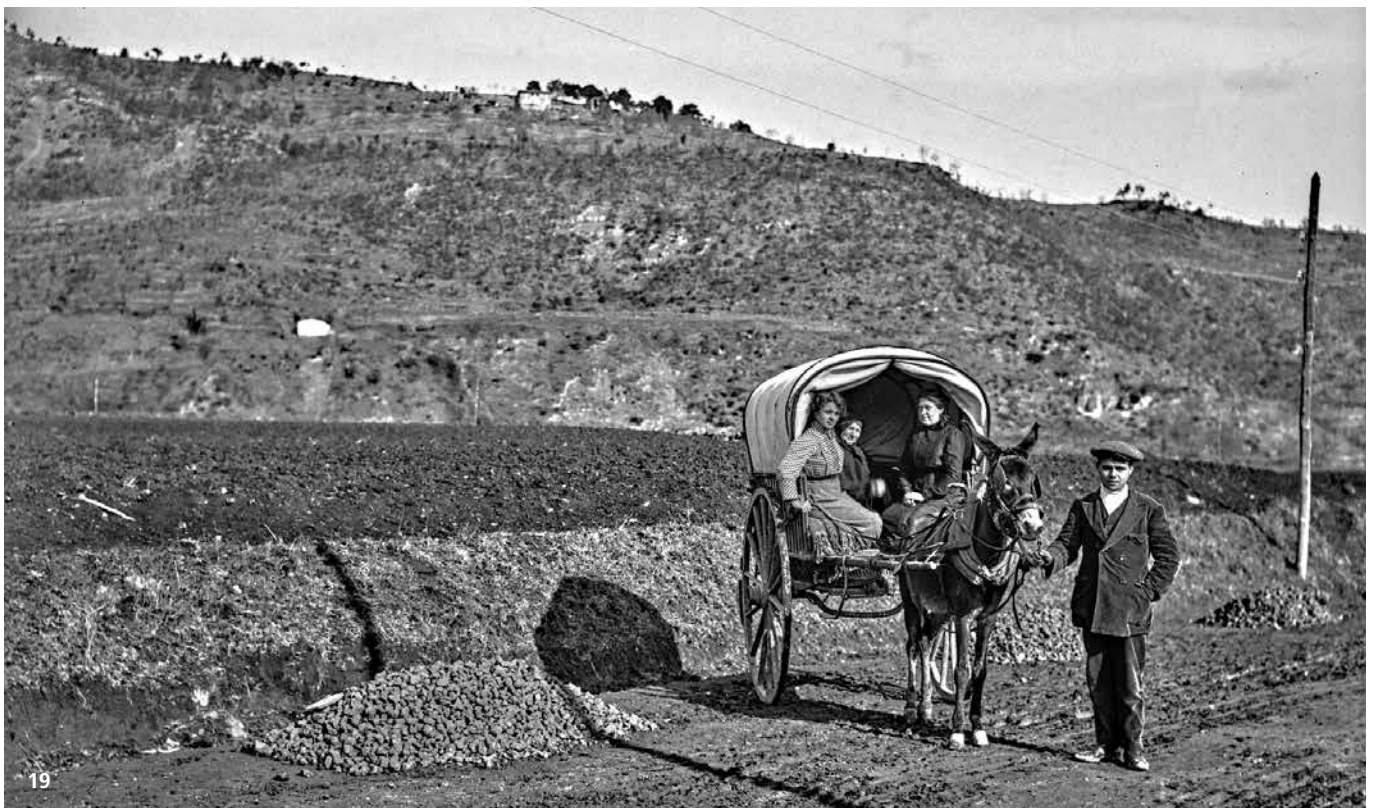
15. Retrat de comunió de dos germans. Vall de Ribes, 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli). 16. Retrat d'una colla en una sortida al camp el 1914. En primer terme, pa i queviures. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

17. Retrat de dues noies davant d'un paller, 1914. AMSFG.
Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

18. Rajoleria al fons probablement hi ha el Bassegoda, any 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli). 19. Tartana en una carretera, 1914. AMSFG. Fons Ricard Mur (autoria atribuïda: Valentí Fargnoli)

Un profund agraïment per la seva cura, atenció i consells a

Arxiu General de la Diputació de Barcelona: **Alicia Xicota Viñé.**

Arxiu General de la Diputació de Girona: **M. Assumpció Colomer Arcas, Valeri Pastrana Roman i Aleix Viñas Ulldemolins.**

Arxiu Històric de Girona: **Immaculada Costa Viarnés, Joan Ferrer i Godoy i Isidre Prades i Buixons.**

Arxiu Històric COAC. Demarcació de Girona: **Ariadna Olivé Soler i Adriana Vázquez Balló.**

Arxiu de l'Institut Amatller d'Art Hispànic – Arxiu Mas: **Núria Peiris Pujolar.**

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans: **Eulàlia Miret i Raspall.**

Arxiu de l'Institut d'Estudis Fotogràfics de Barcelona: **Cristina Bosch Brucart i Laia Foix Navarro.**

Archivo Municipal de Zaragoza: **Elena Rivas Palá.**

Arxiu Municipal de Palafrugell: **Oscar Alegret Teijeiro i Paqui Téllez Bravo.**

Arxiu Municipal de Palamós: **Carme Adroher Bona i Alicia Genís Miquel.**

Arxiu del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local (SPAL) de la Diputació de Barcelona: **M. Antònia Carrasco Martí.**

Centre de Pedret – Museu d'Arqueologia de Catalunya a Girona: **Josep M. Llorens i Rams.**

Fundació Mascort: **Ana Victòria Paul Martínez.**

Fundació Rafael Masó: **Jordi Falgàs Casanovas.**

Instituto de Historia y Cultura Militar. Santiago Ramírez Orozco.

INSPAI Centre de la Imatge de la Diputació de Girona: **Natàlia Navarro Sastre i Clara Silvestre Colomer.**

Museu del Disseny de Barcelona: **Aida Maideu Vergés.**

Els darrers números...

Fe d'errades

Als crèdits de L'ARJAU núm. 86 figurava la impremta Gràfiques Bigas i hi ha de constar Nexxe Impressions.

On aconseguir L'ARJAU?

L'ARJAU és una revista editada per l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols que tracta temes culturals del municipi i el seu entorn. Aquesta publicació es distribueix de manera gratuïta i es pot trobar en els estancs i llibreries de Sant Feliu de Guíxols o en els serveis municipals següents: Botiga del Monestir, Oficina d'Informació i Atenció Ciutadana, Punt d'Informació Juvenil, Guíxols Desenvolupament (estació d'autobusos), centres cívics de Vilartagues i Tueda, Biblioteca Pública Octavi Viader i Margarit i Arxiu Municipal.

Descarrega'l també a:
<http://www.arxiunicipal.guixols.cat/publicacions/revista-l-arjau.html>

l'arjau

REVISTA CULTURAL

Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Núm. 87 FEBRER 2024

Revista gratuïta

